SUSANNA KUBELKA

PAGALIAU per KETURIASDEŠIMT

Pasaulis priklauso savim pasitikinčiai moteriai

„Šiandien madam pareis vėliau“ autorė

SUSANNA KUBELKA

PAGALIAU per KETURIASDEŠIMT

SUSANNA
KUBELKA

PAGALIAU
per
KETURIASDEŠIMT

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
LAIMA BAREIŠIENĖ

Alma littera

~~UDK 830-31~~
Ku-03

Versta iš: Susanna Kubelka
ENDLICH ÜBER VIERZIG
Der selbstbewussten Frau gehört die Welt
Knaur Verlag, München, 2001

ISBN 9955-08-360-3

Mano motinai, kuri padovanojo
man ne tik gyvenimą,
bet ir sugebėjimą juo džiaugtis

Pratarmė

Vidutinio amžiaus krizė, „uždarų vartų“ panika, senatvės baimė – vargu ar įmanoma išmesti šiuos žodžius iš mūsų gyvenimo. Dirbtinai išpūsti jie trikdo protą ir žadina niekuo nepagrįstą baimę. Blaiviai žvelgiant, tikrai nėra pagrindo baimintis senatvės. Ir tą įrodysiu šioje knygoje.

Esu kilusi iš laimingos šeimos, iš tokios, kur niekada niekas nebijojo senatvės. Mano motina ištekėjo vėlai. Kai gimiau, jai buvo keturiasdešimt dveji metai. Šiandien jai septyniasdešimt devyneri, ir mudvi visuomet puikiai sutarėme. Mano močiutė ištekėjo būdama septyniasdešimt šešerių už dvidešimtmečio jaunuolio. Trečiąkart ir iš didelės meilės. Kartu pragyveno dešimt metų iki jos mirties, kuri ją ištiko aštuoniasdešimt šešerių. Iki pat gyvenimo pabaigos ji buvo kerinti moteris. Ir aš pati pažįstu daugybę puikių senų ponių, kurios praturtino mano jaunystę ir suteikė daug jėgų.

Ne vienerius metus man rūpėjo „amžiaus“ tema. Aš ne tik kasdien kritišku žvilgsniu stebėjau mane supančius žmones, bet ir perskaičiau šia tema viską, kas įmanoma. Ištyrinėjau įvairiausius šimtmečius – man labai

pravertė disertacija apie XVIII amžiaus Anglijos rašytojas – ir palyginau Anuomet su Dabar. Tyrinėjimų išvados stulbina. Ir vienas dalykas neabejotinas: brandaus amžiaus moteriai priklauso pasaulis. Tas, kuris skaitys šią knygą, gali išbraukti žodžius „senatvės baimė“ iš savo žodyno.

1. Iš kur atsiranda senatvės baimė ir apie moteris, kurios ją nugalėjo

Galiu ranką prie širdies pridėjusi pasakyti: aš nebijau senatvės. Mėgstu permainas ir pokyčius, man jų reikia, kad galėčiau gyventi, o senti man yra štai kas: viską apčiuopti, lavinti protą, gyventi naujuose butuose, pažinti naujas šalis ir žmones, išmokti naujų kalbų ir suvokti bent dalelytę to, ką mes vadiname gyvenimu.

Man buvo nesmagu jaunai. Mokyklą ištvėriau tik dėl neapsakomai didelio mano motinos supratimo. Klasės draugės man atrodė kvailos, įžūlios ir piktavalės. Gimnazijoje mane slėgė mokytojų vidutiniškumas ir „meilikavimai", kuriais apiberdavo mane vyrai gatvėje, – kaskart kankinausi, kai reikėdavo eiti pro statybos aikštelę. Buvau jauna, bet kuo toks amžius nuostabus, taip ir nesupratau. Aš kankinausi dėl meilės, pinigų stygiaus ir menkos seksualinės patirties; jei lyginu savo anuometinį gyvenimą su šiandiena – aš gimiau 1942-aisiais, – turiu pasakyti, jog dabar jis kur kas geresnis.

Visas Vakarų pasaulis nenatūraliai, gal net iškreiptai suvokia senėjimą. Išsigąstama vien išgirdus žodį „senatvė". Ir dažnai nežinia kodėl. Ir moterys, ir vyrai nebemoka senti gražiai ir tauriai. Visur paplito nesau-

gumas. Pamirštas orumas ir tai, kad gyvenimo prasmė – branda.

Žmogaus vaizduotė mėgsta kraštutinumus, ir senatvės labiausiai bijo tie, kurie niekada arba beveik niekada nesusiduria su pagyvenusiais žmonėmis. Tačiau tam, kuriam pasisekė šeimoje turėti senelį, o gal net promočiutę – o Europoje, ačiū Dievui, kai kada dar pasitaiko tokių šeimų, – tam išgaruoja visa senatvės baimė. Jis žino, kad mylimas žmogus nepasikeis iki pat mirties, kad senatvė – ne liga, o natūralus žmogaus gyvenimo tarpsnis, kad net žiloje senatvėje galima likti gražiam ir mėgautis gyvenimu iki paskutinės dienos.

Viskas priklauso nuo teisingo požiūrio

Ką gi, kiekvienas turi teisę kankinti pats save. Yra dvi medalio pusės, ir kai kam žmogaus gyvenimas atrodo vien atvirkščioji. Nemažai tokių, kurie švaisto brangų laiką bambėdami ir tvirtindami, kad gyventi buvo verta tik „auksinės jaunystės metais“. Ir tai yra dešimt–dvidešimt dveji metai, jeigu kalbama apie nedidelius pesimistus, o jeigu tie pesimistai jau pažengę pirmyn, lieka tik dešimt–aštuoniolika metų. Liūdna, tačiau matyta savo akimis.

Taip pat neįmanoma uždrausti žmonėms klaidingai vertinti savo amžiaus. Užuot džiaugusis, kad esi *tik* keturiasdešimties, penkiasdešimties ar šešiasdešimties, ištisą gyvenimą galima praliūdėti, kad tau sukako *jau* trisdešimt, keturiasdešimt ar penkiasdešimt. Kaip sakyta,

kiekvienas turi teisę kankinti pats save. Tačiau niekam nevalia atimti iš aplinkinių sveikos gyvenimo drąsos, gal net įtikinėti jų, kad sulaukus trisdešimties nieko gražaus gyvenime nebepatirsi, o keturiasdešimt penkerių – lieka tik senatvinė neviltis ir visiškas nuolankumas jaunystės diktatui.

Žinau, kad vyrai senatvės bijo kur kas labiau negu moterys. Kai kurie iš baimės, kad susilpnės lytinis pajėgumas, kiti iš nusivylimo, kad neteks užimamos gyvenime padėties ir valdžios. Ir vis dėlto šią knygą daugiausia skiriu savo lyties atstovėms, žiauriai išnaudojamoms praėjusius šimtą septyniasdešimt metų ir turinčioms labai daug už ką atsigriebti. Kiek pažįstu vyrus, turiu pasakyti, kad jie ištisais šimtmečiais savo senatvės baimę vertė ant pečių moterims, kurios dėl ekonominių priežasčių ir auklėjimo buvo pernelyg nesaugios, kad apsigintų.

Dar neseniai moterys viešuomenėje neturėjo jokio balso. Viskas buvo vyrų rankose – teatras, Bažnyčia, spauda, radijas, kinas ir televizija. Moterys neturėjo jokios galimybės paneigti absurdiškiausius kaltinimus. O tokie kaltinimai ir vadinamoji liaudies išmintis – atgaivinsiu prisiminimus, – jog vyrai tik todėl susikimba užeigose, kad moterys mėgsta stebėti, kaip mušeikos vienas kitam perrėžia gerkles, jog vyrai kariauja tik todėl, kad moterys negali atsispirti kareiviams, ir tai matyti iš susižavėjimo, su kuriuo jos žiūri į kiekvieną uniformą. Moteris kaltino ir dėl nuožmių profesionalių kovų, nes – tokias kalbas šiandien dar varinėja nuolatiniai restorano svečiai ir spausdina humoro leidiniai – vyrai ka-

muojasi tik norėdami įtikti garbėtroškoms ir reiklioms moterims.

Panašiai yra ir su senatve. Kadangi vyrai jos bijojo – dažnai tik todėl, kad nuplinka anksčiau negu moterys, – tai giminaitėms ir pažįstamoms (juo labiau žmonoms) pripūtė, kad joms esą dar blogiau, nes jos greičiau sensta ir tampa niekam tikusios, ir net kai kurios trisdešimtmetės ėmė gėdytis savo gimimo datos. O juk, atidžiau pasižiūrėjus, moterims kur kas mažiau pagrindo baimintis senatvės. Ne veltui gamta nepašykštėjo moteriai vaisingiausių metų: su kai kuriais nukrypimais – nuo dvylikos iki šešiasdešimties (mano motina sulaukė klimakso tik būdama penkiasdešimt aštuonerių). Taigi moterys gali gimdyti vaikus tokio amžiaus, kai dauguma vyrų jau rūpinasi lytinio pajėgumo problemomis. Ir mylėtis moterys gali visuomet. Ir jos neplinka, be to, net ir būdamos brandaus amžiaus sugeba kur kas geriau tvarkytis gyvenime negu priešinga lytis.

Tai iš kur mūsų šimtmečio moteriai atsirado toji perdėta senatvės baimė, kuri dabar ima pamažėle nykti, tačiau kuri dar tiek gaji, kad apnuodytų bailesniam žmogui visą gyvenimą? Istorinių pavyzdžių nerasime. Visos didžiosios Europos ir Azijos kultūros garbino brandaus amžiaus moterį, o ne mergaitę. Ovidijus, romėnų meilės ir moterų žinovas, rašė, kad tikra moteris ima tobulėti tik nuo trisdešimt šešerių metų. Ir viduramžiais visa Europa garbstė moteris, ne mergaites. Panašiai kaip ir Renesanso laikotarpiu, XVI, XVII amžiuje bei pirmojoje XVIII amžiaus pusėje.

Prancūzė Ninon de Lenclos buvo ne vienintelė paryžietė, XVII amžiuje iki pat gilios senatvės apsupta garbintojų, meilužių, dėmesio ir garbės. Apie ją – ji mirė devyniasdešimties metų – poetai rašė, kad ji „seno kaip pražystanti rožė, skleisdama svaigų kvapą“. Anne Geneviève de Bourbon, vėliau Longvilio kunigaikštienė, tik sulaukusi penkiasdešimties (ir dar persirgusi raupais) tapo viena iš garbstomiausių Paryžiaus gražuolių. Ir kitos garsios amžininkės, kurių biografija praverstų numalšinti isteriškai šiuolaikinės moters senatvės baimei, – madam De Lafayette, madam De Sévigne, madmuazelė La Grande (Gastono Orleaniečio duktė), madmuazelė De Scudéry ir keletas kitų.

Brandaus amžiaus moterys garbintos ne tik Paryžiuje. Taip buvo ir Ispanijoje, Italijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje ir Austrijoje. Kai sąmojingais laiškais ir kelionių įspūdžiais išgarsėjusi anglė ledi Mary Wortley-Montagu apsilankė Vienos rūmuose (jos vyras buvo Anglijos pasiuntinys Turkijoje, o ji kaip tik važiavo pas jį), 1716 m. rugsėjo 20 d. rašė savo draugei ledi Rich į Londoną: „Patikėkit, mieloji, kad Vienos ponioms nei žili plaukai, nei pakumpę pečiai netrukdo užkariauti širdis. Kasdien matau, kaip dailūs jaunuolėliai padeda savo įmetėjusioms meilužėms sėsti į karietas. Šiame pasaulinio garso mieste jaunesnė negu trisdešimt penkerių metų moteris laikoma geltonsnape. Tik sulaukusi keturiasdešimties ji gali viltis palikti neišdildomą pėdsaką žmonijai“.

Turint galvoje šį paprotį, daugiau negu keista, kad XIX amžiuje netekėjusias dvidešimt penkerių metų moteris jau vadino „senmergėmis“, o XX amžiuje jauna gimdyvė, turėdama dvidešimt šešerius metus, buvo apšaukiama kaip „per vėlai“ gimdanti. Tai kas gi nutiko? Trumpai aprašysiu kas.

Buržuazijai reikėjo klusnių moterų

Pramoninė revoliucija prasidėjo Anglijoje pirmame XVIII amžiaus trečdalyje ir truko maždaug septyniasdešimt metų. Per šį laiką įsitvirtino buržuazija, pasitelkdama iš fabrikų „naujus“ pinigus. Anksčiau Anglijos visuomenę sudarė daugiausia aristokratai ir vargšai. Naujajam luomui, kad išgyventų, reikėjo stiprių šeimų. O tokias šeimas galėjo išlaikyti tik moterys, ne prašmatnios aukštuomenės ponios, kviečiančios į didelius salonus ir nenusileidžiančios vyrams. Atsirado naujo tipo moterys, ištikimos ir atsidavusios šeimai, be priešgyniavimo gimdančios galybę vaikų ir vergaujančios sutuoktiniui.

XVIII šimtmečio vidury imta, taip sakant, puoselėti tokio tipo moteris. Jeigu nebijai pasivarginti ir pasiskaitai to laikotarpio dramų, laikraščių straipsnių, sekmadienio pamokslų, gero elgesio mokančių knygų ir romanų, tai apstulbsti pamačiusi, kaip gudriai vyrija siekė savo tikslo. Bažnytininkai, mokytojai, žurnalistai, tėvai ir garbintojai kalte kalė jaunoms merginoms, kad jų laimė – ne meilė, kūno ir sielos pilnatvė, o tikra „šventa“ moters

paskirtis yra pasiaukojimas, klusnumas, tyrumas, atsidavimas vaikams, sutuoktiniui ir namams.

Šią naują moterų ideologiją grindė – kad neiškiltų jokių nesusipratimų – nesugriaunamas pamatas: baimė. Senatvės baimė buvo dirbtinai kurstoma, vis pabrėžiamas moters grožio trapumas, vaizduojamos ligos, staiga sunaikinančios bet kokį dailios jaunos merginos žavesį, grožinė literatūra prikemšama blogų žmonių, neištikimų garbintojų, sąvadautojų ir žagintojų. Vienintelis išsigelbėjimas, vienintelis kelias, atviras „gerai" moteriai, buvo sutuoktinio glėbys. O sutuoktinis romanuose, pamoksluose ir gero elgesio vadovėliuose pieštas taip, kad nors prie širdies dėk. Tai jo užduotis išgelbėti bejėgę moterį nuo senmergystės, vienatvės, nenaudingumo ir visuomenės patyčių.

Seksualumas staiga tapo nepageidaujamas

Tokia taktika negalėjo nepasiteisinti. Jau XIX šimtmečio pradžioje moters paveikslas visiškai pasikeitė. Iš sąmojingos, mylimos, visą savo amžių garbinamos aukštuomenės ponios ji tapo išbalusia, dora, nuolat nėščia, liguista moterimi, pernelyg anksti tekinama ir taip niekuomet nepražystančia. Net neprasidėjęs šios moters gyvenimas jau buvo baigtas. Iš jos atimtas seksualumas – vienintelė stiprybė visuomenėje, kur moteriai uždraustas išsilavinimas ir karjera. Tokia moteris turėjo nedaug gyvybingumo ir troškimo gyventi. Ji anksti seno.

Sunaikintas seksualumas atliko didžiulį vaidmenį moters gyvenime. Viešpatavo klaiki baimė, kad moterys „gali patirti malonumą", todėl iš moteriškai lyčiai skirtos literatūros negailestingai išbrauktos bet kokios erotinės užuominos. XVIII šimtmečio pradžioje vyrai ir moterys dar kartu juokėsi iš erotinių scenų knygose ir teatre, o šimtmečio pabaigoje literatūra jau buvo suskilusi į „švarias" knygas šeimai, taigi moterims ir vaikams, ir pornografines vyrams. XIX šimtmečio pradžioje Londono Holivelio, Šventojo šaltinio, gatvėje, kaip iš dangaus nukrito 59 pornografiniai knygynai! Antra vertus, švarinimasis nuėjo taip toli, kad pardavinėti Shakespeare'o kūriniai, iš kurių išmesti „visi kandūs žodžiai, kurių šeimoje neįmanoma skaityti be gėdos".

Užgniaužtas seksualumas, nuolatinių gimdymų nualinta sveikata, paniška senatvės baimė – nenuostabu, kad geriausi moters gyvenimo metai buvo tas trumpas ikivedybinis laikotarpis, kad moters garbinimas sumenko iki trumpalaikio merginimo, kurio, vos ištekinus vaiką – juo jaunesnį, juo geriau, – buvo galima kuo ramiausiai atsisakyti visiems laikams, kaip ir nutikdavo. Ir ką tai sukėlė? Gryną senatvės siaubą.

Tokia tad padėtis buvo Anglijoje pramoninės revoliucijos pradžioje. Paskui senatvės baimė iš Anglijos perėjo į Prancūziją. Tenai 1789 metų revoliucija ją sukurstė iš naujo. „Prieš revoliuciją – tada tai mokėjo gyventi ir mirti, – sakė Marie Aurora Dupin savo anūkei, prancūzų rašytojai George Sand. – Be to, ar tais laikas buvo įmanoma pasenti? Tai revoliucija atnešė pasauliui senat-

vę. Jūsų senelis, kur kas vyresnis negu aš dabar, buvo gražus, tvarkingas, linksmas, gardžiai kvepiąs, malonus, švelnus ir neprarado geros nuotaikos iki pat savo mirties valandos". Puikus apibūdinimas. Ir pamokomas visais požiūriais.

Iš Anglijos ir Prancūzijos senatvės baimė persikėlė į buvusias kolonijas – Kanadą ir Šiaurės Ameriką. Tenai ji rado derlingiausią dirvą. Pagaliau iš JAV senatvinio teroro pavidalu ji atlydėjo Antrąjį pasaulinį karą į Europą, ir tik dabar, praėjus keturiems dešimtmečiams, mes imam po trupučiuką jos kratytis. Kova tęsiasi iki pat šios dienos.

Mirties baimė

XVIII šimtmečio gale Šiaurės Amerika buvo ką tik atgavusi nepriklausomybę. Gyvenimas *at the frontiers* buvo sunkus, moterys plūkėsi kartu su vyrais, todėl visi nusialindavo dar būdami jauni; idealios sąlygos tarpti senatvės baimei. Net ir pagerėjus laikams, nepasikeitė tai, jog Amerika yra jauna šalis, kokia ji ir liko, palyginti su Europa. Pirmas pavyzdys: niekaip nesusidorojama su mirties reiškiniu. Senesnių kultūrų šalims buvo pakankamai laiko įveikti šiai problemai ir rasti priemonių bei kelių jai palengvinti. Visuomenė, kuri brendo daugelį šimtmečių – kaip Japonija ar Indija, – laiko mirtį gyvenimo dalimi. Užtat dauguma Amerikos gyventojų paniškai baidosi mirties. Tiktai kelios kartos praturtėjo, gavo geresnį gyvenimą, pakilo į tam tikrą lygį – todėl dabar ir

trokštama tuo mėgautis kuo ilgiau. Kaip jau sakyta: idealios sąlygos tarpti senatvės baimei.

Tačiau amerikietės kenčia kur kas didesnę mirties baimę negu vyrai. Pinigų didžiuma priklausė ir šiandien tebepriklauso vyrams. Ir šie pasisavino teisę pirmą, dažniausiai bendraamžę, žmoną pakeisti į antrą, jaunesnę, o vėliau – į trečią, dar jaunesnę, vildamiesi šitaip pamiršti savo pražilusius plaukus. Tad ar verta stebėtis, jog daugelis amerikiečių su didžiausia baime stebi menkiausius praeinančios jaunystės požymius? Kad jos – ir ne be pagrindo – bet kokį susidomėjusį žvilgsnį, kurį jų vyrai meta į kitą moterį, laiko skyrybų priežastimi, o su jomis siejasi finansinė katastrofa, namų ir socialinės padėties netektis? Ir kad jos todėl elgiasi kaip visiškos beprotės, pavyzdžiui, kad ir įsipina į plaukus penkiasdešimt kaspinų, apsimeta kvailėmis ir čiauška mergyčių balsais.

„Kaip tik tada, kai ėmėme džiaugtis branda, – sakė rašytoja Anaïs Nin, 1940 m. pabėgusi iš Paryžiaus į Ameriką, – turėjome palikti Europą ir atvykti į šalį, kur garbinama tik jaunystė ir nebrandumas“. Tačiau 1945 m. dėl amerikiečių gausumo, Vokietijos ir Austrijos okupacijos, ir Europą užliejo tokio pat mentaliteto banga.

Iš pradžių purkštauta; ypač nepatenkintos buvo moterys, kurios per karą pakeitė tėvynėje vyrus ir įrodė, ko esančios vertos. Joms regėjosi absurdiška tik dėl išorinių požymių, tokių kaip viena kita raukšlė veide, būti išmestoms į šiukšlyną. Tačiau pamažėle užkratas plito, nors galutinai visko neužgožė. Europa pripažino jaunystės kultą tik iš dalies – priešingai negu Anglija. Ir vis dėlto europiečių moterų savikliovai suduotas juntamas smūgis.

Skatinant Amerikos kino pramonei, staiga paplito nuomonė, kad gyventi ir būti garbinamos turi teisę tik ištekėti trokštančios paauglės. Nieko nebebuvo girdėti apie moteris asmenybes, nuveikusias didžius darbus. Ekrane švytėjo lygūs veidai, kvailai spoksančios nekaltos akys, rodytas pasirengimas spjauti į mokslus ir karjerą ir pasinerti į santuokinį gyvenimą, vaikų auklėjimą ir namų ruošą. Penktajame, šeštajame ir septintajame dešimtmečiais Amerikos kino pramonė be jokių išlygų gundė kuo jaunesnes moteris gimdyti, kad vėl būtų atkurta tauta, netekusi galybės žmonių per Antrąjį pasaulinį karą.

Pagyvenusioms moterims teko nelengva dalia. Pavyzdžių jos neturėjo. Ėmė viešpatauti senatvės baimė, nors niekas neabejojo, kad brandaus amžiaus moteris gali kur kas daugiau pasiekti negu jauna. Tik, nelaimė, niekas šito nepripažino. Grįžę iš fronto vyrai atgavo savo postus, moterims liko namų ūkis, o aiškinti, kaip vertinama namų ruoša, būtų nereikalingas burnos aušinimas.

Tokia trumpa apžvalga apie senatvės baimės atsiradimą, ilgą kelią nuo elegantiškos žilaplaukės baroko visuomenės ponios su jaunu meilužiu iki keturiasdešimtmetės šių laikų namų šeimininkės, apimtos „uždarų vartų" panikos. Dar keli žodžiai apie senatvės baimę: jos nereikia bijoti nė vienai moteriai. Gyvenimas nesibaigia nei sulaukus trisdešimties, nei suaugus vaikams. Jaunystė – ne nuopelnas. Kiekvienas, kuriam teko malonė gimti, norom nenorom būna jaunas. Tačiau gyvenimo pras-

mė – ne būti dailiu paaugliu. Gyvenimo prasmė veikiau yra suaugti ir tada ką nors nuveikti.

Neskubėdamas toliau nuvažiuosi

Ką gali žmogus, taigi ir moteris, paaiškėja tik pasibaigus mokymosi ir blaškymosi metams. Ir kiekvienam tai užima skirtingai laiko. Kai kas jau dvidešimties metų pasiekia aukščiausią karjeros laiptelį ir sustoja. O kiti tik sulaukę penkiasdešimties suvokia, ko nori ir ką sugeba. Ir net tada dar niekas ne per vėlu. Dažnai girdimas sakinys: „Tam aš per senas" – ne objektyvus teiginys, o tik patogus atsikalbinėjimas. Niekas nėra per senas penkiasdešimties metų pradėti studijas ar šešiasdešimties pakeisti savo gyvenimą. Ir viskas priklauso nuo nuostatos, o ne nuo kokio nors abstraktaus skaičiaus. Ir jeigu ta nuostata pakankamai tvirta, galima pasiekti mažne viską.

Keli pavyzdžiai. Per kartų kartas, taip pat ir šiandien pernelyg mažai pasakojama apie šaunias moteris. O juk dažnai pakanka vienintelio pavyzdžio, kad kiti pabustų iš letargo miego. Šimtai tūkstančių moterų atliko įsidėmėtinus darbus ir būdamos brandaus amžiaus. Ir tokie pavyzdžiai pateikti sužadinti ne pavydui, o sveikoms gyvybinėms jėgoms. Dažnai pakanka tik žinoti, *kad* tai įmanoma, ir jau esi pasirengęs nuveikti neįtikimiausius dalykus.

Šeštajame dešimtmetyje, kai neapsakomai suklestėjo jaunystės kultas, laikraščių antraštėse sumirgėjo vardas amerikietės Mary Ann Moses, įėjusios į meno istoriją kaip „močiutė Moses". Kukli valstietė, sulaukusi penkiasdešimt septynerių metų, pasiryžo tapti dailininke ir nedelsdama tą padarė. Iš pradžių ji sekė tradiciniais amerikiečių tapybos pavyzdžiais, kuriais galima grožėtis Vašingtono nacionalinėje galerijoje, tačiau netrukus rado savo stilių ir sukėlė šiuolaikinės primityviosios tapybos bumą. Ji anaiptol nežinojo, kad pagelbėjo įsitvirtinti tapybos stiliui, iki to laiko niekintam. Ji paprasčiausiai tapė aplinką tokią, kokią matė, ir stebėjosi, kad jos paveikslai graibstyte graibstomi. Per trumpiausią laiką ją ėmė mėgdžioti daugybė sekėjų, kurių kūriniais jau daug metų užverstos Amerikos ir Europos meno galerijos ir iš kurių pelnosi įvairiausi prekiautojai meno kūriniais, – tačiau nė vienas iš šių kūrinių kokybe neprilygsta tikrajai močiutei Moses. Nors jai dar gyvai esant už paveikslus mokėta stebėtinai daug, Mary Ann Moses niekada nerūpėjo nei šlovė, nei vardas. Svarbiausia jai buvo vienas dalykas: išlieti kūrybinę energiją. Ir tai jai pavyko. Močiutė Moses mirė 1961 m., garsi ir laiminga, sulaukusi šimto vienerių metų amžiaus. Išvada: netgi būnant aštuoniasdešimties ir daugiau metų galima lemtingai paveikti pasaulį.

O kad jau kalbam apie dailininkes: pasižvalgius po šimtmečius visuomet rastum moterų, kurios liko kūrybingos iki pat žilos senatvės. Netiesa, kad moterys ilgai

gyvena tik šiais laikais. Nereikia pernelyg paisyti praėjusių amžių statistikų apie gyvenimo trukmę – kaip vyrų, taip ir moterų. Vidutinio amžiaus trukmė tik todėl tokia maža, kad priskaičiuotas ir didelis kūdikių mirštamumas. Johannas Sebastianas Bachas turėjo gal dvidešimt vaikų, tačiau užaugo tik dešimt. Tačiau tas, kuris išgyveno pavojingame kūdikio amžiuje, turėjo puikių galimybių sulaukti žilos senatvės.

Oras anksčiau buvo tyresnis, maistas sveikesnis, upeliai ir upės skaidrūs ir neužteršti. Žinoma, buvo nepagydomų ligų. Tačiau nuo jų mirusiems galima prilyginti pas mus žuvusių per eismo nelaimes. Tada niekas nemokėjo gydyti džiovos, o šiandien mes esam bejėgiai prieš širdies smūgį ir vėžį. Studijuojant garsių praeities vyrų ir moterų biografijas, reikia tik stebėtis, kiek daug jų, ypač moterų, sulaukė aštuoniasdešimties, devyniasdešimties ir dar daugiau metų, ir tarp jų buvo daug moterų, kurios iki paskutinio atodūsio nepavargdamos tobulino savo meno kūrinius.

Iki senatvės gyventa ir anksčiau

Bavarijos Gizela, imperatoriaus Henriko II sesuo, gyveno X–XI amžiuje. Gimė 980 m., būdama penkiolikos ištekėjo dėl valstybinių sumetimų už Stepono I, Šventojo Vengrijos karaliaus. Ji išgarsėjo nepaprastai prašmatniais siuvinėjimais, tarp jų buvo ir arnotas, vėliau persiūtas ir naudotas per Vengrijos karalių karūnavimo iškilmes. Kai jos vyras mirė, Gizela užsidarė vienuolyne,

tais laikais tai buvo vienintelė saugi vieta našlei. Vienuolyne ji atsidėjo menui. Išgyveno aštuoniasdešimt metų.

Praėjus šimtui metų gimė Bingeno Hildegarda. Ji buvo benediktinų ordino vienuolė, įkūrė Rupertsbergo vienuolyną ir gali būti laikoma visapusiškai talentinga asmenybe. Ji ne tik sugebėjo pranašauti ateitį, bet ir mokė poezijos meno, muzikos, medicinos bei gamtos mokslų, apie visa tai rašė. Mokėjo keletą kalbų ir nuolat susirašinėjo su imperatoriais, karaliais, popiežiais ir garsiausiais Europos Bažnyčios tėvais. Svarbiausią savo kūrinį, storą knygą, pavadintą „Scivias", kuria galima pasigrožėti Vysbadene, Heseno žemės bibliotekoje, ji pati iliustravo trisdešimt penkiais ant aukso ir sidabro lakštų nutapytais paveikslais taip, kad specialistai kalba apie „revoliucinį" tiems laikams tapybos būdą. Bingeno Hildegarda, vėliau garbinta kaip šventoji, sulaukė aštuoniasdešimt vienų metų.

XV amžiuje gyveno italė Tommasina von Fiesco. Kilusi iš Genujos, po vyro mirties ji užsidarė vienuolyne ir tenai išgarsėjo. Netrukus ją imta šlovinti kaip rašytoją ir auksarankę siuvinėtoją. Vėliau ji sukūrė temperos tapybos techniką. Tommasina sulaukė aštuoniasdešimt šešerių metų ir iki pat savo gyvenimo pabaigos buvo darbinga ir kūrybinga.

Dieviškoji Sofonisba

Pasigėrėtina asmenybė, garsi dailininkė italė Sofonisba Anguissola gyveno XVI–XVII amžiuje, ją Van Dyckas

laikė žymiausia jos gyvenamo laikotarpio menininke. Ji tvirtai stovėjo ant kojų, ją lepino kunigaikščiai ir karaliai, Pilypas II pakvietė į savo rūmus Madride, ir tenai ji dvidešimt metų tapė karaliaus šeimos portretus. Tekėti ji neskubėjo. Pirmąkart ištekėjo keturiasdešimt penkerių metų už siciliečio ir persikėlė į Palermą. Kai jos vyras mirė, ištekėjo už laivo kapitono, kurio laivu buvo atplaukusi iš Ispanijos į Siciliją. Jos paveikslai buvo tokie nuostabūs, kad Van Dyckas apsilankė pas ją Palerme ir nupiešė jos portretų eskizų. „Dieviškoji" Sofonisba sulaukė devyniasdešimties metų.

O dabar persikelkime į Prancūziją. Paryžietė Louise Moillon, viena žymiausių XVII amžiaus prancūzų natiurmorto atstovių, gyveno aštuoniasdešimt šešerius metus. Ištekėjo būdama trisdešimties. Garsi jos amžininkė ir amato draugė olandė Juditha Leyster ištekėjo tik būdama keturiasdešimt septynerių. Žymiausia, be Angelikos Kauffmann, XVIII amžiaus dailininkė Elisabeth Vigée-Lebrun, neapsakomai graži, kaip matyti iš jos autoportreto Nacionalinėje Londono galerijoje, ir artima Marijos Antuanetės draugė, mirė aštuoniasdešimt septynerių metų. Būdama aštuoniasdešimt dvejų ji išleido savo atsiminimus. Amžininkai Elisabeth tiesiog dievino. Prancūzijos revoliucijos metais ji paliko šalį, o Rusijos, Italijos bei Anglijos valdovai priėmė ją išskėstomis rankomis ir užvertė užsakymais. Ji paliko aštuonis šimtus paveikslų, tarp jų portretų – tikrų meno šedevrų.

XIX amžiuje gimė amerikietė Mary Cassatt ir austrė Tina Blau. Abi buvo garsios ir garbinamos dailininkės:

Cassatt – kaip impresionistė, o Blau – kaip puikių peizažų kūrėja; Cassatt gyveno aštuoniasdešimt dvejus, Tina Blau – devyniasdešimt dvejus metus. Vokiečių dailininkė Hannah Höch sulaukė aštuoniasdešimt devynerių, švedė Vera Nilsson – devyniasdešimt vienų metų. Romaine Brooks, gimusi Romoje 1874 m., mirė būdama devyniasdešimt šešerių. Amerikietė fotografė Imogena Cunningham mirė devyniasdešimt trejų metų, baigusi kurti žmonių, kuriems yra daugiau negu devyniasdešimt metų, portretų seriją. Dalis jos serijos nuotraukų parodyta Paryžiuje, Amerikos kultūros centre, 1977 metais. Cunningham buvo pirmoji moteris, fotografavusi nuogus vyrus su tokiu pat atsidavimu, su kokiu vyrai fotografuoja moterų aktus. Iki paskutinio atodūsio ji nesiliovė eksperimentavusi. Taigi kas bijo senatvės? Ar vaizdas, susidarytas apie silpną moterį, nepradėjo blėsti? Štai į tokius pavyzdžius galima lygiuotis. Jie liudija veiklumą, gyvenimo geismą ir kūrybingumą.

Daugelio garsių moterų dabar žinomi tik vardai. Kai kurių žinomi ir kūriniai, tačiau sunku rasti žinių, kada, kokiu gyvenimo laikotarpiu jie buvo sukurti. Rašytojai Selmai Lagerlöf buvo per keturiasdešimt, kai ji parašė geriausius kūrinius. Nobelio premiją ji gavo būdama penkiasdešimt vienų. Marie von Ebner-Eschenbach savo „Kaimo ir pilies istorijas" rašė būdama penkiasdešimt trejų–penkiasdešimt šešerių metų. „Nesutaikomą" išleido būdama šešiasdešimties metų. Rašytoja Gertruda von Le Fort septyniasdešimties metų išleido savo kūrinį „Veronikos nosinaitė", o aštuoniasdešimt devynerių parašė

atsiminimus „Pusė gyvenimo". Vienietė artistė Rosa Albach-Retty savo autobiografiją parašė būdama šimto ketverių metų. Ir ši autobiografija labai išpopuliarėjo. Tačiau tai – dar ne viskas. XVIII amžiuje gyvenusi anglų rašytoja Frances Trollope iki pat keturiasdešimt septynerių metų kukliai šeimininkavo namuose ir augino vaikus, nors ir žinojo apie savo sugebėjimą rašyti. Tačiau paskui, kai iš jos nieko nebebuvo galima tikėtis, ji pasiryžo keliauti į Ameriką; anaiptol nelengva kelionė tais laikais, nes kelias savaites plaukti buriniu laivu buvo brangu, nepatogu ir pavojinga. Atplaukusi į Naująjį pasaulį, ji įkūrė ne vieną skaityklą ir įniko rašyti. Sulaukusi penkiasdešimties metų grįžo į Londoną, kur jos knyga apie amerikiečių gyvenimą ir papročius žaibiškai išpopuliarėjo. Iki gyvenimo pabaigos ji išleido keturiasdešimt vieną knygą ir visuomet buvo Londono aukštuomenės dėmesio centre.

Pavyzdžių yra visais laikais

Bet grįžkime į naujesnius laikus: amerikietė Catherine Graham buvo keturiasdešimt šešerių, kai staiga mirė jos vyras, vieno iš geriausių Amerikos Rytų pakrantės dienraščių „Washington Post" prezidentas. Ji perėmė vadovavimą šiam leidiniui, nepaisydama skeptiškumo, pasipriešinimo ir abejonių jos sugebėjimais, ir tęsė vyro darbą. Praėjus penkiolikai metų, būdama šešiasdešimt vienų, ji jau valdė ne tik „Washington Post", bet ir visame pasaulyje žinomą savaitinį naujienų žurnalą „New-

sweek“, kultūros žurnalą „Art News Magazine“, taip pat kelias radijo ir televizijos stotis. Pagaliau pavyzdys iš kino pramonės: pasaulinė žvaigždė, nebyliojo kino karalienė ir Charlie'o Chaplino partnerė, nepaprasta gražuolė Mary Pickford, būdama penkiasdešimt dvejų, įkūrė savo kino kompaniją „Pickford Productions Inc.“ Ir ši kompanija buvo jos antroji. Pirmoji, įkurta drauge su Chaplinu, Douglasu Fairbanksu ir D.W. Griffithu, buvo seniai žinoma pasaulyje. Ją žino visi – tai „United Artists“.

Amerikiečiai vyrai įskiepijo mums senatvės baimę, o amerikietės moterys mėgina mus nuo jos išvaduoti. Štai ką rašė apie klimakterinį laikotarpį Betty Friedan, viena garsiausių Amerikos moterų teisių gynėjų, moterų judėjimo aktyvistė, savo knygoje „Tai pakeitė mano gyvenimą“ (Reinbek, 1977):

„Kūrybingos moterys, kurių gyvenimas visavertis, sensta kitaip, negu apskritai yra manoma. Ir tai įrodyta įvairiais tyrimais. Kad ir dr. Charlotte's Bühler (Pietų Kalifornijos universitetas) viso gyvenimo darbu, pradėtu Vienoje prieš septyniasdešimt metų, ar išsamiomis Čikagos universiteto studijomis. Iš šių veikalų matyti, kad kūrybingos, į darbus pasinėrusios moterys į šį pereinamąjį laikotarpį žiūri kaip į naują, laisvesnį ir kūrybingesnį savo gyvenimo tarpsnį. Didžiausio kūrybingumo šios moterys pasiekė tik antroje savo gyvenimo pusėje. O užsiimantiems protiniu darbu, mokslininkams, dailininkams, rašytojams, profesoriams ir filosofams, išvardijant čia tik keletą specialybių, paprastai didžiausias kūrybingumas ateina dar net ne nuo pen-

kiasdešimties metų. Šiose srityse besidarbuojančios moterys, sulaukusios šešiasdešimties, tik dar labiau tobulėja. Jos ir fiziškai sensta lėčiau. Tuo galėjau įsitikinti per keliones, kai vykdavau susipažinti su tokiomis moterimis. Jos visos atrodė dešimčia dvidešimčia metų jaunesnės, negu buvo iš tiesų. Ir labai gyvybingos." (Citata iš „It changed my life", New York, 1976)

Betty Friedan rašo: „Jos visos atrodė dešimčia dvidešimčia metų jaunesnės, negu buvo iš tiesų". Tačiau reikėtų sakyti, kad jos atrodė tokios jaunos, kokios ir buvo, nes keturiasdešimt, penkiasdešimt ir šešiasdešimt metų – šiandien jau nebe senatvė. Ir geriausiai tą įrodo moterys, apie kurias pasakoja Friedan. Juk viską lemia ne abstraktus skaičius, o gyvas žmogus. Ir atėjo pats metas tai sužinoti ir pakeisti nuomonę.

Žaidimas su viešbučio durininku

Vaizdas, susijęs su skaičiais keturiasdešimt, penkiasdešimt, šešiasdešimt, septyniasdešimt, kilęs dar iš XIX amžiaus. Jeigu visiems žmonėms jų pragyventų metų skaičius būtų parašytas ant kaktos, šie skaičiai mūsų tikrai nebebaugintų. O to pagrindas: dažniausiai žmonės atrodo jaunesni, nei manoma. Kartą vasarą tuo galėjau įsitikinti pati. Gyvenau tris mėnesius Italijoje, viešbutyje, ir štai ką žaidžiau su durininku. Bandžiau atspėti atvykstančių svečių amžių, o jis paskui lygino mano spėjimą su paso duomenimis. Beveik visuomet prašaudavau pro šalį. Ypač suklydau spėdama aukštos lieknos geltonplau-

kės, atvykusios liepos viduryje su drauge, amžių. Ji buvo rašytoja iš Miuncheno, mėgo ilgus drabužius, tačiau gerai atrodė ir su maudymosi kostiumėliu; į ją krypo susižavėjimo kupini žvilgsniai, kai sykį kaitinosi saulėje ne paplūdimyje, o šalia viešbučio baseino. Viešbučio direktorius ją įsimylėjo, ir jau po trijų dienų ant jos stalo nuolat stovėdavo ką tik nuskintų sode rožių puokštė. Daviau jai keturiasdešimt penkerius metus. O iš tiesų jai buvo šešiasdešimt penkeri.

Deja, šio žaidimo negali žaisti kiekvienas, nors taip ir atsikratytų senatvės baimės. Tačiau kiekvienas gali padaryti štai ką: jei kalbama apie abstraktų skaičių, reikia pasinaudoti žinomu pavyzdžiu. Prisiminkite moteris, kurios įspūdingai atrodė iki pat žilos senatvės: Jacqueline Kennedy (g. 1929), prancūzų aktorę Michèle Morgan (g. 1920), vaikėziško veido garbinamą prancūzų šokėją Zizi Jeanmarie (g. 1925), švedų sopraną Birgit Nilsson (g. 1918) ir prancūzų rašytoją Simone de Beauvoir (g. 1908). Kovotoja už moterų teises Gloria Steinem, kurią prieš kelerius metus, kai jai buvo keturiasdešimt, aplankiau jos įkurto moterų žurnalo „MS-Magazine“ redakcijoje ir kurios jaunatviška išvaizda mane apstulbino, gimė 1934-aisiais.

Gloria Steinem bando padėti moterims ir tuo, kad kasmet viešai švenčia savo gimtadienį ir skelbia savo amžių. Pirmąkart pasiryžusi tokiam žingsniui „Newsweek“ reporteriui ji paaiškino ir priežastį: norėjo įrodyti, kad moterys ilgiau lieka jaunesnės negu vyrai. „Be to, labai daug moterų iki pat žilos senatvės atrodo jaunai, bet nedrįsta pasakyti gimimo datos, nes drovisi. O aš trokštu,

kad tiesa prasiskintų kelią ir galop būtų atskleistas melas apie jaunystės mitą", – pridūrė ji.

Didžiausi fiziniai laimėjimai

Taip pat nelabai žinoma, kad pagyvenusios moterys fiziškai pajėgia atlikti nuostabiausius dalykus. Martha Graham, modernaus šokio pradininkė, ketvirtajame dešimtmetyje Niujorke pastačiusi ant kojų Šokio teatrą, iki pat aštuoniasdešimties metų šoko scenoje grakščiau negu daugelis dvidešimtmečių šokėjų.

Vokiečių kino režisierė Leni Riefenstahl, būdama septyniasdešimties, išmoko nardyti. Dabar visiems žinomos po vandeniu jos darytos nuotraukos, sukėlusios didžiulį susižavėjimą.

Beveik visus asmeninius lėktuvus, kuriuos Amerika devintajame dešimtmetyje pardavė į Vokietiją, Austriją ir Jugoslaviją, per Atlanto vandenyną perskraidino septyniasdešimt šešerių metų amerikietė. Louisa Sacchi, devinto dešimtmečio pabaigoje pasitraukusi į užtarnautą poilsį, skrydžiui iš Kanzaso į Miuncheną vieno variklio lėktuvu sugaišdavo trisdešimt penkias valandas, dviejų variklių – jeigu oras būdavo palankus – dvidešimt penkias. Kartą, per patį viduržiemį, sugedo šildymas, o ji buvo pakilusi virš Atlanto vandenyno į trijų kilometrų aukštį. Ir Louisa Sacchi ištvėrė – o juk lauke temperatūra buvo dvidešimt penki laipsniai šalčio!

Kartais ji tikrai atlikdavo antžmogiškus žygdarbius. Dažnai dusyk per savaitę ji skrisdavo maršrutu Vičita –

Kanzasas – Miunchenas – Londonas – Vičita. 1976–1977 m. ji viena nuskraidino Ispanijos oro pajėgoms 35 treniruočių lėktuvus „Beechcraft Bonanza F 33 A“. Vokietijos „Denzel“ įmonei ji atskraidindavo vidutiniškai 30 lėktuvų kasmet, tuo pačiu metu ji dar skraidindavo lėktuvus į Australiją ir Pietų vandenyno šalis.

Jeigu jau kalbame apie lėktuvus: Louisa Sacchi – ne vienintelė pagyvenusi moteris, sugebanti skraidyti. 1978 m. tada jau aštuoniasdešimt dvejų sulaukusi anglė misis Bruce vėl pradėjo skraidyti, kad „ne visai pamirštų“ savo mėgstamą sportą. Šiai poniai kitados net priklausė oro linijos. Ji sugalvojo stiuardesės amatą, stiuardesės ėmė dirbti jos Anglijos oro linijose. 1930 m. ji viena nedideliu sportiniu lėktuvu apskrido pasaulį. Dėl variklio gedimo buvo priversta septyniolika kartų nusileisti. Ir vis dėlto savo sumanymą įvykdė; tokia nuotykinga kelionė tais laikais būtų sunkiai įgyvendinama net ir vyrui.

Greičiausia pasaulio moteris

Yra ir daugiau ponių lakūnių. Prancūzė Jacqueline Auriol, gimusi 1917 m., buvo namų šeimininkė ir motina, kai staiga nusprendė tapti lakūne bandytoja. Net ir sudužęs lėktuvas, kai ji 1949 m. vos per plauką išvengė mirties, jos neatgrasino. Ji skraidė visokiais neišbandytais reaktyviniais lėktuvais, tarp jų ir prastos reputacijos prancūzų karo lėktuvais „Mirage III“. Ji pasiekė daug greičio rekordų, galop pelnė „greičiausios pasaulio moters“ vardą.

Didžiausia jos varžovė buvo amerikietė Jacqueline Cochrain, gimusi 1908 m. Floridoje ir pirmoji moteris pasaulyje, 1954 m. viršijusi garso greitį ore. Būdama penkiasdešimt trejų, su „T-38 Northrop" gamyklos lėktuvu ji pasiekė pasaulio greičio rekordą, o būdama penkiasdešimt šešerių – su Vokietijos oro linijų lėktuvu „Starfighter" du kartus pagerino viršgarsinio greičio rekordą. Po karo ji įkūrė Anglijoje lėktuvų pilotų mokyklą.

Jacqueline Cochrain biografija įdomi. Priešingai negu jos varžovė bendravardė prancūzė, ji kilusi iš vargingiausių sluoksnių. Ji buvo našlaitė, o jos įtėviai vargšai, tokie vargšai, kad net neišgalėjo mokėti jai už mokyklą. Jau aštuonerių metų Jacqueline turėjo užsidirbti duoną. Ji metė mokyklą ir pradėjo dirbti vilnos verpykloje, kad galėtų pramisti. Vėliau ji dirbo tarnaite, kosmetikos salone, kirpėja. Baigusi pilotės karjerą, ji anaiptol neatsidėjo poilsiui. Būdama jau per septyniasdešimties, nusipirko vaismedžių plantaciją ir įsivaikino penkis našlaičius, nes norėjo, kad jų vaikystė būtų gražesnė negu jos pačios.

Mae West, pirmasis kino sekso simbolis

Taigi gyvenime svarbiausia ne grožis, laimė ar atsitiktinumas, o vidinė jėga, energija, noras ir – asmenybė. Suvokti savo asmenybę, ją ugdyti, tobulinti – anaiptol ne tuščios pastangos. Amerikos kino „pirmasis sekso simbolis" aktorė Mae West, kuri iš esmės buvo kur kas daugiau negu sekso dievaitė, puikiai vaidino ir atliko vieną

iš pagrindinių vaidmenų kino meno istorijoje, savo autobiografijoje rašė: „Gali dainuoti kaip Flagstad, šokti kaip Pavlova ar vaidinti kaip Sarah Bernhardt, bet niekada nebūsi žvaigždė, jeigu nebūsi asmenybė".

Jos autobiografija „Kilnumas čia niekuo dėtas" yra geriausia priemonė užgniaužti beužsimezgančiai senatvės baimei. Savo kino aktorės karjerą Mae West pradėjo palyginti vėlai. Pirmąkart ekrane ji pasirodė būdama keturiasdešimties. Ir vis dėlto tapo neišblėstančia žvaigžde. Sulaukusi šešiasdešimt šešerių metų, ji parašė savo gyvenimo istoriją, anksčiau jau buvo sukūrusi sąmojingų stilingų pjesių ir scenarijų. Apie asmenybę ir visą gyvenimą trunkantį pasisekimą tarp vyrų ji rašė: „Vyrai, kurie mane garbino, dažniausiai buvo garsūs žmonės, jie manęs troško kaip tik todėl, kad skyriausi iš visų moterų. Jie greit pastebėdavo, kad man nerūpi senamadiški įstatymai, riboją moters laisvę. Aš niekuomet nesidėjau globotina būtybe ir šaipiausi iš mitų, kad be vyro proto ir globos moterys žūva. Tai vyrus trikdė, dažnai net pykdė, tačiau, kad ir kaip keista, jiems net minties nekildavo mane pamesti. Atvirkščiai: *man* visuomet būdavo labai sunku jų atsikratyti".

Blaiviai žiūrint, senatvės baimė yra gryna saviapgaulė. Juk tai – ne kas kita, o slepiama gyvenimo baimė. O ją žadina ne kūnas, bet siela. Neviltis, kuri ne vieną apima blogosiomis dienomis, tokia pat, kai jaunystėje ant kaktos pastebi odos nelygumų ar kai pagyvenusi toje pat vietoje aptinki raukšlelių.

Kartoju: gyvenime tikrai svarbu ne išorė, o vidinis spindesys, asmenybė ir laimėjimai. Jeigu turi bent vieną

iš šių požymių, senatvė bus tokia pat sėkminga kaip jaunystė, būsi taip pat mylima ir garbinama.

Staigmena oro uoste

Šio skyriaus pabaigoje – dar vienas teigiamas pavyzdys: 1978 m. rudenį Anglijos laikraščių straipsnių antraštėse mirgėjo kompozitoriaus Igorio Stravinskio našlės pavardė. Vera Stravinski – dailininkė, iš Niujorko atskridusi į Londoną atidaryti savo paveikslų parodos „Crane-Kalman" galerijoje. Hitrou oro uoste dailininkės laukė fotografų ir žurnalistų būrys. Kai liekna ir veržli dailininkė ilgais audinės kailiniais išlipo iš lėktuvo, laukiantieji negalėjo patikėti savo akimis. Mat visi žinojo, kiek metų dailininkei, ir laukė senos silpnos ponios, o ne gyvybingos pasaulietės moters. Verai Stravinski tada buvo devyniasdešimt vieneri. Paklausta apie savo gyvybės eliksyro paslaptį, dailininkė kukliai atsakė: „Viskas labai paprasta: reikia dirbti, keliauti, nesileisti niekieno įbauginamai ir džiaugtis gyvenimo grožiu".

2. Grožis nepriklauso nuo amžiaus

Didžiausia mūsų laikų klaida yra negalėjimas laukti ir pastangos kuo anksčiau subrandinti žmogų. Amerikoje manoma, kad vyras turi padaryti karjerą iki trisdešimties metų, o mergaitė, kuri neturi garbintojo sulaukusi trylikos, laikoma senmerge. Trokštama kuo greičiau pasimėgauti tuo, kam reikėtų pasirengti jaunystėje, – meile, partneryste, sėkme, seksualumu ir garbinimu, nors tai kol kas neįmanoma nei fiziškai, nei dvasiškai. Ir lieka tik per anksti susidėvėję vyrai, moterys, nebeturinčios nė kruopelės vaikiškumo ir nužydėjusios, nors joms dar tik trisdešimt.

Tačiau gyvuoja senas išmintingas posakis: skubos darbą velnias neša, ypač tinkamas kalbant apie žmones. Vertas užuojautos tas, kuris visko pasiekė būdamas trisdešimties metų. Tai kuo jis džiaugsis sulaukęs penkiasdešimties ar šešiasdešimties? Ir koks bus gyvenimas, jeigu jėgos, kurių turėtų užtekti visam amžiui, jau išeikvotos dar nė nesuaugus? Tik tas, kas lėtai bręsta, turi galimybę išlikti iki pabaigos. Dabar labai populiarios teorijos yra ginčytinos. Iš tiesų pasaulis priklauso tiems, kurie subręsta vėliausiai.

Neverta nusiminti merginai, kuri šešiolikos anaiptol nėra gražuolė: tokia ji gali tapti būdama trisdešimt penkerių; o jeigu bus graži trisdešimties penkerių, tai tokia liks ir šešiasdešimties, bus patraukli iki gyvenimo pabaigos. Tokių atvejų pastebima vis dažniau. Yra moterų, kurių išvaizda nebūna pasikeitusi, kai sutinki jas po penkerių ar dešimties metų, moterų, išlaikiusių patrauklumą. Tokių pažįstu keletą. Viena iš jų, penkiasdešimtmetė architektė, parodė man savo jaunystės nuotrauką. Nepatikėjau savo akimis: dvidešimt penkerių ji buvo visiškai neišvaizdi, stora, nelygios odos ir pakumpusi. „Susiėmiau tik sulaukusi trisdešimties, tačiau daugiau nebeapsileidau“, – paaiškino ji.

Sunkiausi metai moters gyvenime – nuo dvidešimties iki trisdešimties. Šiuo laikotarpiu sutinkami svarbiausi gyvenimo vyrai, dingsta didžioji meilės ir ištikimybės viltis, dažniausiai ištekama, gyvenimas staiga tampa ribotas, o troškimai taip ir neišsipildo. Prie nedidelio buto, mažų vaikų ir pinigų stygiaus dažnai prisideda antsvoris ir pirmosios raukšlės, kurių dar negali būti tokiame amžiuje ir kurių karjerą padariusioms netekėjusioms moterims atsiranda dažniausiai tik po trisdešimt penkerių metų. Tai stiprus smūgis. Staiga apie akis ir burną lieka smulkių linijų, net ir tada, kai jau nebesijuoki. O juk tebesi tokia jauna! Kas bus toliau? Tad nėra ko stebėtis, kad ima gąsdinti kiekvieni nauji gyvenimo metai.

Viso to galima išvengti, jei kitaip susitvarkai savo gyvenimą, kai nuo dvidešimties iki trisdešimties metų stu-

dijuoji, laviniesi, keliauji, dirbi, darai karjerą ir susilauki vaikų tada, kai atsistoji ant kojų: nuo trisdešimties iki keturiasdešimties metų. Skyriuje „Brandaus amžiaus moterys yra geresnės motinos“ aš smulkiai nagrinėju šią temą. O jeigu pasisekė prasčiau, ištekėjai, nes nežinojai ko griebtis, visos teka ar neprotingi tėvai privertė tekėti pernelyg jauną, dar ne viskas prarasta. Išvaizda – ne pats svarbiausias dalykas gyvenime, o raukšles galima užgožti turtingu vidum, jei vidus nepatyrė neatitaisomos žalos.

Tačiau juk galima mylėti ir raukšles. Visi vyrai, su kuriais ligi šiol bendravau, buvo už mane raukšlėtesni, ir tos raukšlės man nė trupučiuko netrukdė. Jeigu aš ką nors myliu, tai myliu ir tas linijas aplink jo akis, nes jos byloja apie asmenybę. O kaskart matydama, kaip mano paryžietę draugę Tildą bučiuoja jos gyvenimo draugas, bene septyniolika metų už ją jaunesnis, – žinoma, ji turi raukšlių, nes jai jau penkiasdešimt penkeri, – žinau, kad lygi veido oda anaiptol nėra gyvenimo esmė.

Vyrai žino, kas svarbu

Vyrai, kurie žino, kas svarbu, įspūdingos moters veide raukšlių apskritai nepastebi, o jeigu ir pastebi, tai tik kaip paviršutinišką įspūdį, kuris visiškai išdyla po pirmojo pašnekesio, pirmojo juoko, akių kibirkštėlės, humoro, trumpai drūtai: po atsiskleidusios asmenybės. Bet moterys dažnai gąsdina vienos kitas be jokio pagrindo. Ėmusios nepasitikėti savim dėl reklamos, jos sėdi sudė-

jusios rankas namie ir, kadangi nieko neveikia ir niekuo nesidomi bei nesusilaukia jokios sėkmės, mano, jog raukšlės yra pabaigos pradžia ir nevykusio jų gyvenimo priežastis.

Na, raukšlės čia niekuo dėtos. Viena pažįstama man pasakė: „Kai man sukako trisdešimt, pamaniau, kad gyvenimas baigtas. Vyras mane pametė, likau be galo nusivylusi su dviem mažamečiais vaikais. Tačiau šiandien žinau, kad nieko geriau už skyrybas man negalėjo nutikti. Mūsų santuoka buvo tapusi siaubinga. Ir jeigu aš nebūčiau buvusi priversta gyventi savarankiškai, niekada nieko nebūčiau pasiekusi". Keturiasdešimt ketverių ji buvo jaunatviškos išvaizdos, elegantiška garsios įmonės vyriausioji buhalterė. Ji išgalėjo nusipirkti gražų namą paežerėje netoli Zalcburgo, vaikai tuo tarpu užaugo, ir po vieno kito trumpalaikio ryšio su vyrais dabar ji puikiai sutaria su vienu architektu. Po skyrybų ji diena po dienos gražėja.

Šiuo pavyzdžiu noriu įrodyti, kad grožis neatsiejamas nuo gyvensenos. Tas, kuris savim patenkintas, nesensta ir nebjaurėja. Nėra ko baimintis, jei trupučiuką ramstai savo kūną ir gyveni protingai, ne per daug rūkai ir su saiku geri. O dėl kūno, štai truputis informacijos, nors grožis daugiausia priklauso nuo asmenybės žavesio.

Seniai žinoma, kad kūno oda ilgiau išlieka jauna negu veido, iš dalies todėl, jog ji apsaugoma drabužiais. Chirurgas, kuris operavo mano močiutę vengrę – tada jai buvo šešiasdešimt penkeri metai, – pasakojo šeimos draugams, kad jį pribloškė nuostabus jos kūnas, tokio nepriekaištingo grožio, kad jam net buvo nesmagu

griebtis skalpelio. Mano septyniasdešimt devynerių metų amžiaus motinos oda vis dar buvo lygi ir stangri, ir aš puikiai prisimenu, kaip mane nustebino šilkinė mano močiutės austrės oda, kai beveik prieš mirtį – mirė aštuoniasdešimt ketverių – ji paprašė įtrinti nugarą tepalu nuo reumato.

Žinau, iš dalies tai paveldima ir gal priklauso nuo to, kad mano giminės moterys radusios ir išsaugojusios teisingą požiūrį į storumą ir plonumą. Pernelyg didelis liesumas niekada neišėjo į naudą grožiui. Ir vis dėlto tai, kad seno žmogaus kūnas gali būti tikrai patrauklus, užklupo mane nė kiek nepasirengusią, tad staiga aš visiškai kitokiomis akimis pasižiūrėjau į savo mylimą antros eilės tetą Mariją, kuri iki pat savo vyro mirties puikiai sutarė su juo lovoje ir mėgo itin atvirai apie tai kalbėti.

Jauna ir labai nepatenkinta savimi

Jauni žmonės retai patenkinti savo kūnu. Tereikia prisiminti neviltį, kurią kentei prie veidrodžio, būdama „geltonsnapė", pas siuvėją, prieš pirmąjį pobūvį, nes atrodei sau per stora, per plokščia krūtine, per liesa, per aukšta ar per žema. Man tik aštuoniolika, galvojai, ir viskas blogai – tai kaip bus, kai sukaks daugiau metų?

Ką gi, tapo geriau: moteris pamėgsta savo kūną, kai suauga, kai pamato, kad ir kitos, kurias ji laikė tobulomis gražuolėmis, irgi panašiai nepatenkintos. Ji pripažįsta savo kūną būdama su vyru, kuriam atrodo graži. Tačiau galima turėti patį gražiausią kūną ir vis tiek būti

nelaiminga, jeigu kabiniesi į partnerį, kurio idealo neatitinki. Labai miela mano draugė, kurią pažįstu nuo jaunumės, turi vadinamąją puikią figūrą: liekną liemenį, gražią krūtinę, dailias kojas. O kas nutiko? Ji įsimylėjo skulptorių, kuris, apskritai pripažindamas tik vyrus, jos nevertino. Kartą jis man prisipažino: „Stambi krūtinė mane tiesiog gąsdina". Mano draugė, itin karštai mylėjusi šį vyrą nuo šešiolikos iki trisdešimt trejų savo gyvenimo metų, visą tą laiką jautėsi bjauri. Ji gūžėsi slėpdama krūtinę, neapsakomai kentėjo ir „nesėkmes" nuo dvidešimt penkerių metų priskyrė savo amžiui. Tik išvažiavusi į užsienį – ji dailininkė – ir tenai susipažinusi su amerikiečiu sociologu, kuris pamilo ją tokią, kokia ji yra, pražydo. Nuo tada ji atrodo kaip kitas žmogus, švytinti ir jauna ne pagal amžių.

Reikia dar pridėti: Renoiras buvo nuostabus dailininkas. Tačiau namuose, kur nepripažįstamas impresionizmas, jo niekas nevertins. Jo publikos – tai tinka menininkams, mokslininkams, moterims ir vyrams – reikia ieškoti gyvenime. Ir galima ją rasti. Tačiau ne be pastangų.

Žalingi sekso bangos padariniai

Nėra nė mažiausios abejonės, kad žiniasklaida daug prisidėjo kaldama moterims jų senstančio kūno baimę. Šiuo požiūriu ypač „nusipelnė" kai kurie iliustruoti vokiški žurnalai, neatlaikę sekso bangos ir greitai netekę savo veido. Jie dar ir šiandien neatsigavę. Ir kadangi metai po metų – kavinėse ar per skaitymus – tau nuolat į

akis kišamos erotinės nuotraukos, moterims neliko kito pasirinkimo, tik lygiuotis į prasto skonio žurnalistų šlovinamus pavyzdžius.

Visuomet lemtingas varžymasis su nuotrauka žmogui, moteriai. To, ką matai joje, tikrovėje apskritai nėra. Nedaug kas žino, kiek reikia pastangų, kosmetikos, šviesos žaismo, kiek repeticijų, pozų, triukų ir mėginimų, kad kūnas atrodytų toks „puikus", koks apskritai iš tikrųjų negali būti. Vienas iš sunkiausių dalykų pasaulyje yra nufotografuoti krūtinę. Ir šios nuotraukos, sukeliančios tiek netikrumo, yra grynas vaizduotės žaismas, apgaulingai įkūnytas troškimas, kaip ir pornografija.

Tai bus pasakyta visų paguodai. Asmeniškai fotomodeliai paprasčiausiai neatpažįstami. Viena iš mano įvairių kaimynių Londone – aš tenai iš buto į butą kraus- čiausi šešis kartus – dirbo manekene. Žavėjausi jos nuotraukomis įvairiuose žurnaluose, tačiau ilgai nežinojau, kad tai jos, Maggie iš kaimynystės, nuotraukos. Nuotraukose ji dėvėjo garbanotą peruką, buvo prisiklijavusi dirbtines blakstienas, su keletu sluoksnių grimo, skaistalų, lūpų dažų ir pieštukų ir atrodė kaip gyva širdžių ėdikė. O iš tikrųjų? Ką gi, išblyškusi, trapi, morkiniais plaukučiais, krūtinės nė ženklo, ir kai šeštadienį priešpiet eidavo pirkinių su krepšiu, niekas net neatsisukdavo į ją.

Ir jos būdas buvo visiškai ne kaip širdžių ėdikės. Namisėda, ištikima sužadėtiniui, mylinti vaikus, kurių tuo tarpu susilaukė. Kartą Maggie surengė pokylį. Agentūra, kurioje ji dirbo manekene, dalyvavo „Mis pasaulis" rinkimuose. Maggie pasikvietė į namus kelias kandida-

tes ir kelias „top“ manekenes. Ištisą dieną svarsčiau, kaip apsirengti, kad atrodyčiau nepernelyg prastai. Žiūrėjau į tų merginų nuotraukas ir mąsčiau, koks siaubingas vakaras man prieš akis.

Atėjo didžioji diena, aš įžengiau pro duris – į paprastų žmonių pilną kambarį. Buvau sukrėsta. Visuomet įsivaizdavau tas moteris aukšto ūgio, ant pakylos, nutviekstas šviesos; tokias kaip blizgančiame fotopopieriuje. Juk dauguma ir yra fotografuojamos iš apačios – reikia pasistengti ir atidžiau įsižiūrėti į nuotraukas. Fotografas dažniausiai tupi, o kartais dirba netgi gulėdamas. O man palengvėjo dėl to, kad galėjau žvelgti šioms būtybėms, taip sakant, tiesiai į akis ir kuo puikiausiai su jomis varžytis. Dauguma beveik neturėjo ko pasakyti, ir daugiausia dėmesio pelnė amerikietė dainininkė, anaiptol ne gražuolė, bet pasakojanti įdomius dalykus.

Rampų šviesoje gražesnės negu tikrovėje

Panašiai galima kalbėti ir apie kino žvaigždes, artistus, baleto šokėjus. Žmonės, kurie ant scenos, rampos šviesoje, atrodo nežemiškai gražūs, dažnai, kai aplankai juos persirengimo kambaryje ar – po premjeros – priėmime, beveik neatpažįstami. Briuselio operos teatro Béjarto ansamblio elfiškos išvaizdos šokėjai ir šokėjos, nuo scenos daugeliui įkvepią nevisavertiškumo kompleksą, pakviesti po premjeros Vienos operoje į Belgijos atstovybę pasirodė esą nedidelio ūgio ir neišvaizdūs; be to, kai kurių oda buvo nesveika. Pasitikėjimui savimi dažnai

kenkia ir kinas. Kruopščiai nugrimuoti, visažistų iki menkiausių smulkmenų sukurti veidai, prie kūno priglundą drabužiai, slepią visas ydas, ir puikus apšvietimas, panaikinąs visus žvaigždės veidą gadinančius šešėlius ir raukšles, – tik apgaulingi natūralaus grožio pakaitalai. Ir visa tai taip įbaugina ne vieną žiūrovę, jog užsidegus šviesai ji suka šalin veidą, kad partneris negalėtų į jį pasižiūrėti.

Didesnio absurdo neįmanoma įsivaizduoti. Kinas yra kinas. 1979 m. žiemą anglų aktorė Jane Birkin vaidino Vienoje filme apie dailininką Egoną Schiele. Teismo scenos filmuotos Noilengbache šalia Vienos. Buvo neapsakomai šalta, seno teismo pastato laiptinė nešildoma, o Jane Birkin, vaidinanti dailininko mylimąją, apsirengusi beveik permatoma palaidinuke trumpomis rankovėmis, su pusbačiais ir plonu sijonuku turėjo bėgti koridoriais ieškodama teisėjo.

Kai pagaliau šią sceną pavyko sėkmingai nufilmuoti, aš nusivedžiau ją į viešbutį – tenai buvo šilčiau – paimti iš anksto sutarto interviu. Jane Birkin sėdėjo priešais mane, išblyškusi, peršalusi, pavargusiomis vandens spalvos akimis, su šešėliais apie lūpas ir nosį, anaiptol ne švytinti kino žvaigždė. Tačiau nuotraukose, kurias mums padarė fotografas, ji atrodė nuostabiai. Fotoaparatas atskleidė tik tai, kas jos gražu: aukštus skruostikaulius, putlias lūpas, plačius antakius, tiesią nosį. Beveik negalėjau patikėti savo akimis. Tos nuotraukos bemaž neturėjo nieko bendra su moterimi, kuri sėdėjo priešais mane. Ir Jane Birkin paaiškino: „Kinas – tai burtai“. Burtai buvo ir jos sėkmė. Būdama septyniolikos ji nuva-

žiavo į Romą aplankyti savo dėdės, kino režisieriaus Carolio Reedo. Pastarasis buvo išgarsėjęs savo juosta „Trečiasis vyras“, neginčijamai vienu geriausių filmų pasaulyje. Jane paklausė dėdę, ar ji galėtų tapti kino žvaigžde. Reedas pasižiūrėjo į ją ir pasakė: „Tai priklauso tik nuo kameros. Kamera turi tave pamilti“.

Nežinia, kaip, kada ir kodėl kamera pamilsta veidą. Tačiau Jane pasisekė. Ji priklauso išrinktiesiems. „Burtais“ ji vadina tai, kad jos veido bruožai ekrane gražesni negu tikrovėje. Mes tai vadiname fotogeniškumu. Ir fotogeniški žmonės mums nepavojingi.

Švytinčių gražuolių šiame pasaulyje reikia ieškoti su žiburiu. Režisieriai metų metus ieško aktorių, kurios būtų fotogeniškos ir taip pat talentingos. Talentingos kurti tariamą pasaulį ir grožį, kurio jos neturi, bet kurį įmanoma padaryti, kai jo reikia. Tai nelengvas uždavinys, ir tuo, ką aktorės pateikia, reikėtų žavėtis kaip menu. O ne kaip varžymusi.

Nuo to vakaro su Maggie aš žinau, kokios yra tos „dievinamosios gražuolės“. Dabar netgi sapne man nebekyla minties lygintis su moterimis madų žurnaluose, televizijoje ar kine. Dabar aš žinau: galima lygintis su žmonėmis tikrovėje, nes varžydamasi su tariamu pasauliu tik pralaimėsi.

Krūtinė ir korsetas

Tiek apie nepasitikėjimą savim apskritai, o dabar – apie ypatingą visų moterų rūpestį: krūtinę. Štai kas pasakyti-

na: kurios krūtinė yra graži trisdešimt penkerių, tos bus graži ir šešiasdešimt penkerių, jeigu gyvens sveikai ir jeigu jos svoris nepernelyg kaitaliosis. Beje, graži krūtinė priklauso ne nuo amžiaus, o nuo prigimties. Jeigu trisdešimtmetės moters krūtys nukabusios, tai dažniausiai jos niekada ir nebuvo gražesnės. Tą žino gydytojai ir tos, kurių krūtys tokios, tik jos neprisipažįsta. Ir tai suprantama. Jos trokšta bent įsivaizduoti tai, ko prigimtis joms pagailėjo. Todėl ir kartoja: „Būtum stebėjusis, jeigu būtum mačiusi mane septyniolikos". Ir jeigu tą išgirsta vyras: mat kaip, po dvidešimties moters figūra suprastėja. Ir jeigu tą išgirsta moteris: ją sukausto senatvės baimė.

Ačiū Dievui, jau sklaidosi mitas, kad tik labai jaunų moterų krūtinė graži. Ir šis mitas turėjo istorinį pagrindą, kuris tvėrė tris šimtus metų. Šio pagrindo pavadinimas: korsetas. XVII, XVIII ir XIX šimtmety vyrai troško „moteriškų" moterų su „moteriškais" kūnais, taigi su ryškia krūtine ir strėnomis, padaromomis negailestingai suspaudžiant juosmenį maždaug iki pusės natūralios jo apimties. Mergaitės buvo apsaugotos nuo šios kankynės, tačiau vos sulaukusios tekintino amžiaus turėdavo vergauti korsetui ir patirti visus su tuo susijusius nemalonumus. O apie juos bylojo viskas: astma, kepenų ir skrandžio skausmai, dažni alpuliai. O kur dar sugadinta figūra, nes juosmenį išvagodavo nedailūs rėžiai, o krūtys nukabdavo.

Dar 1905 m. vokiečių gydytoja Anna Fischer-Dückelmann, kilusi iš senos gydytojų šeimos ir baigusi mokslus Ciūricho universitete, rašė: „Nukarusias krūtis šiandien turi jaunos ir senos, liesos ir storos moterys. Ir dėl to rei-

kia kaltinti korseto poveikį, krūtinės liaukų ir raumenų neišsivystymą". Todėl Anna Dückelmann fanatiškai palaikė vadinamąsias reformas, kurios siekė panaikinti korsetą ir reikalavo sukurti moterims žmoniškus drabužius.

Tačiau vos dingo korsetas, moterų krūtinė atgavo visą grožį, nes didžioji dauguma moterų – kiekviena priklausomai nuo figūros – turi atitinkamas krūtis. Ir tik dabar, maždaug po septyniasdešimties metų, visuomenė ima vertinti šias žinias. Ir tai matyti iš tam tikrų mados krypčių, kurios plinta pašėlišku greičiu, iš be liemenėlės dėvimų, nesvarbu, kiek tau metų, suknių ir palaidinukių paklausos. Tai reiškia tik tiek, kad nebereikia gėdytis savo kūno, kad pagaliau imta pasitikėti savim ir galima skelbti: aš esu graži tokia, kokią mane sukūrė Dievas.

Be galo džiugina tas nusisukimas nuo klasikinės mados kūrėjų diktato, nuo nenatūralaus dirbtinai padidintų krūtų vaizdo. Šiandien populiarūs drabužiai dizainerių, kurios pardavinėja savo drabužius nedidelėse krautuvėse ir kuria juos moteriai, ne įsivaizduojamam jos paveikslui. Ši mada linksma, laki, spalvinga, siuvinėta ir klostyta, paveikta tautinių Indijos, Afganistano, Kinijos ir Vengrijos drabužių, – ir didžiausias jos privalumas yra tai, kad ji visiškai neturi amžiaus.

Ir mada šiandien nepriklauso nuo amžiaus

Ilgą laiką gyvenau Paryžiuje ir galėjau pati stebėti šias permainas. Supratau, kad įvyko lūžis, kai vieną vakarą per pokylį Amerikos pasiuntinybėje rinktiniams asme-

nims pastebėjau sukneles, kurių galima nusipirkti Sen Mišelio bulvaro krautuvėlėse už palyginti nedidelę kainą, o jomis vilkėjo tikrai turtingos ponios. Ir tos suknelės joms nuostabiai tiko, nors ponios anaiptol nebuvo jauniklės.

Vieną suknelę labai puikiai prisimenu. Trumpa vilnonė alyvų žalumo, ilgomis rankovėmis ir siuvinėta papete. Buvau mačiusi ją krautuvėlės prie Sen Mišelio bulvaro metro stoties prekylangyje už du šimtus penkiasdešimt frankų. Tą vakarą ja vilkėjo Atlanto instituto direktoriaus žmona. Tai poniai buvo daugiau negu penkiasdešimt metų, ji atrodė žavingai. Džiaugiausi dėl jos ir dar daugiau dėl kitų brandaus amžiaus moterų, nes tai įrodė, kad pagaliau suvokta, jog žaismingi, ryškūs, kiek patrakėliški drabužiai nebėra jaunystės privalumas, kad viskas leistina iki pat žilos senatvės, viskas, kas tinka, viskas, kas tavęs nevaržo. Galutinai praėjo tie laikai, kai perkopusiai per keturias dešimtis poniai tiko tik maišas ir pelenai – taigi pilkos spalvos pasisiūtas kostiumėlis.

Dar viena kita pastabėlė apie „krūtinę“. Saikingumas, pakankamai miego, ne per daug valgio, rūkalų ir alkoholio – antraip vargu ar įmanoma išlaikyti krūtų stangrumą. Po maudymosi gerai šaltas dušas, pernelyg daug akinamos saulės – blogai. Nėra ko labai baimintis, jeigu gyveni paprastai ir saikingai. Ir nėštumai negali sugadinti krūtinės. Krūtinė nenukenčia, jeigu vaikas neįsikabinęs jos trejus metus, kaip paprastai daroma ne vienoje Afrikos juodaodžių gentyje. Sveika moteris lengvai gali maitinti krūtimi vaiką iki dešimties mėnesių. Jai tai kur

kas sveikiau, negu dirbtinai nutraukti maitinimą ir gal net susigriebti krūtų uždegimą. Tačiau žiemą, kai dėvimi sunkūs kailiniai, gal derėtų nešioti liemenėlę.

Kvailystės, kurioms negali priešintis

Žinau, kad lengviau pasakyti, negu padaryti, tačiau reikia bandyti ir nesileisti, kad tau atimtų drąsą aplinkos kvailystės. Kai mąstau apie praeitį, mane apima neviltis, prisiminus neapsakomai kvailas istorijas, kurias suaugusieji kartais pasakoja jauniems žmonėms; kvailystes, nuo kurių negali apsiginti, nes dar neturi patirties, taigi ir galimybės palyginti.

Kai man buvo šešiolika metų, kaimynė pasakė: „Dabar tu dar taip dailiai liekna, tačiau kai sulauksi trisdešimties, turėsi pasirinkti arba figūrą, arba veidą". Jos žodžiai mane sugniuždė, aš jais patikėjau ir pakaitomis įsivaizdavau save čia kaip riebią matroną lygiu veidu, čia kaip laibą moterį, susiraukšlėjusią lyg naginė. Reikia žinoti, kad Austrijoje šeštojo dešimtmečio pabaigoje ir septintojo pradžioje ištekėjusi moteris nuo merginos skyrėsi kokia dvidešimčia kilogramų antsvorio. Tada storumas reiškė, jog nebesi nei jauna, nei laisva. Visos mano pažįstamos iš tikrųjų bijojo antsvorio. Lieknumo visos troško labiau negu grožio. Ir žinojimas, kad trisdešimties metų turėsi susigadinti figūrą, prilygo mirties nuosprendžiui.

Aišku, nei trisdešimties metų, nei penkiasdešimties ar šešiasdešimties nereikia nieko rinktis. Juk niekas žaibiš-

kai nepasikeičia. Ir vis dėlto gąsdinama. „Na, palauk, kai tau bus keturiasdešimt", – vis kartojama, ir vaizduotė piešia siaubo paveikslus. Kosmetikos pramonė ir reklama naudojasi šia baime ir maldo ją gerais patarimais „Moteriai, kuriai jau per trisdešimt" ar „Kokią galima padaryti karjerą, kai moteriai daugiau negu penkiasdešimt", įtikindamos, kad diena po dienos netenki patrauklumo ir tarp dvidešimt penkerių – trisdešimties ir keturiasdešimt devynerių – penkiasdešimties metų yra neperžengiama praraja, į kurią žengti būtų nelaimė. Susidarai įspūdį, kad kūnas staiga liaujasi tobulėti, kad nebėra jokios vilties pagerėjimui.

Tačiau viltis visuomet yra. Kol kvėpuoji. Net ir šešiasdešimties metų galima gimnastika pagražinti figūrą, laikyseną, krūtinę. *Niekada* nėra per vėlu. Kūnas – ne nekintamas dydis ir septyniasdešimtmečių, ir dvidešimt penkerių metų žmonių. Jis gyvas, o kol gyvas, jį galima pagražinti net ir be grožio operacijų. Tačiau daugiau apie tai pakalbėsiu paskui. Iš pradžių – keli žodžiai apie skirtingą grožio sampratą.

Neįmanoma nurodyti grožio etalono

Jeigu nelaikai savęs gražia ir geidžiama, tai ir kiti tą matys, vyrai nevertins, o lovoje būsi susikausčiusi, ir tai, žinoma, atsilieps partneriui. Norint šito išvengti, reikia mokytis pripažinti savąjį, asmeninį, grožį. Ir tai įmanoma. Nėra ko bijoti, natūralus lyčių potraukis yra stipresnis nei trumpas susižavėjimas mažomis, apvaliomis ar

aukštomis sportiškomis moterimis, be to, dar skatinamas dirbtinai. Nė vienai šiandien nebereikia paisyti suskirstymo į „moteriška“ – graži ir „nemoteriška“ – bjauri, kaip praėjusiais šimtmečiais. Kvailystė ir tuščias laiko švaistymas pamėgdžioti moterų tipą, kuris dabar kaip tik madingas. Verčiau panaudoti tą energiją mokantis kuo palankiausiai pateikti save. Be to, dažnai stebėjausi tuo, ką vyrai kai kada laiko grožiu.

Pavyzdys: pažįstu prekiautoją meno dirbiniais, kanadietiškos ir austriškos kilmės, kuris, būdamas dvidešimties metų, pamilo juodaodę studentę, gerokai už jį vyresnę, turinčią ketvertą vaikų, pamestą vyro ir gyvenančią iš socialinės pašalpos. Jis ištisas dienas svaičiojo man apie tą moterį, apie nuostabias priešpietes su ja lovoje, jos aistringumą ir kaip juodviem drauge gera. Kai paklausiau, kaipgi ji atrodanti, jis tėškė man atsakymą, kuris mane taip apstulbino, kad ir šiandien atsimenu žodis žodin: „Jos pilvas atsikišęs, o krūtys labai žemai nukarusios. Tačiau ji visiškai šito nesigėdijo, o man atrodė nuostabiai graži. Tokia ir buvo. Beje, niekada nebemačiau moters, kurios nugara būtų buvusi gražesnė už jos“.

Iš prancūzių galima pasimokyti

Taigi – ko baimintis? Juk čia aprašiau moterį, kurią iš tikrųjų tegalima pavadinti „bjauria“. O ką darė vyras? Paistė apie gražiausią pasaulyje jos nugarą. Nuostabu. Aš irgi iš to pasimokiau, ir mano mokslą dar labiau įtvirti-

no šešeri Paryžiuje pragyventi metai. Prancūzės nieku gyvu nėra gražesnės už vokietes, austres, itales ar amerikietes. Tačiau jos pranašesnės štai kuo: sugeba taip parodyti savo fizinius privalumus, kad nė nepastebi to, kuo jos negražios. Net jei yra bjaurios kaip raganos ir turi gražų kaklą, tai priverčia visus žavėtis tuo kaklu.

Pavyzdys: garsus prancūzų kino režisierius Claude'as Chabrolis atvažiavo į Austriją filmuoti ketvirtos „Fantomo" televizijos filmo serijos – apie klasikinį piktadarį Fantomą. Jį lydėjo Helmutas Bergeris, Gayle Hunnicut, ilgametė jo filmavimo komanda ir scenaristė Aurore Josquiss.

Pastaroji buvo gan žavi, tačiau anaiptol ne pribloškianti gražuolė. Ji nepasitikėjo nepažįstamaisiais ir Chabrolį gynė nuo žurnalistų kaip šuo kaulą nuo kaimynų kiemšunio. Chabrolis buvo žadėjęs duoti man interviu, ir kai aš pasirodžiau filmavimo aikštelėje, mane pasitiko susiraukusi Aurore. Buvo filmuojama senuose dulkėtuose rūmuose Vienos žiede, tarp įprastinės prožektorių, šviesų, juodų kabelių, bėgių kamerai ir kitokio kino rekvizito maišalynės.

Aurore Josquiss sėdėjo ant grindų mūvėdama pilkas velveto kelnes, dėvėdama smėlio spalvos megztinį; ji rašė bloknote. Poilgius plaukus buvo nerūpestingai sukėlusi aukštyn šukomis, o niūrus veidas nė trupučiuko negražino jos išvaizdos.

Tačiau ji nebūtų buvusi prancūzė, jeigu nebūtų reklamavusi pati savęs ir didžiausio savo kūno privalumo. Tiesa, ji sėdėjo ant grindų, tačiau taip, kad pirmiausia akys kliudytų jos dailias mažytes kojas. O šios buvo ap-

autos klaikiai brangiais aulinukais iš tauriausios ploniausios odos, tokiais galima grožėtis elegantiškiausiose Paryžiaus batų parduotuvėse. Ir kad ir ką ji būtų dariusi, ėjusi, sėdėjusi ant sofos, užsimetusi koją ant kojos, tupėjusi ant grindų, į akis krito tos grakščios dailios kojytės. Ir jas pastebėjau ne tik aš. Kai po interviu sušnekome apie Aurore Josquiss, mūsų fotografas, ne viską girdėjęs, paklausė: „Apie ką tu kalbi? Apie tą geltonplaukę su gražiomis kojomis?“

Moterys pernelyg patiklios

Čia tai bent sugebėjimas! Taip turėtų elgtis kiekviena moteris. Rodyti savo privalumus ir džiaugtis ypatingu jų grožiu! Visa kita nesvarbu. Reikia pakeisti pasaulį. Nepalikti vietos perduodamoms kvailystėms. Apskritai viskas pasikeičia, kai galvoji: jau seniai drabužiai nieko nebelemia, aukštaūgės moterys lengvai susiranda vyrus kaip ir mažaūgės, o ploni plaukai niekuo ne blogesni už vešlius. Atvirkščiai. Ploni plaukai kaip šilkas, labiau blizga, ir kur kas maloniau juos glostyti. Tačiau būtent ploni plaukai yra puikus pavyzdys, nes juos turinčioms moterims be galo lengva įvaryti nevisavertiškumo jausmą. Juk dar visi prisimena tą kampaniją, kuri metų metus buvo nukreipta prieš plonus plaukus. Žinovų nuomone, plonus plaukus buvo galima prilyginti Dievo rykštei. Nuosprendis: juos kirpti ir garbanoti. Beveik nė vienas kirpėjas tam neprieštaravo. O kodėl? Mat kirpėjui lengviau daryti įmantrias šukuosenas vešliems plaukams.

Mat kirpėjui palengvėja darbas. Taigi visos kampanijos pagrindas yra patogumas. Nėra jokios priežasties gėdytis plonų šilkinių plaukų, galima turėti juos ilgus iki pat mirties. Svarbiausia vienas dalykas: neverta tapatinti vadinamojo žinovo nuomonės su Dievo įsakymu, kuriam reikia paklusti be jokių išlygų.

Vis glumina tai, kaip patikliai moterys klauso savo gydytojų, kirpėjų, kosmetikių, siuvėjų, net ir visai svetimų žmonių, kad ir pardavėjų madingose parduotuvėse ir parfumerijos salonuose, kaip greitai leidžiasi įtikinamos, kad jų kūnas netobulas ir tą galima pataisyti brangiai kainuojančiomis priemonėmis. Tokios parduotuvės tiesiog ugdo moterų nevisavertiškumą, o naujieji pardavimo būdai pritaikyti tam, kad ir toliau niekas nesikeistų.

Jeigu nori nusipirkti šampūno, pardavėja nebeklausia: „Kokio pageidautumėt?“ Ne, ji nutaiso susirūpinusį žvilgsnį, nukreipia jį į klientės galvą ir pasidomi: „Kas yra Jūsų plaukams?“ Jeigu atsakai, kad, regis, nieko, tačiau nenorėtum vaikščioti netrinkta galva, ji supyksta. Jai bet kokie plaukai kelia rūpesčių. Ir išmaninga šypsena bei skeptiškas žvilgsnis kaipmat įtikina pirkėją, jog ir jos plaukams kažkas negerai, kad jie sausi kaip šiaudai arba riebaluoti, arba nutriušę, bespalviai ir neblizga, tad jais reikia užsiimti iš pagrindų.

Štai ką reikėtų iš tikrųjų atsakyt: „Panele, norit mane įžeisti? Norėčiau paprasto šampūno, o jeigu Jūs vėl įgelsit man savo pastabomis, daugiau nė kojos nekelsiu į Jūsų parduotuvę“. Reikia tą pasakyti garsiai ir ryžtingai, jeigu įmanoma, net girdint vedėjui. Jeigu tas paste-

bės, kad psichologinė pardavimo taktika nepasiteisino, tai pardavėjos netrukus vėl ims maloniai klausti: „Ko Jūs pageidautumėt?“, o apie jūsų plaukus prasižios tik tada, kai to pareikalausit.

Moterims reikia išmokti apsiginti. Jei moteriai kaip tikras žinovas pasakysi, jog ji per sena, jos rankos negražios ir tokios kaip ji apskritai niekam nepatinka, iš pradžių ji patikės. Tačiau tai būtina keisti. Būtina išmokti džiaugtis savimi. Esi tokia, kokia esi. Ir tegu kiti su tuo susitaiko.

Kelias į sėkmę aiškus. Reikia skųstis ne tuo, ko neturi (ypač viešai nevalia minėti savo trūkumų), o atkreipti dėmesį į tai, ką turi, ir išmokti parodyti, kad ir kas tai būtų – nugara, rankos, plaukai ar kaklas. Ir jeigu esi tikra, kad fiziškai niekuo negali patraukti, tai pagalvok, kaip veikia priešingą lytį gražus balsas, elegantiški judesiai, ypatinga kalbėsena. Tikrai ne prasčiau kaip nepriekaištinga nosis. Nė vienai nedera nusiminti. Nėra nė vienos moters be kokio nors ypatingo grožio.

Penkiasdešimt metų – ir nė vienos raukšlės

O dabar apie veidą ir didžiąją visų moterų baimę – raukšles. Štai ką pasakysiu: ne visos jų turi. Jeigu bus kalbama apie išimtis, vis dėlto atsiranda vadinamosios amžinos jaunystės pavyzdžių, kurių oda ir penkiasdešimties metų būna lygi ir be priekaištų – aišku, nesigriebiant kosmetinių operacijų. Aš irgi pažįstu tokią moterį. Juodaodė amerikietė, artistė, būdama penkiasdešimt

vienų neturėjo veide nė raukšlelės. Ji netgi atskleidė man savo paslaptį: „Jokių grimasų, mažai juoktis ir kasvakar patepti apie akis vazelinu". Ir pridūrė: „Žinau vieną dalyką. Tą dieną, kai pastebėsiu savo veide raukšlę, gausiu širdies smūgį". O į klausimą, ar rimtai susikrimstų, jeigu jai sulaukus šešiasdešimties apie lūpas atsiras raukšlių, ji atsakė: „Žinoma. Nenoriu rodyti pasauliui, kad gyvenau".

Ką gi, aš manau, kad ji klysta. Pasaulis ir šiaip pernelyg nuasmenintas, tai argi reikia tą dar gausinti nieko nereiškiančiais veidais? Mane pačią keri žmogaus veidą vagojančios linijos ir raukšlės, nes jos liudija jo gyvenimą, esamą ar buvusį. Apskritai senesni veidai man kur kas įdomesni negu jauni, ir man pritartų visi menininkai. Nevalia pamiršti: kol širdis nevirsta akmeniu, veidas irgi nesukietės. Visais kitais atvejais branda tik suteikia fizinių ir dvasinių privalumų.

Žinoma, reikia šiek tiek laiko tam suvokti. Ir aš jaunystėje švaisčiau brangų laiką baimindamasi raukšlių. Būdama dvidešimt penkerių metų, ką tik ištekėjusi ir gyvendama Londone, valandų valandas vaikščiojau Rydžento gatve, žvelgiau į sutinkamų būriais žmonių veidus ir ieškojau raukšlių. „Kokia graži moteris, – galvojau apie vieną ar kitą, – bet jau raukšlėtais paakiais – tikiuosi, ji už mane daug senesnė". Šios studijos, kurių imdavausi dažniausiai per pietų pertrauką – tada dirbau visai prie pat Pikadilio aikštės, – davė stebėtinų rezultatų. Pastebėjau, kad kai kurie žmonės su raukšlėmis atrodė jauni, o kiti be jokių raukšlių – seni. Seniausi atrodė,

nors negalėjo būti seni, suglebusiais veidais ir sumenkusia smakro linija. Šiandien aš jau žinau kodėl. Tai akivaizdžiausias nevilties, pikčiausios grožio priešės, ženklas. Nusivylę žmonės greit sensta.

Neviltis – tai uždarytos durys kūne snaudžiančioms jėgoms. Visi žino žodžius „troškimas gyventi“. Kiekvienas gydytojas supranta šių žodžių reikšmę esant kritiškoms padėtims, per pavojingas gyvybei avarijas, po sunkios operacijos, ir kiekvienas gydytojas yra ne kartą pasakęs: „Dabar tegali padėti tik troškimas gyventi“. Ir jeigu toks troškimas yra, jis padaro stebuklus. Ne kitaip yra ir su troškimu būti jaunam. Tai ta pati mumyse glūdinti energija. Tik reikia suteikti jai galimybę pasireikšti. Tačiau tas, kuris nusivilia, palieka neišnaudotas nežinomas jėgų atsargas ir sužlunga, pasensta pirma laiko.

Tas, kuris yra mylimas, nesensta

Geriausia priemonė prarasti jaunystei ir grožiui – tai gyventi su blogu ar abejingu, neįdomiu partneriu, nesvarbu, ar tai būtų sutuoktinis, sugyventinis, ilgiau ar trumpiau trukę santykiai. Moteris, kurios niekas nebegiria, nebemyli, kuria nebesižavi, kuri gyvena su partneriu, gatvėje ar per vakarėlius besižvalgančiu į kitas, ir kuri jaučia, kad nebėra geidžiama, puola į neviltį ir pasensta.

Kol dar nėra vaikų, reikia nutraukti santuokas, kurios iš pat pradžių nepavyksta (o tokių daugybė), nesvarbu, kokie nesutarimai – fiziniai ar dvasiniai. Puritoniška

„kentimo“ doktrina, mano nuomone, lemtinga. Ją dar galima pripažinti darbe, nors ir tada visiems geriau pasiieškoti kito darbo, kuris teikia daugiau pasitenkinimo ir kur nėra jokios trinties su bendradarbiais ar viršininku. Tačiau jeigu nerandi nieko geriau, tai čia dar įmanoma bandyti ir kentėti. Tačiau santuokai tokia taktika tiesiog nusikalstama.

Ištvermė neįkvėps meilės, švelnumo, sutarimo ir fizinio potraukio. Tai du žmonės arba jaučia, arba ne. Tiesa, galima prisiversti būti dėmesingam ir mandagiam, geriausiu atveju – puoselėti savotišką draugystę, tačiau viso to per maža išsaugoti jaunystei ir grožiui. Pati esu tą patyrusi: išvaizdai naudingiau vienatvė, negu prasti santykiai su gyvenimo draugu.

Žinoma, reikia daug jėgų palikti žmogų, prie kurio esi prisirišęs. Šiuo atveju jis tau tikrai nepadės. Vyrai paprastai tada būna kaip vaikai. Jie nenori atsisakyti net ir nemėgstamo, daug laiko buvusio kur nors užmesto žaislo. Su neapsakomu atkaklumu jie bando sulaikyti moterį, kuri nori juos pamesti. Jeigu ne fiziniu žiaurumu, tai dvasinėmis priemonėmis, teigdami, kad moteriai gresia skurdas, vienatvė, „nevisavertis“ gyvenimas, ir daugelis moterų išsigąsta ir nuleidžia rankas. Tačiau toji baimė sendina, nes vedybinis gyvenimas vargu ar pagerėja. Daugiausia dvi savaites su moterimi elgiamasi maloniau, gal kartu pakeliaujama, tačiau paskui viskas vėl grįžta į senąją vagą. Kalbu, kaip jau sakyta, iš patirties. O ne kiekviena sugeba nuolat laikyti vyrą už trumpo pavadžio, kad jis geriau elgtųsi. Tada reikėtų meluoti, apsimetinėti, vaidinti. Juo labiau kad ilgainiui protingo vy-

ro nebeapgausi, be to, toks elgesys žemina ir nepadeda pasiekti trokštamo tikslo: tapti mylima.

Po skyrybų atviros visos durys

Tačiau jeigu jau pasiryžai skirtis ir kiek laiko susitaikyti su tam tikrais nepritekliais, įsitikini: būti vienai po nepavykusių santykių yra išsigelbėjimas. Taip pat pamatai, kad sau partnerių ieško daugybė vyrų, kurie yra išsiskyrę, skiriasi, našliai ar dar nevedę. Tuo momentu, kai netenki sterilaus viešo gyvenimo, kur tam tikra sutuoktinių grupė vis kviečiasi vieni kitus – juk visas daugumos sutuoktinių socialinis gyvenimas tik iš panašių pramogų ir susideda, – pradedi įžvelgti galimybes, kurias tau siūlo pasaulis.

Žinoma, iš pradžių po skyrybų, tai trunka maždaug dvejus metus, neįmanomi jokie rimtesni santykiai. Tačiau bent kiek pasitenkinama kūniškais. Naujas pasikviestas į namus draugas mylisi su tavim ne iš įpročio, o – jeigu nėra kitokio motyvo – iš geismo. O moteriai pasijusti geidžiamai, vėl kristi į akis po ilgai trukusių nesusiklosčiusių santykių – tikra palaima. Ir netrukus pastebi: tik tada, kai lieki viena, tau atsiveria visos durys. Esi vėl pasirengusi tam, ką siunčia dangus, o dangus siunčia – reikia tik žingsnelio į priekį ir priimti tas dovanas.

Taigi reikia netupėti užsidariusiai namie, savęs gailintis, bet nevalia ir miegoti su nepažįstamais vyrais be jokios atrankos. Reikia susirasti įdomų darbą, toliau lavin-

tis, atiduoti visas jėgas pasiekti nusibrėžtam tikslui, domėtis kitais žmonėmis, tapti nuoširdesnei. Amerikoje, taip pat ir mūsų didmiesčiuose, dažniausiai reikia išsikraustyti iš miegamojo priemiesčio į centrą, ten, kur verda gyvenimas, kur jauti įvairių paskatų, o ypač sutinki žmonių, kuriems gyvenimas susiklostė panašiai. Yra bendraminčių, tačiau pati turi jų susirasti.

Daugelis moterų bijo vienos eiti į restoraną, kiną, teatrą, priėmimą. Jos net nenutuokia, kad nėra nieko įdomiau, kaip viena pro duris žengianti ponia. Ją kaipmat pastebi visi vyrai, aš pati ne kartą pykau, kai tas, su kuriuo sėdėjau restorane prie staliuko, įnikdavo svarstyti: kas ji tokia, ta įdomi moteris, kodėl ji atėjo viena? Gal išdrįsti ją užkalbinti? Ir tai vyksta tuo metu, kai viena pietaujanti moteris jaučiasi daugelio porų nepageidaujama ir atstumta. Tačiau tai yra didžiausias pradinis sunkumas, kurį reikia nugalėti: suvokti tau siūlomas galimybes. Pasinaudoti jomis neprireiks jokių pastangų.

Veidrodyje matyti daugiau negu veidas

Norint nutraukti nelaimingai susiklosčiusius santykius, labiausiai padės veidrodis. Man jis dažnai pagelbėdavo. Jeigu noriu sužinoti, kaip iš tiesų jaučiuosi, pasižiūriu į veidrodį, dažniausiai į mažą, kurį turiu rankinėje. „Jeigu veidas taip švyti, tai negali būti labai blogai, – sakau tada, arba: – Taip ir matyti, kokia aš nelaiminga, turi kas nors nutikti“. Ir galėjau ko nors griebtis – vien trokšdama apsisaugoti. Tai nutiko 1976 m. Paryžiuje.

Išsiskyriau su vyru, kuriam buvau visiškai ištikima ir atsidavusi penkerius metus. Labai sunkiai, bet kitaip pasielgti negalėjau. Nujaučiau: dar vieni metai su juo, ir aš mirsiu. Aš dar laimingai išsisukau. Neviltis, bemiegės naktys, kai jis negrįždavo namo, ateities netikrumas, meilumo stoka ir rietenos beveik neatsispindėjo mano veide. Tačiau kamavo kitokie negerumai.

Lygiai ketvirtą valandą po pietų mane apimdavo depresija. Ištisą dieną skaudėdavo sąnarius, kelius ir strėnas taip, kad lipti laiptais būdavo kankynė. Einant į biblioteką, persėdant metro, skaudėjo žengiant kiekvieną žingsnį ilgais baltais koridoriais, o jeigu reikėdavo palypėti bent keletą pakopų, kartais net abiem rankom laikydavausi turėklų. Sveikata ypač pablogėdavo žiemą, kai dėvėdavau sunkų paltą. Net nebepajėgdavau susilenkti, kaskart pagaudavo neviltis, jei gatvėje kas nors iškrisdavo iš rankos, nes tik iš trečio ketvirto mėginimo sugebėdavau raktą ar kokį kitą daiktą suspausti pirštais.

Iš veidrodžio į mane žvelgdavo nusiminusi moteris. Nebeatrodžiau sau graži, akys nebeteko žvilgesio, mane pravirkdydavo bet koks mažmožis. Ir galop asmeninį nusivylimą permečiau visam pasauliui. Gerai prisimenu, kaip savaitgaliais, kai jis man neturėdavo laiko, viena klajodavau gatvėmis, žvelgdavau į daugelį apšviestų langų ir visur tarytum matydavau nelaimingas, vienišas moteris, laukiančias savo vyrų. Visas gyvenimas atrodė esąs be jokio džiaugsmo ir prasmės, o juk tada man tebuvo trisdešimt ketveri metai.

Praėjus pusmečiui po išsiskyrimo, tuo metu aš buvau persikrausčiusi į Austriją, tokia būsena išnyko. Sulauk-

davau ketvirtos valandos po pietų, o aš vis dar puikiai jausdavausi. Galėjau klausytis graudžios muzikos, skambinti pianinu ir nepradėti mėšlungiškai kūkčioti nuo pirmo garso. Net galėjau vakare vienuoliktą pasiklausyti radijo. Tuo metu Austrijoje transliuota laida „Muzika svajoms". Vien išgirdusi laidos šaukinio melodiją anksčiau visuomet apsipildavau ašaromis. Muzika svajoms man visuomet buvo muzika ašaroms, aš jos nekenčiau, bijojau ir kaipmat išjungdavau radiją. Tačiau vieną vakarą pamiršau. Nuskambėjo pirmieji „Paskutinio pasimatymo" taktai – ir nieko neatsitiko. Man nesuspaudė širdies, gyvenimas tęsėsi. Tada supratau, kad sunkiausia jau praeityje.

Staiga išnykusi raukšlė

Ir atsitiko štai dar kas. Išnyko raukšlė mano kaktoje. Mano kakta visąlaik buvo lygi, gal todėl, kad mano motinos draugė, kai man buvo septyneri, padėjo man ant kaktos ranką ir pasakė: „Neraukyk kaktos, antraip vėliau gailėsies". O gal šis sakinys nieko nereiškia, man paprasčiausiai pasisekė paveldėti tokią kaktą. Kad ir kaip ten būtų, kartą Paryžiuje po kelių prasiginčytų dienų ir praverktos nakties pastebėjau, jog man viršunosėje įsirėžė plona linija, prasidėjusi prie kairio antakio ir centimetrą nutįsusi aukštyn. Puoliau į neviltį. Kaltinau viską, tik ne savo sielos būseną, dėl trumparegystės įsitaisiau akinius, o vėliau ištisus metus nešiojau lęšius. Bet raukšlė tebebuvo.

Kai išvažiavau iš Paryžiaus, turėjau rimtesnių rūpesčių negu raukšlės. Man reikėjo išgyventi ir, priešingai negu pranašavo mano draugas, kad aš mirsiu badu Austrijoje be jo paramos, laiku baigiau studijas, rašiau ir sėkmingai spausdinau straipsnius, galop susiradau darbą puikiame Austrijos dienraštyje. Kaip jau sakiau, neturėjau kada stovėti prie veidrodžio ir ieškoti raukšlių. Tačiau po metų gavau atostogas ir pirmąkart pasijutau laisvesnė. Ir ką tada pastebėjau? Raukšlė tarp antakių buvo išnykusi. Iš pradžių negalėjau patikėti ir iš visų pusių apšviečiau savo veidą, kad aptikčiau net ir menkiausius nelygumus, tačiau veltui. Toji vieta, nuo kurios linija aiškiai kilo į viršų, buvo lygutėlė, tokia ji tebėra ir šiandien.

O ką tai įrodo? Kad raukšlės atsiranda ir išnyksta, kad galima jų atsikratyti net tada, kai tau jau per trisdešimt, kad jausmai įsirėžia veide, tačiau galima ištaisyti padarytą žalą, jei pasiryžti rizikuoti ir pakeisti nepakeliamu tapusį gyvenimą.

Dažnai raukšlės yra tik susitraukę raumenys. Tačiau kūną valdo valia – ir kas jai įmanu, pakankamai įrodė Indijos jogai, – valia gali paveikti visus, kad ir pačius mažiausius veido raumenėlius. Daug specialistų kūrė teorijas apie vadinamąjį grožio puoselėjimą iš vidaus. Tarp jų ir profesorė iš Vienos Anne Seidel. Savo mokslą ji pavadino ismakogija, ir tai gana įtikinama, nes šis mokslas pagrįstas žmogaus valios jėga. Nesudėtingais pratimėliais išmokstama įtempti ir atpalaiduoti kiekvieną raumenį. Gana ir kelių minučių treniruotės kasdien. Jeigu sugebi valdyti visus raumenis, tai gana vienos min-

ties, kad išlygintum susiraukšlėjusią kaktą ar kilsteltum aukštyn nukarusius lūpų kampučius. Ilgainiui galima išlyginti net gilias raukšles. O viso to paslaptis – valia sukaupti kūno galias, nenusiminti, nešvaistyti laiko savigailai. Dažnai valia padeda išgydyti net trumparegystę. Apie tai kuo išsamiausiai parašė Ralphas MacFadyenas knygoje „Šalin akinius" (Miunchenas, 1976). Visi mes pažįstam žmonių, kurie pasisukus jų gyvenimui teigiama linkme staiga tarytum pajaunėjo dešimčia penkiolika metų. Jie atsikratė baimės, gavo naujo pasitikėjimo savo jėgomis ir saugumo, ir tą liudija jų išorė.

Grožis yra teigiamas spinduliavimas

Tikrai ne atsitiktinumas, kad dažniausias veiksmažodis, vartojamas su sąvoka „grožis", yra „švyti". Ir ne tik vokiečių kalboje. Kalbama apie „švytintį grožį", apie „radiant beauty". O ką reiškia „švytėti"? Tik viduje glūdinčius teigiamus impulsus paskleisti aplinkui, pakelti kitiems nuotaiką. Ir tai laikoma „grožiu". Juk nešvyti tas, kurį apėmusi neviltis ar neapykanta. Anglų kalba tokie „virpesiai" vadinami juodais, jais įmanoma sunaikinti netgi didžiausią grožį. Jautrūs žmonės kito siunčiamus virpesius pagauna taip pat puikiai, kaip akimis mato išorinį vaizdą. Taigi norint likti jaunam ir gražiam reikia susitvarkyti sieloje. Kosmetika nieko nepaslepia. Mus vis tiek išduotų mūsų skleidžiamos bangos.

Taigi viskas priklauso nuo vidaus, nuo vidinio pasitenkinimo. Ir nieko nėra naudingiau kaip mėgstamas

darbas ir geras meilužis. Pavyzdys: visų žmonių išorė kaitaliojasi, visi tai žino, sprendžia iš aplinkinių nuomonės. Visiems būna dienų, kai atrodo nuostabiai, ir tokių, kai nieko nenorima matyti. Tačiau retai pasitaiko taip, kaip man atsitiko po pirmosios nakties, kurią praleidau Austrijoje su man patikusiu vyru. Tai buvo po vasaros šventės vynuogynuose į šiaurę nuo Vienos. Vėlus vakaras, šventė beveik pasibaigusi, staiga mudu atsidūrėme nedideliame kalkėmis baltintame vyno rūsyje, niekaip negalėdami atsikalbėti. Abu suvokėme, kad naktį praleisim kartu. Taip ir padarėme. Nė akimirkos nemiegojome, aš pirmąkart po to, kai išvažiavau iš Paryžiaus, jaučiausi laiminga.

Kitą dieną per pietus sugrįžau į Vieną. Įėjau į vonią ir sustingau priešais veidrodį. Paprastai diena, kai neišsimiegu naktį, man peilis. Skauda galvą, beveik nieko nematau, nekenčiu pati savęs. Tačiau šįkart galvoje man sukosi tik viena mintis: Viešpatie, kokia aš graži ir švytinti! Aišku, žinojau posakį: „Geras meilužis – geriausi vaistai grožiui". Tačiau pati šito dar niekada nebuvau išmėginusi.

Kiekvieno žmogaus meilės poreikis skirtingas. Yra moterų, kurioms labiausiai patinka gyventi vienoms, yra tokių, kurioms vyro reikia gal tik kokį kartą per mėnesį. Normų čia nenustatysi. Tačiau kiekviena turi sužinoti ir patenkinti asmeninį poreikį. Meilė – natūralus poreikis, kuris normaliam žmogui eina po valgio ir gėrimo. Ji svarbi gyvenimui, ir tas, kuris jos stokoja, tampa piktas, pavydus, griežtas, senas. O po puikios nakties su

meilės vertu vyru kūnas ir siela pasitenkina, ir tai atsispindi akyse, tą skleidžia oda, ir mes pačios laikome save „gražiomis", tokios atrodome ir aplinkiniams. Tačiau, kaip jau minėjau, to įmanoma pasiekti ir vidinėmis pastangomis. Iš peties padirbėjusi, parašiusi tikrai reikšmingą straipsnį, patenkinta savimi, kad veltui neiššvaisčiau dienos, aš jaučiuosi beveik taip pat, spinduliuoju iš vidaus pasitenkinimą, kuris laikomas „grožiu". Žinoma, idealu būtų abu šie dalykai: pasitenkinimas darbe ir meilėje. Ir ko nors daugiau iš šio pasaulio tikėtis neįmanoma.

Tačiau, ačiū Dievui, pasaulis pasikeitė į gerąją pusę, arba, tiksliau: moterys pakankamai ilgai kovojo ir pasiekė, kad ir jų gyvenimas pagerėtų. Nebereikia rinktis meilės ar karjeros. Galima turėti ir viena, ir kita. Šiandien aišku, kad dailus veidas negarantuoja laimingos santuokos. O juk ne taip seniai dar buvo sakoma: „Mergaitė graži, tai kam jai vargintis, kuriam galui mes turim kišti pinigus brangioms jos studijoms? Ji ir taip netrukus ištekės".

Tačiau pagrįsti gyvenimą grožiu – daugiau negu rizikinga. Vien grožis šiandien ne kiek padeda. Ir jeigu yra vien tik grožis, pralaimėsi visur: su vyrais, su vaikais ir su darbu. Todėl didžiuma žurnalų panelėms man atrodo nusikalstami; taip pat ir kai kurie madų žurnalai. Kokia nauda, jeigu „madingai" apsirengusi ir pasidažiusi nueisi į paskaitą, kurios nesuvoki nei bū, nei me? Į vakarėlį, kur nesugebėsi prasižioti jokia tema? Į pasimatymą, per kurį įvarysi nuobodulį draugui?

Mes gyvename nebe XIX šimtmety. Tada buvo be galo svarbu išorė, nes privalomas įstatymas: „Būk graži ir laikyk liežuvį už dantų!" Moteriai buvo nevalia atskleisti žinių; viešuomenėje kalbėjo tik vyrai. Universitetų moterims nebuvo, tik XIX amžiaus vidury Anglijoje įsteigti keli koledžai mergaitėms; išsimokslinusios Renesanso ponios pamirštos, moterų pareiga tapo būti maloniomis, žavingomis ir klusniomis savo vyrų palydovėmis.

Ir joms būtinai reikėjo prikąsti liežuvį, kai postringaudavo ponai. Tėvai kentėdavo didžiausią baimę, jeigu turėdavo dukterį, kuri pasisemdavo šiokių tokių žinių tėvo bibliotekoje ar įsiprašydavo į pamokas, kurias duodavo broliui namų mokytojas. Jos žodžiu ir raštu prisiekdavo slėpti viešuomenėje savo „nemoteriškas" žinias ir Dieve gink neprieštarauti nė vienam ponui, kad ir kaip tas nusišnekėtų. Kadangi pagrįstai manyta, jog išsilavinusios moterys vargu ar kiūtos lyg vandens į burną prisisėmusios, tai priešintasi moterų lavinimuisi ir tvirtinta, kad taip sumažės galimybių susirasti merginai vyrą.

Vienas linksmas pavyzdys iš Amerikos parodo, kokia buvo mergaičių mokymo padėtis prieš du šimtus metų. Kalbama apie prašymą anglo, namų mokytojo, kuris, ieškodamas laimės, XVIII amžiaus pabaigoje nusibastė į buvusias kolonijas ir taip rašė:

„Gerbiamas ir maloningas pone. Kuo nuolankiausiai drįstu maloningajam ponui pasiūlyti savo paslaugas ir pamokyti jūsų garbiąją dukterį. Aš per trejetą mėnesių

išmokau abėcėlės raidžių, spausdinto teksto skaitymo ir algebros. Jeigu maloningasis ponas pageidautų, kad demoizelė perkąstų ir rašymą, tai šią užduotį atlikčiau dar per du mėnesius.

Kuo rimčiausiai norėčiau patikinti maloningąjį poną, kad skaitymo ir rašymo žinios nieku gyvu nesutrukdytų jaunajai panelei išeiti už vyro. Jeigu maloningasis ponas pasiteirautų mano paskutinio darbdavio Alano Brukstaido iš Filadelfijos, tai sužinotų, jog vyresnioji demoizelė praėjus šešiems mėnesiams po mokslų, o jaunesnioji rugpjūtį atidavė ranką doriems Amerikos piliečiams."

Ponios – puošmena

Kodėl vyrai taip bijojo? Mat patys nelabai vertino mokslų. Ir nenorėjo, kad žmonos juos pralenktų. Taigi jie geriau jautėsi draugijoje ponių, kurių svarbiausias uždavinys – sėdėti kaip puošmenoms. Tad joms reikėjo mokytis kuo geriau pasinaudoti priemonėmis, kurios buvo leidžiamos. Netrukus jos kuo puikiausiai galėjo dalyvauti draugijoje, pasitelkusios rankų mostus, žvilgsnius, nuleisdamos ar pakeldamos akis. Laki vaizduotė pasireikšdavo išmoningais drabužiais. Norom nenorom moterys turėjo labiausiai domėtis išore.

Jeigu iš tavęs atimta kalba, tai sunkiausiu rūpesčiu virsta prie veido derančios spalvos suknios parinkimas, o kur dar tinkamas apsiaustas. Tuomet šukuosenoms niekas neribojo laiko. Valandų valandas moterys sėdėdavo prieš veidrodį, o paskui beveik nedrįsdavo paju-

dinti galvos, kad nesugadintų ant jos pūpsančio meno kūrinio. Moterys troško būti kuo gražesnės, nes išvaizda buvo kapitalas. Pašnekesio per puotas jos nesugebėjo kažin kuo pagyvinti. O jeigu ir būtų sugebėjusios, tai buvo draudžiama. Anaiptol ne geriausias metas moterų giminei. Apie moterį buvo galima spręsti tik iš išvaizdos. O ištekėjusi moteris turėjo pagarbiai paklusti savo vyrui ir valdovui, tuo tarpu pastarasis – kas čia keista – dažnai nuobodžiavo namie ir smaginosi su aštrialiežuvėmis kurtizanėmis.

Tad nenuostabu, kad dauguma moterų, ką nors jaučiančių savo sieloje, netekėjo ar pamesdavo vyrus – reikia prisiminti anglę Florence Nightingale, medicinos sesers profesijos „išradėją“, ar prancūzų rašytoją George Sand. Nė viena nebūtų to pasiekusi, jeigu būtų likusi namų šeimininke. Šiandien moters gyvenimas kitoks. Durys atviros. Kiekviena moteris gali gyventi, kaip nori. O meilė ir darbas – suderinami dalykai.

Šiandien būtų kvaila jaustis nelaimingai, jeigu nesi gražuolė įprastine prasme. Jeigu nori būti vertinama, turi išmokti ir pakovoti už save, kaip tą daro vyrai. Jeigu iš tikrųjų nelaikai savęs nei gražia, nei patrauklia, tai turi juo labiau pasistengti elgtis taip, ko neišvengia ir vyrai: kuo daugiau išmokti ir šitaip sudominti priešingą lytį. Baigti studijas, įgyti patirties darbe, padaryti karjerą, uždirbti pinigų, pakilti į aukštesnį gyvenimo lygį, juk taip gyventi priversti vyrai – ir paaiškėjo, kad šitai jiems išėjo tik į naudą.

Laimėjimai, o kartu ir uždirbami pinigai, daro įspūdį. Moterims, padariusioms sėkmingą karjerą, sėkmingai susiklosto ir asmeninis gyvenimas, jeigu jo trokšta. Tačiau kai kurioms karjera svarbesnė, tad jos atsisako šeimos. Anksčiau tai piršdavo klaidingas išvadas: vyrams nepatinka karjerą padariusios moterys. Tai didžiulė klaida. Dirbdama žurnaliste aš susiduriu su daugeliu karjerą padariusių moterų. Ir nė viena nesiskundžia vienatve. Jau po pirmųjų interviu su garsenybėmis, kad ir kas jos būtų buvusios – politikės, dainininkės, aktorės, gydytojos ar rašytojos, – supratau, kad šios moterys pasielgė teisingai. Jos labiau pasikliauna savim, labiau savim patenkintos, taigi ir atviresnės, dosnesnės ir geidžiamesnės nei jų bendraamžės, triūsiančios po namus. Be abejo, yra vyrų, kuriems patinka tik namų tvarkytojos, kaip patinka tarnaitės (panašiai su jomis ir elgiasi). Tačiau apskritai galima teigti, kad moteris, kuri padeda pastangų ir padaro karjerą, pati suburia pažįstamus, labiau mylima negu ta, kuri tik tupi namie ir laukia savo vyro. Jau pirmųjų santuokos metų pabaigoje klaikiai nusibosta istorijos apie namų ūkio būklę. Jos tiesiog kausto, kai išsisklaido džiugesys nauja virtuve ar brangia lėkšte. Net ir išpuoselėtas veidas nepadaro patrauklesne moters, kuri pati save graužia įkyrėjusiuose namuose. Aktyviai gyvendami sutuoktiniai gali daugiau papasakoti ir praturtinti vienas kitą. Kas labiau stengiasi, tam ir atlyginama. Sėkmė – kad ir kokia menka – priklauso prie geriausių grožio priemonių pasaulyje.

Pabaigoje dar kelios apibendrinančios pastabos. Įdomi moteris visuomet užgoš gražuolę. Dailus veidelis visuomet nublanksta prieš tam tikrą kibirkštėlę akyse, pasaulio mačiusios moters aurą, atvirumą, nuovoką, išsilavinimą ir pasitikėjimą savimi.

Asmenybė visuomet nugali išorę. Tik pažinties pradžioje visas dėmesys nukrypęs į išorę. Tačiau po kiek laiko mus ima veikti esybė. „Nebematai“ fizinių trūkumų, užtat juo labiau ryškėja vidiniai privalumai.

Moterys pražilusiais smilkiniais gražios

Moterys gali pasimokyti iš vyrų. Šie gynėsi nuo senėjimo tiek laiko, kol tuo buvo patikėta, tvirtindami: vyras pasidaro įdomus tik tada, kai jam pražyla smilkiniai. Ir tam nepaprieštarausi. Tačiau būtina pridurti: ir moterys išpeša naudos iš žilų plaukų.

Net keista, kiek daug moterų šiandien nebedažo plaukų. Ir nuostabus rezultatas. Jaunas veidas, apsuptas pasidabravusių plaukų, neatrodo senesnis, o spinduliuoja savotišką šviežumą, kuris tiesiog keri. Toji, kuriai trukdo žili plaukai, gali kuo ramiausiai juos nudažyti. Tačiau žili plaukai su jaunystės pabaiga neturi nieko bendra.

Panašiai nutiko ir veidui. Ir čia vyrai atliko geroką parengiamąjį darbą. Šimtmečių šimtmečius buvo tvirtinama, kad vyro veidas galutinai susiformuoja tik trisdešimties metų. Tas pats tinka ir moterims. Mary Wollstonecraft, anglų rašytoja, atkakli kovotoja už lygias

teises, jau XVIII amžiaus pabaigoje nustatė, kad moters veidas pasidaro įdomus tik sulaukus trisdešimties. Ji teigė, kad dvidešimtmetės veidas yra grynas gamtos kūrinys. Tačiau trisdešimtmetės veidas – tai, ką sukūrė ji pati. Ir niekada neprarasi to, ką įgijai per patirtį.

Tikras džiaugsmas yra brandžios moters veidas, kuris neatrodo pilnas kartėlio ir skausmo. Jame tiek daug visokių jausmų. Jis tiek daug atskleidžia apie savininkę. Jis dar neabejotinai gražus. Daugiau apie labai senus ir tikrai gražius žmones rašoma skyriuje „Vieniša senatvė, arba Apie močiutes ir taurias senas ponias".

Dabar vienas kitas žodis apie laiką. Gera turėti laiko. Tačiau per daug laiko žudo. Jeigu junti, kad gyvenimas bėga pro šalį, laikas slenka, o tu nenuveiki nieko naudinga, tai nebegali apsiginti nuo išorinių dalykų, valandų valandas ieškai raukšlių veidrodyje, o kiekvieną žilą plaukai laikai pabaigos pradžia.

Vyrai – jeigu jie ne mados kūrėjai, dizaineriai ir tam tikri „menininkai", kurie dirba tik su forma, todėl pernelyg užsiėmę paviršiumi, – dažnai geresni, negu manoma. Moterys dažnai žiūri kitoms ne į veidą, o į raukšles. Vyrai taip elgiasi labai retai. Pavyzdys: buvau Londone, ką tik ištekėjusi, ir su savo vyru pusryčiavau. Staiga jis man parodė „Times" ledi Spencer Churchill, labai jau senos, nuotrauką ir pasakė: „Pažiūrėk, koks veidas! Nuostabi moteris". Buvau pernelyg nepatyrusi, kad mane nudžiugintų šie žodžiai. Man pabudo varžovės instinktas, ir aš atkirtau: „Bet ji juk nukaršusi, visa raukšlėta". Mano vyras, dvidešimt ketverių metų amžiaus, pasipiktino: „Raukšlėta? Tu

nenutuoki, nuo ko tai priklauso. Pasižiūrėk į jos veido išraišką! Ši moteris ori. Tokiame veide apskritai nematyti raukšlių".

Laikai dabar neapsakomai pagerėjo. Šeštojo, septintojo ir aštuntojo dešimtmečio raukšlių baimė nyksta. Ir įrodymų pilna visur, reikia tik atidžiai stebėti. Ypač reklamą. Prieš dešimt metų tematei veidus, regis, visiškai nepalytėtus gyvenimo, neseniai nuotraukose būdavo retušuojamos visos juoko raukšlelės, o dabar plakatuose vėl matyti tikri žmonių veidai. Pirmąsyk tai pastebėjau „British Airways" reklamoje. Švytinčios stiuardesės raukšlelės apie akis ir burną buvo nufotografuotos taip pat tikroviškai, kaip ir balti dantys. Akivaizdesnio įrodymo, kad jaunystės kultui artėja pabaiga, nebūna.

3. Seksualumas: brandaus amžiaus moterys ir jauni vyrai

Nors tie ketveri metai, kuriuos praleidau Londone, anaiptol nepriskirtini prie geriausių mano gyvenimo metų, su malonumu prisimenu vasarą, kai man sukako dvidešimt septyneri. Gyvenau su vyru, kuris mane labai mylėjo, Kensingtone, baltame name su kolonomis prie paradinių durų ir hamaku kieme. Nors mūsų santykiai buvo stiprūs ir sąžiningi, nebuvau jam prisipažinusi, kad esu dvejais metais vyresnė, ir kas savaitę slėpiau savo pasą vis kitame stalčiuje, kad tik jis neaptiktų šios mano gėdos dėmės. Tuomet beveik nesuvokiau tokio savo elgesio absurdiškumo. O juk tai buvo akivaizdu. Dvidešimt septynerių metų amžiaus, dailiai atrodanti, aistringai geidžiama, aš vis dėlto nesuvokiau savęs tokios, kokia buvau, o maniau, kad turiu būti kitokia: jaunesnė už savo partnerį. Gerai tai prisimenu. Kai skrisdavau namo, Anthony lydėdavo mane į oro uostą. Ir aš visuomet baltam lapely, kurį turi pildyti neanglai išvykdami ir parvykdami, rašiau klaidingą gimimo datą, nes jis sėdėjo šalia manęs ir stebėjo. O tikrindamas pasus tarnautojas tą datą pataisydavo. Nesakydamas nė žodžio.

Jau seniai apie tai papasakojau savo vyrui. Jis šaipydamasis sumaišė mane su žemėmis ir niekaip nesuprato, kodėl taip bijojau tų dvejų metų skirtumo. Ir jis davė man pagrindą – jeigu ir netiesiogiai – naujam pasitikėjimui savimi. Jis mane išmokė pažinti potraukį, kurį jauni vyrai jaučia vyresnėms moterims. Jis man pateikė faktą, kad galima geisti net ir močiutės kūno.

Tai nutiko per jo tėvų surengtą vakarėlį. Buvo pakviesta tėvo draugų: advokatų, gydytojų, visi maždaug vienodo amžiaus, daugiau negu šešiasdešimties metų, visi tvarkingi, išsilavinę, malonūs žmonės. Nors tas vakarėlis įvyko maždaug prieš trisdešimt metų, kuo puikiausiai prisimenu vieną smulkmeną: sėdėjau svetainėje ant sofos ir kaip tik grožėjausi dailiu persišku kilimu palei savo kojas, kai pastebėjau, kad Anthony įbedęs akis į ne visai priešais mane sėdinčią ponią. Apsirengusią melsvu kostiumėliu, juodais antakiais, žilais plaukais ir atviru patraukliu veidu.

Anthony stebeilijo į ją ir stebeilijo, ir prisimenu, kad pamažėle mane užplūdo pyktis. Buvau ne taip seniai palikusi savo vyrą – dėl jo, – ir štai dabar sėdėjau pamiršta, tuo tarpu jis flirtavo su kita. Galop nebeištvėriau.

– Kuo ši moteris tave taip traukia? – paklausiau įsižeidusi, o jis krūptelėjo, ir aš pasijutau dar labiau įskaudinta. – Pirma, ji netgi nėra graži, o antra – mažne tokio amžiaus kaip tavo tėvas.

Niekada nepamiršiu jo atsakymo.

– Jai šešiasdešimt penkeri, – tarė jis, – aš karštai ją mylėjau, kol susipažinau su tavim. Bet tu nesuprasi. Tai glūdi šios moters viduje.

Paskui jis apibūdino tą moterį itin asmeniniu pagyrimu, kurį pavartodavo labai retai. Nutaisė žinovo veidą ir pareiškė:

– *This woman is a seller.*

Išvertus būtų maždaug: „Ši moteris visur turi pasisekimą“. Būčiau galėjusi jį pasmaugti.

Tik ilgainiui, kai jau seniai buvo išgaravęs pavydas, suvokiau šio nutikimo reikšmę. Kodėl, knietėjo man, moterys bijo senti, jeigu būdamos šešiasdešimt penkerių dar gali patikti dvidešimt penkerių metų jaunuoliams? Kažkas čia ne taip. Tačiau vėliau viską pamiršau. Tad tiek skyriaus „Seksualumas: brandaus amžiaus moterys ir jauni vyrai“ įvado.

Įspūdžiai iš Paryžiaus

Prisimenu ir kitą nutikimą, tik jau Paryžiuje. Gyvenau su dvylika metų vyresniu amerikiečiu, puikiu savo srities specialistu, bet labai nepasitikinčiu savim. Nervingu ir sunkaus būdo. Buvau bebaigianti studijas, rašiau disertaciją ir jau skyniau pirmuosius savo žurnalistinės veiklos laurus.

Nors savo draugui buvau ištikima siela ir kūnu, jis netikėjo, kad moteris, „tiek daug jaunesnė“, kaip mėgo kartoti, gali būti lygiavertė partnerė. Jis pašėliškai pavyduliavo: laiškams iš tėviškės, pokalbiams telefonu, mūsų durininkės katei, kuri kartais mane aplankydavo, ir, žinoma, visiems vyrams, artimesniems ir tolimesniems pažįstamiems, ypač jaunesniems už jį. Jis buvo tikras, kad paliksiu jį vos baigusi studijas, ir bandydamas apsisaugoti

gąsdino mane kaip įmanydamas. „Dėkok Dievui, kad turi mane, – pavyzdžiui, sakydavo jis, – ir kad pakankamai uždirbu mums abiem. Juk tau jau per trisdešimt. O kai būsi keturiasdešimties, niekas į tave nebežiūrės. Vyrams nepatinka moterys, kurioms jau per keturiasdešimt". Vis dėlto jis pats varvino seilę į kiekvieną moterį, kurios krūtinė buvo stambi – senesnę ar jaunesnę, – ir mane šitaip kankino. Kai kamuojama pavydo papriekaištaudavau: „Tačiau tai moteriai mažų mažiausiai penkiasdešimt", – jis kaskart atsakydavo: „Bet ši išskirtinė".

Nedaug trūko, kad būčiau įsivariusi nepasitikėjimą savim dėl amžiaus, kai jis kartą nusivedė mane į pažintinį žygį Pigalio aikštėje, kur jis mėgo stebėti „šešėlinio pasaulio" ponių verslo sandėrius. Ir tada išmušė teisybės valanda.

Sėdėjome užeigoje, kur merginos užsukdavo pailsėti po darbo, kiek išgerti ir pasišnekėti. Mes tenai nuėjome apie vidurnaktį, o išėjome ketvirtą ryto, nes mus pakerėjo tai, ką matėme.

Senyvos prostitutės populiarumas

Labiausiai mane stebino, kad su jaunomis prostitutėmis buvo ir kelios pagyvenusios, tarp jų ir gerokai senstelėjusios. Vieną moterį prisimenu puikiai. Lyg kokia vaikščiojanti griuvena, gilių raukšlių išvagotu veidu, ryškiai paraudonintomis lūpomis ir pajuodintomis akimis. Apsirengusi brangiais audinių kailiniais, vidutiniškos figūros, su elegantišku pasaitėliu vedžiojosi gauruotą šunelį.

Didžiausią įspūdį man padarė tai, kad ši ypata buvo tiek pat geidžiama kaip ir jaunesnės kolegės, kad gerai apsirengę ponai pirko jos palankumą, kad ji ištvėrė iki pergalingos pabaigos, ketvirtos valandos ryto, ir kad jos, kai užeiga pagaliau užsidarė, nepaliko nei mokūs klientai, o ji pati vis dar buvo gerai nusiteikusi.

– Na, tai ką pasakysi apie šią moteriškę, – džiūgaudama paklausiau draugo, – kaip ji dera prie tavo teorijos, kad vyrams patinka tik jaunesnės negu keturiasdešimties metų moterys?

– Nekalbėk nesąmonių, – atsakė jis, – juk ši ypatinga. Ir vyrai tą mato iš pirmo žvilgsnio.

Ir jam ši tema buvo išsemta. Tačiau man – ne. Tą naktį – jau tikrai praėjo kokie dvidešimt ketveri metai – aš suvokiau. Ar gali būti, galvojau, kad vyrams patinka tik jaunos moterys, jei savo akimis matau, kaip vyrai elgiasi ir kaip *moka* už tai, kad permiegotų su aiškiai „nusidėvėjusia“ sene? Kokia moteris, svarsčiau aš, laisva valia duotų pinigų už tai, kad jai suteiktų garbę nusivalkiojęs vyras, kurį dar turėtų užkalbinti sąvadautojų užeigoje?

Ši istorija tuo nesibaigė. Netrukus mudu sulaukėme viešnios. Mano draugo sesuo atvažiavo į Paryžių ir viešėjo pas mus dvi savaites. Tipiška amerikietiška „gyvanašlė“, ištekėjusi, su dviem mažais vaikais, jaukiu namu, iš kurio išvažiuodavo tik į parduotuves, kai reikėdavo nuvežti vaikus į mokyklą ir vėl parsivežti, dar kartais eidavo pas kaimynę palošti bridžo. Kitų žmonių beveik nepažinojo. Draugų neturėjo. Su išoriniu pasauliu bendravo tik per vyrą. Taip ji ir gyvaliojo televizijos pasaulyje, dažnai jausdamasi nusivylusi ir pasenusi, nes „tele-

vizija juk nuolat rodo, kaip vyrai sukasi apie jaunas merginas". O jai tebuvo vos keturiasdešimt metų. Ji kaltino savo amžių dėl to, kad vyras nebekreipia į ją dėmesio. Tačiau tiesa buvo ta, kad juodu niekada nepatenkino vienas kito seksualiai. Ji drovėjosi bet kokio seksualumo. Tačiau tai sužinojau tik po daugelio metų.

Kai ji gyveno pas mus Paryžiuje, bandžiau pažadinti ją dvasiškai. Veltui. Ir istorija Pigalio aikštėje jos teigiamai nepaveikė. Nieko panašaus nemačiusi, juk pasaulis esąs vyrų, o pastarieji geidžia paauglių.

Netrukus po to, kai ji grįžo į JAV, gavome nelauktą žinią. Ją pametė vyras. Ką tik. O kodėl? Ne dėl aštuoniolikmetės, o ne, dėl brandaus amžiaus moters, keturiasdešimt aštuonerių metų, trejais metais vyresnės už jį ir su keturiais (!) vaikais.

Močiutė, nebijanti senatvės

Ir tada sužinojau tiesą apie savo močiutę vengrę. Ji gyveno Arade, dabar tas miestas Rumunijoje, o tada priklausė Austrijos ir Vengrijos imperijai. Močiutė buvo pasiturinčio gydytojo duktė. Apsiskaičiusi, labai talentinga, mokėjo keturias kalbas ir buvo įkūrusi literatūrinį saloną. Rašė ir spausdinosi eilėraščius, puikiai skambino pianinu ir per anksti ištekėjo už mano senelio – aukšto Austrijos armijos karininko.

Būdama vaikas visuomet bijojau senelio. Paskesniais metais jis vėl apsigyveno Vienoje, prašmatniame bute, kur aidėdavo einant per kambarius. Kiekvienas apsilan-

kymas pas jį buvo panašus į valstybinės reikšmės vizitą. Kad ir kaip ten būtų, senelis visai netiko į porą savo jaunai žmonai. Jo ištisus mėnesius nebūdavo namie, tad niekas nenustebo, kad kartą, sugrįžęs namo po trijų mėnesių, už apmušalais apklijuotų žmonos miegamojo durų aptiko garbintoją.

Žinoma, kilo skandalas, įvyko dvikova, sudėtingos skyrybos. Močiutė su trejų metų sūneliu – mano tėvu – vėl apsigyveno tėvų namuose. Ji ėmė vaidinti, atidarė knygyną, geriausią visame mieste, ištekėjo už gimnazijos mokytojo ir vėliau tapo našle.

Niekada jos nepažinojau asmeniškai. Tačiau ji rašė man nuostabiausius laiškus puikia vokiečių kalba, ir kurį laiką mudvi gyvai susirašinėjome. Į klausimą, kodėl močiutė neatvažiuojanti į Austriją, ji visada atsakydavo, kad Aradas dabar Rumunijos miestas ir kad ji negausianti vizos. Iš pradžių toks atsakymas mane tenkino, tačiau vėliau sužinojau, kad pagyvenusiems žmonėms nereikia jokio leidimo važiuoti į Vakarus. Ji ir mano tėvas susirašinėjo vengriškai. Tie laiškai buvo ilgi, tačiau tėvas retai juos išversdavo. Kartais močiutė atsiųsdavo nuotraukų. Vieną gerai prisimenu. Joje – močiutė sode vasarą. Tada jai buvo aštuoniasdešimt ketveri. Kiek pasilenkusi ji stovėjo šalia dailaus aukštaūgio geltonplaukio jaunuolio, kuris meiliai ją prilaikė. Paklaustas, kas čia toks, tėvas atsakė: „Ak, pažįstamas“.

Tiesą sužinojau tik močiutei mirus. Jaunuolis nuotraukoje buvo mano tėvo patėvis. Močiutė ištekėjo už jo būdama septyniasdešimt šešerių, o jam tebuvo dvidešimt. Juodu gyveno iki pat jos mirties – močiutė mirė

aštuoniasdešimt šešerių, ir dar ilgai po to jis nemylėjo kitos moters, nes, kaip sakė giminaičiams, mylėjo tik ją. Tėvas tai žinojo visą laiką. Tačiau jis gėdijosi savo motinos ir nepasakojo mums apie jos jauną vyrą. Jis su motina niekada nebuvo labai artimi. Beje, jį išaugino mano senelis – tiksliau, senelio sesuo, kurią jis karštai mylėjo, o dvikova, skyrybos ir „gėda“ aptemdė jo vaikystę. Paskutinis akibrokštas, motinos santuoka su tokiu jaunuolėliu, buvo daugiau, negu jis galėjo pakelti.

Tačiau mano brolį ir mane ši žinia pribloškė. Mudu be galo didžiavomės savo močiute, ilgai apie tai šnekėjomės ir suvokėme, ką tai reiškia mūsų pačių gyvenimui. Tai mums įrodymas, kad protas ir asmenybė nugali kūną. Turiu daug savo močiutės nuotraukų, jaunos ir pagyvenusios. Niekada ji nebuvo nepaprasta gražuolė. Tiesa, plaukai nuostabiai garbanoti, labai moteriška figūra, tinkanti to meto madai, plonas širšės liemuo, tačiau anaiptol ne ypatinga gražuolė.

Užtat visi, kurie ją pažinojo, pasakojo apie jos asmenybės švytėjimą. Asmenybė ryškėjo ir iš jos laiškų. Jie sąmojingi, kupini humoro, ir juos skaityti didžiulis džiaugsmas.

Jauni vyrai ir brandaus amžiaus moterys

Istorijas apie pagyvenusias moteris ir jaunus vyrus anksčiau sužinodavau tik iš laikraščių ar knygų. Žinojau apie septyniasdešimt septynerių metų anglę Ray Goodman, kuri Amerikoje ištekėjo už netikro savo vaikaičio dvidešimtmečio Marko (Anglijoje juodu negavo leidimo ve-

dyboms, ir šis įvykis taip visus domino, kad net rašė laikraščiai). Žinojau, kad Anna Magnani bendrauja tik su gražiais jaunuoliais, jos anūkų bendraamžiais (tą aprašo Tennessee Williamsas savo atsiminimuose). Žinojau austrę dainininkę Gretą Keller, pirmąją, išgarsėjusią žemu balsu ir šitaip praskynusią kelią Zarah Leander ir Marlene Dietrich, ir žinojau, kad ji gyveno su labai jaunu vyru. Kai ji, būdama septyniasdešimt dvejų, mirė jo glėbyje, jam tebuvo dvidešimt šešeri. Aišku, viską žinojau ir apie Edith Piaf, apie Anglijos princesę Margareth. Abi šios moterys turėjo gerokai už save jaunesnius vyrus, tačiau panaši padėtis mūsų šeimoje man atrodė nuostabi ir jaudinanti, ypatinga ir įkvepianti.

Vos sužinojusi tiesą apie savo močiutę, nejučia ėmiau ieškoti panašių istorijų ir radau be didelių pastangų. Garsenybių gyvenime jų – nors vežimu vežk. Romy Schneider, Marisa Mell, Ursula Andress, prancūzė naktinio klubo savininkė Régine turėjo daug jaunesnius vyrus ar draugus. Lilli Palmer pragyveno daugiau negu dvidešimt šešerius metus su aktorium ir rašytoju Carlosu Thompsonu, jaunesniu už ją devyneriais metais. Johanneso Brahmso motina buvo septyniolika metų vyresnė už jo tėvą. Ir dar neturtinga siuvėja, taigi negalėjo net kalbos būti apie „gerą partiją“. Netgi nekilminga Agatha Christie antrąkart ištekėjo už keturiolika metų jaunesnio vyro, archeologo Maxo Mallowano. Ji pragyveno su juo trisdešimt šešerius metus ir mirė jo glėbyje. Toks pat amžiaus skirtumas buvo ir tarp Almos Mahler ir trečio jos vyro Franzo Werfelio. Ir taip toliau, ir taip toliau; sąrašą būtų galima tęsti be galo ilgai.

Dailininkė Georgia O'Keeffe

Išskirtinis pavyzdys būtų amerikietė dailininkė Georgia O'Keeffe. Europoje ji ima garsėti tik dabar, o Naujajame pasaulyje jau seniai yra klasikė. Jos paveikslai vieni iš estetiškiausių, sukurtų XX amžiuje, spalvos tokios ryškios ir šiltos, kad beveik neįtikimos. Pasigėrėtini įvairūs jos peizažai „Raudonos ir oranžinės kalvos", „Uolos prie Eibikiu", „Žoržo ežeras", „Varnos", „Išdžiūvęs krioklys" ir nuostabus aguonos žiedas kukliu pavadinimu „Raudona aguona".

Tapyti ši dailininkė pradėjo labai jauna. Pirmąkart ištekėjo trisdešimt septynerių metų – už šiuolaikinės fotografijos tėvo Alfredo Stieglitzo, kuris rengė jos kūrinių parodas savo Niujorko galerijoje. Jau 1946 m., kai O'Keeffe sukako šešiasdešimt, garsusis Niujorko moderniojo meno muziejus surengė visos jos kūrybos parodą, ir parodos sėkmė tiesiog apstulbino.

Mirus vyrui O'Keeffe ilgą laiką netekėjo. Būdama aštuoniasdešimt trejų metų ji išvažiavo į Naująją Meksiką ir apsigyveno tenai dykumos vidury, vaizdingoje asjendoje. 1979 m., būdama devyniasdešimt dvejų, ištekėjo už jauno, vos trisdešimties metų vyro, kuris ją jau seniai garbino. Georgia O'Keeffe nebuvo praradusi nė kruopelės kūrybingumo. Ją aplanką žurnalistai vis stebėjosi jos žaismingais pasakojimais ir tuo, kad dailininkė kasdien ištisas valandas triūsia savo keramikos dirbtuvėje ir kaip mažvaikė džiaugiasi tyru oru, saule, nuostabiomis, nuolat besikaitaliojančiomis aplinkinio kraštovaizdžio spalvomis. Ji dvi dienas neišleisdavo apsilankiusio svečio, visiškai jį užvaldydama. O išvažiavęs niekas nebebijodavo

senatvės. Ir tas faktas, kad devyniasdešimt dvejų metų senutė sugeba pakerėti trisdešimties metų vyrą, regėjosi natūraliausias dalykas pasaulyje.

O man įdomiausia štai kas: visuomet, kai draugijoje papasakodavau savo močiutės istoriją, išgirsdavau: „Tikra tiesa. Aš žinau panašių atvejų, sutuoktiniai visuomet būna labai laimingi“. Jeigu šios istorijos nepapasakoju, dažnai ką nors panašaus išgirstu tik praėjus keliems mėnesiams. Tai įrodo, kad yra kur kas daugiau tokių santuokų, tokios meilės ir sugyvenimo, nei manoma, tačiau dauguma žmonių mano – juk jie nebendrauja vieni su kitais, – kad juodu yra išimtis. Todėl nelabai pasakojasi. Moterys tyli, nes tausoja savo vyrus, ir atvirkščiai. Žinoma, čia daug reiškia ir tuščiagarbystė. Dauguma moterų, ištekėjusios už jaunesnių vyrų, atrodo labai jaunai, todėl iš pirmo žvilgsnio nelabai pamatysi amžiaus skirtumą. O kas šiais laikais laisva valia prisipažins, jog yra dešimčia metų senesnis negu atrodo? Jeigu nieko nematyti, tai niekas neklaus ir niekas nežinos. Tikrus faktus galima sužinoti tik iš įstaigų knygų, tačiau apie tai smulkiau pakalbėsime vėliau.

Neįtikėtinai sėkmingos santuokos

Kad santuokos, kai moteris gerokai vyresnė už vyrą, sėkmingos, Europoje bent jau po Pirmojo pasaulinio karo žinojo visi. Tą įrodė mano motinos karta – taigi moterys, gimusios amžių sandūroje. Mat šių moterų niekas nelepino bendraamžiais vyrais. Jų šimtai tūkstančių žu-

vo fronte 1914–1918 metais. Tad didžiumai moterų reikėjo likti netekėjusiomis ar laukti, kol užaugs nauja karta jas vesti galinčių vyrų. Jeigu jos pasirinkdavo antrąją galimybę, tai ištekėdavo tik sulaukusios trisdešimties už dešimčia metų jaunesnių vyrų.

Žinau daug tokių sutuoktinių. Ir jie puikiai sutaria. Vienas pavyzdys man ranka pasiekiamas; tai labai gera mano motinos draugė. Ji buvo dešimčia metų vyresnė už savo vyrą. Susituokė, kai jai buvo keturiasdešimt, ir ji gerai uždirbo buhalteriaudama. Abu buvo kiek telpa išsidūkę ir pasiblaškę po pasaulį. Vedybinis jų gyvenimas buvo laimingas. Jokių meilės nuotykių pašaliais. Ir amžiaus skirtumo nė žymės, nei fiziškai, nei dvasiškai. Ir pavyduliauti imdavo jis, ne ji, jeigu jau taip nutikdavo.

Brandaus amžiaus moteriai, ypač padariusiai karjerą, visiškai nesunku sužavėti jaunus vyrus. Tokiu pavyzdžių, kaip jau sakyta, krūvos tarp menininkų, tačiau jų nestinga ir tarp politikų, mokslininkų bei verslininkų. Tačiau niekas nežino to, kad gana ir asmenybės bei vidinio spindesio ir kad svaiginančios karjeros ar išgarsėjimo visiškai nereikia. Vienas kitas pavyzdys iš artimiausių mano draugų aplinkos.

Paryžiuje gyvena Alainas ir Chrisė, Kelne – Kathy ir Gerdas. Chrisė yra austrė, ji jau seniai gyvena su Alainu, jaunesniu už ją septyniolika metų. Kai juodu prieš daug metų susipažino Paryžiuje, jam buvo dvidešimt treji, jai – keturiasdešimt. Chrisė dukart išsiskyrusi, pirmas jos vyras buvo austras verslininkas, antras – prancūzas karininkas. Iš pirmosios santuokos ji turi du vaikus, jie irgi gyvena Paryžiuje.

Juodu susitiko dirbdami vienoje įmonėje, tarptautiniame koncerne. Chrisė – koncerno finansininkė, Alainas – programuotojas. Susipažinau su jais prieš dvidešimt penkerius metus. Tada jie gyveno nedideliame bute, seno gražaus namo pastogėje istoriniame Le Marė kvartale. Butukas priklausė Chrisei. Jis buvo su meile apstatytas, pakankamai erdvus ypatingiems vakarėliams, kuriuos pora mėgo rengti nuolat.

Vėliau jie persikraustė į didesnį butą tame pačiame kvartale, už kurį mokėjo abu. Tačiau iškalbingiausiai byloja tas faktas, kad juodu dešimt metų puikiausiai sutarė, grumdydamiesi mažame butuke. Ir puikiai leido laiką. Juodu – be galo linksmi žmonės, ir tas linksmumas trykšta per kraštus. Su jais galima nuostabiai pasišnekėti, draugijoje jie būna dėmesio centre, o su Chrise galima tikrąja to žodžio prasme prasikvatoti ištisą valandą.

Ir Chrisė ne gražuolė. Tačiau ji aukšta, geltonplaukė, tiesi, gerai sudėta, nuo jos sklinda neįtikėtinas optimizmas ir gyvybingumas. Kai sulauks pensinio amžiaus, ji ketina grįžti į Austriją, labiausiai norėtų į Tirolį, ir užsiimti tenai natūralia daržininkyste. Alainas žavisi jos planais ir jau studijuoja specialius vadovėlius.

Nuoširdi partnerystė ir malonus gyvenimo ritmas

Alainas ir Chrisė – nuoširdūs partneriai. Jų gyvenimo ritmas tolygus ir malonus. Dažniausiai Alainas grįžta namo dviem valandomis anksčiau negu Chrisė, užsuka į parduotuvę, nuplauna salotas, viską sutaiso vakarienei. Sa-

vaitgaliais jis verda, be to, rūpinasi skalbiniais. Butą tvarko abu. Reikia pasakyti, kad abu gyvena puikiai. Daug ir prabangiai keliauja, rengia prašmatnius vakarėlius. Alainas džiaugiasi, kad Chrisė nepriklauso nuo jo finansiškai, ir nepavydi jai sėkmingos karjeros. O Chrisė sako, kad Alainas yra pirmasis vyras, kuris jos neterorizuoja.

Žinoma, ir juodu turėjo bėdų. Kai įmonė pusmečiui išsiuntė Alainą į Vokietiją – antraisiais jų bendro gyvenimo metais, – jau po trijų mėnesių jis sulaužė ištikimybę Chrisei su sekretore. Chrisė nuvažiavo į Vokietiją ir liepė jam pasirinkti. Kai jis dvejojo, Chrisė nusprendė pati. Ji pasakė: „Išsikraustyk ir palik mane! Tokie santykiai tau patinka. Juk aš neišmokiau tavęs atsakomybės. Palik mane, nebenoriu daugiau tavęs matyti!“ Tačiau jis grįžo po trijų mėnesių, ir daugiau panašių tragedijų nebenutiko.

Ar Chrisė bijo jaunesnių moterų? „Nė trupučiuko, – paaiškino ji man, – tuo tarpu Alainas seniai suprato, kad manęs pakeisti negali jokia sekretoriukė. Būdama vyresnė aš turiu daug pranašumų. Esu pakankamai pasitikinti savimi ir nesikabinu jam ant kaklo. Esu pakankamai stipri ir galiu sau pasakyti, jog išgyvenčiau ir be jo, kad pasaulis dėl to nesugriūtų, kad ir viena neturėčiau piniginių rūpesčių. Ir aš žinau, jog netgi būdama septyniasdešimties susirasčiau vyrą, jeigu tik užsimanyčiau. Ir kartais leidžiu jam tai suprasti“.

Kai iš Paryžiaus persikėliau į Vieną, pamečiau Alainą ir Chrisę iš akių. Mes nesimatėme dvejus metus, tačiau paskui susitikome Paryžiuje, garsioje menininkų kavinėje „La Coupole“. Mudvi su Chrise sutarėme pasimatyti

ketvirtą valandą po pietų, Alainas turėjo vėliau vestis mus vakarienės.

Chrisė atėjo laiku, tačiau atrodė pasenusi ir pavargusi. Išsigandau, iškart pagalvojau apie neištikimybę ir skyrybas, tačiau suklydau. Chrisė buvo ištvėrusi dvi operacijas ir tik prieš tris savaites išrašyta iš ligoninės. „Buvo siaubingi metai, – papasakojo ji, – tačiau nutiko ir šis tas gero. Žinai kas? Dabar įsitikinau, kad Alainas tikrai mane myli. Toks jautrus ir meilus jis niekada nebuvo per visus mūsų drauge pragyventus metus“.

Kaip jau sakyta, Kelne gyvena Kathy ir Gerdas. Kathy amerikietė, tada jai buvo keturiasdešimt šešeri metai. Gerdui, jos vyrui vokiečiui, buvo dvidešimt devyneri. Abu sutuoktiniai atvažiavo pas mane į Vieną švęsti Kathy gimtadienio. Laiką praleidome labai smagiai. Kathy yra nedidelė, liesa, vikri. Jos protėviai kilę iš Italijos. Ji tamsiaodė, trumpais tiesiais plaukais, pirmąkart buvo ištekėjusi už amerikiečio universiteto profesoriaus. Turi du vaikus. Irgi ne gražuolė. Tada ji buvo pažįstama su Gerdu jau dešimt metų. Gerdas – jos vyro studentas. Po dvejų metų Kathy išsiskyrė su vyru, pasiėmė vaikus ir kartu su Gerdu apsigyveno Vokietijoje. Tenai juodu susituokė. Kadangi abu nebenorėjo vaikų, Gerdas pasidarė operaciją.

Kathy neturi specialybės. Ji visa širdimi atsidavusi namams ir vaikams. Iš pradžių abiem trūko pinigų. Tačiau Gerdas greit susirado darbą chemijos koncerne; dabar jis jau seniai turi savo įmonę. Šiandien juodu gyvena labai gražiame name miesto pakraštyje, iš kur atsiveria vaizdas į Reiną. Gerdas puikiai sutaria su vaikais.

Užtat Kathy buvo nepatenkinti Gerdo bendradarbiai. Jie buvo pratę ištisas naktis lošti kortomis ar sėdėti kavinėje ir to paties reikalavo iš Gerdo. O Kathy turėjo kuo nuolankiausiai tupėti namie. Tačiau amerikietės taip lengvai nesutvarkysi kaip europietės. „Jeigu man būtų dvidešimt metų, būčiau nusižudžiusi, tačiau aš taip įniršau, kad už tą naktį, kurią jo pralaukdavau, irgi atsimokėdavau naktimi. Tiesa, būdavau pas draugus, – kartą net miegojau viešbutyje, – tačiau jis juk to nežinojo. Po penktojo karto jam tai įkyrėjo. Mudu susitaikėme, ir šiandien jis tiksliai žino, kaip gali elgtis. Jis manęs nebekankina. Žino, kaip skaudu, kai ištisą naktį lauki žmogaus. Taip pat žino, kad bendradarbiai anaiptol neatstos šeimos“, – papasakojo Kathy.

Pagrindinė Kathy savybė – nepaprastai stipri valia. Ko nors užsimaniusi, ji gali nuversti kalnus. Ir dažniausiai pasiekia savo tikslą. Ir ji gali būti neapsakomai įkyri. Prašnekėti valandų valandas, neleisdama kitam nė prasižioti. Ji gali ką tik išplautus po pusryčių indus vėl sudėti į plautuvę ir apipilti verdančiu vandeniu, „nes antraip mus apniks bakterijos“. Jau sėdėdama automobilyje ji gali dukart nuginti Gerdą į butą, nes pamiršo pirštines ar kokį papuošalą. „Ak, vargšelis“, – paskui, kai jis sugrįžta, nuoširdžiai užjaučia ji vyrą. Ir vis dėlto ji – uždegantis, įdomus, linksmas žmogus. Gerdas visus tuos jos išsidarinėjimus pakenčia su neįtikėtina kantrybe. Paklausiau jį kodėl. Jis atsakė: „Ji nepakartojama, nes nesu su ja nuobodžiavęs nė akimirkos, nes vertinu jos

praktišką nuovoką ir nes nė su jokia moterimi man nėra taip gera miegoti, kaip su ja".

Brandaus amžiaus moterys yra geresnės meilužės

O dabar – bendro pobūdžio pastabos. Mūsų amžiaus pradžioje daug kur viešpatavo perdėtas drovumas, tačiau jau ir tada visi žinojo, kad brandaus amžiaus moteris kur kas geidžiamesnė negu jauna mergina. Per amžių amžius jauni vyrai kaupė patirtį iš ištekėjusių moterų, ir dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą jaunutė Agatha Christie, kuri Kaire atšoko savo pirmąjį pokylį, skundėsi, kad išsipustę jaunyvi karininkai mato tik ponias. Ji rašo: „Mes, jaunos merginos, buvom jiems tuščia vieta".

Žinoma, galima paprieštarauti, kad merginos iš gerų namų anksčiau nė valandėlę nebuvo paleidžiamos iš tėvų akių ir kad vėliau, stojus laisvesniems laikams, jos tapo labai geidžiamos. Tačiau – čia aš remiuosi savo patirtimi – vyras, kuris trokšta kūniškos meilės, kuriam patinka moterys ir kuris nepripažįsta greito vienpusiško pasitenkinimo, visuomet rinksis brandaus amžiaus moterį, o ne jauną merginą.

Jauna mergina dažniausiai pernelyg susivaržiusi. Ji dar nelabai pasitiki savo kūnu, nepatenkinta juo ir visą dėmesį sutelkusi, na, kad ir į tai, kaip lovoje įtraukti pilvą, užuot atsidavusi apsikabinimui. Partneriui pakišamos įsivaizduojamos ydos ir taip trikdoma akimirkos harmonija. Ji susikausčiusi, nepraveria burnos ir nepasako: „Prašau mane glamonėti taip, o ne šitaip". Partneris pa-

liekamas nežinioje, ir vaidinamas orgazmas, bet dažniausiai vyras atspėja, kad buvo tik vaidinama. Jis neišgirsta nė vieno meilaus, linksmo ar pagiriamo žodžio, viskas su gyvulišku rimtumu greičiausiai atliekama tamsoje. Užtat vėliau išgirsti komplimentai užrašomi dienoraštyje. Viską patyriau ir perkentėjau pati.

Nėra nė ko lyginti su brandaus amžiaus moterimi. Ji išmoko pasitikėti savimi, ir didžiausias jos privalumas tas, kad nebebijo vyro kūno. Dar puikiai prisimenu savo pirmą mylėjimąsi su nuogu vyru. Man buvo nesmagu ir baisu. Tačiau neįmanoma mylėti ir lepinti to, ko bijai. Ir, žinoma, vyras jaučia, ar jo kūnas tau patinka, geidi jo ar juo bjauriesi. Juk ir vyras trokšta būti lepinamas, glostomas, bučiuojamas, geidžiamas ir mylimas – kaip ir moteris. Tai netgi gyvybiškai svarbu. Vyras, pernelyg ilgai gyvenąs su moterim, kuriai nepatinka jo kūnas, pasidaro impotentas, kaip ir moteris, susiklosčius panašiems santykiams, tampa frigidiška.

Brandaus amžiaus seksuali moteris gali varžytis su kiekviena mergina. Ne vienas mano pačios gerbėjas, kai buvau paauglė, pametė mane dėl vyresnės giminaitės, žinau net du atvejus, kai meilužis pakeitė dukrą į motiną, o ta bendravo su juo gerokai ilgiau. Be fizinio pasitenkinimo, jaunas vyras sulaukia iš vyresnio amžiaus draugužės supratimo ir saugumo, o motinos ir meilužės junginiui niekas neprilygs. Tą žinojo jau senovės graikai, todėl už tokius santykius skirdavo siaubingas bausmes. Apie tai George'as Bernhardas Shaw pasakė įsimintinus žodžius, ir Lilli Palmer perteikia mums juos savo autobiografijoje „Storulė Lilli – geras vaikas“ (Miunchenas,

1974). „Visuomet norėjau iš naujo parašyti „Edipą“, – pasakė Shaw. – Ar negalėtumėt man paaiškinti, kodėl Edipas taip sutrinka sužinojęs, jog vedė motiną? Juk tai tik turėjo dar labiau padidinti jo prielankumą!“

Sąžiningi seksualiniai santykiai

O dabar pagrindinė mintis: pagyvenusios moters ir jauno vyro seksualiniai santykiai dažniausiai kur kas nuoširdesni negu pagyvenusio vyro ir jaunos merginos. Mergina, kuri miega su seniu, gali vaidinti susijaudinimą ir aistrą, net nieko nejausdama ir šlykštėdamasi jo kūnu. Tiesa, geras meilužis tai iškart pastebi – tačiau gan daug ir tokių, kurie nieko nemato ir laiko nuoširdžiais netgi kekšės palaimos klyksmus.

Jaunas vyras, kuris miega su sena moterimi, deda ant stalo visas kortas. Juk jis negali prievartauti savo kūno. Jeigu jam šlykštu, tai jis nesulaukia erekcijos. Bet miegodamas su ja įrodo, kad tikrai geidžia savo partnerės. Labai lengva nutildyti piktus liežuvius, tvirtinančius, kad jauni vyrai gyvena su senstelėjusiomis moterimis tik dėl naudos. Juk lovoje paaiškėja, ar buvo ir kokių nors jausmų.

Skaitančios šią knygą jaunos merginos tegu nesupranta manęs klaidingai. Aš nieku gyvu nenoriu dar padidinti netikrumo, kurį jaučia visi jauni žmonės. Aš veikiau siūlau paguodą, kai sakau, kad septyniolikos, aštuoniolikos, devyniolikos ir dvidešimties metų anaiptol nepatirsi didžiausios laimės ir kad geriausi metai, kai

galėsi mėgautis kūniška meile, dar prieš akis ir kad jie tęsis ilgai, labai ilgai.

Šiek tiek įstaigų statistikos duomenų. Septintojo dešimtmečio pradžioje labai pagausėjo santuokų, kai moteris vyresnė už vyrą. Jau 1975 m. Vakarų Vokietijoje kas septintoje santuokoje vyras buvo jaunesnis už moterį. Kad vis daugiau vyresnių moterų išteka už jaunesnių vyrų, pastebima visame Vakarų pasaulyje. Statistikos duomenys, surinkti Anglijoje septintajame dešimtmetyje, įrodo, kad tokių santuokų, palyginti su pokario metais, padaugėjo 15 procentų. Dabar skaičiuojama jau 20 procentų, ir tokios santuokos trunka ilgiau negu bendraamžių. Tą patvirtina statistikos duomenys.

Ryšiai, kurie turi ateitį

Specialistams jau aišku, kad ryšys tarp pagyvenusios moters ir jaunesnio vyro turi ateitį. Ir to priežastis – gimimų skaičius. Dažniausiai visuomenė nežino, kad pasaulyje gimsta vidutiniškai 6 procentais daugiau berniukų negu mergaičių. Mat gamta atsižvelgia į didesnį vyriškosios lyties kūdikių mirštamumą. Tačiau per pastaruosius keturiasdešimt metų medicina padarė tokią pažangą, kad kūdikiai beveik nemiršta, todėl kitados mirčiai pasmerkti vyriškosios lyties kūdikiai išgyvena.

Taigi šitaip susidarė nemenkas jaunų vyrų perteklius. Kaip matyti iš Anglijos vyriausybės 1979 metų pranešimo, išspausdinto Amerikos žurnale „Time“, tada Anglijoje 20–24 metų amžiaus grupėje buvo 1,3 mln. vyrų ir

tik 789 000 moterų, taigi daugiau kaip puse milijono moterų mažiau. 20–34 metų amžiaus grupėje tada trūko kone 800 000 moterų. Tad vien Anglijoje mažne milijonas šios kartos jaunų vyrų negali susirasti bendraamžių partnerių. Daugiau šia tema nieko nepridursi. Tik dar viena kita mintis. Moterims reikia mokytis įsisąmoninti savo vertę. Vyrai ją žino. Taigi žymus Anglijos literatas Samuelis Johnsonas, gyvenęs XVIII amžiuje, dviem moterims, kurios skundėsi prieš moterį nukreiptais įstatymais, atsakė: „Gamta, ponios, jūsų lyčiai suteikė tiek privalumų, jog turėjome sukurti antimoteriškus įstatymus, kad su jumis susilygintume".

Moterims tikrai nėra pagrindo bijoti senatvės. Galėdamos teikti malonumą ir gimdyti vaikus moterys – blaiviai žiūrint – yra gamintojos. Vyras yra priverstas prisitaikyti ir pirkti. Tą teigia naujas sociobiologijos mokslas, labai vertinamas JAV. O ko moko istorija? Moterys turi viską, kas būtina laimingam gyvenimui. Joms tereikia išmokti vieno dalyko – ne per pigiai parsiduoti.

4. Kaip augo mano pačios seksualumas

Man jau buvo dvidešimt ketveri metai, kai ištekėjau. Ir vos tik ištekėjau, pirmąkart gyvenime pasijaučiau iš tikrųjų sena. Buvau pratusi suktis tam tikrų žmonių draugijoje, tarp jų laikyti atstu kelis gerbėjus, o dabar ištekėjusi apsigyvenau Londone neturėdama draugų, mano vyras irgi neturėjo.

Be vieno kito moksladraugio, su kuriais susitikdavome formaliai kas du trys mėnesiai, ir vyro tėvų, daugiau su niekuo nesimatydavome. Mano vyras buvo anglas. Juo geriau mokėjau kalbą, juo beviltiškesnė darėsi padėtis. Įsitikinau, kad nemyliu savo vyro, kad jis kitoks, nei maniau, kad visos viltys, atsiradusios tada, kai mudu dar bendravome atskirais žodžiais, mostais ir žvilgsniais, taip ir neišsipildė. Ėmiau klaikiai ilgėtis namų, mane ištiko pirmoji depresija.

Seksualiai mudu apskritai nesutarėme. Tai nebuvo nei jo, nei mano kaltė. Paprasčiausiai buvom pernelyg nepatyrę. Jau praėjus vieniems metams nebenorėjau su juo miegoti. Jo kūnas nebuvo man šlykštus. Man jis tiesiog nerūpėjo. Jo prisilietimai nežadindavo jokių jausmų. Ir vis dėlto sutrikdavau ir sunerimdavau, jei-

gu jis tris naktis manęs nepaliesdavo. Fizinė meilė priklausė prie santuokinių mano pareigų, kaip valgio virimas ir skalbimas. O į pareigas visuomet žiūrėjau rimtai, tad norėjau jas atlikti gerai, kaip iš manęs ir buvo tikimasi.

Man buvo dvidešimt ketveri, buvau jaunamartė, taigi gyvenimas turėjo būti gražus. Kur tau. Aš klaikiai nuobodžiavau. Kad prasiblaškyčiau, ėmiau daug valgyti. Vos grįžusi namo, iškart skubėdavau į virtuvę. Tenai stovėjo mėlyna kėdutė. Sėsdavausi ant jos, ir šaldytuvas, duoninė bei pyragaičiai man būdavo ranka pasiekiami. Kaip pašėlusi kimšdavau sūrį, paštetus, pyragaičius, šokoladą ir pietų likučius. Kartą, prisimenu, išsikepiau tortą su riešutais ir sušveičiau jį, vos atvėsusį, vienu prisėdimu.

Santuoka be fizinio pasitenkinimo

Ištvėriau dvejus metus. Nebeprisimenu kaip. Tik pamenu, kad niekuo nebegalėjau džiaugtis. Rytą nebesidžiaugiau diena, vakare – grįžimu namo. Nieko nebepajusdavau nuo minties, kad pamatysiu savo vyrą, juo labiau nesidžiaugdavau naktimi. Per visą savo vedybinį gyvenimą nė karto nepatyriau orgazmo.

O vėliau, vieną vasarą, kai ištisai pliaupė lietus, mus aplankė mano motina. Ji pasižiūrėjo į mane ir tarė: „Neatrodai labai laiminga“. Ir toliau tris dienas mudvi kalbėjomės vien apie mano santuokinį gyvenimą. Ketvirtą dieną motina tarė: „Jei nori, skirkis. Visuomet gali grįžti

namo. Tačiau žinok vieną dalyką: tau dar yra vilties pasitenkinti seksualiai. Gal esi per jauna. Daugelis moterų vyro meile gali mėgautis tik po trisdešimties. Anksčiau kūnas dar nėra pakankamai subrendęs“.

Kai motina išvažiavo, nuėjau pas ginekologę. Ji pasakė man tą patį: „Nenusimink. Ištverk tuos kelerius metus, kol tavo kūnas bus pasirengęs meilei. Tada viskas bus geriau“.

Kol apie visa tai mąsčiau, vyro tėvai pakvietė mus praleisti savaitgalį jų namuose prie jūros. Džiaugėmės, kad galėsim ištrūkti iš Londono, tyru oru ir puikiais valgiais. Vyro tėvai dar turėjo šunį, mielą juodos ir baltos spalvos spanielį, taip pat didelį įvairiaspalvį rožyną ir vešliais žiedais apsipylusį šilkmedį. Po pietų, lygiai penktą valandą, buvo geriama arbata. Paprastai visa šeima susirinkdavo svetainėje, arbatą gerdavo iš sidabrinių indų, būdavo patiekiama pyragaičių ir puikų sumuštinukų. Tačiau tą sekmadienį oras buvo puikus, ir vyrai išplaukė burine jachta. Likome mudvi su anyta. Ramiai gurkšnojome arbatą ir šnekučiavomės apie moteriškus reikalus.

Be kita ko, apšnekėjome ir dvidešimt penkerių metų giminaitę Aną, kuri nė nemanė tekėti. Ji neturėjo specialybės, bent kartą per metus keitė darbą ir tik sykį šeimai buvo parodžiusi draugą. Tačiau po to jau buvo praėję treji metai. Nuo tada niekas daugiau jo nematė.

– Nesirūpink, – nuraminau anytą, – ji dar susiras vyrą.

Ir patvirtindama savo žodžius papasakojau jai apie pažįstamą, kuri pirmąkart ištekėjo būdama keturiasde-

šimt devynerių – už turtingo vokiečio dvarininko, kuris buvo nusipirkęs daug žemės Brazilijoje.

– Ak jūs, austrai, – tarė mano anyta, – jums iš tikrųjų reikia pavydėti. Jūsų toks sveikas požiūris į gyvenimą, esat tokie optimistai. Mes, anglės, galėtume daug iš jūsų pasimokyti. Mat mes vis dar tikim, kad gyvenimas moteriai baigtas, jeigu jai jau dvidešimt dveji.

Tą popietę nedrįsau jai paprieštarauti. Šnekučiavomės toliau. Tačiau visą sekmadienį galvojau apie savo anytos žodžius. Lyginau juos su pasakytaisiais mano motinos ir londoniškės gydytojos ir nesupratau pasaulio. Kaip galima tikėti, svarsčiau, kad tavo gyvenimas baigtas, jei esi tokio amžiaus, kai, anot gydytojos, jis nė neprasidėjęs? Kai moters kūnas dar net nesugeba pasimėgauti vyro meile? Buvau sutrikusi ir nusprendžiau viską atidžiai stebėti. Taip ir padariau – pirmiausia stebėjau pati save.

Kad ir kas būtų parašyta apie lytinį moterų subrendimą, aš žinau, jog iki dvidešimt penkerių metų amžiaus negeidžiau jokio vyro. Ir visiškai subrendau tik sulaukusi trisdešimties. Ir jeigu būdama vos dvidešimt vienų metų iš Austrijos nebūčiau persikėlusi į Prancūziją, kas žino, ar apskritai kada nors būčiau geidusi vyro.

Jokios erotikos vokiečių kalba

Vokiškai kalbančių vyrų požiūris į seksualumą aiškėja jau iš tų negražių žodžių, kuriuos jie sugalvojo apibūdinti seksui. Jeigu kas nors bjauru, tai tam bjaurumui

nusakyti įkalama ir bjauri sąvoka. Tai prasideda nuo šlykštaus žodžio krūties speneliui („karpa") ir baigiasi negrabiais kitų intymių kūno vietų pavadinimais. Tačiau svariausias įrodymas tas, kad nėra jokio bendrinio žodžio nusakyti dviejų įsimylėjėlių santykiams lovoje. Kiek kalbai, tiek ir tiems, kas kalba. Seksualinėje srityje vokiečių kalba labai atsilikusi.

Visą savo jaunystę kankinausi dėl to, kaip mano moksladraugiai kalba apie kūnišką meilę. Tos vulgarybės, vartojamos sužadinti mūsų geismui, kėlė pasišlykštėjimą. Iš anksto pasmerkdavau vyrus, jei jų lūpos ištardavo bent vieną iš tų žodžių, nuo kurių šiaušiasi plaukai.

Buvau septyniolikos, kai pirmąkart permiegojau su vyru. Tai buvo gerai išauklėtas jautrus jaunuolis. Ir vis dėlto mane taip pribloškė visas vyksmas, manyje judąs svetimas kūnas, to judėjimo pobūdis – nėra ko nė kalbėti apie man keliamus skausmus, – kad paskui pusantrų metų neprisileidau artyn jokio vyro.

Todėl ir aš savo elgesiu dar patvirtinau tą prastą nuomonę, kurią vyrai susidarę apie moteris ir kurią jiems įkvėpė nekokie potyriai jaunystėje. Elgiausi kaip dauguma jaunų mergaičių, trokštančių sustiprinti savimonę ir išbandyti savo galią vyrams. Vaikščiojau į šokius, dėvėjau giliai iškirptus drabužius, ėjau į pasimatymus, leidausi apkabinama ir bučiuojama. Žemiausia leistina riba buvo liemuo. Mane kerėjo visas tas aistringų glėbesčiavimųsi žavesys, karštas alsavimas, dejonės, virpą pirštai, pojūtis, kai tavo pilvas prisispaudžia prie tam tikros vyriško kūno dalies. Aš nesuvokiau, kad šitaip va-

rau vyrą iš proto. Nejutau jokio potraukio ir negalėjau įsivaizduoti, kaip vyras turėtų nusivilti išgirdęs: „Dabar prašyčiau liautis".

Kai kalba nukrypdavo į mano padorumą, nežmonišką savitvardą, nieko nesuprasdavau. Mano kūnas dar nebuvo subrendęs, ir aš nejaučiau jokio potraukio. Iki pat dvidešimt dvejų metų galėjau kiaurą naktį pratysoti kaip lenta šalia iš susijaudinimo virpančio jaunuolio, netgi be drabužių. Jokios kibirkštėlės.

Pirmus rimtesnius santykius užmezgiau būdama devyniolikos metų. Mano draugas buvo vienmetis, mudu matydavomės du tris kartus per savaitę, ir pasitaikius progai – ne per dažnai, nes abu gyvenome su tėvais, – permiegodavome. Iš tų naktų man labiausiai patikdavo jo kūno šiluma, aistra ir švelnumas. Visa kita pakęsdavau. Kartais mudu nesusitikdavome dvi savaites. Jeigu ko ir pasiilgdavau, tai tik ne jo kūno. Vis dėlto nė neabejojau, kad mūsų seksas nuostabus, nes man nebeskaudėjo.

Atsipalaidavau Prancūzijoje

Manau, kad Austrijoje tokia ir būčiau likusi. Ypatingas mano aplinkos priešiškumas kūnui ir negrabios užuominos apie seksą per pokalbius dar labiau skatino vengti visko, kas susiję su vyru ir moterimi. Tad juo smarkiau atsipalaidavau Prancūzijoje.

Čia atsivėrė nauji horizontai tikriausia to žodžio prasme. Staiga pasijutau atsidūrusi tarp žmonių, kurie pripa-

žino kūną ir visa tai, kas su juo susiję. Staiga fizinė meilė pasidarė graži, rinktinėje draugijoje galėjai šnekėtis apie viską. Prancūzų kalba pilna linksmų erotiškų pasakymų ir švelnių, meilių posakių, kuriais žmogus gali gražiai atskleisti savo gražius jausmus.

Ir taip yra visose srityse. Yra gražesnių žodžių, apibūdinančių nosies krapštymą ir tai, ką iš jos ištrauki. Niekada nepamiršiu savo nuostabos, kai kartą su draugais prancūzais važiavau į kaimą švęsti gimimo dienos. Gyvenau tik keletą mėnesių Paryžiuje, tai buvo mano pirmas artimesnis bendravimas su prancūzais. Penkiese sėdėjom automobilyje ir šauniai šnekėjomės. Vairuotojas užsimanė išlipti ir paėjėti prie kelkraščio. Tikėjausi įprastinės nesmagios tylos, juk šie žmonės matė mane pirmąkart gyvenime. O ne, išlipti ir atlikti žmogiškus reikalus jiems buvo natūraliausias dalykas pasaulyje. Ir vairuotojas tą nė kiek nesidrovėdamas paskelbė: „*Mes enfants* – vaikai, neketinu nuo jūsų slėpti, *je dois faire pipi* – turiu pasiusioti".

Juk tą galima štai kaip pasakyti, pamaniau susižavėjusi. Dar tą patį vakarą, savo nuostabai, sužinojau, kad anekdotai apie seksą gali būti ne riebūs, o mieli ir erotiškai patrauklūs. Po vienų metų Prancūzijoje aš atsikračiau žalos, kurios man buvo pridaręs gyvenimas Austrijoje. Man buvo dvidešimt dveji metai, ir aš įsimylėjau prancūzą.

Mano gyvenime tai buvo svarbus žingsnis. Pirmąkart fizinė meilė buvo ne tai, ką reikėjo perkentėti, o malonus atsidavimas. Pirmąkart supratau, kad mylėtis

normalu. Pirmąkart nebeišsisukinėjau, nebegudravau ir nesigriebiau delsimo strategijos. Pirmąkart nebijojau. Sutikau su juo permiegoti. Ir vienintelis rūpestis tebuvo kur.

Jeanas Pierre buvo mano mokinys. Devyniolikametis, kuriam reikėjo pagalbos mokytis vokiečių kalbos baigiamajam mokyklos egzaminui. Kai pamačiau jį pirmą kartą, jis stovėjo prie lango, nugara į mane. Kai uždariau duris, jis atsisuko. Mudu pasižiūrėjome vienas į kitą, ir kažkas pasikeitė. Jau per antrą pamoką mums buvo aišku, kas atsitiko ir kas atsitiks, abu atvirai tą prisipažinome.

Vis dėlto praėjo du mėnesiai, kol galėjome praleisti drauge naktį. Gyvenau katalikių mergaičių pensione, o jis tebegyveno su tėvais. Nė vienas neturėjome draugų, kurie būtų davę mums savo butą. Apie viešbutį negalėjo būti nė kalbos. Mums teliko tik aistringi bučiniai per vakarėlius ir važiavimai taksi, iš kurių teprisiminėme tik tai, kaip įsėdame ir išlipame, nes važiuojant glėbesčiuodavomės ir tirpdavome nuo abipusio kūnų karščio. Dieną susitikdavome įvairiose kavinukėse, dažniausiai galiniuose jų kambariuose, kurie Paryžiuje dažnai yra rūsyje, po užeiga, ir tenai mudu ko nesuvalgydavome vienas kito.

O paskui, tuoj pat po Kalėdų, aš susiradau butą. Ieškojau mažne pusmetį ir buvau netekusi vilties. Pažįstama prancūzė, dirbanti kosmetikos salone ir gyvenanti kartu su amerikiete, staiga buvo perkelta į Marselį ir užleido man savo kambarį. Namas buvo

tryliktame rajone, Paskalio gatvėje. Nedidelis aptriušęs Paryžiaus senamiesčio namas su vidiniu kiemu ir nuolat girta durininke. Šiandien jo vietoje pastatytas didelis naujas gyvenamasis daugiabutis. Senajame name tebuvo trys aukštai. Butas antrajame. Virtuvė su miegamąja niša ir svetainė su miegamąja niša. Tualetas koridoriuje, išlietas cementu, su apskrita skyle viduryje. Amerikietė, pasisavinusi virtuvę, kurioje buvo ir sudedamas dušas, dirbo sekretore. Vakarais ji dainavo amerikiečių liaudies dainas klube už Sen Žermen de Prė bažnyčios.

Šiame bute Paskalio gatvėje aš, būdama dvidešimt dvejų metų, praleidau savo pirmąją meilės naktį. Pirmą kartą troškau viduje pajausti kitą kūną, pirmą kartą man naktis nepasibaigė. Anot prancūzų, tai buvo „balta naktis". Nepatyriau orgazmo, tačiau man buvo nesvarbu. Jo nereikėjo. Viską užgožė atradimas, kad vyro judesiai gali būti malonūs ir jaudinti. Pirmąkart pasijutau esanti moteris. Nė neabejojau, kad įsiskverbiau į didžiausios kūniškos palaimos sritį.

Ir vis dėlto: kai mano draugo nebūdavo, jis man nerūpėjo. Kartą jis turėjo išvažiuoti, ir mudu nesimatėme mėnesį. Aš jo ilgėjausi, tačiau nepasigedau seksualiai. Dar nebuvau visiškai subrendusi. Nenutuokiau, kaip svarbu moteriai gera kūniška meilė. Užtat puikiai žinojau, kad moters pareiga tekėti. Todėl nejučiom ieškojau „tikro" vyro. Ir kai jį radau, būdama dvidešimt trejų, išsiskyriau su Jeanu Pierre'u.

Pirmas pasitenkinimas, sulaukus dvidešimt septynerių

Atsitiko taip, kaip ir pranašavo mano motina bei ginekologė iš Londono. Sulaukusi dvidešimt septynerių aš iš tiesų pirmąkart pasitenkinau su vyru – nors ir ne su savo. Anthony aš jau minėjau skyriuje „Seksualumas: brandaus amžiaus moterys ir jauni vyrai". Turiu jam daug už ką padėkoti.

Mudu susipažinome tada, kai aš nebenorėjau gyventi. Mano santuoką ištiko sąstingis. Mes su vyru, tiesa, nesiginčijome, tačiau neberadome bendros kalbos. Kaskart, kai jis pamėgindavo mane paliesti, aš visa sustingdavau. Jo kūnas man kėlė tokį šleikštulį, kad vos neapsivėmiau, kai kartą jis išėjo iš vonios vien su pižamos švarku. Buvau praradusi viltį, jog mūsų santykiai pagerės. Nė neabejojau, jog esu frigidiška.

Su Anthony susipažinau per vakarėlį. Netyčia susėdome greta ir iškart supratome vienas kitą. Jis buvo aukštas, šviesiaplaukis ir jautrus; dirbo nekilnojamojo turto makleriu ir kaip tik ketino imtis šio verslo savarankiškai. Ištisai šnekėjomės apie muziką ir gyvulius ir sutarėme vėl pasimatyti. Prieš pat vakarėlio pabaigą jis sužinojo, kad aš ištekėjusi. „Gaila", – pasakė jis ir staiga atsisveikino. Po keturių dienų jam paskambinau, graužiama sąžinės ir besidaužančia širdimi. Šeštadienį – mano vyras buvo išplaukęs jachta – susitikome. Papietavome, nuėjome pašokti, o paskui – pas jį į namus.

Po pirmosios nakties, praleistos su Anthony, supratau: kaip tik šito aš laukiau visą savo gyvenimą. Sužino-

jau, kad nesu frigidiška. O kai buvom pradraugavę pusantro mėnesio, palikau savo vyrą ir persikrausčiau pas jį. Pirmosios dienos su Anthony pakeitė mano gyvenimą. Slankiojau kaip kokia lunatikė. Viskas rodėsi kitaip. Nušvito spalvos. Jaudino kiekviena akimirka. Beveik nevalgiau, kaipmat netekau antsvorio, valandų valandas leidau priešais vonios veidrodį svajodama ir prisimindama kiekvieną praėjusios nakties smulkmeną.

Džiūgavau, kad galiu geisti vyro taip, kaip jis geidžia manęs. Pagaliau – nebe vienpusis ryšys. Pagaliau galėjau jausti kaip jis, jo kūnas jaudino mane taip pat kaip jį manasis. Nuostabu. Pirmąkart supratau tai, kas rašoma Biblijoje apie vyrą ir moterį, kurie tampa „vienu kūnu". Mano draugo kūnas buvo man toks pat pažįstamas kaip mano pačios. Kai jį lytėjau – ir pirmąkart gyvenime troškau jį paliesti ir paglamonėti visur, – jaučiausi lyg pati būčiau bučiuojama ir glamonėjama. Pagaliau sugebėjau duoti, ne tik imti; pagaliau galėjau liautis vaidinti, jog degu aistra ir patiriu orgazmą.

Visuomet stebiuosi, kaip dažnai gyvenime kaupiasi geri ir blogi dalykai. Sakoma, jog bloga žinia retai kada ateina viena. Tačiau ir gerumas užgriūva – jeigu jau taip nutinka – iš visų pusių. Pirmieji dveji metai, kuriuos gyvenau Anglijoje, buvo šalti, apniukę ir lietingi, o ta vasara – karšta ir giedra.

Moterys Londone vaikščiojo apsirengusios berankoviais drabužiais. Basi klaidžiojome Temzės krantais ir iki vienuoliktos vakaro sėdėjome ant medinių suolų priešais aludes gatvėje. Rutulio formos medeliai priešais Anthony namą žydėjo gausiai kaip niekad anksčiau. O kai

žiedlapiai nukrito ant žemės, grindinys pavirto į baltą kilimą. Lankėmės daugelyje koncertų, per pertraukas stovėjome „Queen Elizabeth Hall" terasoje ir žvelgėme į upę. Nusipirkome fondiu, taisėme visokiausius padažus ir kvietėmės svečius. Savaitgalius leidome lovoje. Nieko daugiau nenorėjome, tik gulėti šalia ir jausti vienas kitą.

Ir vis dėlto po metų išvažiavau į Vieną studijuoti. Tačiau atostogas leisdavome kartu. Per tas ilgas savaites Vienoje be jo, kai kada net pustrečio mėnesio, buvau jam be jokių išlygų ištikima. Labai jo ilgėjausi, skaičiavau dienas, kada mudu pasimatysime, tačiau jaučiausi gerai, manęs nekankino erotinis potraukis.

Tik trisdešimt septynerių subrendusi moteris

Tik tada, kai man sukako trisdešimt septyneri, aš galėjau pasimėgauti vienatve. Tačiau po mėnesio imu geisti vyro. Net jei nesu įsimylėjusi, noriu pajausti kito kūno šilumą ir jėgą. Jeigu tai neįmanoma, sapnuoju erotinius sapnus. Pradėjau juos sapnuoti sulaukusi trisdešimt penkerių metų, o pastaraisiais metais tokių sapnų pagausėjo.

Tiek apie tai, kaip aš iš paauglės subrendau į moterį. Tai truko mažne dvidešimt metų, ir tik tada aš sugebėjau iš tiesų suprasti vyrus. Kol suvokiau, kas yra fizinė meilė, vyrai man pirmiausia buvo įkyrūs. Man nė kiek nerūpėjo kūniški jų geiduliai. Kai skaičiau Hemingway'ų, kuris rašė apie Paryžiuje jį ištikusią krizę, kai jis negalėjo nei rašyti, nei mylėtis su žmona, stebėjausi sa-

kiniu, kad jo žmona elgėsi puikiai ir be galo kantriai iškentėjo vyrišką jo negalią. Kas jau čia yra be galo kantriai, galvojau aš. Gal ji tik džiaugėsi, galop atgavusi ramybę.

Jeigu koks nors vyras norėdavo prie manęs prisigretinti, iškart palaikydavau jį pasileidėliu ir nesuprasdavau, kodėl atstumtas jis rimtai įsižeisdavo. O juk abipusis supratimas be galo svarbus partnerystei. Jeigu apgaudinėjama mylintis – ir juo jaunesnė moteris, juo mažiau ji jaučia ir juo garsiau aimanuoja, todėl taip dažniau ir pasitaiko, – tai tokie santykiai labiau kenkia, nei duoda naudos. Kiekviena moteris gali išmokti ir fiziškai jaustis laisva. Didžiausią darbą čia atlieka gamta, kuri kūną subrandina ir parengia meilei. Tačiau reikia ir pačiai prisidėti. Gal moterims, turinčioms bėdų, kokių turėjau aš, reikėtų išvažiuoti į užsienį. Tenai, svetimoje šalyje, galima laisviau pakvailioti. Laisviau elgtis, nes aplinkui niekas tavęs nepažįsta ir neseka kiekvieno žingsnio. Išnyksta baimė netekti „gero vardo"; galima viską išmėginti ir nespaudžiamai tėvų ar pažįstamų susirasti tinkamą partnerį.

Man labai padėjo tie šešeri Paryžiuje pragyventi metai. Nebenorėčiau netekti ryšių su šalimi, kultūringa ne tik iš paviršiaus, bet ir kiaurai persisunkusia kultūra. Prancūzai, kurie apskritai itin sveikai žiūri į save ir į moteris, kurie brangina savo ir savo draugės kūną ir yra be galo švarūs, nes pratę išglamonėti mylimąją visur ir patys to iš jos laukia, yra puikūs mokytojai, padedą atsikratyti bet kokio varžymosi.

Kaip jau minėjau, jiems labai gelbsti kalba. Būdama užsienietė, dar esi ir nepaliečiama riebių išsireiškimų –

dažniausiai jų net nesupranti, – o vėliau, kai išmoksti kalbą, vulgarybės tavęs taip neglumins, nes nuo pat vaikystės nebuvai pratinama jų kęsti. Net ir žinant žodžių reikšmę, viskas skamba kur kas švelniau negu gimtąja kalba.

Asmeninė visų vokiškai kalbančių moterų nelaimė, kad joms neduota žodžių, nusakančių glamones. Tiesa, *to make love* ar *faire l'amour* galima išversti „mylėtis" (pažodžiui „daryti meilę"), tačiau kadangi šis žodis sukurtas ne liaudies, jis labai jau panašus į pakaitalą. Ačiū Dievui, kalba gyva, todėl gali pasikeisti. Pats metas vokiškai kalbantiems vyrui ir moteriai sugalvoti ką nors gražiau.

Nebijoti kitos lyties

Didžiausias suaugusių žmonių, jų fizinės ir dvasinės brandos pranašumas yra tai, kad dingsta kitos lyties baimė ir maždaug numanoma, ko tikėtis. Vaikinas ir mergina vienas į kitą žiūri veikiau kaip priešai. Kiekvienas mano: kiek galėčiau juo (ja) pasinaudoti? Kiek meilės, glamonių, kiek pietų ir išskalbtų marškinių, kiek išblizgintų langų ir grindų, kiek vaikų ji verta? Arba, atvirkščiai: kiek meilės, glamonių ir kokį gyvenimo lygį jis man gali suteikti? O paskui abiem dažnai atrodo, kad pernelyg mažai išpešė iš šio sandėrio.

Subrendusi esi mažiau įsigilinusi į save, nebe taip atidžiai save stebi, o gali ir apsižvalgyti aplinkui, taip pat įvertinti kitų įnašą. „Tu manai normalu, kad kasdien tu-

riu kiūtoti kontoroje nuo devynių iki penkių?“ – kartą paklausė mano vyras. Be žado įsispoksojau į jį. Žinoma, man tai atrodė normalu. Ir aš maniau, kad jis uždirba pernelyg mažai. Kartais jis man regėdavosi kaip lenktyninis arklys, už kurį pastačiau ir kuris per lėtai startavo. Man atrodė visai normalu, kad jis nemėgsta savo darbo, nepatenkintas bamba, o sekmadienį vakare dūsauja: „O Dieve, ryt vėl pirmadienis“. Toks yra dirbantis pasaulis, ir ne aš jį sukūriau. Nesijaučiau atsakinga dėl to, ir jeigu buvo auka, maniau, tai tik aš.

Šiandien manau kitaip. Manau, kad tikrai nenormalu užversti vyrui ant pečių naštą, kankinti jį atsakomybe, kol gaus širdies smūgį. Turi stengtis abu partneriai. Finansinė priklausomybė žlugdo. Finansinė priklausomybė veda prie jausminės priklausomybės, taigi nėra ko kalbėti apie laisvą valią. Priklausomas partneris pernelyg bijo, jaučiasi žeminamas, ir meilė įgauna šunišką, vergišką prieskonį. Tačiau brandaus amžiaus moteris, kuri pati save išlaiko, nuo šito apsaugota. Ji gali imti laisva valia, nes žino, kad jai imti nebūtina. Todėl be sąžinės graužimo gali leistis kviečiama vakarienės, nes žino bet kada galinti atsilyginti tuo pačiu. Ir jai leista reikalauti iš partnerio paties geriausio – taip pat ir lovoje.

Dirbančiam pasauliui reikia subrendusios moters

Suaugusi tuoj pat supranti, kad dirbančiam pasauliui reikia subrendusios moters ir kad jis be jos negalėtų egzistuoti. OECD (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros

organizacijos) tyrimai Paryžiuje tai vis įrodo. Suaugusios moterys lengviau gauna darbą ir dažniau paaukštinamos negu jaunos, nes jos drausmingesnės, punktualesnės, sąžiningesnės ir labiau sugyvenamos. Su jaunomis moterimis visuomet priartėja grėsmė, kad jos, vos įgudusios dirbti, ištekės, gimdys ir atsiduos asmeniniam gyvenimui. Kiekvienas verslininkas žino, kaip svarbu, kad jam dirbtų patikimi žmonės, kurie daro tai, ką sako, ir laikosi pažadų. Moteris, susitvarkiusi asmeninį gyvenimą ir vėl pradėjusi darbą, dažniausiai atiduoda jam visas jėgas. Ir darbdaviams tai – ne naujiena.

Galioja bendra taisyklė: darbščiam, sąžiningam ir stropiam, pasirengusiam mokytis toliau ir kartais atsisakyti asmeninio gyvenimo darbe nebus sunkumų, kad ir kokio jis amžiaus. Aš tyčia nepavartojau žodžio „talentingas“, nes talentingoms moterims, jeigu jos tik nori, niekada nebus sunku susirasti darbą. Net ir pensininkėms. Moteris, pasiekusias aukštą padėtį, gerbia ir vertina visi. Ir jų amžius čia niekuo dėtas. Atvirkščiai: kuo jos vyresnės, tuo joms lengviau. Reikia patyrinėti kunigaikštienių, karalienių, imperatorienių ir politikių gyvenimą.

Kad ir Eleonoros Akvitanietės, Ričardo Liūtaširdžio motinos, gyvenusios Prancūzijoje XII amžiuje. Ji trylika metų pergyveno antrąjį vyrą, Henriką II, jaunesnį vienuolika metų. Buvo įspūdingiausia to šimtmečio moteris, ją garbino žymiausi muzikai ir poetai. Dėl jos rūmų literatūra yra tokia, kokią matome šiandien. Paskutinį jos gyvenimo dešimtmetį, o Eleonora gyveno aštuoniasdešimt dvejus metus, jos dvaras tapo žymiausiu Vakarų

šalių kultūros centru. Visi, kurie bent kiek save vertino, turėjo pas ją paviešėti.

O vėliau, Shakespeare'o laikais, gyveno Elžbieta I, didžioji Anglijos karalienė, kuri paskatino pasaulinę prekybą ir padėjo pamatus būsimam Anglijos klestėjimui. Galima pasiskaityti Jekaterinos Didžiosios, Marijos Teresės, karalienės Viktorijos ir įvairių kinų imperatorių moterų biografijas.

Politikai su malonumu užleisdavo valdžią savo moterims, kai nebežinodavo, ko griebtis. Puikiausi mūsų šimtmečio pavyzdžiai yra Golda Meir ir Indira Gandhi. Visos šios moterys išlošė sendamos. Ir visos turėjo vieną ypatybę: subrendo vėlai, ilgai buvo vaikiškos, uždaros ir drovios.

Indira Gandhi jaunystėje buvo tokia drovi, kad draugijoje veik nepraverdavo burnos. Kartą po vakarienės su šeima, kur buvo ir kviestinių svečių, ji turėjo atsistoti ir padėkoti už tostą jos garbei. Ji ir atsistojo – tačiau tik tam, kad išsigandusi pabėgtų iš svetainės ir pasislėptų sode. Šį nutikimą man papasakojo austrė diplomatė, kuri ketverius metus buvo pasiuntine Indijoje. Ir tą jai papasakojo pati Indira Gandhi. Išvada: geriausi moters metai prasideda vėlai ir kai kurioms baigiasi tik mirties valandą.

Pagaliau galima pasitikėti savimi

Tačiau grįžkime į asmeninį gyvenimą. Neįtikėtinas išsivadavimas, kai būdama trisdešimt penkerių pastebi, kad gali pasitikėti savo pačios sprendimu. Taip išvengi aibės

nusivylimų. Ypač svarbu, kad nebešvaistai savo brangaus laiko vyrams, su kuriais neturi nieko bendra.

Kaip dažnai jaunystėje leidi vakarus su žmonėmis, kurie tau nė kiek netinka. Stengiesi nieko nepastebėti. Valandų valandas rezgi pokalbį, karštligiškai ieškai temos, kuri domintų pašnekovą, stengiesi kuo geriausiai pasirodyti, juokiesi iš pokštų ir, kadangi niekas nepadeda, galop pasijunti visiška nevykėlė. Keturiasdešimties metų moteriai viskas kitaip. Gana žvilgsnio, ir ji žino: šis vyras ne man. Ir, atvirkščiai – pakanka pusvalandžio, ir ji žino: su šiuo vyru galėčiau sutarti.

Brandesnėms moterims didžiausia galimybė susirasti tinkamą vyrą. Finansiškai nepriklausomos ir ilgainiui įgijusios tam tikros žmogaus pažinimo patirties, jos nebepasitenkina antrarūšiais. Tikrai gali pasisekti ištekėti dvidešimties metų ir palyginti neblogai nugyventi visą gyvenimą. Tačiau tik vienai iš tūkstančio. Vienai iš dešimties tūkstančių, teigė anglų rašytoja Mary Wortley Montagu, ir ji todėl įtikino savo anūkę netekėti. Tačiau ta, kurios santuoka iširo ir kuri sugeba pati išgyventi, ta turi energijos ieškoti tikro, savo, žmogaus. Moteris, kuri tvirtai stovi ant kojų, nesikabina prie prasto partnerio. Ji pakankamai stipri tvirtinti, kad geriau kurį laiką būti vienai negu su nervus tampančiu draugu.

Todėl ir patvaresnės santuokos, sudarytos brandesniame amžiuje. Kaip jau sakyta, kai esi trisdešimt penkerių ar keturiasdešimties, žinai, ko gali tikėtis. Sugebi semtis pati iš savęs ir iš savo darbo ir nebeverti partnerio vieno teikti palaimos. Taip pat žinai, kad nieko neprarasi, būdama ištikima savo vyrui, gyvenimo draugui.

Esi pernelyg patyrusi, kad rizikuotum savo laime dėl menko nuotykio. Ir dar vieną dalyką žino brandaus amžiaus moteris: kad ji priklauso pati sau ir kad niekas negalės sužlugdyti jos asmenybės, kaip tai dažnai nutinka jaunystėje. Žinai, kaip vadinasi savybės, kurios lemia gyvenimą: tai sąžiningumas, darbštumas, pakantumas ir gerumas. Savo kailiu patyrei, kad nėra ko bijoti tada, kai atlieki pareigą. Pastebi net ir tai, kad tie žmonės, kurie prieš dešimt metų tavęs nepaisė, dabar žiūri į tave visai kitaip.

Apskritai išmoksti peržengti ribas ir rimtai žiūrėti į jaunus vyrus ir jų meilinimąsi; pripažinti juos kaip visaverčius ir, jeigu atsiranda jausmų, laikyti juos sau lygiais partneriais. Dabar jauni vyrai ypač geidžia moterų, kurioms per keturiasdešimt. Tuo galima įsitikinti, kad ir kur nueitum, tai ypač krinta į akis aukštuomenės susibūrimuose ir tarp menininkų. Teigiamas poslinkis.

Nebenorėčiau būti aštuoniolikos ar dvidešimt penkerių metų. Džiaugiausi, kai man sukako trisdešimt septyneri. Tačiau nenorėjau amžinai likti trisdešimt septynerių. Žinojau, kad man prieš akis – gražiausia ir svarbiausia mano gyvenimo dalis. Aš jai pasirengiau.

Ir tuo džiaugiuosi.

5. Brandaus amžiaus moterys yra geresnės motinos

Gyvenime viskam reikia sugebėjimų, taip pat ir būti motina. Žinoma, vaikai pasidaro greitai ir nežinia kaip užauga net ir tada, kai jais beveik nesirūpini. Tačiau parengti gyvenimui žmogų, kuriuo džiaugtųsi tėvai ir pasinaudotų visuomenė, reikia kantrybės, patirties, išminties, žodžiu – brandumo.

Gali džiaugtis tie, kurie turi brandaus amžiaus tėvus. Moteris, tapusi motina, kai jai daugiau negu trisdešimt, žino, ką daro. Ji tvirtai stovi ant kojų, turi specialybę ar yra baigusi mokslus ir suvokia atsakomybės naštą. Ištekėjusi ar ne, ji gyvena bute, kur puikiai jaučiasi, ir nebebijo nei pasaulio, nei vyrų: prireikus ji ir viena gali užauginti vaiką.

Subrendusi moteris niekada neparodys vaikui, kad tas jai kliuvinys. Ji turėjo pakankamai laiko prašokti ištisas naktis, kur susigalvojusi paatostogauti, įsimylėti, pakoketuoti, pasijausti tikra moterimi. Ji nebemano, kad sugrius pasaulis, jeigu vakare negalės pasilinksminti. Žino, kad nieko neprarado, – priešingai negu jaunos motinos, kurios raunasi plaukus neišgalėdamos pasisamdyti auklės. Mat jos įsitikinusios, kad įdomiausi dalykai vyksta už jų

namų sienų, ir, sąmoningai ar ne, parodo tai savo vaikams. Trisdešimties – keturiasdešimt penkerių metų motina žino, ko griebtis. Ji nebeširsta dėl smulkmenų, ir laimingas vaikas jai svarbiau negu švarios sauskelnės. Ją gali prajuokinti sudaužytas toršeras – nusipirks naują visiškai be jokios žalos mėnesio pajamoms. Ji narsi ir gins savo vaiką, prireikus – net ir nuo savo vyro.

Jaunos motinos pernelyg baikščios

Priežastis, dėl kurios tiek daug jaunų motinų perdėtai tildo savo vaikus ir laksto paskui juos tvarkydamos, yra baimė vyrų – irgi jaunų, dar tebegyvenančių audros ir veržimosi laikotarpį. Prieš kelerius metus stebėjau tai pati. Aplankiau pažįstamą Diuseldorfe. Ji ištekėjo devyniolikos, netrukus pagimdė dukrą, ir dabar jai buvo dvidešimt vieni metai. Jos vyras buvo firmos agentas, trejais metais už ją vyresnis, jis parėjo tada, kai mes kaip tik gėrėm kavą.

Jis nusiplovė rankas, ir pirmieji žodžiai, kuriuos pasakė įėjęs į kambarį, buvo tokie: „Vonia atrodo tarsi nuniokota plėšikų". Gerlinde kaipmat pašoko. Nuėjau su ja. Vonia buvo tvarkinga, tik šalia durų stovėjo geltonas žaislinis automobiliukas, o ant vonios pakraščio karojo rankšluostis, turįs kaboti ant stovo.

Kai grįžome į kambarį, vyras nepatenkintas žiūrėjo į žaislus, kuriuos mažoji Natalie labai džiūgaudama ir stengdamasi buvo išdėliojusi aplink kavos staliuką. Be žodžių Gerlinde ėmė juos rinkti. Nė vienas nepaisė vai-

ko verksmo. Kai kūkčiojimas vis garsėjo, vyras vis labiau niaukėsi, o Gerlinde jaudinosi, galiausiai mažylė gavo antausį ir buvo paguldyta.

– Tokiame butuke kaip mūsų turi viešpatauti tvarka, – tėškė pastabą vyras, – antraip neįmanoma apsisukti.

Butas buvo perstatytas iš mansardos – didelis kambarys, kur ant sofos miegama, o vaikiška lovelė stovi už širmos. Tačiau vonia erdvi, o virtuvė įrengta šiuolaikiškai.

Šia virtuve be galo didžiavosi Gerlindes vyras. „Plėšiausi kaip juodas jautis, kad įrengčiau tau štai tokią virtuvę", – sakė jis, kai norėjo, kad jo būtų viršus. Su ta virtuve ir plėšymusi jis šantažavo žmoną, ir tai visuomet padėdavo. Juk Gerlinde tebuvo „tik" namų šeimininkė, slegiama kalčių naštos. Jos kaltes didino ir tai, kad pastojusi privertė tą vyrą ją vesti.

Vaikai santuokos neišgelbsti

Tačiau reikėtų vaikus gimdyti dėl jų pačių. O tą gali tik subrendusios moterys. Vaikai pernelyg brangūs, kad būtų tik priemonė tikslui pasiekti – jei, tarkim, nori susimedžioti vyrą (tai dažniausiai nepasiseka), gelbsti žlungančią santuoką (tai niekada nepasiseka) ar nesugebi užpildyti vidinės tuštumos ir kitokio būdo nesugalvoji.

Jeigu jau susilauki vaikų, o pageidauto rezultato – ne, prasideda tragedija. Ir viena iš tragedijos dalių – vaiko baudimas, tai jau pakankamai ištyrinėta. Tas pats vaizdas Amerikoje ir Europoje: jauni tėvai ir motinos kur

kas dažniau negu vyresnio amžiaus tėvai paleidžia į darbą rankas.

„Už vaikų smurtą atsakomybė tenka 85 procentams jaunų moterų, – 1978 m. pareiškė „New York Times“ žurnalistui Amerikos sveikatos ministerijos tarnautojas. – Per metus pranešama apie milijoną tokių atvejų. Du tūkstančiai baigiasi mirtimi. Neverta net kalbėti, kiek tokių atvejų apskritai nežinoma. Tačiau žinom vieną dalyką: jeigu pasisektų įkalbėti moteris, kad jos nebepaleistų į pasaulį nepageidaujamų vaikų ir apskritai keletą metų palūkėtų, o tik tada kurtų šeimas, šio rūpesčio kaipmat nebeliktų“.

Dar neseniai moterys, perkopusios per keturiasdešimt metų, buvo gąsdinamos sunkiu gimdymu ir apsigimusiais kūdikiais, o šiandien Amerika vargsta su pernelyg jaunomis motinomis. Nustatyta, kad vaikų, kurie nesugeba baigti netgi pradinės mokyklos, 75 procentų motinos buvo jaunesnės nei 20-ies metų, o 70 procentų vaikų, apkaltintų padeginėjimu, motinos gimdė paauglės. Be to, prieš laiką ir negyvus kūdikius dažniausiai gimdo moterys, kurioms dar nėra aštuoniolikos metų.

Medicina išteisino brandesnio amžiaus moteris

Ištisus dešimtmečius dėl apsigimusių kūdikių kaltintas moters amžius, kaip ir anksčiau ištisus šimtmečius moterims klaidingai buvo verčiama atsakomybė dėl kūdikių lyties. Tik neseniai atkreiptas dėmesys ir į tėvus. Ir tyrimų rezultatai išteisino moteris. Austrų gydytojas

profesorius Andreasas Rettas ištyrė daugiau negu dviejų tūkstančių mongolizmu apsigimusių vaikų tėvus ir vienareikšmiai nustatė, kad trečdalis apsigimimų vyksta dėl tėvų kaltės. „Tas procesas, kai pasidalijus ląstelei kūdikis apsigimsta, gali vykti ir kiaušinėlyje, ir sėkloje; tai, ką daugelis spėjo, dabar mes įrodėme. Apsigimimas gali priklausyti ir nuo tėvo, ir nuo motinos", – paaiškino Rettas.

Rettas nurodė, kiek daug apsigimusių vaikų po karo gimdavo būtent tose šeimose, kur vyrai ne vienus metus praleido belaisvių stovyklose. Tikimybė susilaukti nesveiko vaiko padidėja ir po sunkios tėvo ligos. O motinai tokia tikimybė padidėja pastojus iškart po gimdymo ar aborto, – ir vyresnio amžiaus, ir jaunesnėms moterims. Tačiau pusė motinų, pagimdžiusių nesveikus vaikus, pagal profesoriaus Retto tyrimus yra jaunos.

Visais laikais ir visose tautose moterys gimdė iki to laiko, kol galėjo pastoti. Jeigu būtų nenatūralu gimdyti vaikus suaugusiai moteriai, gamta būtų sukūrusi vaisingą moterį iki trisdešimties metų, o ne prailginusi jos vaisingumo laiką iki penkiasdešimties ar net šešiasdešimties metų amžiaus. Yra daug moterų, kurioms klimaksas būna penkiasdešimt penkerių – šešiasdešimties metų. Kai nebuvo kontraceptinių tablečių, gausiose šeimose pagrandukus, dažnai net dvidešimčia metų jaunesnius už brolius ir seseris, lepino ir mylėjo – ir tokių šeimų buvo daug.

Įtikinti sveikas trisdešimt penkerių ar keturiasdešimties metų moteris, kad jos nebėra visavertės ir kad jų palikuoniai galėtų būti apsigimę, buvo nauja tendencija,

atsiradusi – galima nustatyti tiksliai – tada, kai po karo imta garbinti paaugles. Ačiū Dievui, ši garbinimo banga slūgsta pasibaigus Lolitos kultūrai. Šiandien keturiasdešimtmetė motina nebelaikoma iškrypėle. Atvirkščiai, prieštaravimu prigimčiai laikoma tai, kad moterys verčiamos visus vaikus, kiek tik jos pageidauja, gimdyti tada, kai jų kūnas dar nėra visiškai subrendęs nei fiziškai, nei seksualiai.

1979 m. Vokietijos Federacinės Respublikos prezidento žmona dr. Mildreda Scheel drauge su vyru atvažiavo į Vienos operos pokylį. Nors buvo smarkiai persišaldžiusi, pokylio dieną prieš pietus ji rado laiko trumpam interviu, ir, be kita ko, mudvi šnekėjomės apie pagyvenusias moteris. Ponia Scheel, kuri pirmą vaiką pagimdė būdama dvidešimt devynerių, o antrą – keturiasdešimties, įspėjo nebijoti statistikos duomenų. Ji pasakė: „Šie duomenys renkami dar labai neseniai. Niekas nieko tiksliai nežino. Tokie tyrimai daromi visame pasaulyje, vadinasi, 99 procentai skaičių byloja apie neišsivysčiusių šalių moteris“.

Tačiau trečiojo pasaulio šalyse padėtis visai kitokia. Daugelyje šalių, kur nėra socialinio draudimo, rentos ir pensijos, vaikai vieninteliai garantuoja tėvams saugumą. Juo daugiau vaikų, juo geriau esi apsirūpinęs. Manoma, kad vienas vaikas vis tiek prasimuš kelią į geresnį gyvenimą ir aprūpins pasenusius tėvus. Todėl kuo anksčiau kuriamos šeimos. Tačiau moteris, kuri būdama penkiolikos pagimdo pirmąjį vaiką ir paskui per santuokinį gyvenimą daug kartų būna nėščia, keturiasdešimties metų atsiduria kitokioje padėtyje negu europietė, kuri mokė-

si specialybės, turėjo laiko pasirūpinti savimi, sportavo ir neprarado kūno stangrumo, kadangi nė karto negimdė ar gimdė nedažnai.

Gražios keturiasdešimtmetės motinos

Itin daug Vakarų pasaulio moterų, kurios pirmiausia įgyja specialybę, tačiau nori turėti ir vaikų, nusprendžia sulaukusios trisdešimties – trisdešimt penkerių metų kurti šeimą. Tai prasidėjo aštuntajame dešimtmetyje ir tęsiasi ligi šiol. Puikų pavyzdį parodė tokios aktorės kaip Sophia Loren, Claudia Cardinale, Sabine Sinjen, Romy Schneider, Cathérine Deneuve ir Ursula Andress. 1980 m. sausį Andress, būdama keturiasdešimt trejų metų ir švytėdama iš džiaugsmo, pareiškė, kad laukiasi kūdikio nuo savo draugo, dvidešimt devynerių metų amerikiečių aktoriaus. Niekas nesistebėjo ir tuo, kad Švedijos karalienė – susitikau su ja Vienoje, kai ji paskutinįkart lankėsi Austrijoje; ji yra iš tų nedaugelio moterų, kurios tikrovėje gražesnės negu nuotraukose – susilaukė pirmagimio tik trisdešimt penkerių metų.

JAV labai anksti pradėta domėtis moterimis, kurios pirmąkart gimdo, kai joms per keturiasdešimt. Šia tema buvo išspausdinta daug straipsnių dienraščiuose ir iliustruotuose žurnaluose. Jau 1972 m. „New York Times" ėmė interviu iš brandaus amžiaus motinų. Tarp jų buvo keturiasdešimt septynerių metų vidaus patalpų architektė, maniusi, kad yra nevaisinga, ir tik po dvidešimt šešerių metų santuokinio gyvenimo pagimdžiusi sveiką

sūnų; universiteto profesorė, ištekėjusi trisdešimt dvejų metų amžiaus ir tyčia gimdžiusi tik keturiasdešimt vienų, nes jai pirmiausia rūpėjo padaryti karjerą; aktorė, liovusis vaidinti būdama keturiasdešimties ir staiga tada, nors per vienuolika metų santuokinio gyvenimo nieko panašaus nenutiko, pasijuto esanti nėščia. Kaip ir profesorė, ji pagimdė sveiką sūnų. Taip pat buvo pakalbintos kelios namų šeimininkės, kurių pirmoji santuoka baigėsi nelaimingai ir kurios tik būdamos per keturiasdešimt susirado partnerius, nuo kurių įsigeidė turėti vaikų.

Visos apklaustos motinos, dirbančios ar ne, vieningai tvirtino, kad nėštumas, gimdymas ir vaikas neįtikėtinai praturtino jų gyvenimą. Gydytojus pribloškė šių moterų narsumas – nė viena nesiskundė. „Moterys, kurios gimdo vėliau, ne tik ilgiau išlieka jaunos, – baigė pasakojimą ginekologė iš Manhatano, – jos yra ir puikios motinos. Į motinystę jos žiūri kur kas sąmoningiau negu jaunos moterys. Jos nedejuoja. Nesijaudina dėl smulkmenų. Jos pažįsta gyvenimą, duoda savo vaikams daugiau laisvės ir išauklėja juos savarankiškesnius, nes turi daugiau patirties ir mažiau bijo negu jaunos motinos“.

Niekada: „Neklausinėk taip kvailai“

„Subrendusio amžiaus tėvų vaikai protingesni, ir nenuostabu. Tokios motinos visko turi daugiau. Daugiau laiko, daugiau pasitikėjimo savimi, daugiau proto, daugiau pinigų ir daugiau atsakomybės. Ir tai duoda teigiamų rezultatų“, – pasakė garsi rumunų gydytoja ir žmo-

gaus amžiaus tyrinėtoja dr. Aslan, apsistojusi Vienoje, kai važiavo į kongresą Pietų Amerikoje.

Seniai žinoma, kad vyresnio amžiaus tėvų vaikai geriau mokosi mokykloje. Pavyduliaujantys aplinkiniai netgi sugalvojo jiems pavadinimą: protingi kaip seniai, sakoma apie vaikus, kurie žino daugiau negu vienmečiai jų žaidimų draugai. Ir nors taip sakoma su niekinama gaidele, iš esmės šie žodžiai yra pagyrimas. Juk niekada neįmanoma būti pakankamai protingam, tad juo anksčiau pradėsi lavintis, juo geriau. Kodėl vyresnio amžiaus tėvų vaikams gyvenimas lengvesnis? Paprasčiausiai vien dėl to, kad sulaukia naudingesnių atsakymų į savo klausimus. Motina buvo keturiasdešimt dvejų, kai gimdė mane. Per visą vaikystę nesu girdėjusi sakinio: „Neklausinėk taip kvailai". Jeigu kuo nors susidomėdavau, man būdavo taip ilgai ir kantriai aiškinama, kol likdavau patenkinta. Gaudavau visokią pagalbą, kokios man prireikdavo, nuo namų darbų ruošimo iki skambinimo pianinu. Aš buvau pranašesnė, nes man buvo prieinami patarimai ir gyvenimo išmintis, kokių negali duoti jaunos motinos, nes joms paprasčiausiai trūksta patirties.

Niekada neišgirdau ir sakinio: „Dabar neturiu laiko". Mano motina visuomet turėjo man laiko, nors tvarkė namus, o kai aš sulaukiau aštuonerių, pusę dienos dirbo. Mano vaikystė buvo labai laiminga ir saugi. Dėl motinos amžiaus nekilo jokių rūpesčių. Kaip ir visos motinos, ji pasitikdavo mane po pamokų, ir niekam net į galvą nebūtų šovę pasakyti: tavo motina senesnė už maniškę. Apie tai apskritai nė karto nebuvo šnekėta. Vienintelis dalykas, kuris skyrė mane nuo mano draugių, buvo tas, kad aš ga-

lėjau patikėti savo motinai net ir intymiausias paslaptis. Žinojau, kad motina mane supranta.

Tačiau didžiausias privalumas turėti vyresnio amžiaus motiną yra tas, kad pati imi nebijoti senatvės. Kai man buvo dešimt, motinai – penkiasdešimt dveji, ji buvo gyvybinga, linksma ir sportiška; man ji buvo jauna motina. Kai man sukako dvidešimt, supratau, kad moteris, kuriai šešiasdešimt dveji, – anaiptol ne senutė, o kai man buvo trisdešimt septyneri, jau žinojau, kad nėra jokio pagrindo baimintis skaičiaus 79. Išsamiau apie tai – skyriuje „Vieniša senatvė, arba Apie močiutes ir taurias senas ponias“.

Ir štai dar kas svarbu. Brandaus amžiaus motina visiškai atsidavusi savo vaikui. Auganti dukra jai nekelia jokios grėsmės. Jauna motina kamuojasi iš nevilties, kad *jau* turi tokią suaugusią dukterį, o vyresnė motina džiaugiasi, kad jos namuose *dar* yra paauglė. Ir vaikai pastebi tą skirtumą. Ši problema kur kas svarbesnė, negu manoma. Jaunai motinai kur kas labiau rūpi būti jaunai. Ji atrodo jauna ir trokšta būti tokia laikoma. Tačiau vaikai yra akivaizdus įrodymas, kad ji nebėra laisva ir nerūpestinga, kad ji – nebe mergaitė, o moteris, apsikrovusi atsakingomis pareigomis. Žinoma, daug jaunų motinų lengvai įveikia šiuos sunkumus. Tačiau pakanka ir kitokių. Štai pavyzdys.

Paneigiama duktė

Paryžiuje aš pažinojau dailininkę, vardu Claudine. Ji buvo neapsakomai daili, švelnaus veido, grakštaus kūno,

blizgančių rudų akių, elegantiškos laikysenos. Claudine gyveno bute, tikroje meninio skonio buveinėje. Ji rengėsi kaip dera, jos vyras daug uždirbo, nes buvo madų pasaulio fotografas, ir abu buvo tokie, kokie paprastai vadinami „gražiais žmonėmis“.

Kai susipažinau su Claudine, jai buvo trisdešimt šešeri. Kartais ji užsukdavo manęs į biblioteką, dar ir šiandien tarytum regiu ją priešais save, kaip ji stovi atsirėmusi į sieną, berniukiškai liekna su mėlynais džinsais, su kepuraite ant galvos, jauna, skaisti, be jokių rūpesčių.

Claudine mėgo dažnai rengti šventes, dėl jos kvietimų buvo tiesiog plėšomasi. Ji buvo puiki šeimininkė ir todėl suburdavo į krūvą žmones, kurie puikiai sutaria. Tenai visuomet būdavo linksma, o jos šiurkščiaplaukis taksas Džonis nuolat iškrėsdavo kokį nors pokštą, kad ir užlindęs už ilgų užuolaidų, o paskui pačią netinkamiausią valandėlę iššokęs ir pratrūkęs garsiai skalyti. Vasarą jis mėgo savo mažą reikaliuką tvarkyti iš balkono tiesiai ant gatvės, o žiemą – net ir ant svetainės kilimo, jei jam pasirodydavo, kad juo nelabai domimasi.

Claudine turėjo ydą: melavo kaip pasamdyta. Ypač slėpė savo amžių. Tik jos senos draugės žinojo, kad Claudinei jau per trisdešimt. Dauguma pažįstamų manė, kad jai dvidešimt penkeri. Kartą vasarą ji surengė vakarėlį. Suėjo bene dvidešimt svečių, tarp jų jaunas poetas, kuris paskaitė savo kūrinių.

Buvo veik vienuolikta vakaro, kai staiga atsidarė vieno svečių kambario durys. Pasirodė išblyškusi mergaitė – maždaug keturiolikos metų, – ir pradėjo dairytis. Lyg įgelta Claudine pašoko, stvėrė vaiką už pečių, įstū-

mė atgal į kambarį ir uždarė duris. Vėl išėjo po dešimties minučių.

– Kas čia tokia buvo? – paklausiau.

– Ak, seserėčia, – atsakė Claudine.

– Tai kodėl neleidi jai pasiklausyti? – pasmalsavau.

– Kad ji nieko nenutuokia apie eilėraščius ir tiktai trukdo.

Vėliau virtuvėje, kai padėjau nešti į valgomąjį dubenis salotų ir ryžių su krabais, užsiminiau Claudines vyrui, jog nė nežinojau, kad pas juos svečiuojasi giminaitė, juo labiau kad ji turi brolį ar seserį.

– Ji ir neturi, – atkirto jis, – visos tos melagystės mane jau pjauna. Vaikas, kurį tu matei, yra jos duktė iš pirmos santuokos. Mudu dar išsiskirsime dėl tokio jos elgesio su dukra. Tačiau nieko daugiau nesakysiu. Šiaip mažylė pensione, bet dabar jai atostogos. Poryt išvažiuos pas senelius, tada su ja bus bent jau žmoniškai elgiamasi.

Žodžio „motina“ baimė

Gal Claudine ir išimtis, tačiau pakanka jaunų moterų, kurios nesugeba prisiimti atsakomybės kaip motinos. Tai ypač matyti iš to, kad jos bijo žodžio „motina“. Vaikams neleidžiama kreiptis į jas nei „mama“, nei „motina“, o tik vardu, lyg būtų kokia giminaitė ar pažįstama. Jos niekaip nesuvokia, ko tie vaikai netenka, – juk kiekvienas žmogus turi vieną žmogų pasaulyje, kurį gali pavadinti motina.

Moteris, kuri reikalauja iš savo vaikų, kad tie vadintų ją Helga ar Liesle, pasirengusi atlikti tiktai draugės vaidmenį. Tada sakoma: „Mes esam geriausios draugės", todėl atitinkamai skurdūs būna ir jų santykiai. Vaikams nereikia daugiau draugių. Jų gana mokykloje, kaimynystėje. Kad vaikai augtų laimingi, jiems reikia paramos, suaugusio žmogaus, kad juos saugotų ir jais rūpintųsi ir kad būtų už juos pranašesnis ir reiklesnis. Vaikas praranda pasitikėjimą motina, kuri dedasi esanti jo lygio. Ir vaikai visiškai nevertina to, kai tėvai dėsto jiems savo sunkumus ar gal dar prašo patarti.

Toks elgesys tik apsunkina vaikus, nes jie ir šiaip turi per akis savų bėdų. Vaikai kur kas jautresni, negu manoma. Tėvai, kurie vengia apsaugoti savo vaikus nuo nereikalingų rūpesčių, kurie nori būti tik draugais, bet ne tėvais, užaugina neurotikus.

Be to, tokios draugystės laikotarpis labai trumpas. Tokie santykiai vėlių vėliausiai nutrūksta paauglystėje. Dukra tampa moteriškute, kuri turi užsikariauti ir užsikariauti kaip moteris savo vietą pasaulyje, o pati dar labai nepasitiki savimi. O motina dar pernelyg jauna, kad pakęstų šalia savęs kitą moterį, ir gera draugė staiga virsta varžove.

Geriausia draugė yra bloga motina

Tokių reiškinių nuolat pasitaiko. Vaikui tai baisu, motinai – tragedija. Mano kaimynystėje gyvena elegantiška išsiskyrusi moteris su dviem dukromis. Jai apie trisdešimt penkerius metus, dukroms – penkiolika ir septy-

niolika. Motina ištekėjo aštuoniolikos metų, devyniolikos pagimdė ir turėjo atsisakyti savo svajonės studijuoti ir pakeliauti po pasaulį dirbdama žurnaliste užsienyje.

Šios trys ypatos taip varžosi tarpusavyje, kad nesmagu net pašaliniam stebėtojui. Motina, netekusi jaunystės, turi be paliovos įrodinėti, kad vyrai domisi ja labiau negu dukterimis. Žinoma, kad vyrai ja domisi labiau. Tačiau jai to negana. Bet kokia proga ji pasakoja, kaip dažnai ją ir dukras aplinkiniai palaiko seserimis, kad jos figūra lygiai kaip vyresnėlės ir kad ji dėvinti jos drabužius, kad ji dukterims niekada „nevaidino" motinos, todėl jos pačios atsakingos už išsiauklėjimą. Per pastaruosius ketverius metus motina pakeitė keturis draugus. Dukterys jau seniai nebesiveda namo pažįstamų vaikinų, nes motina kaipmat ima koketuoti. Iš keršto jos bando sugundyti motinos meilužius, tie išsipasakoja, ir kyla triukšmas.

Abi mergaitės blogai mokosi. Vyresnioji tuo tarpu išsikraustė iš namų pas tėvą. Po dviejų mėnesių ji išsinuomojo butą kartu su draugu. Su motina nutraukė bet kokius ryšius. Jaunėlė dar namie. Neseniai sutikau ją su motina gatvėje. Abi buvo apsikrovusios nešuliais, nes ėjo pirkinių savaitgaliui. Mergaitė žengė pro duris pirma, taip ištraukdama motinai iš rankos krepšį.

– Ar negali atsargiau? – piktai sušuko motina.

– Ak, Maria, neplyšauk! – atkirto duktė.

Tiek tema „motina – geriausia draugė".

Kita pažįstama, kuri pagimdė dukrą būdama dvidešimt dvejų metų, niekaip negalėjo atsisakyti mergaitei rengiamų gimtadienių ar šiaip vakarėlių ir elgtis per juos kur kas vaikiškiau negu pakviestas jaunimas.

Niekada nepamiršiu savo šokių mokyklos partnerio motinos. Kai susipažinau su ja, man buvo septyniolika metų, o jai – keturiasdešimt ketveri. Buvusi puiki sportininkė, o ištekėjusi šešiolikos metų. Su savo vyru ji susipažino per sporto šventę, tas tada nusprendė: ji arba jokios. Jos vyras buvo mažne trisdešimčia metų vyresnis, užimąs aukštas vadovo pareigas. Būdama dvidešimt trejų ji pagimdė pirmąjį sūnų; vėliau dar du.

Ši šeima turėjo namą netoli Zalcburgo. Tenai pakvietė ir mane. Pirmieji mano šokių partnerio motinos žodžiai, kai ji pamatė mane, buvo tokie: „Kiek jums metų? Septyniolika? Aš septyniolikos jau buvau vienus metus ištekėjusi“. Ir toliau ji mane vargino valandų valandas be pertrūkio pasakodama apie savo jaunystę ir žymius sportinius laimėjimus. Tuo tarpu buvo geriama arbata, patiektas pyragas, mes peržiūrinėjome kaupinas dėžutes senų nuotraukų iš sporto švenčių.

Per visą savaitgalį ji nenutildama čiauškėjo apie didžiulį jos ir vyro amžiaus skirtumą ir darė viską, kad įrodytų, jog yra iš kitos kartos, nepraleisdama progos pabrėžti, kad iš tiesų ji labiau dera prie mūsų, manęs ir savo sūnaus. Šeštadienį, prieš vakarienę, kalba nukrypo į maudymosi kostiumėlius. „Eikšekit“, – pakvietė ji mane ir savo sūnų, ir mudu nusekėme paskui ją į miegamąjį. Ten ji išsirengė nuogut nuogutėlė ir įniko matuotis maudymosi kostiumėlius. Ji klausinėjo mūsų nuomonės, kraipė palyginti dailias šlaunis ir norėjo, kad mes girtume jos figūrą, bet aš, septyniolikmetė mergaitė, be to,

dar išsigandusi keisto jos elgesio, negalėjau ištarti nė vieno pagiriamojo žodžio. Aš netgi nesuvokiau, ko jai iš manęs reikia.

Ši moteris buvo tipiška klaidingos gyvenimo sampratos auka. Darbšti, tuščiagarbė, pranašesnė už savo drauges sportiniais laimėjimais, ji iškart užsimanė visko, kas jai, tokiai jaunai, atrodė būtina turėti. Todėl ir vyro. Tik tada, kai ištekėjo, suprato padariusi klaidą. Ji pirmąkart ėmė galvoti, kaip jos gyvenimas būtų susiklostęs, jei būtų baigusi mokyklą ir tapusi sportininke ar trenere.

Ir ji nusivylė. Vyras, tai pastebėjęs, ėmė ja nepasitikėti. Vos išėjęs į pensiją, pradėjo sekti ją kaip sarginis šuo. Žiūrėjo į laikrodį, kai ji ėjo į parduotuves, žiūrėjo, kai ji grįždavo. Bausdavo, jeigu, anot jo, per ilgai užtrukdavo. Kartą vyras užklupo ją ant laiptų besišnekančią su kaimyne. Kadangi ji neskubėjo kuo greičiau lėkti namo, jis uždarė žmoną dviem valandoms į rūsį.

Tačiau šią istoriją ji man išklojo ne pasipiktinusi, o kaip karštos savo vyro meilės įrodymą. Nors ji to ir nepasakė, čia buvo štai dar kas: tėvai uždaro savo vaikus, taigi ji buvo vaikas, kuriuo aiškiai ir troško būti.

O kokie buvo jos ir sūnų santykiai? Ne per geriausi. Tiesa, sūnūs gyrė puikią jos figūrą, tačiau nežiūrėjo į ją rimtai ir nė vienas nebūtų net sapne ryžęsis užkrauti jai kokio nors savo nemalonumo. Vyriausias sūnus nusižudė po trumpos nelaimingos santuokos. Antrasis tapo inžinierium ir išvažiavo gyventi į Kanadą. Kai ji pagaliau iš trečio sūnaus susilaukė anūkų, visiškai nenutuokė, ką su jais veikti. Šiandien jai šešiasdešimt ketveri, ji našlė, gauna gerą pensiją. Ji vis dar skundžiasi dėl prarastos

jaunystės. Brandaus amžiaus motinoms tai negresia. Joms nė į galvą neateina, kad kažką praradusios. Ir tai atsiliepia jų santykiams su vaikais. Brandaus amžiaus motinų ir jų vaikų santykiai dažniausiai labai nuoširdūs ir sklidini pasitikėjimo. Net ir ištuštėjęs lizdas jų negąsdina. Jos nori laikyti vaikus pas save kiek įmanoma ilgiau, pagaliau gerokai jaunesniems vaikams reikia net ir labai pasenusios motinos.

Baisu vaikams: laikina motina

Jeigu kalbiesi su keletą mažų vaikų turinčiomis jaunomis motinomis, visuomet išgirsti: „Taip, kai vaikai ūgtelės, aš padarysiu šį ar aną, galėsiu sau daugiau leisti, keliausiu, įsigysiu vairuotojo pažymėjimą, vėl eisiu dirbti ir turėsiu pinigų". Kad ir kaip tokios motinos myli savo vaikus, jos kalba apie tą metą, kai vaikai suaugs, kaip apie išsivadavimą. Ir toks elgesys, kai atliekama tik pareiga, kurios anksčiau ar vėliau atsikratysi, atveda prie kraštutinumų.

Viename tarptautiniame kongrese aš susipažinau su niujorkiete. Jai buvo keturiasdešimt penkeri metai, jauna ištekėjusi, du vaikus pagimdžiusi dvidešimt dvejų – dvidešimt ketverių metų. Dabar prieš trejetą metų vėl pradėjusi dirbti. Be galo nemėgo kalbėti apie tą laiką, kai buvo tik namų šeimininkė ir motina. Tačiau labiausiai mane pribloškė sakinys: „Kai dar buvau motina, apskritai neturėjau pinigų, todėl noriu tą laiką pamiršti".

Viskas čia pasakyta žodžiu „buvau". Ši moteris jautėsi esanti motina tik tada, kai vaikai gyveno jos namuose. Ji vykdė savo pareigą aštuoniolika metų. Ir nė dienos ilgiau. Kai vaikai išsikraustė, ji nusimetė viską, kas buvo susiję su motinyste, ir energingai įsikibo į gyvenimą, kad atsiimtų tai, ko buvo netekusi.

Ir kokie dabar jos santykiai su vaikais? „Normalūs", – pasakė ji. Kai mokosi, jie gyvena universiteto miestelyje, per vasaros atostogas dirba, namo grįžta tik per Kalėdas, ir tai ne kasmet. Abu jau susiplanavę ateitį. Duktė važiuos į Kaliforniją, jaunesnis sūnus, baigęs studijas, važiuos į Europą.

Ar jai ne skaudu, kad vaikai, vos kiek apsiplunksnavę, ketina įsikurti už tūkstančių mylių nuo gimtųjų namų? Ne, nė kiek. Ji pasakė: „Amerika – didžiulė šalis, žmonės joje neužsisėdi namuose. Nepažįstu nė vieno vaiko, kuris, būdamas dvidešimties, gyventų su tėvais". Ji taip pat nepažinojo nė vieno jauno žmogaus, kuris vakare norėtų išeiti su savo motina papramogauti ar kartu su tėvais laisva valia atostogautų. Ir ji pati elgėsi ne kitaip. Kartą per metus iš pareigos aplankydavo savo motiną. Ir to turėjo pakakti.

Be galo liūdnas tas faktas, kad apie vaikus kalbama kaip apie persirgtus tymus. Vaikai net ir aštuoniolikos yra vaikai. Net ir dvidešimtmečiui dar reikia tėvų pagalbos ir patarimo, net trisdešimtmetis, nors jau ir pamažėle ima suvokti pasaulį, anaiptol nėra toks savarankiškas, kad visiškai spjautų į tėvų globą. Ir brandaus amžiaus motina tą žino. Ji su malonumu lieka motina, žinoma, visą gyvenimą.

Vis daugiau sociologų, psichologų, mokytojų, gydytojų, ypač moterų gydytojų, mano, kad geriausias laikas gimdyti yra ne būnant dvidešimties–trisdešimties, o trisdešimties–keturiasdešimties metų. Neseniai vaikų psichologė pasakė: „Kodėl dvidešimtmetei reikia imtis nuobodžios pareigos, jeigu sulaukusi trisdešimt penkerių ji su malonumu atliks tą užduotį?“ Jauna keturių vaikų motina paabejojo: „Jie sako, kad reikia gimdyti vėliau, – tačiau vėliau gali nebeišlaikyti nervai“. Ką gi, liūdna išvada. Ar veikiau išvada, tinkama tik jai. Ta, kuri dvidešimt septynerių metų jau augina ketvertą vaikų, būdama keturiasdešimties vargu ar pajėgs pradėti naują gyvenimą. Tačiau ta, kuri nenusialino jaunystėje, vėliau tikriausiai tam turės tiek jėgų, kiek ir noro – ir dar kur kas daugiau išmanymo.

Vėlyva motinystė nekenkia karjerai

Dabar vienas kitas žodis apie profesinį gyvenimą. Labai jauna moteris, kuri po trumpo laiko, vos pradėjusi dirbti, atsideda asmeniniam gyvenimui ir augina vaikus, dažnai sunkiai vėl prasiskina gyvenimą „už namų sienų“. Dažniausiai ji buvo per trumpai dirbusi ir neįgijusi reikalingų įgūdžių, o namie nusistovėjo tam tikra rutina, todėl jai labai sunku prisitaikyti darbe.

Tačiau jeigu darbe jau atsistojai ant kojų, šio to pasiekei ir būdama trisdešimt penkerių pamesi jį kokiai porai metų, tas nieku gyvu nepakenks karjerai. Jau priklausai tai įmonei. Jeigu turi savo verslą, jau esi įsigijusi ir klien-

tų. Esi įrodžiusi savo sugebėjimus, todėl tave su džiaugsmu priims atgal. Dažnai jau užimi tokias pareigas, kad gali taip paskirstyti laiką, jog nenukentėtų nei vaikas, nei darbas. O daug laiko suryjančiai namų ruošai juk galima pasisamdyti pagalbininkę. Taigi kokios peršasi išvados? Pirmoji: ta, kuri dvidešimt penkerių sulaukusi nenori gimdyti vaikų, gali kuo ramiausiai pakentė dešimt metų. O jeigu ir tada nenorės, gali pamiršti motinystę. Niekas šiais laikais nešnairuos į moterį, jeigu ji neturi vaikų. Dabar jau prasidėjo vertybių perskirstymas. Žmonijai negresia išmirimas – atvirkščiai. Pasauliui gresia pavojus nuo žmonių pertekliaus. Naujasis šūkis yra kokybė, ne kiekybė. Verčiau gimdyti mažiau vaikų, tačiau pastaruosius auginti rūpestingai ir mylint; verčiau vėliau gimdyti, užtat atsidavus siela ir kūnu. Juk turėti vaikų nuostabu. Ir tą gali įsisąmoninti tik brandaus amžiaus žmogus. Tik tada suvoki, kad tai stebuklas, o ne vien natūralus gamtos reiškinys.

Tačiau tos, kurios jaunos trokšta vaikų, pirmiausia turėtų žūtbūt įgyti specialybę. Juo daugiau išmoksti, juo daugiau gali duoti vaikui. Juk vaikui reikia ir dvasinio vedlio. Tos kvailystės, kurių jauni ir nepatyrę tėvai dažnai pripasakoja savo vaikams, prie pastarųjų prilipusios ne tik mokykloje, bet kartais ir visą gyvenimą. Auklėti vaiką – didžiulė atsakomybė. Ir pakenkti jam nesunku. Kur kas lengviau, negu manoma.

Pabaigoje – dar vienas linksmas pavyzdys. Mūsų kaimynė turėjo du suaugusius sūnus. Kai jai suėjo keturiasdešimt septyneri metai, staiga ją ėmė pykinti, sustreikavo skrandis. Ji kreipėsi į gydytoją, ir tas pradėjo gydyti

skrandžio opą. Kai gydymas negelbėjo, gydytojas pasakė, kad greičiausiai jai kiek per ankstyvas klimaksas. Po penkių mėnesių moteris pagimdė sveiką vaikutį. Lengvut lengviausiai.

Kai su namiškiais apšnekėjau šį nutikimą, pavarčiau knygas ir radau, kad močiutė Mary Wortley Montagus, gyvenusi XVII amžiuje, ištekėjo tik būdama keturiasdešimt penkerių, paskui pagimdė savo vaikus ir iki devyniasdešimt šešerių metų buvo garbinama ir protinga aukštuomenės ponia, kai nustačiau, kad XVIII amžiaus romanistė Frances Burney, būdama keturiasdešimties, ištekėjo už prancūzų karininko, o po metų pagimdė jam sūnų, iš Niujorko gavom seniai lauktą žinią.

Mūsų pažįstama, ištekėjusi už amerikiečio, pagimdė labai laukiamą kūdikį, kaip ir norėjo – mergaitę. Motinai buvo penkiasdešimt. Tai buvo pirmas jos vaikas. Susipažinau su ja, jau nėščia, Romoje. Tai buvo ypač graži moteris, švytinti nėščia moteris, pasidariusi tarytum tauresnė nuo nešiojamo po širdimi kūdikio. Gimdė ji lengvai. Motina ir dukrelė sveikos, tuo tarpu tas vaikas dabar jau suaugęs, abi moterys džiaugiasi gyvenimu.

Trumpai drūtai: vėlyva motinystė negali pakenkti sveikos ir stiprios moters nei kūnui, nei sielai. Atvirkščiai. Dėl vaikų motinos pražysta ir ilgiau nesensta. O vaikai mėgaujasi pranašumu, kad turi brandaus amžiaus motiną, kuri padeda jiems tiksliau pasirinkti gyvenimo kelią. Ir dar: vėlyva motinystė – tai daugelio darbščių ir kūrybingų moterų problemos sprendimas. Ta problema: karjera ar vaikai? Ką gi, nereikia atsisakyti nei vieno, nei kito.

Tik svarbu tinkamai susiplanuoti gyvenimą.

6. Vieniša senatvė, arba Apie močiutes ir taurias senas ponias

Senėjimą galima prilyginti kalnams, kurie keliaujant išnyra tolumoje. Manoma, kad niekada per juos taip ir nepervažiuosi. Automobilis neįveiks aukščio. O kas nutinka? Juo labiau artėji, juo nuožulnesni rodosi tie kalnai. Tęsiasi nuostabaus lygumo kelias, o automobilis žaismingai įveikia pakilumą, kuri taip grėsmingai buvo iškilusi prieš akis. Taigi: be reikalo baimintasi.

1980 m. mano motinai suėjo septyniasdešimt devyneri. Abstrakčiai tokį amžių daugelis laiko senatve. Tačiau kiekvienas, kuris tada būtų pamatęs mano motiną, išgirdėjęs jos juoką ir pajutęs jos gyvybingumą, būtų nieku gyvu netaikęs jai šitos sąvokos. Motina iš visos širdies džiaugėsi gyvenimu, kur kas labiau negu daugelis jaunų moterų, nesvarbu, kad pergyveno du karus, badą, infliaciją, bombardavimus, bijojo dėl savo vyro ir vaikų. Ji niekada negyveno praeitimi, o tik dabartimi. Kai persų studentai vaikė jos koleges iš auditorijų, o rusai įsiveržė į Afganistaną, jai buvo taip pat baisu kaip man. Gal ir dėl to ji liko jauna. Ji ir atrodė jauna, nes pati savęs nelaikė sena. Kartą mudvi šnekėjomės apie gyvenimą, gimimą ir mirtį, apie senatvę ir viltis, kurių tikimasi

iš gyvenimo, ir ką ji buvo nuveikusi. Mano septyniasdešimt devynerių metų motina įsitikinusi pareiškė: „Aš nė trupučio nebijau senatvės".

Žinoma, įsitikinimas labai svarbu. Mano motinai pasisekė. Ji ramaus būdo, gebanti žavėtis. Ji išlaikiusi spontaniškumą, gali staiga sustoti ir pasigrožėti žydinčiu kaštonu. Ir jos akys taip spindi, kad tas džiaugsmas pereina ir tau. Jeigu ji norėdavo pamatyti operą ir negaudavo bilieto, pasižiūrėdavo spektaklį stačiomis. „Ar tu nepavargsti šitaip ilgai stovėdama?" – pasibaisėję vis klausdavo pažįstami. „Ne, visai ne, mane pernelyg jaudina muzika, be to, juk per pertraukas galima atsisėsti", – atsakydavo ji.

Pagal savo motiną aš sprendžiu, kad žmogus per savo gyvenimą nelabai pasikeičia, kad būdamas aštuoniasdešimties jis vertas meilės nė kiek ne mažiau nei aštuoniolikos. Tebėra ir energija. Jeigu motina ko nors užsimano, tai ir šiandien tą pasiekia, lygiai kaip pasiekdavo jaunystėje. Ir ji niekada nesuprato žodžių „vieniša senatvė".

Mūsų laikų šūkis

„Vieniša senatvė" – mūsų laikų šūkis. Ne baisesnis kaip apskritai „vienatvė" – nors tie, kurie nuvalkiojo šiuos žodžius, tikrai mano, kad jie įtaigesni. Tačiau rimčiau pasvarsčius vienatvė neturi nieko bendra su amžium. Vieniši yra tie žmonės, kurie negali būti vieni. Kad ir kokie jie būtų – jauni ar seni.

Visi gali įsitikinti, kad ir jaunus žmones kamuoja ši bėda; net ir vaikų darželyje. Kai kurie vaikai valandų valandas žaidžia vieni. Kiti, net ir apkrauti gražiausiais žaislais, kas dešimt minučių pribėga ir klausia: „Ką veikti dabar? Man taip nuobodu". Žinoma, vienatvės baimė pirmiausia slypi prigimtyje. Vaikas, kurio vaizduotė laki, su dėže akmenukų gali žaisti ilgiau negu tas, kurio vaizduotė skurdi. Tačiau čia daug prisideda ir savarankiškumo diegimas, auklėjimas „būti vienam". Kaip gražiai sakoma, su pačiu savimi.

Kaip nevalia elgtis, mačiau pernai per atostogas. Po vakarienės su draugais sėdėjome viešbučio terasoje. Kalbėjomės apie suaugusiųjų reikalus, ir aštuonmetė mano draugės duktė ėmė nuobodžiauti. Valandą narsiai ištvėrė, paskui užsimanė eiti į savo kambarį ir pažaisti.

Tačiau jos tėvas buvo labai įsigilinęs į pokalbį apie degalų neryjančius automobilius ir visai nenorėjo palydėti dukters į jos kambarį. Kai mažylė paprašė antrąkart, jis taip atsikratė šio nemalonumo: „Kokia tu kvailelė. Ką ten viršuje veiksi? Juk būsi visai viena. Supranti? Visiškai viena. Čia tu esi su mumis, ir tai juk kur kas geriau, argi ne? Kas gali lindėti vienas savo kambaryje?" – išdėstė jis visagalio balsu.

Nebeprisimenu, kaip baigėsi tas nutikimas. Tačiau taip pasipiktinau tais žodžiais, kad ir šiandien jų dar nepamiršau. Kaip galima sąmoningai gąsdinti vaiką vienatve? Kaip galima būtybei, kuri pati dar nesugeba lyginti, prievarta brukti klaidingas vertybes, neva draugija žmonių, negalinčių jai nieko pasiūlyti, svarbiau negu ji pati? Nėra nieko labiau slegiančio, kaip leisti vakarą su

žmonėmis, kurie tau visiškai neįdomūs. Juk kiekvienas pažįsta tą nykumą, kuri tave apima, kai dėl darbo ar kitų priežasčių esi priverstas bendrauti su neįdomiais, pilkais, pasipūtusiais žmonėmis, nesvarbu, ar per pietus, vakarėlį, ar dėl visuomeninių pareigų. Juk šimtąkart geriau būti vienai, planuoti malonų vakarą, mąstyti, rašyti laiškus, maudytis, išsitrinkti galvą, pamuzikuoti, pasiklausyti muzikos, pasikalbėti su draugais telefonu, pasitaisyti gardaus valgio, save palepinti, pasvarstyti apie ateitį. Kaip puiku po triukšmingų švenčių vėl būti vienai, turėti laiko apmąstymams, poilsiui.

Su didžiausiu pasimėgavimu leidau savaitgalius viena, ypač tada, kai turėjau svarbių reikalų, skubiai parašyti straipsnį, perskaityti knygą. Kai kada net ir vasarą likdavau mieste, kad šeštadienį ir sekmadienį pratinginiaučiau savo gebenėmis apaugusiame virtuvės balkone, tysodama ant apklotų ir čiužinių. Su knyga ir kavos puodeliu. Ne kad nebūčiau gavusi kvietimo, o kad man paprasčiausiai to reikėdavo. Kartkartėmis aš pasiilgstu savo pačios draugijos. Pabūti vienai yra ne vienatvė, o atgaiva.

Ir seni žmonės mėgsta būti vieni

Žinoma, labai padeda, kai esi kilusi iš šeimos, kur niekas nebijo vienatvės. Mano motina, turinti šešis anūkus, po įtempto savaitgalio su šeimynykščiais visuomet labai džiaugėsi keliomis ramiomis dienomis savo bute. Tada ji nenorėjo būti trukdoma, gyveno kaip jai patinka: kel-

davosi kada užsimaniusi, valgydavo ką nori, skaitydavo, žiūrėdavo televizorių, miegodavo, žodžiu, tenkindavo visus savo įgeidžius. Tačiau ji niekada neabejojo: žinojo, kad bet kada gali pasikviesti žmonių.

Tačiau tie žmonės, kurie ją myli ir kurie nori su ja bendrauti visuomet, nenukrito iš dangaus. Daug pažįstamų ir šeima, kurią būtų gynusi iki paskutinio kraujo lašo, ne atsitiktinumas, ji nusipelnė tokios meilės. Dieve gink nuo istorijų, kurios prasideda štai taip: „Na, kai buvau jauna, visuomet kas nors vykdavo, mane visi kviesdavosi, turėjau daug draugų. Tačiau dabar, kai esu sena, niekam neberūpiu. Esu viena kaip pirštas". Tačiau štai kokia tiesa: tas, kuris mylimas jaunas, kuris mėgsta bendrauti, toks lieka ir senatvėje. Spindintis žavesiu, kultūringas ir nuoširdus, atviras kitų rūpesčiams ir pasirengęs padėti ir senatvėje yra toks pat mielas svečias, kaip ir jaunystėje.

Mano motina ilgą laiką gyveno name, kur buvo penkios šeimos. Keturios ištisai pykosi. Dėl daržo, dėl tvoros, kuriai dabar kasti sniegą. Abi šeimos, gyvenančios pirmajame aukšte, daug metų nė nesikalbėjo. Draudė vaikams kartu žaisti. O kas buvo išimtis? Mano motina. Ji su visais elgėsi gerai, nesivėlė į intrigas, iškart nusileisdavo dėl smulkmenų – būtent jos kitus nuolat paskatindavo vėl susirieti – ir visi ją mylėjo. Tačiau ne tik kaimynai mėgo su ja bendrauti ir kviestis į svečius, net ir mano draugams ji buvo motina Nr. 1.

Vienas gerbėjas iš mano šokių mokyklos laikų ją ir vėliau, jau vedęs ir susilaukęs vaikų, nuolat lankė. Jeigu jam kas nors nutikdavo, užsukdavo pas motiną išlieti

širdies. Mano draugės mėgo pas mus lankytis ir klausti jos patarimo. Vėliau mane sutikusios visuomet perduodavo jai linkėjimų ir pasiteiraudavo, kaip ji laikosi. O kai kviesdavosi mane, visuomet pridurdavo: „Atsivesk ir savo motiną!“ O mano motinos vienmetės draugės? Ji visas jas išsaugojo. Su geriausia savo pensiono drauge ji ir dabar palaiko artimus ryšius. Tai kuo mano motina ypatinga? Na, ji išmokusi valdytis. Ir ji niekada nesiskundžia.

Vieni lieka tie, kurie skundžiasi

Deja, pernelyg daug senų žmonių nesugeba kalbėti nieko daugiau, o tik varo apie savo ligas. Kad ir kokią temą pakištum, jie visuomet atkakliai sugrįš prie savo ligų ir niekada nepavargs pasakoti kad ir menkiausias savo negalavimų smulkmenas. Ne todėl, kad apskritai domėtųsi ligomis. Dažniausiai jie net negirdi bendraminčių dejonių ir skundų. Tokius senus žmones jaudina tiktai vienas dalykas: jie patys. Jiems nėra nieko svarbiau, niekas daugiau jų nedomina, tik jie patys. Jiems nerūpi pasaulis, aplinkiniai. Daugių daugiausia jiems reikia nebylių klausytojų, kai jie kalba didžiąja visa apimančia tema: „Aš pats“.

Būnant su tokiais žmonėmis jau po ketvirčio valandos persmelkia neviltis. Ir kokia išdava? Imi jų vengti. Tad ko čia stebėtis, kad jie skundžiasi vienatve. Pelnyta vienatve, nes tokie egoizmo vaisiai. Ir tokio elgesio šaknys – jaunystėje. Yra ir dvidešimtmečių, kurie kal-

ba tik patys apie save, kurie nesiklauso pašnekovo, jei tik šis randa kur įsiterpti, o tik svarsto: „Ką man dar pasakyti?“

Tokių žmonių niekas nemyli, nesvarbu, kokie jie – seni ar jauni. Jauni būdami ir priklausydami klubui, sporto draugijai, lankydami chorą, šokių pamokas, mokyklą, jie nekrinta į akis. Būryje yra visokių žmonių, todėl jie pakenčiami. Tačiau tokių žmonių niekada niekas nemyli. Ir savanaudiškumas jiems sutrukdo užmegzti ilgalaikes tikras draugystes.

Gyvenime nieko neatsiranda savaime. Kas trokšta bendrauti, turi pasistengti ir pats prisidėti prie bendravimo. Nevalia klysti kaip daugelis žmonių – kiek senų, tiek ir jaunų – atsilošti ir ramiai lūkuriuoti, kol pasaulis ateis tavęs pralinksminti.

Žinoma, turtuoliai gali nusipirkti draugiją, vietoj proto ir sąmojo, įdomumo ir sugebėjimo atjausti pasiūlę vakarėlių, brangių vynų, kvietimų pažaisti tenisą ar paviešėti jų viloje. Tik nedera suklysti ir laikyti tokių žmonių bičiuliais. Iš tikrųjų jie tik pramogauja, bet nė kiek nesidomi savo vaišintoju kaip žmogumi.

Panašiai nutinka ir su padėtimi bei visuomenės pagarba, kas dažniau vertinama labiau negu geras būdas. Tačiau – dėmesio! Jeigu jau užkopei į tam tikrą lygį, esi kviečiamas, tačiau tik todėl, kad iš tavęs laukiama naudos ar bijoma tokio priešo. Tą dieną, kai išeini į pensiją ar prarandi turtus, pagarba išnyksta visiems laikams. Tik tada ir sužinai, kas iš tikrųjų yra tavo draugas, – ir tokių lieka nedaug. To, kuris visą gyvenimą galvoja tik apie save ir kaip pasinaudoti kitais, nė kiek

nedėdamas pastangų asmenybei tobulinti, kuris neprisiverčia kai kada pasidomėti aplinkiniais, to tikrai laukia vieniša senatvė.

Įdomu, kaip XX amžiuje pasikeitė vertybės. Kai skaitai ankstesnių laikų romanus, matai, kad tada pageidauta visiškai kitokių žmogaus savybių negu šiandien. Jeigu būdavo domimasi vyro, būsimo žento ar sutuoktinio, kokybe, tai svarbu būdavo žinoti, ar jis sugebės išmaitinti šeimą. Tačiau ir žmogiškos jo savybės būdavo beveik taip pat svarbios. Ar jo būdas sugyvenamas? Paslankus? Ar jis turi gabumų? Ar moka groti kokiu nors instrumentu? Ar sugeba įdomiai pasakoti? Ar turi humoro? Ar jautrus? Ar su juo malonu bendrauti?

Šiandien dažniausiai domimasi tik vienu dalyku: ar jis turi pinigų? Arba: ar jis pakankamai energingas padaryti karjerą? Regis, niekam nebeįdomu, ar su šiuo finansiniu stebuklu galima gyventi. Ar jis apgaubs šeimyninį gyvenimą kantrybe, meile ir šiluma? Ar jis pamirš save ir domėsis žmona bei vaikais, trokš jiems gero? Šiandien tiesiog puoselėjamas savanaudiškumas. Ir pasiekiama karjera, tačiau sužlugdoma asmenybė. Ir tai atsiliepia senatvėje, o dažnai ir gerokai anksčiau.

Tai, kas anksčiau buvo taikoma tik vyrams, dabar jau tinka ir moterims. Daug jų dirba, dažnai net išlaiko šeimą ar vaikus. Ir moterims svarbu darbštumas ir karjera. Tačiau dėl to neturi nukentėti būdas. Meilę gal ir galima nusipirkti trumpam, tačiau paprastai ją išlaiko tik tie, kurie patys sugeba mylėti. Ir nevalia to pamiršti galvojant apie ateitį.

Žmonės, kurie nenori būti vieni, dar turi šio to išmokti – liautis kiekviena tinkama ir netinkama proga skelbę, kad viskas galų gale baigsis. Yra daug pagyvenusių žmonių, kurie, jau nugyvenę didesnę savo gyvenimo dalį ir bijodami mirties, bando sugadinti gyvenimo džiaugsmą ir aplinkiniams. Jų nuomone, viskas dabar esą blogiau, nuo oro iki naujagimių. Jie be paliovos tvirtina, kad nebenori su šiuo pasauliu turėti nieko bendra, kad visur tik netvarka, kad skaudu žiūrėti, kaip menkinami mokytojai, Bažnyčia ar vyrai; kvaili psichologai savo kvailumu tik atneš nelaimių, šiuolaikinė muzika apskritai nepakenčiama, visi menininkai bepročiai ir taip toliau.

Nuo šio įpročio, dėl kurio skuba nutolti ir didžiausi kantruoliai, neatsiejamas ir pomėgis visur ir visuomet matyti tik neigiamus dalykus ir kalbantis vis prie jų grįžti. Jeigu šviečia saulė, sakoma: „Ak Dieve, ir vėl mieste bus karšta“. Jeigu lyja, tai tokio siaubingo oro „nebeįmanoma ištverti“. Jeigu anūkas gvaldo matematiką kaip žirnius, tai kuo įkyriausiai rūpinamasi, ar jis pakankamai moka gimtąją kalbą. Jeigu jis turi draugę, tai baiminamasi, ar ji nenuves jo šunkeliais, o jeigu neturi, tai ar tik jis, Dieve saugok, ne homoseksualus?

Taigi nėra ko stebėtis, kad po kiek laiko su tokiais žmonėmis vengi kalbėtis. Jeigu esi mandagus žmogus, tai leidi jiems kalbėti nesiklausydamas. Ir tik tausoji save. Mat jeigu įsiterpsi, tai netrukus pasipils ašarų upeliai.

Kad ir kaip žiauru: tas, kuris nori nenutolti nuo gyvenimo, trokšta likti gerbiamas, mylimas visuomenės ir

šeimos narys, tas turi – nors ir prisiversdamas – pastebėti gražius ir gyvybingumą įkvepiančius dalykus, kalbėti apie juos ir linkėti gero aplinkiniams. Be jokios abejonės, šūkis: „Man bloga – tegu ir jums nebūna geriau!" veda į visišką vienatvę.

Vaikai, kurie nesirūpina savo tėvais

Europoje senų vienišų žmonių yra mažiau negu JAV. Čia šeimos tvirtesnės, ypač pietinėse šalyse. Tiesa, Senajame ir Naujajame pasaulyje skyrybų skaičius mažne vienodas, bet, regis, Europoje, vaikai labiau myli tėvus. Tačiau jau Anglijoje matyti reiškinių, kurių dažnai pasitaiko Amerikoje: tėvai nori kuo greičiau nusimesti atsakomybę už vaikus. Aštuonerių metų britų vaikai iš turtingų šeimų apgyvendinami internatuose, vadinamosiose *preparatory schools,* ir lieka tenai iki aštuoniolikos metų. Amerikoje tėvų ir vaikų nesusikalbėjimas dažnai veik skausmingas. Daugybės šeimų sūnūs ir dukterys gyvena už tūkstančių mylių nuo tėvų, ir vaikai kiekvieną tėvų lankymą laiko nuobodžia pareiga.

Europoje vaikai gyvena su tėvais iki susituokia, iki baigia studijas, jeigu universitetas jų gimtajame mieste. Mums visai nejuokinga, kad dvidešimt dvejų metų mergina gyvena su tėvais. Ir nesvarbu, ką apie tai mano Naujasis pasaulis. Dvidešimties metų vaiką mesti į vandenį, na, iš namų, pagal šūkį „skęsk ar plauk" gal ir neblogai susiklosčius tam tikroms aplinkybėms. Tačiau Amerikoje vaikai, be abejonės, išmetami pernelyg anks-

ti. Ir kokie dažnai būna padariniai? Žmonės be šaknų, neurotikai, depresijų kamuojami jaunuoliai. Kvaišalų, malonumų troškimas, išplitęs JAV, – iš esmės tik meilės ir saugumo ieškojimas. Žmonės nelabai skiriasi nuo augalų. Juo ilgiau jie puoselėjami jauni, saugomi ir mokomi gero, juo stipresni būna, todėl juo lengviau jiems tvarkytis gyvenimą.

Tėvai, kurie gyvena pernelyg lengvai, tegu nesistebi, kad vaikai juos palieka vienus senatvėje. Tas, kuris skundžiasi vaikų nedėkingumu, tegu nepamiršta, kad pats tokius vaikus ir išauklėjo. Tie, kuriuos sūnūs ir dukterys paliko nelaimėje pirma pasitaikiusia proga, turi kaltinti tiktai save. Vaikų auklėjimas – ne nusibodusi pareiga, į kurią gali spjauti, kai tik vaikams sukanka aštuoniolika, ir pamiršti visiems laikams. Jauniems jauni tinka tik su išlygomis. Be abejo, jauniems žmonėms svarbu žaisti su bendraamžiais, pasilinksminti, išsišėlti. Tačiau pasisemti išminties galima tik iš vyresniųjų. Ir niekam, sulaukusiam dvidešimt vienų, nepamaišys tėvų patarimai. O tėvai turi stengtis pagelbėti savo vaikams, kol gyvi.

Galima išlaikyti vaikus

Gyvename materializmo laikais ir esame pratę jausmus ar pinigus investuoti tik tada, jei tikimės pelno. Tačiau tėvų ir vaikų santykiams galioja kitoniškos taisyklės. Čia investuoja tik vieni – tėvai. Tėvų pareiga išauginti vaikus nesitikint iš jų jokios naudos. Ir tie, kurie šito nesuvokia, turi tikėtis smūgių iš pasalų. Jau skyriu-

je „Brandaus amžiaus moterys yra geresnės motinos“ rašiau, kaip svarbu, kad motina būtų patyrusi ir stipri. Tokia motina, net ir turėdama rūpesčių, dar sugebės apsaugoti savo vaikus – ne atvirkščiai. Motina, užkraunanti vaikams savo rūpesčius, o palikta vyro pakeičianti jį sūnumi, senatvėje tikrai bus vieniša. Ne kitaip nutiks ir tėvams, kurie lauks, kad sūnūs uždirbtų milijonus. Dažniausiai vaikui tokia našta per didelė. Jis nepateisina lūkesčių, jaučiasi kaltas ir stengiasi kuo labiau atsitolinti. Tas, kuris nėra toks geraširdiškas ir paleidžia vaikus į pasaulį tik dėl savęs, verčiau apskritai turėtų atsisakyti vaikų ir visą dėmesį skirti karjerai. Tačiau jeigu jau turi vaikų ir norėtum neprarasti jų ir senas, svarbu štai kas: vaikus išlaikyti lengviausia tada, kai jiems sakoma: „Eik savo keliu, manęs nepaisyk, daryk tai, ką privalai. Gyvenk ir manim nesirūpink. Aš susitvarkysiu“. Vaikus išlaikai ir tada, kai taip elgiesi ir neįsižeidi, jeigu duktė visą savaitgalį slidinėja su draugais; jeigu domiesi jais ir esi pasirengęs padėti. Juk žmogaus prigimčiai būdinga vengti visokios prievartos. Žmogus yra paslaugus – tačiau tik tada, kai nėra verčiamas. Jis su džiaugsmu rodo dėmesį – tačiau jeigu dėmesio kaulijama, kyla pasipriešinimas. Tėvai, pakankamai stiprūs nereikalauti iš savo vaikų pasiaukojimo ir pagalbos, niekada neliks be dėmesio ir pagalbos. (Aišku, absurdiškas teiginys, tačiau gyvenimas yra toks.) Tą, kuris nieko nelaukia iš savo vaikų ir atsisako aukos, vaikai visą gyvenimą mylės, jis bus visuomet jiems reikalingas. Ir niekuomet neliks vienas, juo labiau pasenęs.

O dabar apie ką kita. Daugelis sako, kad senatvės vienišumas labai susijęs su sveikata. Nėra jokių rūpesčių, kol esi sveikas. Tačiau kas nutinka susirgus? Galima paprieštarauti, kad ir jaunystėje sveikata juk neišsinuomota. Sirgti visuomet nemalonu – ir jaunam, ir senam. Ir niekas šiais laikais neneigia, kad sveikata priklauso nuo žmogaus valios. Galima daug ko išvengti, jeigu atmeti bet kokį pasirengimą sirgti. Ir tie, kurie nori būti sveiki, kur kas lengviau ištveria operacijas ir nelaimingus nutikimus, kad ir kokio amžiaus būtų.

Mano teta Anna aštuoniasdešimt penkerių pargriuvo ir susilaužė dešinį šlaunikaulį. Kai ji gulėjo, šeimos gydytojas pamėgino parengti namiškius jos mirčiai. Jis sakė, kad ji greičiausiai nebepasitaisys: toks lūžis esąs galo pradžia, ji greičiausiai nebesulauks kitų metų.

Kai po tos nelaimės praėjo pusantro mėnesio, mano motina netikėtai ją aplankė. Tetos nebuvo nei lovoje, nei svetainėje. Paieškojusi motina aptiko mirštančiąją balkone. Grakšti žilaplaukė sena ponia nuogutėlaitė gulėjo saulėje ir rimtai sportavo. Gydytojas ir šiandien jai dar neatleido, kad ji tada nemirė. Tapo toks nepakenčiamas, kad aštuoniasdešimt šešerių metų teta turėjo pasiieškoti kito šeimos gydytojo, labiau vertinančio jos troškimą gyventi. Mat vos praėjus trims mėnesiams po tos nelaimės ji vėl dviračiu važinėjosi po miestą. Ir gyveno iki devyniasdešimt trejų metų, iš dalies ir dėl savo troškimo gyventi.

Tas, kuris nori senas nesirgti, neturi gailėtis savęs. Mano motina, būdama septyniasdešimt trejų, pakėlė

sunkią operaciją. Operacija pavyko, tačiau žaizda negijo. Ji buvo susiūta siūlais, kuriuos kūnas ištirpina. Tačiau kūnas juos atmetė. Motina mėnesių mėnesius buvo tvarstoma, o kai niekas nepadėjo, gydytojas nusprendė: vėl atverti žaizdą, vėl narkozė ir ligoninė.

Tai būtų buvusi pakankama priežastis savęs gailėjimuisi, kuriam nesipriešina daugelis pagyvenusių žmonių. O mano motina? Kur tau. Kai susijaudinusi paskambinau, ji mane drąsino. Kai jai buvo iš tikrųjų prastai, ji sakė: „Nesirūpink, viskas bus gerai".

Kai parsivežiau ją iš ligoninės, ji buvo labai sublogusi. Jai linko kojos, buvo liesa kaip mokinukė. Tačiau patį pirmąjį vakarą užsispyrė eiti į koncertą, nes jos anūkas Vienos berniukų chore dainavo solo. Niekada nepamiršiu, kaip ji lipo aukštyn koncertų salės laiptais. Mes tegalėjome gauti bilietus trečiame aukšte, galerijoje, motiną varstė skausmai sulig kiekviena pakopa. Tačiau ji nepalūžo, o po koncerto dar nusigavo į užkulisius pasveikinti savo numylėtinio. Paskui ilsėjosi dvi dienas, kol atgavo jėgas, tačiau niekada nesigailėjo savo žygio. Ir visąlaik jautėsi geriau negu viena jos pažįstama, jaunesnė trejais metais ir be paliovos besiskundžianti prasta savijauta, nors jai trūko tik atsidavimo ir dėmesio kitiems.

Kas ieško ydos, randa

Daugelis senų žmonių klysta, atidžiai stebėdami patys save. Staiga jiems atsiranda laiko ir užuot užsiėmę naudingais ar įdomiais dalykais, kuriems dirbdami neturėjo lai-

ko, jie ima įsiklausyti į save ir ieškoti kokio nors trūkumo. Ir nieko nėra kenksmingiau sveikatai kaip tokia savistaba. Tas, kuris tikisi susirgti, būtinai susirgs. Jeigu iš vieno tyrimo lakstai į kitą kas šeši mėnesiai, tavo galvoje nieko daugiau nebebus, tik gydytojai, ligoninė ir ligos požymiai – ir tai labiausiai kenkia kūno atsparumui. Jeigu nuolat baiminsies kokios nors ligos, tikrai netrukus pajausi pirmuosius skausmus. Gal jie tik įsivaizduojami, tačiau tai nieko nereiškia. O įsibaiminusiam ligų labiausiai stinga užsiėmimo. Tas, kuris neturi kada sirgti, ir nesusirgs.

Gyvenimas nepaprastai įdomus. Kai pradėjau studijuoti – man buvo dvidešimt šešeri, – tikrąja to žodžio prasme atsivėrė nauji horizontai. Kai ėmiau ieškoti medžiagos darbui apie XVIII amžiaus rašytojas, mieliausiai būčiau niekada šitų tyrinėjimų nebaigusi. Skaičiau viską, kas tik pakliuvo po ranka: šių pasigėrėtinų moterų dienoraščius, laiškus, kuriuos jos rašė draugėms, sutuoktiniams ar meilužiams. Mane pakerėjo jų gyvenimo būdas ir aplinkybės, kad jos, ruošdamosi iškilmingai puotai, septynias valandas darydavosi šukuoseną, kad kilminga panelė neturėdavo pati užsirišti batraiščių, kad uolios kambarinės iš santaupų Londone atidarydavo krautuvėles, kurios netrukus tapdavo madingiausios tais laikais, kad buvo labai brangių daiktų, kurie šiandien mums įprastiniai, pavyzdžiui, popierius, todėl ponios, slapčiom rašančios romanus, turėdavo pasitenkinti šiurkščiu vyniojamuoju popierium, kurio pasivogdavo iš virtuvės tada, kai nematydavo ekonomės.

Skaičiau tos epochos laikraščius, pamokslus ir istorines knygas. Sužinojau apie pramoninės revoliucijos

užuomazgas, sužinojau apie siaubą žmonių, pirmąkart patekusių į fabriką, nesuvokimą to, kad tenai žmogus gamina tik pusę daikto, ne visą, skaičiau pranašystes apie tai, kaip šis faktas atsilieps dirbančiųjų psichikai. Sekiau kelią rašančių ponių, iš pradžių susižavėjusių prancūzų revoliucija taip, kad važiavo į Paryžių, ir kaip greitai jos vėl ėmė ilgėtis saugios Anglijos.

Skaičiau Naujojo pasaulio laikraščius, tyrinėjau tos epochos skelbimus amerikietiškuose dienraščiuose – visa tai jau buvo prieš du šimtus metų, – ir gardžiavausi, kad šių laikų pramoninis miestas Filadelfija tada buvo tik valstiečių turgus ir pusė skelbimų dienraštyje buvo apie pabėgusius raguočius. Trumpai drūtai – susidariau naują pasaulio vaizdą. Jeigu būčiau turėjusi turto ar pensiją ir laisvo laiko, niekada nebūčiau metusi šių tyrinėjimų ir šiandien tebesėdėčiau prašmatniose bibliotekų skaityklose.

Susidomėti pasauliu, kai tau šešiasdešimt metų

Kodėl taip rašau? Kad parodyčiau, koks įdomus ir nežinomas yra pasaulis. Ir ne tik literatūrinis. Galima pradėti visokiausius tyrinėjimus. Staltiesių. Kavos puodukų. Juk tiek yra gyvūnijos ir augalijos pasaulio paslapčių, kurias reikia atskleisti, jeigu nebesi priverstas pelnytis duoną. Yra menų, kurių gali mokytis, kad ir kokio amžiaus būtum. Galima groti, tapyti, megzti, austi, savo sodą paversti poilsio oaze, ne sterilia veja su trimis beržais, o su pavėsine, apsivijusia rožėmis, įvairiausiais žydinčiais krūmais ir žalitvorėmis apsodintais takeliais.

Jeigu kas nors pavyksta, džiaugsmas pranoksta visus lūkesčius. Neįmanoma apsakyti to susižavėjimo, kuris tave apima, kai staiga supranti, kodėl gyvūnai, augalai ir žmonės yra tokie, o ne kitokie. Tokia galybė sričių, kurias galima patyrinėti, juk kiekviename didesniame mieste yra visiems prieinamų bibliotekų. Tad kodėl kaip studentui keletą dienos valandų nepasėdėti skaitykloje ir nepanagrinėti, koks sudėtingas lašišų nerštas ir kodėl Naujosios Gvinėjos pirmykščiai gyventojai suvalgė savo protėvius?

Visai nesvarbu, kokią sritį pasirenki, – juk kiekvienas ras tai, kuo domėjosi jaunystėje ir ko turėjo atsisakyti dirbdamas, – jeigu tik triūsi iš peties, patiri ypatingą malonumą: akies krašteliu pažvelgi į nuostabų mus supantį pasaulį. Imi bent kiek nutuokti apie mikro- ir makrovisatą, kurios dalelytės esam mes patys. Tačiau toks požiūris moko mus kuklumo, suvokti pačius save, atskleidžia santykinį mūsų menkumą. Mes įsitikinam, koks absurdas šioje kerinčioje visatoje rimtai žiūrėti tik į save ir fizinius skausmus, o tikrus ir įsivaizduojamus sąnarių skausmus panaudoti kaip priežastį atmesti šiais laikais visiems prieinamoms galimybėms lavintis.

Atsikratyti mirties baimės

Toliau lavindamasis išmoksti dar vieną dalyką: suvoki, kokia nereikšminga tavo paties mirtis. Juk tikrai neteisinga baimintis mirties. Tai paprasčiausias pasipriešinimas žaidimo taisyklei, kurią žinai iš pat pradžių. Mat gyvenimas šioje žemėje ribotas – visiems. Ir tai teisinga.

Iš pat pradžių suplanuota, kad gyvenimas truks tik tam tikrą laiką. Amžinybę neegzistuoji, tada gimsti, alsuoji, gyveni, esi laisvas rinktis, o tada atguli poilsio. Nedovanotina, kad žmogus kartina jam skirtą trumputę laiko atkarpą baime. Nedera bijoti ramybės, kuri įsiviešpataus po gyvenimo. Tereikia tik pagalvoti, kaip dažnai mes ilgimės tikros ramybės. Visi jaučia, kad tokia ramybė rasis po mirties, ir netgi tie, kuri netiki amžinuoju sielos gyvenimu, galėtų pasijusti tikrai saugūs.

Aš pati neabejoju sielos buvimu. Aš tikiu ir Dievą – ypač todėl, kad pajuntu Jį didžiausios nevilties akimirkomis. Tikiu Jį, nes Jis man padėjo, kai reikėjo, nes Jis man teikia jėgų. Tereikia tik susikaupti, ir siela pajunta Jo buvimą. Kai mano motina laukė operacijos, buvau puolusi į neviltį. Operacijos dieną atsikėliau ketvirtą nakties, nuėjau į bažnyčią ir atvėriau Dievui širdį. Radau seną giesmyną, skaičiau giesmes, kurių buvau negirdėjusi ištisus metus, labai senas, kupinas nuoširdžiausios poezijos. Skaičiau: „Tu, gelbėtojau iš vargų, ligonių priebėga", ir staiga žodžiai gavo reikšmę. Po kelių valandų senoje gotikinėje bažnyčioje pajutau palengvėjimą ir supratau, kad operacija baigsis laimingai. Taip ir nutiko.

Mirčiai – savi įstatymai. Jeigu ją įsisąmonini, tai nebebijai. Mano močiutė gyveno nedideliame kaimelyje ir bičiuliavosi su gydytoju. Jam buvo mažne šimtas metų. Visai bendruomenei jis buvo lyg tėvas ir motina, nes ištisoms kartoms padėjo ateiti į šį pasaulį ir globojo jas visą gyvenimą. Kiekvieną sekmadienį jis žvalutėlis sėdėdavo užeigoje. Buvo linksmas, mokėjo puikiai pasakoti, ir, regėjos, pasaulyje viskas gerai, kol jis sekmadienį valgo

savo pietus ir du daržovių patiekalus. Prieš kelerius metus atvažiavau į kaimą. Buvo sekmadienis, tad nuėjau į užeigą. Gydytojo nebuvo. Sužinojau, kad jis neseniai mirė. Ir man papasakojo kaip. Jis susikvietė visus namiškius ir rimtai, lyg skaitydamas medicinos pranešimą, aiškino, kas vyksta jo kūne, koks organas atsako ir kiek dar plaks širdis. Jis negėrė nuskausminamųjų. Pareiškė: „Nė nemanau, juk tiek daug žmonių mačiau mirštant, dabar pagaliau man įdomu sužinoti, kas dedasi iš tikrųjų". Jis neprarado sąmonės iki paskutinės akimirkos, buvo susikaupęs ir nė kiek nebijojo, jam tik buvo įdomu pagaliau sužinoti paslaptį, lydinčią jį visą gyvenimą.

Domėjimasis anuo pasauliu

Gulėdama ligoninėje motina patyrė keistą išgyvenimą. Neaišku, kada tai nutiko, per operaciją ar po jos, tačiau ji dar buvo kietai užmigdyta, kai staiga sienoje išvydo žalią stačiakampį, ant kurio kabojo dvi baltos kojinės. Aha, pamanė ji, kai mirsiu, turėsiu apsimauti šitas kojines. Ji nė trupučiuko nebijojo, regis, buvo savaime suprantama, kad jos lauks šitos kojinės, jeigu baigsis žemiškas gyvenimas. Motina viską papasakojo tik tada, kai sužinojo, kad pasveiks. Ir vėliau apie mirtį kalbėjomės be jokios baimės. Tiesa, ir iki operacijos buvo ne kitaip. Motina gulėjo ligoninėje, jos kraujas buvo labai blogas. Ji pasakė: „Žinai, mirti nuo anemijos nuostabu. Tave apima malonus nuovargis, ir tetrokšti vieno dalyko: ramaus miego". Jeigu tau pasisekė ir tave supa žmonės,

pripažįstą gyvenimo pabaigą taip pat kaip pradžią, tai netgi lengviau žvelgti į mirtį kaip į stebuklą. Tai nutiko prieš kelerius metus Paryžiuje; buvau ką tik žavėdamasi perskaičiusi, ką anglų mąstytojas Johnas Stuartas Millas prieš daugiau negu šimtą metų rašė apie neteisingus santuokos įstatymus ir moterų rinkimų teises. Toliau dar įsiskaičiau apie jo gyvenimą ir aptikau tokį sakinį: „Jo žmona Harieta Taylor, artima jo bendradarbė, mirė Avinjone nuo plaučių džiovos, vos pragyvenusi septynerius santuokos metus".

Vos perskaičiau šį sakinį, man toptelėjo, kad net nenutuokiu, kaip mirštama džiova. Šimtus kartų skaitai, kad kas nors suserga ir miršta, tačiau lieka mįslė, kaip tai nutinka. Aš prisiminiau tiktai savo metus pensione ir kaip tada kankinausi, kad bent kiek padidinčiau savo karštį ir taip išsisukčiau nuo lotynų kalbos rašinio. Taip žiūrint mirimas – mirtis, tikra mirtis – atrodė reikalaujanti didžiulių pastangų.

Staiga su pagarba prisiminiau savo protėvius, kurie mirė „sėkmingai". Palyginti su jų mirtimi, mano nesugebėjimas bent trupučiuką sunegaluoti atrodė be galo didžiulis. Kaip tai padaroma, ar galima išmokti? Kaip sustabdyti kraujo apytaką? Nežinojau, ir ištisą dieną žavėdamasi prisiminiau tuos, kurie sėkmingai atsikratė savo žemiško apvalkalo.

Mane be galo domina viskas, kas susiję su mirtimi ir anapusiniu pasauliu. Esu tikra, kad tada, kai baigsis mano žemiškasis gyvenimas, sužinosiu, kuo jis buvo geras, kam paklūsta Žemė, Paukščių Takas, visata. Niekada neabejojau, kad yra tokio paklusnumo priežastis. Niekada

pamišėliškai netvirtinau, kad visata sukasi tik apie mane, žmogų. Tada ir skruzdėlė, kurianti sudėtingą savo valstybę, galėtų manyti, kad ji yra visa ko pradžia ir pabaiga.

Net jeigu mes ir sugebame suteršti, išnaudoti ir iš dalies sugriauti savo planetą, esam tik menkutė dalelė evoliucijos grandinėje, kurios dydžio niekada negalėsime suvokti. Žinau, kad atlieku vaidmenį ir kad anaiptol nėra nesvarbu, ar gerai jį suvaidinsiu, ar blogai.

Prieš tris šimtus metų Anglijoje gyveno valstybės vyras lordas Halifaxas. Mane siaubingai siutino jo laiškai ir kitokia rašliava, juo labiau kad jis buvo išleidęs savotišką elgesio vadovėlį dukteriai, kur liepė jai visiškai paklusti būsimajam sutuoktiniui, kaip rašė, nesvarbu kokiam – kvailam ar žiauriam, šykščiam, moterų širdžių ėdikui ar girtuokliui. Ir vis dėlto aptikau keletą vykusių sakinių apie gyvenimą ir mirtį:

„Jeigu tu, dukra, pasijusi pernelyg slegiama gyvenime pasitaikančių nemalonumų, tai tavo tikėjimas Dievu dar nėra tikras. Mat tikras tikėjimas pasaulio gerumu švelnina, išsklaido rūpesčius, apmalšina įžeidinėjimų skausmą. Toji laimingo iki pat pabaigos gyvenimo paslaptis yra žiūrėti į žemiškumą kaip į patogų drabužį, neprigludusį prie tavo kūno, – nieku gyvu ne kaip į siaurą užsagstytą paltą, standžiai apgulusį tavo kūną.“

Ieškoti žmonių, kurie nebijo

Mirtis, senatvės baimė, vieniša senatvė – nereikia bijoti šių žodžių ir to, ką jie nusako. Kodėl turiu bijoti mirties?

Juk nėra jokios priežasties. Ir kodėl bijodama mirties turiu į paskutinius du savo gyvenimo trečdalius žiūrėti kaip į menkaverčius? Aš gyvenu, kol gyvenu. Būdama ir trisdešimties, ir keturiasdešimties, penkiasdešimties, šešiasdešimties, septyniasdešimties, o juo labiau aštuoniasdešimties metų.

Tačiau tam, kuris bijo mirties, patariama suburti būrį žmonių, atsikračiusių senatvės baimės. Galima jiems nuolat skambinti, rašyti ištikus krizei, tačiau dažnai pakanka vien pagalvoti apie juos, ir įgauni drąsos. Aš pati tokius žmones renku jau seniai, namie ir visose šalyse, kur gyvenau. Renku vyrus ir moteris, ir kuo jie senesni, tuo man mielesni.

Helena iš Floridos

Vienas iš paskutinių mano radinių yra amerikietė Helena. Ji anaiptol ne sena; kai susipažinau su ja, jai dar nebuvo net šešiasdešimties, tačiau ji yra iš tos visuomenės dalies, kurioje, bent jau Amerikoje, beveik nesutiksi gyvenimu besidžiaugiančių žmonių, – iš turtuolių.

Helena yra maža ir kresna, mėgsta mūvėti kelnes, o plaukus dažniausiai susiriša į uodegą pakaušyje. Jos vyras – vienas maloniausių mano pažįstamų turtingų žmonių, kiekvieną skatiką jis užsidirba pats ir nekenkdamas nei sau, nei kitiems, jis džiaugiasi gyvenimu, žmona, vaikais ir anūkais ir toliau kuria bei vykdo planus. Vienas iš tokių planų – kartu su trimis partneriais nusipirkti Prancūzijoje, netoli Bordo, vynuogių ūkį su rūsiais ir pi-

laite. Pirmąkart pamačiau Heleną Paryžiuje, per įprastinį nuobodų vakarėlį. Visi stoviniavo, vaišės buvo puikios, kalbos tuščios, o elegantiškos ponios – visos, be išimties, turtingų vyrų žmonos, – kaip visuomet buvo nutaisiusios išpuoselėtos kančios kupinus veidus. Šnekėta apie dolerio smukimą ar Niujorko nekilnojamojo turto rinką ir slapčiomis žvalgytasi į laikrodį, ar jau padoru išeiti.

Ir tarp šito dirbtinio negyvo aristokratiškumo stovėjo Helena. Ji sūpavosi ant kulniukų, linksmai įsisprendusi ranka, ir susižavėjusi čiauškėjo apie seną paryžietę, kurią pastebėjo turguje, apie jos laikyseną, skarelę ir pirkinių krepšį. Ji džiūgavo, kad seniai ieškojusi tokios moters. Kai tik grįš namo, į Floridą, nulipdys ją iš molio. „Tačiau pirma, juk žinot, tris savaites būsiu pilies šeimininkė. Nevalia atsisakyti šitokios smagios pramogos. Kaip teatre“, – paskelbė ji šypsodama.

Kai prisimenu Heleną, man iškart pasitaiso nuotaika. Jai svetima viskas, kas susiję su vieniša senatve ar senėjimo baime. Jai nesvarbūs abstraktūs gimimo datos skaičiai – tai tik skaičiai popieriuje. Ji yra ir lieka pati savimi: susitvardžiusi, patenkinta, linksma, visuomet pasirengusi kitus apdalyti savo gyvybingumu ir jėgomis.

Ji nežino, kas yra nuobodulys. Du savaitgalius praleidau su ja vyno ūkyje, mudvi ilgai vaikščiojome, ir visuomet buvo galybė temų pokalbiui. Su ja laikas skriete skriejo. Ji papasakojo man apie savo gyvenimą. Apie pinigų stygių santuokos pradžioje Niujorke, įsitikinimą, kad ištekėjo už to vyro, apie vaikus. „Džiaugiuosi, kad mums dabar sekasi, tačiau buvo ir blogo gyvenimo, tad

žinau, kad išsiversčiau ir be pinigų. Tebūnie, kas būna, mes susitvarkysime Dievo padedami“, – pasakė ji.

Kai vaikai suaugo, Helena su vyru išvažiavo į Floridą. Ar jautėsi vieniša? Nė trupučio. Ji užsiėmė lipdyba, lankė kursus, atidarė nedidelę ateljė. Savo kūrinius parduoda tik draugams, tačiau yra talentinga, atsiduoda kūrybai visa širdimi ir siela. Kas mėnesį kelioms dienoms važiuoja į Niujorką. Ten aplanko muziejus ir galerijas, nepraleidžia nė vienos parodos ir kuo daugiau stengiasi pabūti su anūkais. Helena pabrėžia: „Nesu vieniša nė akimirkos, tačiau niekada gyvenime man ir nebuvo nuobodu. Kad ir kur pažiūriu, tiek daug ką turiu nuveikti ir išmokti. Ir tikrai niekas nepasikeis ir tada, kai man bus aštuoniasdešimt“. Paryžietė senutė, taip patikusi jai turguje, jau seniai nulipdyta iš molio. Tai – vienas iš Helenos kūrybos šedevrų.

Birgita iš Vienos

Kas visą gyvenimą gludina save, ieško teigiamų žmogaus savybių ir nenusimena, tam nereikia pastangų patraukti jauniems žmonėms. Kitas pavyzdys iš mano rinkinio yra vienietė Birgita Martens. Pirmąkart mudvi susitikome traukinyje, „Rytų eksprese“ iš Paryžiaus į Vieną. Man buvo trisdešimt treji metai, Birgitai – ką tik suėjęs septyniasdešimt. Mudvi iškart suartėjome ir puikiai šnekučiavomės visą kelionę. Atvykusios į Vieną sutarėme palaikyti pažintį, pasikeitėme adresais, ir aš pasižadėjau jai paskambinti, kai kitą kartą būsiu Vienoje. Paskui man

stojo neįtikėtinai karštas metas. Baigiau studijas, iš Prancūzijos grįžau į Vieną ir ėmiau dirbti žurnaliste. Neperdedu – pirmuosius dvejus metus Vienoje dirbau mažne dieną naktį. Netgi savaitgaliais ieškojau įdomių temų laikraščiui ar rašiau straipsnius ir knygų apžvalgas. Dvi dienas ir beveik visą naktį prasėdėjau Vienos „Imperial“ viešbutyje, kad paimčiau iš Ispanijos karalienės interviu – apskritai pirmąjį jos interviu. Atkakliai grūmiausi su asmens sargybiniais ir sekretoriais, kad gaučiau pasikalbėti su Saudo Arabijos naftos ūkio ministru šeichu Jamaniu. Buvau apsivertusi darbais, man stigo laiko paskambinti seniems pažįstamiems ar apskritai asmeniniam gyvenimui. Gyvenimas palengvėjo tik paskutinį pusmetį. Įgūdžiai apsaugo nuo laiko švaistymo. Jau gali nesidaužančia širdim ir ramia sąžine pailsėti kelias valandas dieną, ir kaip tik tada, kai pasiryžau savaitgaliais laikraštį išmesti iš galvos, sulaukiau skambučio: Birgitos Martens. Ji pasakė: „Neseniai skaičiau laikraštyje straipsnį apie spalvas. Ir pamaniau, kad šitaip galite parašyti tik jūs“. Ji paskambino į redakciją, nes nebuvau jai pranešusi nei apie tai, kad apsigyvenau Vienoje, nei savo naujo adreso. Taip apsidžiaugiau, kad mudvi susitikome tą patį vakarą ir prakalbėjome iki pirmos valandos nakties.

Nuo tada susitikdavome nuolatos. Vasarą sėdėdavome mano mėgstamiausios kavinės terasoje, už Rotušės parko, žiemą lankydavomės viena pas kitą. Kartą sušnekome apie senatvės privalumus ir trūkumus, ir aš įsidėmėjau jos žodžius: „Didžiausia senatvės bėda yra vienišumas“.

Mano paprašyta ji paskui nupasakojo savo dieną. Ji anksti keliasi, apsitvarko, atsako į laiškus ir eina apsi-

pirkti. Paskui verda valgyti, nes pas ją kasdien pietauja anūkė. Po pietų suplauna indus ir kelias valandas ilsisi rankdarbiaudama. Šis žodis netinka apibūdinti jos darbams, nes Birgita kuria nuostabius sienų kilimus ir restauruoja senus kilimus. Kartais ir piešia.

Keturias valandas kasdien, dažniausiai nuo ketvirtos po pietų iki vakaro aštuntos, ji prižiūri nepagydomai sergančią marčią. Parėjusi vakarieniauja su amerikiete menų studente, kuriai išnuomojo kambarį. Ir dar ji randa laiko perrašinėti seniems šeimos dokumentams ir laiškams, spausdintiems gotišku šriftu, kad juos galėtų pasiskaityti jos vaikai ir anūkai. Be to, dar prižiūri netoli Vienos esančią vilą, savo senelių nuosavybę, puoselėja sodą, skaldo malkas, prižiūri rožes, sodina gėles ir ištisą savaitgalį gamina maistą savo vaikams ir anūkams, kurie ypač vasarą nuolat atvažiuoja į kaimą pailsėti nuo miesto šurmulio.

Sutaupyti giminaičiams turto

– Kaip galit sakyti, kad esat vieniša? – paklausiau nustebusi. – Juk yra pakankamai jaunų žmonių, kurie gyvena kur kas labiau užsidarę ir padaro mažiau negu jūs.

Birgita pamąstė.

– Gal ne taip pasakiau, – tarė paskui. – Kai pamąstau, tai tikrai negalėtų būti vienatvė. Tai veikiau jausmas, kad esi nebereikalinga.

Tačiau ji nuveikia daugybę darbų. Ar ji nemano, kad šeimai kainuotų krūvą pinigų, jeigu jie turėtų samdytis

žmones valgiui gaminti, namams tvarkyti ir ligonei slaugyti, ką jau kalbėti apie kitokius jos nuveikiamus darbus?

Ne, ji nemananti. Ji pasielgusi kitaip. Palyginusi savo dabartinį gyvenimą su ankstesniu, tada, kai buvo jauna, kai vyras visai netikėtai žuvo paskutinėmis Antrojo pasaulinio karo dienomis ir ji liko viena be lėšų ir su trimis mažamečiais vaikais. Tada, tokiais sąmyšio laikais, gyvens ar mirs jos šeima, tikrąja to žodžio prasme priklausė nuo jos. Trūko maisto produktų, ypač pieno. Vienoje mirė šimtai kūdikių. Valdžia beveik nieko nerėmė. Našlės pensijos ir socialinės pašalpos neužteko. Šalies valdžia vos laikėsi, o okupantai, ypač pirmoji rusų kariuomenės banga, girtaudami gąsdino moteris.

Birgita buvo visai viena, niekas jai nepadėjo, tačiau ji ištvėrė. Parodė, ką sugeba. Dar būdama mergaitė ateljė buvo išmokusi siūti ir austi. Tad ėmė ieškotis užsakovų ir siūti drabužius. Triūsė kiauras naktis, iš pradžių nešildomoje patalpoje, vos ne prie spingsulės. Tačiau pamažėle gyvenimas gerėjo. Ji susirado nuolatinių klientų. Įtaisė vaikus į geras mokyklas. Visi trys studijavo, ką norėjo, tuo laiku, kai beveik nebuvo stipendijų. Ir, kaip gražiai sakoma, visi tapo šiuo tuo. Viena duktė yra stambios įmonės direktoriaus padėjėja, kita – rašytoja. Sūnus – klestintis advokatas.

Palyginti su anais laikais, sako Birgita, jos gyvenimas dabar tuščias; švelni užimtumo terapija. Bet ji klysta. Negalima visiškos sumaišties, tokios krizės kaip pralaimėto karo pabaiga, lyginti su visuotinės gerovės laikais. Šiandien niekas visoje Austrijoje nemiršta badu. Jeigu visi tėvai galėtų pateisinti savo gyvenimą tik tuo, kad

apsaugojo vaikus nuo bado mirties, jiems reikėtų iššokti pro langus, nes dabar jie tam tikrai nereikalingi.

Birgita Martens klysta, kaip ir visos darbščios jos amžiaus moterys. Ji pernelyg reikli pati sau ir pernelyg nereikli aplinkiniams. Pagrindinė jos bėda – kuklumas. Nėra jokios abejonės, kad ji reikalinga, kad nepaprastai padeda savo šeimai. Ji ir pati tą suprastų, jeigu ramiai valandėlę pamąstytų. Tačiau ji to nedaro. Ji nesuvokia savo vertės. Nešvaisto laiko skaičiuodama, kiek kainuoja jos darbas ir kiek per ją sutaupo giminės. Kad ir kokia protinga, ji tapo mūsų epochos senatvės baimės auka. Ji savęs neišskiria, kai visi seni žmonės suplakami į vieną krūvą, tiki išgalvotais rūpesčiais ir tapatina save su žmonėmis, su kuriais neturi visiškai nieko bendra. Todėl ir sau pritaikė šūkį „senatvės vienišumas“, nors, kaip paaiškėjo po mudviejų trumpo pašnekesio, tai jos nė kiek neliečia.

Nereikia laukti aplinkinių pagyrų

Menkutis šeimos pagyrimas būtų pašalinęs Birgitos abejones. Tačiau vaikai yra nedėkingi, o pasaulis itin lėtas, ir reikia jį sudrebinti, kad pripažintų žmogaus nuopelnus. Tačiau būtent tai ir reikia padaryti. Vaikams dažnai būtina pakišti po nosimi tai, ką jie turi. Tėvo, motinos, močiutės vertę jie dažnai pripažįsta tik tada, kai jų netenka. Niekam nepadeda per didelis pagyvenusių ir dirbančių namiškių kuklumas: vaikai neišmoksta jų vertinti, o pagyvenę žmonės nenaudingai švaisto jėgas sa-

vigraužai. Kai kada stebuklus padaro viena kita valandėlė, per kurią suvedi sąskaitas ir pasvarstai, ką nuveikęs ir – kadangi mūsų visuomenėje pinigai atstoja Dievulį – kiek kainuotų visam tam pasamdyti svetimą žmogų.

Jeigu jau namų ruoša nelaikoma darbu, tai reikia pamąstyti, ko vertas geras pašnekovas, žmogus, sugebąs klausytis ir patarti remdamasis savo patirtimi. Visi žino, kiek kainuoja valanda pas psichiatrą. Užtat protingas pagyvenęs šeimos narys nieko nekainuoja. O ko vertas vien jo buvimas? Kad yra žmogus, kuriuo galima aklai pasitikėti, kuris įrodė, ką sugeba, ir todėl be jokio pavydo, labai palankiai vertina kitų laimėjimus? Joks auksas to neatstotų.

Seni žmonės yra turtas, ir kiekvienas protingas žmogus vertina jų kalbas. Garsus Vienos interjero specialistas, turįs tiek užsakymų, kad jam sukasi galva, visuomet randa laiko vienam dalykui: vakare palošti kortomis su pensininkais jaukioje Vienos užeigoje. Jis sako: „Tie tai žino, kas svarbiausia gyvenime, ir kai kalba, aš laikau liežuvį už dantų. Per visą savaitę neišmokstu tiek, kiek per vieną vakarą iš savo pensininkų“.

Žmonijai reikia senų žmonių patirties; šiandien labiau negu kada nors anksčiau. Visos didžiosios kultūros gerbė amžių. Ir mes po truputėlį pradedam vėl atrasti jo vertę. Tačiau patys seni žmonės turi padėti. Jiems nedera kukliai lankstytis. O jeigu lankstysies, būsi sutryptas. Šalin nereikalingą kuklumą! Jeigu Birgita Martens būtų pasitraukusi ir pirma nežengusi žingsnio, abi būtume praradusios. Ir ji būtų galėjusi pasakyti, ką gi, ši moteris jaunesnė už mane beveik keturiomis de-

šimtimis, ką aš galiu jai duoti? Ačiū Dievui, ji to nepadarė. Ir laimėjom abi.

Lisa Feldner, pianistė

Na gerai, tegu senatvės vienišumas būna nesusipratimas. Be to, visi šie pavyzdžiai susiję su vaikų turinčiomis moterimis. O jeigu neturi šeimos ir vaikų? Argi tada ne kur kas sunkiau? Ne. Anaiptol. Ir puikiausias nepaneigiamas pavyzdys yra sena ponia Lisa Feldner. Paskutinė mano tėvo pianistė – jis buvo kapelmeisteris; kai ji pasakojo apie savo gyvenimą, turėjai be paliovos stebėtis. Ji gimė 1896 metais. Tėvai išvežė ją į pensioną, tenai ji išmoko skambinti pianinu, netrukus visi atkreipė dėmesį į jos muzikinį talentą. Jai buvo leista studijuoti muziką, o ką ji padarė baigusi studijas? Tapo kilmingų ponių kapelos muzikante ir išvažinėjo visą pasaulį. Ne tik visą Europą, bet ir Egiptą, Maroką, Tunisą. Koncertavo didelėse elegantiškose kavinėse, kaip buvo įprasta tais laikais, ir turėjo daugiau gerbėjų, negu jai reikėjo.

Kartą pasidavė silpnybei: ištekėjo už muziko, tačiau po dvejų metų išsiskyrė. Norėdama pradėti naują gyvenimą, per trumpiausią laiką išmoko groti kitu instrumentu: trimitu. Vėl įstojo į kapelą ir išvažiavo į gastroles.

Kai tėvas ieškojo pianistės, ji kaip tik buvo Europoje. Trumpai jam parašė. Tai buvo pats trumpiausias prašymas priimti į darbą, kada nors gautas tėvo. Nebuvo nurodyta gimimo data. Ji rašė, kad trečiadienį, po dešimties dienų, ateis pas mus ir paskambins. Ir ji atėjo.

Tėvas iškart pamanė: na, toli gražu nebe jaunikle, tą patį pamanėme ir mes. Buvo apsirengusi senu žalsvu paltu, užsidėjusi neaiškios spalvos skrybėlaitę; tačiau mums labiausiai krito į akis jos didelė nosis.

Ir paskui ji atsisėdo prie pianino. Pradėjo groti. Tėvas nusišypsojo, paskui surado natas. Ji grojo viską, ką tėvas davė. Tą, ko nemokėjo, grojo iš natų. Nutiko stebuklas: tėvas atsinešė smuiką, ir abu visų malonumui grojo iki pat vėlyvo vakaro. Tėvas ją iškart pasamdė, ir ji grojo iki pat tėvo mirties po šešerių metų.

Jeigu Lisa Feldner būtų atsiuntusi paprastą prašymą priimti į darbą, tėvas gal net nebūtų pasikvietęs jos į perklausą. Kai ji atėjo pas mus, jai buvo daugiau kaip septyniasdešimt. Tačiau, kaip matyti, amžius šiai pianistei nė motais. Ant scenos su elegantiška ilga suknia ji atrodė puikiai ir grojo nepriekaištingai. Didelis jos privalumas: nebuvo perdėtai kukli. Tuomet sakydavome, kad Lisa gros, kol sulaukusi šimto metų susmuks prie pianino. Vasarą ji grodavo Aukštutinės Austrijos kurorto orkestre, žiemą – elegantiškoje Vienos kavinėje. Per tas kelias savaites, kai nedirbdavo, ji važinėjo po pasaulį ir lankė draugus. Kaip jau sakyta, susipažinome su ja, kai jai buvo per septyniasdešimt. O juk sakoma, kad tokio amžiaus nebesusidraugaujama. Netiesa. Lisa Feldner tapo mums be galo miela šeimos drauge, ji lankėsi pas mus, mes lankėmės pas ją ir ne vieninteliai palaikėme su ja artimą pažintį. Vienišumu Lisa niekada nesiskundė. Tikra tiesa.

Ir dar kartą apie išvaizdą. Kad iš anksto apsidrausčiau. Yra nuostabiai atrodančių senų žmonių. Ir vyrų, ir

moterų. Dauguma jų ir jauni buvo gražūs. Tačiau daugelis visu grožiu atsiskleidė tik sulaukę brandaus amžiaus, per patirtį, įgytą nuovoką ir savęs puoselėjimą. Jų grožis – laikysena, gerumas, orumas, veido išraiška. Raukšlės šito nesumenkina. Ir šitoks grožis yra tvaresnis. Todėl seni gražūs žmonės kur kas ilgesniam laikui įsimenami negu jauni. Dar šiandien prisimenu elegantišką anglą džentelmeną, su kuriuo susipažinau vos apsigyvenusi Anglijoje. Buvo vasara, ir aš, kaip paprastai, važiavau savaitgaliui pas buvusio savo vyro močiutę Veimoute. Ji turėjo didelį namą ir paprastai nuomojo kambarius atostogautojams. Patį viršutinį aukštą nuomojosi minėtasis ponas su žmona.

Kai išvydau jį pirmąkart, netekau žado. Kaip tik stovėjau prie lango su arbatos puodeliu rankoje, kai jis – aukštas, lieknas, tiesus – ėjo per sodą į gatvę. Tauraus veido, žilas žilutėlis, buvęs karininkas Indijoje, kaip papasakojo man močiutė. O kai ji pridūrė, kad jam aštuoniasdešimt šešeri metai, ko neišmečiau iš rankos puodelio. Ir man, vos dvidešimt penkerių metų moteriai, jis padarė tokį didelį įspūdį, kad šiandien kuo aiškiausiai prisimenu jo veidą.

Tikra dama aštuoniasdešimt trejų metų

Reikia papasakoti ir apie tą močiutę. Kai su ja susipažinau, iškart supratau: štai kokia būna tikra dama. Iškart prisiminiau gerą šeimos draugę, tetą Clarą, kuri man, šešiolikmetei ir svajojančiai tapti tokia pasaulio piliete

kaip ji, pasakė: „Įsidėmėk: svarbiausia pasaulyje yra tapti dama. Ir tam reikia laiko. Tačiau jeigu tapsi tikra dama, niekada nesibaiminsi senatvės. Damos išlieka gražios“. Ir tą ji patvirtino iki paskutinio atodūsio.

Vėliau papasakosiu apie ją daugiau, tačiau pirmiausia – apie močiutę anglę. Ši atitiko visus damai būtinus reikalavimus, nors gyveno sunkiai ir įgijo tam tikro griežtumo, kuris krito į akis.

Ji buvo jautri mergina iš gerų namų ir svajojo studijuoti menus. Troško tapti dailininke ir gavo deramą kraitį, kai ištekėjo už jos šeimai patinkančio vyro. Iš pradžių ji tapė. Tačiau neilgai. Mat suprato, kad vyras per neapdairumą ir kvailumą švaisto bendrą jų turtą. Tad pati ėmė tvarkyti reikalus ir vos ne vos išgelbėjo du namus iš savo kraičio.

Kai su ja susipažinau, močiutei buvo aštuoniasdešimt treji. Ji nebuvo maloni nors prie žaizdos dėk, tačiau kėlė pagarbą. Giminė laikė ją pačia stipriausia grandimi, ir visi jos klausė. Ji gyveno viena savo name, kurį pati valdė, ir nė nemanė kraustytis į prieglaudą.

Ji mėgavosi savo butu ir sodu; tapė kada užsimaniusi; kasdien gamino valgį, nes tai jai buvo malonu, kepė pati duoną, o sekmadieniais – puikius rupių miltų pyragaičius su razinomis, kuriuos vadino *rock-cakes.* Ji nevartojo jokių vaistų, tik gėrė kasdien vitamino B preparatą *Brewer's Yeast.* „Mielas vaike, įsidėmėk vieną dalyką: ilgas gyvenimas – jokia paslaptis. Ir gali daryti viską o viską, tačiau žaviai ir pasigardžiuodama“, – pasakė ji man.

Kai pirmąkart ją pamačiau, ji sėdėjo elegantiškame krėsle mano anytos namuose, dailiai sušukuotais žilais

plaukais, kiek pasidažiusi skruostus ir lūpas. Geriausias įrodymas, kad senoms ponioms niekas labiau netinka kaip trupučiuką paskaistintas veidas. Prancūzijoje jau seniai žinoma, kad kiek parausvinti skruostai – ideali priešprieša žiliems plaukams. O jeigu tavo lūpos tokios pat gražios kaip aštuoniasdešimt trejų metų močiutės, tai kodėl jų neparyškinti?

Mintis, kadangi esu sena, tai man nebevalia gražintis, yra gryna nesąmonė. Sena ar jauna – juk lieki ta pati. Mačiau močiutės nuotraukų iš jaunystės. Aukšta kakta, didelės skaidrios akys nepasikeitė. Tai kodėl jai nebesigražinti?

Madam Bralé iš Prancūzijos

Italijoje ir Prancūzijoje labai dažnai pamatysi išpuoselėtų senų ponių, tokių gražių, kad gatvėje į jas atsisuksi. Kai gyvenau Paryžiuje pirmuosius metus, su viena jų susipažinau. Vieno gydytojo šeima pakvietė mane praleisti dvi savaites kaime, gražiame sename iš pilko akmens pastatytame name Bretanėje.

Tai buvo močiutės namas. Tą vasarą jai kaip tik sukako aštuoniasdešimt. Močiutė turėjo ilgaplaukį taksą, neišsenkančio humoro, buvo be galo energinga ir viena iš maloniausių mano kada nors sutiktų žmonių. Labiausiai man patiko leisti laiką su ja, nors name dar buvo dvi mano amžiaus dukros. Tai buvo įdomi asmenybė. Ne klasikinė gražuolė, net kiek per apkūni, nes mėgo gerai pavalgyti, tačiau ji skleidė tokią šilumą ir buvo tokia

judri, kad būtų patraukusi dėmesį net ir didžiausioje šurmuliuojančioje minioje.

Su madam Bralé puikiai leidau laiką. Oras buvo neapsakomai gražus, ir prieš pietus mes sėdėdavome darže po didžiule liepa, aižydamos žirnius ar pupeles, tuo tarpu mergaitė iš kaimo atlikdavo nemalonesnius darbus – pjaustydavo svogūnus ar skusdavo bulves. Mums palei kojas gulėdavo šuo, dūgzdavo bitės, o mes šnekėdavomės apie Prancūziją per karą, apie jos jaunystę, laimingą santuoką, apie Chopino ir Mozarto gyvenimą (madam puikiai skambino pianinu) ir ar prancūziškas koncertinis rojalis „Gaveau“ prilygsta austriškajam „Bösendorfern“.

Madam Bralé filosofija buvo paprasta. Gyvenimas gražus. Ji buvo tikra optimistė ir visur matė teigiamus dalykus. Labai mylėjo savo vyrą ir užuot skundusis, kad jau septynerius metus našlauja, džiaugėsi pragyventais trisdešimčia laimingų santuokinių metų. „Suzanne, turit ištekėti. Aš buvau ištekėjusi trisdešimt metų ir trisdešimt metų laiminga“, – pasakė ji man. Regis, taip buvo iš tikrųjų, nes visa jos esybė neturėjo nė lašelio kartėlio.

Į visus savo darbus madam žiūrėjo rimtai, ir į pietus, ir į kasdienį kūno puoselėjimą. Kasdien po valgio ir kavos, maždaug pusę trijų popiet, ji su ąsočiu karšto vandens lipdavo į savo miegamąjį (name nebuvo vandentiekio, kieme stovėjo cisterna). Priėjusi prie laiptų į antrąjį aukštą ji mums paskelbdavo: „Vaikai, aš lipu į viršų susitvarkyti“.

Kai vėliau pasirodydavo penktą valandą, būdavo apsirengusi gražia suknia, šiek tiek pasidažiusi skruostus ir

lūpas, pasirišusi derančią šilkinę skarutę, su knyga ar natomis po pažastimi, jai pridurmui sekdavo šuo. Kitaip nepasakysi – į ją buvo smagu žiūrėti. Nuo jos spinduliavo gerumas ir įsitikinimas, kad pasaulyje viskas puiku. O jeigu net ir žinai, kad yra ne taip, tai tikra palaima tikėti šia viltimi ir mėgautis ramybės valanda.

Dama visuomet lieka graži

Domėtis drabužiais ir prisižiūrėti – ne jaunų privalumas. Ta, kurios figūra gera ir kuri mėgsta puoštis, gali dėvėti tai, kas patinka. Šiais laikais beveik nebegirdėti pikto priekaišto: „Rengiesi pernelyg jaunatviškai", kuriuo ištisos moterų kartos vienos kitoms kartino gyvenimą. O juk ir anuomet buvo norima pasakyti štai kas: „Atrodai pernelyg jauna ir dar drįsti tą pabrėžti". Šiandien svarbiausia – tavo skonis. Niekas nebeverčiamas sendintis kaip XIX amžiuje. Jeigu tavo figūra sportiška, net ir aštuoniasdešimties metų gali mūvėti džinsais ar vilkėti paprastu megztiniu ir neblogai atrodyti su maudymosi kostiumėliu. Elegantiškai moteriai nėra jokio pagrindo pasenusiai mažiau puoštis negu jaunai. Taigi vėl grįžkime prie tetos Claros.

Teta Clara buvo elegantiškos vienietės pavyzdys. Tiesi, geltonplaukė, pilnakrūtė, trykštanti gyvenimo džiaugsmu. Jei kur nors keliaudavo, tai net ir senatvėje veždavosi keturias skrybėlių dėžutes. Deja, ji mirė – aštuoniasdešimt devynerių. Tačiau iki paskutinių dienų neprarado nė kruopelės savo žavesio. Ji nuolat važiuoda-

vo ilsėtis į kaimą, į mano močiutės kaimą. Jos laukiant visuomet kildavo didžiulė sumaištis. Kambariai būdavo vėdinami, patalai pervelkami, gėlės skinamos, kilimai dulkinami. Ir ji pasirodydavo – su kelionine suknia ir šilkiniu šaliku, nuostabiai kvepianti, keli kiaulės odos lagaminai ir jau minėtosios keturios skrybėlių dėžutės man simbolizavo platųjį pasaulį.

Ji gyvendavo gražiausiame kaimo name. Prie pat bažnyčios, pastatytame Pasau vyskupų vasaros poilsiui. Trijų kambarių bute su sunkiais tamsaus medžio baldais ir gražiais kilimais bei stikline spinta, kur buvo nuostabiausių daikčiukų, tarp jų – krištolinis uostomosios druskos buteliukas ir indelis rožių alyvai.

Ji priimdavo svečius kiekvieną popietę, ir aš virpančia širdimi stovėdavau prie aukštų, sunkių, blizgančių ąžuolinių durų ir droviai pabeldusi laukdavau valdingo: „Prrrašom!“ Su malonumu būčiau leidusi šalia jos valandų valandas, taip mane, paauglę, traukė ši sena dama. Ir niekam nebūtų net minties kilę pasišaipyti iš jos drabužių, šalikų, skrybėlaičių ir brangių kvepalų.

Senti gražu. Ir malonė. Tam, kuris elgiasi teisingai, nėra ko baimintis. Taigi: jokio apsimestinio kuklumo, jokios nevilties, būti oriai, parodyti, iš kokio molio esi nudrėbta. Gyvenimas toks įvairialypis, jame tiek įdomybių. Senėjimo receptas – senti stilingai, narsiai ir su humoru. Ir pavyzdžių gana. Nėra pasaulyje jokių priežasčių, kad ir pati negalėtum to padaryti.

7. Jauna varžovė verta ne pavydo, o užuojautos

Visos moterys žino bent abstrakčią baimę jaunos varžovės, kuri sumaišo vyrui protą, nuvilioja jį nuo vienmetės žmonos, kad galėtų iki pabaigos gyventi lepinama ir nieko nestokodama. Ir tik todėl, kad yra jaunesnė.

Tačiau tokioms mintims iki tiesos toli šaukia. Jaunos moterys, apipiltos dovanomis ir mylimos vyresnių garbintojų, dažniausiai egzistuoja tik apgautos žmonos vaizduotėje. Be to, reikia pabrėžti iš pat pradžių: pavojus – ne jaunystė, o kitoniškumas. Ne raukšlės veide gali pakenkti santykiams, o naujumo žavesys.

Vyrui, linkusiam į neištikimybę ir nuolat ieškančiam permainų, jaunesnės moterys įkyri kur kas greičiau negu vyresnės. Tą vis patvirtina garsus Vienos plevėsa. Jis – nuolatinis vienos menininkų kavinės svečias, ten jis su pasimėgavimu rodo savo naujausią grobį. Dažniausiai – amerikietes studenčiukes, kurios nuolat keičiasi kas trys keturios savaitės. Ilgesnę pažintį, kurią stebėjo kavinės lankytojai, jis palaikė su bendraamže: visų nuostabai, dešimt mėnesių.

Labai keista, kiek daug moterų bijo jaunesnių varžovių. O juk tai – gryna nesąmonė. Ir laiko švaistymas. Taip pat

būtų galima nuolat baimintis, kad susirgsi raupsais. Daugumai moterų niekada negresia tikras pavojus pralaimėti varžovei. Ir ši baimė tik teoriška. Ją palaiko pokalbiai, kvailos pastabos, perdėti pokštai ir nuvalkioti posakiai. Kadangi žmogus bailys ir godžiai gaudo baimę sukeliančias priežastis, tai baimė įsišaknija vaizduotėje ir tenai tarpsta. Kodėl? Mat tikrovėje stinga galimybių palyginti.

Apskritai yra taisyklė, kad jaunesnė moteris negali pakenkti gerai santuokai ar partnerystei. Vyrai kur kas geresni, negu juos vaizduoja prasti žurnalistai antrarūšiuose iliustruotuose žurnaluose. O kiek yra plevėsų ir širdžių ėdikų? Jiems suskaičiuoti pakaktų abiejų rankų pirštų. Ir jų elgesys tiek pat mažai tinkamas vidutiniam statistiniam vyrui, kaip buvusios imperatorienės Sorayos elgesys – vidutinei statistinei moteriai.

Jeigu vyras vis dėlto palieka žmoną ir išsikrausto pas kitą, tai retai dėl jos jaunumo. Svarbiausia, ar santuokinis gyvenimas buvo pakenčiamas, ar ne. Moterys turi pagaliau liautis apgaudinėjusios save. Jeigu santuoka yra, metas ko nors griebtis. Nesvarbu ko – lavintis toliau, susirasti darbą, išsiskirti ar uoliai puoselėti santuokinį gyvenimą, jei junti, kad jį dar galima išgelbėti. Nevalia sėdėti sudėjus rankų. Ir jeigu nieko nesigriebiama, suteikiama galimybė kitoms moterims – taip pat ir jaunesnėms.

Nebereikšmingas stereotipas

Daug prirašyta apie „tą kitą“, tiek daug, kad ji iškyla prieš akis kaip nusistovėjęs stereotipas. Deja. Mat tai, ką

piešia vaizduotė, tveria ilgiau negu norėtum. Šiaip ar taip, šeštajam dešimtmety „ta kita" buvo kvailoka, moteriška, švelni, erotiška, meili ir jauna. Pastaruoju metu ji ištobulėjo iki studentės, įžūlios, mėgstančios seksą, nebe vaikiškos ir jaunos, tačiau palaidais plaukais, gebančios susižavėti ir trokštančios garbintojų ir, jeigu jau nusižiūrėjo vedusį vyrą, lipančios net per lavonus.

Kad ir apie ką būtų kalbama – paviršutiniškus kino filmus, prastus romanus, banalias iliustruotų žurnalų meilės istorijas ar vidutinio lygio televizijos programas, – žmona visuomet pralaimi ir yra apgaunama, o jauna jos varžovė lieka stipri ir tikra savo pergale. Visuomet pateikiamas tik žmonos požiūris. Ir nieko nežinoma, kas nutiko vyrui ir jaunai varžovei po šios pergalės.

Ir ne be priežasties. Jeigu scenaristai, rašytojai ir žurnalistai pasidomėtų savo istorijos tęsiniu, jų stereotipinė moteris išnyktų kaip sapnas. Po pergalės gyvenimas susiklosto anaiptol ne taip, kaip tikėtasi. Pamestajai žmonai nėra ko graužtis. Nei jos vyras, nei jaunoji varžovė nesimėgauja laime. Ir draugužei tikrai prasčiau gyventi negu žmonai. Greičiausiai – jeigu žmona nereikalauja, – skyrybų nebūna. Varžovė gaišta laiką ir patiria pirmas sunkias sielos žaizdas. Ateity ji tikriausiai vengs vedusių vyrų kaip maro ir išeikvos bent dvejus metus, kad atsigautų po bandymo. Užtat vyras paspraudęs uodegą grįš pas žmoną ir bent kol kas, žiūrint koks jo temperamentas, nenukryps į šalį. Kad atsikratytum nepagrįstos jaunos varžovės baimės ir neapykantos jai, tereikia tik atidžiai stebėti, kas darosi aplinkui. Reikėtų ilgokai paieškoti, kol rastum antrą tikrai laimingą žmoną. Aš

pati penkerius metus buvau jauna meilužė. Nebenorėčiau vėl pergyventi tokios padėties ir nė kiek nepagražinsiu pasakydama, kad vargais negalais išsisukau. Blaiviai žiūrint, varžovei, be menkutės galimybės, beveik nėra ko tikėtis laimingos pabaigos. Jos padėtis siaubinga, o didžiausias privalumas – kaip tik tas, kurio taip bijo žmona: jaunystė.

Ta, kuri jauna, apgaudinėjama

Jauna moteris, kuri tikrai įsimyli vyresnį vedusį vyrą, kad ir kaip būtų manoma, atsiduria itin sunkioje padėtyje. Kadangi jai trūksta patirties, ji tiki jo rimtais ketinimais. Kadangi ji beatodairiškai žavisi vyru, beveik visuomet pranokstančiu ją branda, žiniomis, padėtimi ir turtu, trunka be galo ilgai, kol ji gali sau prisipažinti, kad jis meluoja ir melavo nuo pat pradžių.

Nė vienas vyras jaunai moteriai nepasakys: „Aš palyginti neblogai sutariu su žmona, ji teikia man jėgų ir saugumo, kad sėkmingai daryčiau karjerą. Man tereikia trupučiuko įvairovės“. Atvirkščiai. Vyras pasakoja pirmykštę istoriją, kad yra nelaimingas ir nesuprastas, kad todėl pernelyg daug rūko ir geria, šitaip žalodamas savo sveikatą; tačiau jis laikosi savo pasakojimo jaunos moters akyse beveik nerūkydamas ir negerdamas nė lašo; vadinasi, jam reikia jos pagalbos.

Patyrusi moteris veik po antrojo sakinio supranta, kokia padėtis, ir nekiša pirštų. Tačiau jauna moteris, dar kupina idealų, tiki kiekvienu žodžiu ir mato, koks

kilnus uždavinys jai prieš akis. Žinoma, ji pasirengusi padėti. Žinoma, ji nori mylimajam pagražinti gyvenimą. Ji išdidi, kad išsirinko būtent ją. O kad ji auka, suvokia gerokai vėliau.

Tai viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl nuotykių ieška vyrai susiranda gerokai jaunesnes moteris. Ne todėl, kad bendraamžės atrodo jiems kur kas mažiau geidžiamos, o kad jaunesnes lengviau vedžioti už nosies, nes jos patiklios ir vis dar kenčia tada, kai patyrusi moteris jau seniai būtų parodžiusi kulnis, nes jas taip nesunku nuraminti ir joms reikia tiek daug laiko padėties beviltiškumui suvokti.

Kita priežastis, dėl kurios vyrai renkasi jaunesnes moteris, yra fizinio pobūdžio. Menkesnio lytinio pajėgumo vyrai dažnai ieško jaunesnių moterų, nes jos ne tokios reiklios šioje srityje. Jaunai, lytiškai dar ne visai subrendusiai moteriai svarbiausia – buvimas dviese ir švelnumas. Dažnai jai neapsakomai patinka, kai vedamasi į brangius restoranus, kurių ji pati sau neišgali leisti. Ją pribloškia toji tariamai pagerėjusi padėtis, ir kiekviena taurė šampano brangiame bare yra meilės įrodymas. Ir jai nelabai svarbu, kad lovoje nevyksta nieko ypatinga.

O vyras? Laimi visais frontais. Per nuolatinius susiėjimus vis dar gyvuoja mitas, kad juo moteris jaunesnė, juo labiau ji trokšta lytinio pasitenkinimo. Taigi vyras vadinamas „šauniu bernu“, nors gerokai sunkiau patenkinti keturiasdešimtmetę negu dvidešimtmetę; jam pavydima, kad jis „susidėjęs su tokia jauna moterimi“. O jis vienu šūviu nupylė du zuikius: viena vertus, nedaug išlaidų, o antra vertus, neprilygstamo meilužio šlovė.

Jaunesnes moteris vyrai bent trumpam renkasi dar ir dėl to, kad šios leidžiasi jų valdomos, jas lengviau stumdyti, jos nereiklios, o pažinties pradžioje dažniausiai spindi jaunatvišku optimizmu ir gera nuotaika, tačiau svarbiausia – jos nepavargsta besiklausydamos.

Vyrai myli publiką. Beveik visi mėgsta pašnekėti. O jauna draugė klausosi. Tai, kas žmonai įsipykę iki gyvo kaulo, jauną moterį žavi, ypač pasakojimai apie laimėjimus darbe. Beveik visi vyrai nepasitiki savimi, net ir tie, kurie padarė karjerą. Ir jiems trūksta susižavėjimo, kad ir kas žavėtųsi. O jaunos moterys yra tikros šio meno žinovės.

Vyresnio vyro ir jaunesnės moters santykiams daug reikšmės turi ir prarastos jaunystės ieškojimas. Tačiau čia lazda turi du galus, todėl beveik visi vyrai nusivilia. Apie tai pakalbėsim vėliau. Kol kas – keli žodžiai apie pasitikėjimą savim. Juo mažiau savim pasitiki vyras, juo didesnė galimybė, kad jis – šiurkščiai kalbant – įsitaisys kitą, šitaip padėdamas pagrindą trejopai nelaimei: savo, savo žmonos ir savo draugužės.

Nepasitikį savim vyrai, kurie trokšta visko ir niekada nepajėgia apsispręsti, nesuvokia, kodėl dėl meilės reikia ko nors atsisakyti, kodėl dėl naujų santykių reikia nutraukti senuosius, kodėl apskritai reikia kažką atiduoti. Čia ir prasideda rūpesčiai. Jeigu toks vyras išgalės sau leisti dvi moteris, tą ir darys, bandydamas išlaikyti abi, kol bus įmanoma. Laisva valia jis neatsisakys nė vienos. Pasiryš tik tada, kai grės pavojus netekti abiejų. Ir beveik neabejotinai pasirinks žmoną.

Jaunos varžovės, kuri sugebėjo iš namų išvilioti vedusį vyrą, arba, kitaip tariant, jaunos moters, kuri leidosi suviliojama vedusio vyro, reikia tiktai gailėtis. Dažniausiai ji net nenutuokia, kas jos laukia. Ji mano jau laimėjusi, nes taip kietai grūmėsi, kol tas pasiryžo, tad vien grynai iš savigynos spėja, kad didžiausi nemalonumai jau praeity.

Ir vis dėlto tai, kad vyras išsikraustė iš namų, dar nieko nereiškia. Tikri mūšiai tik prasideda. Ginčas dėl vaikų, pinigų, laiko, dėmesio ir teisių iš visų dalyvių atima daug jėgų. Ir dažnai viskas veltui. Iki skyrybų dar ilgas kelias; ir dauguma vyrų jo taip ir nenueina.

Paskutiniais metais Paryžiuje gyvenau su amerikiečiu. Jis buvo vyresnis už mane dvylika metų, septyniolika metų vedęs ir turėjo du paauglius vaikus. Kaip šie santykiai atsiliepė mano sveikatai, galima pasiskaityti skyriuje „Grožis nepriklauso nuo amžiaus“. Tačiau čia svarbiau kur kas rimtesni dalykai.

Taigi gyvenome Paryžiuje, o kadangi labiausiai mėgsta bendrauti lygūs su lygiais, tai mūsų draugai susidėjo iš vyrų, kuriems daugiau negu keturiasdešimt metų, užimančių gerą padėtį, ir dvidešimt penkerių metų moterų, besiskinančių kelią aukštyn.

Iš anksto pasakysiu, kad šiandien iš tų porų kartu liko tik viena. Visos kitos išsiskyrė ar ketina skirtis. Kai kurios drauge gyveno daug metų. Viena pora net turi du vaikus. Tačiau vieną dalyką įsidėmėjau iškart: nė viena iš tų mano pažįstamų nebuvo išlepinta ir išpuoselėta jauna varžovė. Atvirkščiai. Visos jautėsi neįvertintos,

grūmėsi dėl meilės ir pripažinimo, kentėjo būdamos antrosios, nuolat mėgino išsivaduoti ir niekaip negalėjo priprasti, kad savaitgaliai ir atostogų dalis priklauso žmonai ir vaikams. Visos jautėsi apgaudinėjamos, o aš drįstu teigti, kad žinovas gali iš toli atpažinti jauną moterį, mylinčią vedusį vyresnį vyrą. Labai daug atskleidžia tam tikras skausmo pilnas žvilgsnis, kurį galima pagauti tada, kai ji nemano esanti stebima.

Daugiau pinigų žmonai, mažiau – varžovei

Vyrai, apie kuriuos čia kalbama, puikūs specialistai darbe, tačiau silpni asmeniniame gyvenime ir nesugebą pasiryžti. Tai vadinamieji „BAA“ vyrai, nes jų verslo partnerių, draugų ir pažįstamų knygelėse šalia jų pavardžių ir telefonų numerių parašytos šios raidės (biuras, asmen., asmen.). Pirmas asmeninis telefono numeris – oficialaus buto, kur gyvena žmona ir vaikai, antras – anaiptol ne tokio prabangaus jo ir jaunos jo mylimosios būsto. Šeimos butas paprastai išlaikomas iš atlyginimo, varžovės – iš papildomų pajamų. Taigi pirmoji didelė bėda, gerokai sumažinanti draugužės galimybes pergyventi varžovės laiką ir tapti teisėta žmona, – pinigai. Pinigų varžovės būstui beveik niekada nėra. Pirmiausia vyras su dviem moterimis turi kur kas daugiau išlaidų nei su viena, antra – širdies gelmėse jis nepasitiki jaunesne savo partnere. Tas atsidavimas, su kuriuo ji iš pradžių klausėsi pasakojimų apie jo profesinę sėkmę, susižavėjimas, taip jį traukęs iš pat pradžių, dažniausiai susilaukia

atvirkštinio poveikio. Vyriškis ima įtarinėti savo draugę. Ko jai reikia iš tikrųjų? Gal tikisi iš jo finansinės naudos? Gal būna su juo tik todėl, kad ketina pasinaudoti? Ir jeigu nuoširdžiai myli, tegu įrodo. Geriausia – nereiklumu ir dėkingumu už tai, kad per ją susilaukė šitiekos nemalonumų ir gaišta su ja tiek brangaus laiko, kurį nuvagia iš savo šeimos.

Pamesta žmona, kurios namų išlaidos dažniausiai apkarpomos apmokėti naujai ypatingai pažinčiai, nė neabejoja, kad jos varžovė maudosi prabangoje. Ir jeigu pinigai leidžiami ne jai, tai kur jie dingsta? Užverda nuožmi kova dėl banko sąskaitų, draudimo išmokų ir pinigų namų ūkiui. Žmona mano, kad ji tik viena nukentėjusi. Ji dūsta nuo gailesčio sau, veltui eikvodama jėgas. Jeigu ji suvoktų, kas atsitiko, ir, kad ir kokia nemaloni padėtis, išlaikytų humoro jausmą, tai jaustų visai ką kita: piktdžiugą.

Mat vyro padėtis irgi kebli. Jis, gyręsis jaunai draugužei savo karjera ir pinigais, dabar turi susiveržti diržą ir iš jos prašyti to paties. O kadangi sielos gelmėse ir pats nėra tikras, kad šis ryšys truks ilgai, tai bando išsisukti kuo pigiau. Taupo kaip pašėlęs, pirmiausia nuomai. Iš to vėlgi laimi žmona. O vyras juo karščiau ilgisi įprastos, dažnai prabangios aplinkos, juo skurdesnis butas, kurį jis išnuomojo sau ir draugužei.

Kai atvažiavau į Paryžių ir įsisukau į jau aprašytąjį ratą, greit pastebėjau, kad šitokie vyrai paiso tam tikros mados. Buvo laikomasi mados turėti šeimai elegantišką butą geriausiame rajone, o pačiam su draugužė gyventi butelyje studentų kvartale. Be to, madinga žinoti tam

tikrų naktinių barų savininkų ir barmenių vardus, tačiau tai tik tarp kita ko.

Pamestoji žmona kenčia pavydą, o jaunosios varžovės jausmai pernelyg lengvai pamirštami. Ji nujaučia, kad gyvendamas taip skurdžiai vyras negali būti laimingas. Tiesa, ji žino, kad jis mėgaujasi savim kaip bohemos atstovu, nes taip patiria jaunystės iliuziją ir gali pasakyti: „Pažvelkit, kaip kukliai aš gyvenu, visi mato, kad neskriaudžiu savo šeimos". Tačiau draugužė žino, kad toks gyvenimas netruks ilgai. Vyras, pratęs po darbo grįžti į penkių kambarių butą, išsimaudyti vonioje ir atsipalaiduoti, ilgainiui ima bodėtis dušu virtuvės kampe. Žmona dažniausiai net nenutuokia, kad jaunoji draugužė varžosi su ja ir su ją supančia tariama prabanga – didesniu butu, automobiliu, teniso klubu, kurio narė ji gal yra.

Vieno pažįstamo anglo draugė vokietė pati ėmė mūryti sieną, norėdama atskirti virtuvę nuo prieškambario, paskui dar kamavosi klijuodama ją apmušalais. Tikslas: sukurti tikro buto iliuziją. Ir niekas nebūtų jos sulaikęs, nes ji pamatė žmonos kambarius, kai pastaroji buvo išvažiavusi paslidinėti.

Iš priešiškumo, su kuriuo jos dievinamas draugas žiūrėjo į šias pastangas, ir tokios pastabos: „Gaila kiekvieno skatiko, kurį tu čia sukišai", jai turėjo būti aišku, kokie iš tiesų yra jų santykiai. Tačiau ji buvo pernelyg jauna ir nepatyrusi ir tikėjo, kai jis kada ne kada pareikšdavo: „Mano namai ten, kur esi tu, čia aš puikiai jaučiuosi".

Pirmąkart vedęs vyras ir jo draugužė dažniausiai susiginčija dėl pinigų; na, kai vyras neduoda jų pakankamai namų išlaidoms. Idilišką meilę, kurią tikėjosi patirti jauna moteris ir, žinoma, vyras, užgožia buitis. Pavyzdys: skalbimas.

Tiesa, yra vedusių vyrų, kurie net ir pamestai žmonai išdrįsta siųsti nešvarius skalbinius (ir moterų, pakankamai kvailų juos skalbti), tačiau dažniausiai jaunąją varžovę užgriūva marškinių, apatinių baltinių ir kostiumų priežiūra. Ir prasideda nemalonumai. Butelyje viską skalbti pačiai ir paskui išdžiaustyti neįmanoma, nes atrodytų pernelyg skurdžiai. Nešti į skalbyklą pernelyg brangu, tai suryja dalį namų ūkio pinigų. Taigi kai žmona kaunasi dėl pinigų savo automobilio remontui ar kad galėtų nusiųsti vaikus per atostogas į vasaros stovyklą, jauna varžovė kaulija pinigų sviestui, mėsai ir pienui.

Nėra vyro, kuris mielai duotų pinigų namų išlaidoms. Ir tas nepasitenkinimas padvigubėja, nes jis dabar turi išlaikyti dvi šeimas. Tačiau ir čia žmonos padėtis paprastai būna geresnė. Ji gauna čekį, tuo tarpu varžovei dažniausiai pakišama grynųjų, kurių tuo metu yra vyro kišenėje. Tačiau kad ir kaip taupiai ji juos leidžia, vyro nuostaba prilygsta nepasitikėjimui tada, kai tų pinigų nebelieka.

Varžovė gali ilgai kaulyti nuolatinės pinigų dalies. Beveik visuomet išgirsta neigiamą atsakymą, nes tai prilygtų vienai iš įsipykusių pareigų. Juk vyras turi pakankamai pareigų savo žmonai ir vaikams. O su drau-

gaže jis trokšta lengvų ir nerūpestingų santykių. Juo šie santykiai panašesni į santuokinius, juo nesmagiau jis jaučiasi.

Mano santykius šis pinigų klausimas itin paveikė. Nuolat riejomės dėl smulkmenų. Vedęs mano draugas reikalavo gero valgio, bet maisto produktus turėjau pirkti ne delikatesų parduotuvėje, o prekybos centre. Tačiau yra didžiulis kokybės skirtumas tarp prekybos centro gaminių ir parduotuvės, kur galima nusipirkti šviežių, namų darbo paštetų ir kitų skanumynų, kuriais vyras trokšta pasilepinti. Kad ir kaip ten būtų, aš pralaimėdavau: arba valgis būdavo neskanus, arba mudu susiginčydavome, kad išleidau penkiais frankais daugiau ir šitaip jam neįtikau.

Mudu ginčydavomės net dėl pinigų bilietams. Kasdien turėjau važiuoti į nacionalinę biblioteką rašyti disertacijos. Reikėjo važiuoti metro arba autobusu. Kelionė autobusu buvo graži, pro Liuksemburgo sodą, per du Senos tiltus, pro Dievo Motinos katedrą, Luvrą, o paskui galelis pėsčiomis per nuostabų Palė Rojalio parką. Gražiu oru nešykštėdavau sau šios kelionės. Nors bilietas kainuodavo skatikus, ginčydavomės: metro buvo perpus pigesnis.

Stigo pinigų visoms pažįstamoms, kurių padėtis buvo tokia kaip mano. Dauguma moterų dirbo, kai kurios pusę dienos, tačiau nė viena negyveno išlaikoma, kaip sakoma pagražinant. Visos uždirbtus pinigus sukišdavo namų ūkiui. Ir aš bandžiau kaip įmanydama užsidirbti. Rašiau straipsnius, verčiau ir vis dėlto visuomet jaučiausi kaip kokia parazitė.

Tačiau rietenos dėl pinigų pražudo idilišką meilę greičiau nei ilgas išsiskyrimas. Juo labiau kad varžovė dar ir pastebi, jog į ją žiūrima nerimtai ir visa atsakomybė, kokią tik gali jausti vyras, tenka žmonai ir vaikams. Aš be paliovos girdėdavau: „Kad ir kiek laiko tu mokytumeisi, aš vis tiek uždirbsiu daugiau pinigų". Ir prasidėdavo pinigų, akcijų, hipotekų skaičiuotė, gyrimasis draudimo polisais ir statybos sutartimis, kurie aprūpins jo žmonos ir vaikų saugią ateitį. Ir jeigu išdrįsdavai paklausti: „O kaip tu įsivaizduoji mano ateitį?", stodavo nesmagi tyla. Dažniausiai ateitis yra toks reiškinys, kurio vyras negali suvokti, jis juk vos ne vos susitvarko su dabartimi. O iš tikrųjų jis galvoja taip: „Ak, ji jauna ir daili, be to, juk ji kalta dėl visų šitų mano šeimyninių nesklandumų. Ir jeigu man nusibos, tai kaip nors išsivers".

Per daug palyginimų, per mažai švelnumo

Antras didžiulis rūpestis, nuo kurio kenčia jauna varžovė – pamestai žmonai tai didžiausia staigmena, – meilės ir švelnumo trūkumas. Jauni žmonės apskritai yra švelnesni negu seni, o moterims reikia daugiau švelnumo negu vyrams. Taigi jaunai moteriai, kurios meilužis pagyvenęs ir kuris dar jaučiasi nusikaltęs žmonai ir vaikams, nėra ko pavydėti.

Dėl tokių santykių nusidėvima kur kas greičiau negu santuokoje. Kadangi vyras be paliovos lygina žmoną su drauguže ir – sąmoningai ar ne – vis ieško priežasčių draugužei pamesti, jai prikišama kiekviena smulkmena.

Jeigu ji padaro kad ir menkiausią klaidą, jis galvoja: „Dieve, man nepavyko šie mainai“.

Man nudiegia širdį, kai dabar perkratinėju mintyse penkerius metus, kuriuos praleidau su tuo vyru, ir lyginu su kitu savo gyvenimu. Regis, neįtikėtina, kad galėjau tenkintis tomis švelnumo kruopelėmis. Buvo dienų, kai jis vos pratardavo man žodį. O viešumoje elgėsi kaip svetimas. Protu galėjau atleisti jam tokį elgesį, nes jis lankydavosi užeigose, kur sutikdavo žmonos draugų. Tačiau savo širdies negalėjau įtikinti. Jis niekada nelaikydavo man už rankos, nepadėdavo apsirengti palto, o ką jau kalbėti apie bučinį kitų akivaizdoje. Pavalgius restorane jis dažniausiai atsistodavo ir nužingsniuodavo prie durų, regis, visiškai mane pamiršęs. Jei pareikalaudavau pasiaiškinti, išgirsdavau atsakymą: „Turi prie šito priprasti“. Jeigu nepasitenkindavau tokiu atsakymu, man atrėždavo: „Jeigu nenutilsi, būsiu priverstas išeiti iš namų“. Tai buvo tiesus kelias į pamišimą.

Pirmaisiais mūsų bendro gyvenimo metais dar galėjau ištverti. Vėliau man akys paplūsdavo ašaromis, kai matydavau vyrą, padedantį moteriai apsivilkti paltą ar atidarantį jai duris. Trokšte troškau švelnumo, net iki absurdo. Bet kokia jausmingumo apraiška sukeldavo man begalinę neviltį.

Labai puikiai prisimenu: tai buvo paskutiniai metai, pavasaris. Rengiausi eiti į biblioteką ir jaučiausi išsekusi ir apatiška, nes buvau pralaukusi jo iki trečios valandos nakties. Jis sakė užsisėdėjęs su verslo partneriais rusais. Kad ir kaip ten būtų buvę, aš nusprendžiau ko nors išgerti kavinukėje po arkada, supančia Palė Rojalio parką.

Prie kavinukės sienos buvo didelis aptvaras visokiems margaplunksniams paukščiams. Tarp jų buvo ir neišskiriamųjų porelė, dvi papūgos persikų spalvos galvutėmis, žavingi padarėliai. Negalėjau atplėšti nuo jų akių – tokie švelnūs buvo šie paukšteliai vienas kitam.

Nebeprisimenu, kiek laiko šitaip prasėdėjau į juos žiūrėdama. Tačiau prisimenu, kad staiga apsipyliau ašaromis ir niekaip nepajėgiau liautis kūkčiojusi.

Padavėja atsisėdo šalia ir bandė mane nuraminti, tačiau aš sugebėjau atsistoti tik po gero pusvalandžio. Atitinkamas buvo ir mano tos dienos darbas.

Kartais, kai tikrai nebeišmanydavau ko griebtis, eidavau į kiną. Aštuonis kartus žiūrėjau filmą „Haroldas ir Modė" ne tik todėl, kad tai didelės meilės istorija ir vienas estetiškiausių mūsų laiko filmų, bet dėl scenos, kuri valandoms grąžindavo man jėgas. Vakaras, Haroldas ir Modė sėdi ant ežero kranto šalia vienas kito. Vakaro danguje matyti tik jų siluetai – ir Haroldas lėtai lėtai padeda galvą Modei ant peties. Viskas.

Aš ir šiandien nesuprantu tų jausmų, kokius man žadino tas filmas – jis priskiriamas prie modernios klasikos kūrinių ir jau seniai kasdien rodomas Paryžiaus Lotynų kvartalo kino teatreliuose. Anuomet tie jausmai man buvo gyvybiškai svarbūs.

Į draugę atsižvelgiama retai

Jeigu kas ir teikė man paguodos šioje beviltiškoje padėtyje – paguoda yra blogas žodis, – tai panašus visų mūsų pa-

žįstamų vyrų elgesys. Todėl mums, moterims, visoms buvo panašiai. Jautėmės esančios prielipos, visiškai nereikšmingos. Pamažėle tarp mūsų atsirado šiokio tokio bendrumo, vienos mėgino pralinksminti kitas. Keikėme žmonas, kurios sunkino mums visoms gyvenimą, nesuvokdamos, kad tik vyrai kalti. Jeigu tos godžios žmonos pagaliau ateitų į protą ir ne tiek daug reikalautų, tai vyrai su jomis išsiskirtų per keletą mėnesių, manėme mes. Nesupratome, kad pasiryžti gali vien tik vyrai.

Didžiausias jaunos varžovės privalumas, kaip jau sakyta, yra jos jaunystė. Ir tik dėl nepatyrimo ji laikosi įsikibusi vilties, pažadų, kai kurių sakinių, lengvabūdiškai mestų siekiant vieno tikslo: ją nuraminti. Jauna varžovė yra visiška beteisė. Tikriausia to žodžio prasme ji yra papuošalas, rodomas visiems, prisegamas prie atlapo, o paskui pamirštamas.

Žinoma, paprastai ji turi visiškai paklusti. Svarbūs tik vyro norai. Visiškai nesvarbu jos įsivaizduojama ateitis, pastangos įgyti specialybę ar mokytis. Ji nuolat girdi, kad pasaulio centras yra vyras, tokius paliepimus: „Džiaukis, kad tavim rūpinasi toks šaunuolis kaip aš". Jai nevalia tikėtis didesnio dėmesio, juo labiau jos jausmų paisymo.

Pavyzdys. Tais vakarais, kuriuos leisdavome su savo pažįstamais, moterys dažniausiai tylėdavo, kalbėdavo vyrai. Apie ką? Apie savo šeimas. Jiems nė į galvą neateidavo, kad ši tema mums, moterims, itin skausminga. Jiems rūpėjo vienas dalykas: įrodyti, kokie jie geri ir rūpestingi šeimų tėvai. Ir tik paskui imdavo girtis naujais savo laimėjimais – mumis.

Simonas, gerai įsitaisęs tarptautinės organizacijos valdininkas, mėgdavo pareikšti: „Pasižiūrėkit į mane. Visą algą atiduodu žmonai ir vaikams. Ir štai sėdžiu aš, o mane išlaiko draugužė, mažne perpus už mane jaunesnė“. Georginai buvo tik dvidešimt penkeri, ji dirbo asistente žinių agentūroje. Anksčiau, būdama Simono sekretorė, ji labai gerai uždirbdavo. Tačiau turėjo atsisakyti darbo, kai pasklido kalbos apie jų ryšius. Agentūroje ji gaudavo maždaug pusę ankstesnės savo algos. Kai paliko žmoną, Simonas pasiskolino iš draugų pinigų, kad galėtų įmokėti už butą. Tačiau namų išlaidas dengė Georgina – ištisus septynerius metus.

Per tokius vakarėlius, kurie man kaskart buvo tikra kankynė, buvo daug geriama, dažniausiai iki paryčių. Mes kukliai sėdėdavome šalia; seniai būdavome viską apšnekėjusios ir tik galvodavome: kaip išviliosiu savo draugą namo? Prašyk neprašiusi, galėjai atsistoti ir išeiti – jokio poveikio. Taigi dažnai miegodavome bute ar bare kokiame nors krėsle. Niekas nepasigesdavo mūsų net iki ryto šešių. Vyrai ir toliau rėkaudavo, oras nors kirvį kabink dėl dūmų, gvildenamos temos vis tos pačios: nepatenkinta žmona, brangios vaikų mokyklos ir buvusių draugužių privalumai.

Nusivilia ta, kuri tikisi ištikimybės

Žmona žino, o jauna jos varžovė nenori prisipažinti pati sau, kad ji ne vienintelė. Jeigu vyras pameta savo šeimą ir apsigyvena su draugužе kartu, tai dar anaiptol ne-

reiškia, kad bus jai ištikimas. O kodėl turėtų būti? Vyras, kuriam reikia dviejų moterų, pratęs meluoti. Koks skirtumas, vienu melu daugiau ar mažiau.

Mūsų pažįstami vyrai irgi nesivaržė. Atvirai kalbėdavo apie neištikimybę, kai arti nebūdavo jų draugių. Kartą Simonas man iki menkiausių smulkmenų išdėstė, kaip ketino suvilioti savo viršininko sekretorę. Kaip mokinukas buvo sukurpęs mūšio planą ir didžiavosi strategija, kuri, jo nuomone, turėjo padėti jam pasiekti pergalę. „O kaip Georgina? Tu jos nebemyli?“ – naiviai paklausiau aš. Jis užjausdamas nužvelgė mane: „Tai visai kas kita. Tik pasismaginimui. O Georgina – ilgam laikui“.

Gyvenimas sudėtingas ir pilnas netikėtumų. Jeigu nebūtų taip skaudu, būtų galima pasijuokti. Žmona sėdi namie ir skundžiasi nuoboduliu, draugužė vėlgi priversta rodytis viešai, nori ar ne. Jai tai pareiga, įkyri, varginanti, ryjanti laiką pareiga. Georgina galėjo nertis iš kailio maldaudama; jeigu Simonas jau užsisėdėdavo restorane, tai užsisėdėdavo. Ji nedrįsdavo jo palikti ir eiti namo viena. Pirma, ji nebūtų užmigusi, o antra – žinojo tokio savo elgesio padarinius: gėrimas bloga šlove garsėjančiuose Pigalio aikštės baruose. Vieną kartą ji išėjo anksčiau. Rezultatas: paskui dvi dienas nebematė Simono. Niekas nežinojo, kur jis dingo. Kai galop buvo rastas – be sąmonės gulįs ant gatvės palei sąvadautojų kavinę, – turėjo gydytis ligoninėje nuo sunkaus apsinuodijimo alkoholiu.

Ilgainiui Georgina sugalvojo veiksmingą būdą – iš esmės parodydama visišką savo bejėgiškumą. Vakarienia-

vome restorane, ir iš daugelio ženklų buvo matyti, kad vyrai planuoja nemigo naktį: taurelė konjako su kava, tada dviguba nuplauti kavai, paskui alus ir taip toliau.

Mudvi su Georgina iškalbingai susižvalgėme. Georgina buvo pabalusi ir pavargusi. Jai reikėjo namo. Dieną buvo sunkiai dirbusi ir turėjo anksti keltis, kad paimtų interviu iš užmiestyje streikuojančių darbininkų. Kai jos prašymų nebuvo išklausyta, ji atsistojo, nuėjo į tualetą ir nebegrįžo. Po dešimties minučių nuėjau jos ieškoti. Ji buvo užsimerkusi ir atsišliejusi į veidrodinę prausyklos sieną. Pamačiusi mane, be žodžių nuslydo ant grindų ir liko gulėti nejudėdama.

Supratau: ji vaidina. Tačiau suvaidinau ir aš. Regis, tą numanė ir Simonas, nes visiškai nesusijaudino, kai jį atvedžiau. Bet savo planus jis pakeitė, iškvietė taksi ir parvežė Georginą namo. Kitą dieną atsitiktinai sutikau Simoną, ir jis man pasakė tai, iš ko supratau, kokia ateitis laukia Georginos. „Jeigu tik žinočiau, kaip susitarti su Joana, – pasakė jis (Joana buvo jo žmona), – tai vesčiau Georginą“. – „Tu negali be jos gyventi?“ – paklausiau. „Ne todėl, – pamokė jis mane, – o kad santuoka jai suteiktų saugumo ir ji kaskart ne taip baisiai jaudintųsi, kai aš trupučiuką nusidedu“.

Ką gi, Simonas ir Georgina nesusituokė. Juodu išsiskyrė. Georgina grįžo į Londoną, o Simoną priėmė atgal žmona. Jis pažadėjo pasitaisyti. Butą, kur jis gyveno su Georgina, pardavė. Georginos, kuri nieko daugiau netroško, tik ištekėti ir turėti vaikų, sąskaita: septyneri metai, atiduoti netinkamam vyrui.

Sugriautas pasitikėjimas savimi ir nesėkmingi bandymai pabėgti

Žinoma, logiškas klausimas: kodėl ji neperprato jo gerokai anksčiau? Kodėl jauna moteris leidžia, kad su ja būtų taip blogai elgiamasi? Kodėl ji neatsitiesia? Atsakymas paprastas: ji nebepasitiki savimi. Ji pernelyg klausėsi vyro, kuriuo iš pradžių aklai tikėjo, žodžių, kad yra niekas, nieko neturi, nieko negali ir niekada iš jos nieko nebus: kad turi dėkoti Dievui, jog rado globėją; kad geresnio gyvenimo jai nebus. Ši taktika mažne visuomet pasiteisina. Pagal ją buvo valdomos ištisos kartos ištekėjusių moterų. Tačiau draugė, kuriai nuolat primenamos būsimos skyrybos, paverčiama dar klusnesne.

Širdies gelmėse atsidavęs žmonai

Georginos likimas labai panašus į daugelio moterų, prasidėjusių su vedusiais vyrais. Jos draugas net neketino palikti žmonos. Šioji buvo iš literatūrinių Paryžiaus sluoksnių, parašiusi knygą apie Prancūzijos revoliuciją, puikiai skambino pianinu. Ją supo savotiška šlovė, kurios nenorėjo netekti ir Simonas. Nors tarp draugų jis gyrėsi Georginos jaunyste ir mėgavosi įvaizdžiu „šaunaus berno“, sugebančio pavergti dvidešimt penkerių metų moterį, širdies gelmėse jautėsi atsidavęs žmonai. Jis žinojo, kad žmona palauks. Mat buvo katalikė ir priklausė kartai, kuri paprastai nesiskirdavo. Be to, juodu turėjo keturis vaikus.

Apskritai pasakytina štai kas: kuo jaunesnė varžovė, kuo didesnis amžiaus skirtumas, tuo mažesnė jai tikimybė ištekėti. Vyras pernelyg baiminasi. Jis irgi bijo senatvėje būti pamestas ir nenori statyti ant kortos saugios gyvenimo pabaigos, ypač materialios prabangos, kurią įsigijo santuokos metais.

Jeigu draugė jaunesnė labai daug, tai protinis skirtumas, menkesnis išsilavinimas yra gan svarus pagrindas vyrui nuvarginti. Posakis, kad „vyrams patinka kvailos moterys", yra klaidingas. Dažniausiai vyrai geresni, negu manoma. Tik kvaili vyrai geidžia kvailų moterų. Reikliam vyrui reikia partnerės, kuri teiktų jam dvasinio peno. O moteris, su kuria vyras negali pasikalbėti, kad ir kokiomis besižavinčiomis akimis į jį žvelgtų, ilgainiui nusibosta bet kokiam vyrui. Pirmuosius dvejus metus Paryžiuje aš gyvenau šalia Operos teatro. Gretimame bute gyveno banko direktorius. Tas butas buvo dviejų kambarių, nes jis su šeima turėjo didelį namą kaime. Butu jis naudodavosi tik tada, kai ketindavo eiti į operą ir nenorėdavo grįžti namo naktį, kai šeima atvažiuodavo į Paryžiaus parduotuves ar kai apimdavo keistas noras praleisti savaitgalį mieste.

Žinoma, galėjai manyti, kad butas turėjo praversti ir kitiems tikslams – kad ir ramioms meilės valandėlėms, – tačiau taip nebuvo. Visus tuos dvejus metus, kai gyvenau tame name, niekada nemačiau pono Renaux einančio į butą su kita moterim, ne su žmona.

Ir tie, kurie pažinojo jo žmoną, nesistebėjo. Mudvi iškart susidraugavome. Ji buvo kūninga ponia – ne vokiečių, o prancūzų masteliu, – maždaug šešiasdešimties

metų, labai raudonomis lūpomis ir žvitriomis akimis. Nebuvo šykšti, kai mane netikėtai užgriūdavo svečiai, paskolindavo man šviestuvų ir indų ir kada ne kada mokydavo mane laimingos santuokos pagrindų. Niekas neabejojo, kad ji apie tai nusimano. Vien į ją pažvelgus buvo aišku, kad ji laiminga. Ji ir neslėpė, kaip myli savo abu suaugusius sūnus ir vyrą. Ji man pasakė: „Ateities nė kiek nebijau. Žinau, nuo ko ji priklauso. Nuo sumanumo. Aš linksminu savo vyrus, jie nė akimirkos su manim nenuobodžiauja. Aš kaupiu įdomias istorijas ir, ačiū Dievui, turiu humoro. Kai visi pietaujam, paskui dar ištisas valandas šnekamės. Apie visus reikalus kalbamės atvirai. Ir žinot, ką sako mano vyras, kai grįžta iš komandiruotės? Jis sako: „Ak, kaip aš nuobodžiavau be tavęs". Ir aš juo tikiu".

Bemaž neįveikiama problema: bendravimas

Būtina geros partnerystės sąlyga yra sugebėjimas kalbėtis ir kartu juoktis. O nuo ko tai priklauso, jeigu ne nuo panašaus proto lygio, išsilavinimo ir humoro jausmo? Tiesa, vakarą galima smagiai praleisti ir su menkesnio intelekto žmogum, tačiau ilgainiui tai darosi sunku. Turiu galvoje intelektinį skatinimą ir tikrą savitarpio supratimą.

Dažnai nesusikalba netgi bendraamžiai. Tačiau vyresnio vyro ir daug jaunesnės moters nesusikalbėjimas tampa grėsmingas, kur kas grėsmingesnis negu vyresnės moters ir jaunesnio jos draugo. Mat vyrai yra nekantresni

už moteris, juos lengviau išmušti iš vėžių, jie niekada nepraleidžia progos pasipuikuoti savo pranašumu. Ir jaunai moteriai tai katastrofa. Juk ji dažnai girdi tokį sakinį: „Ak, tu nesuprasi“, o širdį dažnai pradedama lieti tokiais žodžiais: „Žinoma, tu nieko nenutuoki, tačiau reikalas štai toks“.

Neverta nė aiškinti, kaip tokios frazės griauna jauno žmogaus savimonę. Ir kas būna, jei jauna draugė pernelyg silpna apsiginti? Ji vis labiau nusižemina, todėl dar labiau trypiama ir jos dar mažiau paisoma. Santykiai darosi vis lėkštesni, ir kelias, kuriuo vyras žengia iki visiško abejingumo, vis trumpėja.

Ieškant dingusios jaunystės

O dabar tema „Ieškant dingusios jaunystės“. Moterys, kurių vyrai jaunesni, paprastai elgiasi labai atsargiai. Užtat vyrai dažnai iš paskutiniųjų trokšta susigrąžinti savo jaunystės metus ir, žinoma, susilaukia tik to, kad tas amžiaus skirtumas kuo storžieviškiausiai pakišamas jiems po nosim.

Pavyzdžiui, mano draugas Paryžiuje spyrėsi lankytis diskotekose, kur rinkdavosi mažne paaugliai, „kad nemanytum, jog dėl manęs niekur nebegali eiti“. Viena niekada nebūčiau ėjusi į tas užeigas, kurias jis parinkdavo, ir būdavo labai nesmagu žiūrėti, kaip veikdavo aplinkinius, daugiausia mokinukus ir studentus, žilaplaukis vyras brangiais drabužiais. Be to, jis dar įžūliai elgėsi, troško dėmesio, tempėsi mane į tuščią šokių aikštelę,

kad visi į mus žiūrėtų, nors buvo prastas šokėjas. Tačiau pamatęs ką nors besijuokiantį klaikiai įsižeisdavo ir bandydavo veltis į ginčus.

Žinoma, jis net nenutuokė apie tokių užeigų papročius. Nežinojo, kad dera leisti pirmiems šokti pripažintiems šokėjams ir kad kiti išdrįsta tik tada, kai aikštelė tokia pilna, jog niekas nebepastebi tavo šokimo. Jis to nepaisė ir stebėjosi, kad kiti iš jo šaiposi ir elgiasi su juo priešiškai.

Kartais jis bandydavo dirbtinai pralinksmėti. Gerdavo kaip arklys ir vaišindavo visą stalą. Tačiau niekada nepralinksmėdavo. Dažniausiai tokie vakarai baigdavosi tvirtinimu: „Aš ir vėl buvau vyriausias iš visų užeigos svečių“, paskui ištisoms dienoms jam subjurdavo nuotaika. Ir vis dėlto jis niekaip negalėjo atsisakyti šių išvykų į jaunystę.

Nepagrįstas pavydas griauna pasitikėjimą

Tačiau kur kas didesnė bėda yra pavydas. Ir jeigu neatsiranda kitokių priežasčių, dėl kurių išyra vedusio vyro ir jo jaunos draugužės santykiai, tai pavydas tikrai juos išardo. Draugę kankina pavydas žmonai, o vyras klaikiai pavydi savo draugės. Dėl dviejų priežasčių: dėl savo paties netikrumo (gal jaunesnis vyras galėtų suteikti jai daugiau laimės) ir dėl to, kad jis pats nėra ištikimas. Savo žmoną jis apgaudinėja su jauna varžove, o jauną varžovę – su žmona. O koks yra pats, to tikisi ir iš kitų. Jei tai daro pats, mano, kad tą darys ir kiti. Užburtas ratas, bet ir klasikinis savęs baudimo pavyzdys.

Daugumos vyresnių vedusių vyrų ir jaunų jų draugių nepasitikėjimas vienų kitais tiesiog apčiuopiamas – ir jis viską apnuodija. Simonas neabejojo, kad Georgina, kuri savaitgaliais skrisdavo pas tėvus į Londoną, tiesa, dėl pinigų stygiaus ir šiaip gana retai, lankosi pas buvusį draugą ir meilužį. Kodėl? Kadangi pats, vos ji nusigręždavo, skubėdavo pas žmoną ir nakvodavo tenai.

Kai Georginos tėvas susirgo ir jai reikėjo parvažiuoti namo, atsiskleidė visas Simono pavydo absurdiškumas. Georgina neseniai buvo gavusi dovanų šunį, kuris Simonui buvo kaip krislas akyje, nes jis pavydėjo kiekvieno jos meilaus žvilgsnio, kiekvienos glamonės. Atsisveikindamas jis atsisakė prižiūrėti šunį. Vargšas gyvulėlis tikrai būtų nusibaigęs, jeigu ne Simono sūnus, kuris atėjo į butą plokštelių, pasigailėjo šuns ir jį išsinešė.

Kai nebuvo Georginos, Simonas nė vienos dienos nepraleido bendrame jų bute. Paaiškino, kad bijo, be to, jam nesmagu lindėti ten, kur juo niekas nesirūpina, kol jo draugužė smaginasi Londone.

Pavydas būdingas visiems žmonėms. Tačiau nepagrįstas pavydas pernelyg žeidžia ir po kiek laiko pasidaro nebepakeliamas. Dar puikiai prisimenu pirmas atostogas, kurias su savo vedusiu draugu praleidau Viduržemio jūros saloje. Gyvenome pas italų šeimą, o laiškų turėjome važiuoti į gretimą uostą. Važiuodavo jis, nes sakė, kad kalnų keliais važiuojąs geriau negu aš. Tačiau iš tikrųjų jis tenorėjo, kad aš nepamatyčiau laiškų, kuriuos jam siuntinėjo žmona. Buvo man pamelavęs, kad nutraukė su ja visus ryšius, ir aš per savo nepatyrimą juo patikėjau.

Taigi laiškus jis laikė melavimu, o kai vieną dieną man parašė brolis, iškėlė siaubingą sceną. Padavė man voką grėsmingai žaibuodamas akimis, o kai ketinau atplėšti, pratrūko bartis. Mano nekantrumas – jam įrodymas, kad jo draugija man neįdomi. Gal galėčiau pakentėti ir neskaityti dabar to laiško? Ar laiškas tikrai nuo mano brolio? Jis abejojo. Aš esu nedėkinga, nepatikima, su manim negalima turėti nieko bendra. Kai vėlai vakare išdrįsau perskaityti laišką, sužinojau, kad mano motina paguldyta į ligoninę.

Nemiegojau visą naktį ir išsireikalavau leidimą kitądien paskambinti namo. Taip ir padariau, tačiau mano draugas tris dienas nepratarė man nė vieno žodžio. Jis buvo tikras, kad laiškas nuo kito vyro, kad mudu prieš jį susimokę, kad aš ieškau priežasties jį pamesti ir grįžti į Vieną pas kurį nors iš savo draugų. Tik po kelių dienų jį nuraminau.

Skaudi vieta: buvęs draugas

Beje, „buvęs draugas" – atskira tema. Jis be galo kenkia santykiams, nors dažniausiai jo nė nėra. Vyresnio amžiaus vedusiems vyrams neapsakomai sunku suvokti, kad jaunos jų draugės neturėjo tokių išgyvenimų, apie kuriuos būtų verta kalbėti. Ir jie patys tvirtai tiki, kad turėjo. Juk jų žmonos tebėra. O kadangi apie kitus sprendžia pagal save, tai nė neabejoja, kad yra buvusi meilė, kuri ir toliau vaidina svarbų vaidmenį.

Ir mane nepaprastai kankino tokie įtarinėjimai, jie itin gadino mūsų santykius. Dar prisidėjo ir tai, kad jis

manė turįs pagrindo. Mat vieną dieną, kaip tyčia sekmadienį, kurį jis tąkart leido su manim (jo šeima buvo išvažiavusi paslidinėti), paskambino iš Vienos architektas, tolimas mano pažįstamas. Gavo mano telefono numerį iš bendro mūsų pažįstamo ir klausė, ar negalėčiau patarti jam, kokiame viešbutyje geriausia apsistoti, nes jis keturioms dienoms atvažiuoja į Paryžių.

Nebuvau ištarusi nė dviejų sakinių, kai pastebėjau, kad amerikietis mano draugužis stovi už nugaros ir niršta. Jis visuomet įtardavo blogiausius dalykus, kai kalbėdavau vokiškai. Norėdama jį nuraminti pasakiau, kas skambino ir ko norėjo. Nuskambėjo toks atsakymas: „Tikriausiai laikai mane idiotu. Tai tavo buvęs draugužis. Jis tiksliai žino, kad sekmadieniais dažniausiai būni viena, ir nori su tavim pasimatyti". Ir tai tęsėsi toliau, ištisą valandą, kol tikriausia to žodžio prasme jis apsiputojo. Nuo tos dienos „buvęs draugužis" įsipindavo į kiekvieną mūsų ginčą, o jei pavėluodavau grįžti namo, visuomet išgirsdavau: „Aha, sutikai savo buvusį draugužį".

Pavydas yra didžiausias žmonos sąjungininkas. Ji net nenutuokia apie kančias, kurias turi ištverti neištikimas jos vyras, ir neįsivaizduoja, ką jaučia jos tariamai tokia stipri jauna varžovė, kai sužino, kad vyras paslapčiom lanko savo šeimą. Visuomet būna informatorių, gal geranorė pažįstama ar vyro sekretorė, kuri jaunai draugužei „karštosiomis" pateikia ką tik sulaužytos ištikimybės faktų: kad jis pripirko žmonai ir vaikams naujų drabužių, kad naujas jo kostiumas kainavo visą krūvą pinigų, kad šeimai jis planuoja brangias vasaros atostogas Graikijoje, kad po pietų, kai draugužė mano jį sėdint kon-

toroje, jis žaidžia su žmona tenisą, kad vedasi žmoną dalykinių pietų ir kad žmona lydės jį į komandiruotę Briuselin.

Dar baisiau būna, kai jauna draugė sužino, kokie iš tikrųjų jos mylimojo ir žmonos santykiai. Kad nėra ko svaičioti apie visiškai nutrauktus ryšius. Kad žmonai buvo pasakyta: „Nesijaudink, dieną visuomet galėsi mane rasti, niekas nepasikeis, viskas liks po senovei. Aš tik kai kada vakarais ne visuomet grįšiu namo tuo pačiu laiku". Užtat draugei patėkšta tokia versija: „Aš juk bendrauju su vaikais, o su žmona palaikau ryšį tik per advokatą".

Bauginąs šeimos sekmadienis

Net jeigu bendri pažįstami ir nieko nepasako, jaunai varžovei pamažėle aiškėja, kad ji apgaudinėjama. Ir pirmąkart kyla mintis mesti tą vyrą. Savaitgalio trauma, nuo kurios ji kentėjo iš pat pradžių, ilgainiui darosi dar skausmingesnė, vadinamosios šeimos dienos – vis labiau nepakeliamos. Net jeigu santykiai ir šiek tiek nusistovėjo, tai tariamai itin stipri varžovė anaiptol negali būti tikra, kad vyras po sekmadienio, praleisto su šeima, sugrįš pas ją. Jeigu jis grįžta tik po vidurnakčio, ji tikrai skaičiavo valandas po vakarienės ir įsivaizdavo visokius siaubus. Ji nežino, kas vyksta iš tikrųjų, tačiau baiminasi paties blogiausio.

Visa tai keltų juoką, jeigu nebūtų taip tragiška. Neįmanoma suvokti, kodėl vyrai užsikrauna sau tokią naštą. Tas bauginąs šeimos sekmadienis dažniausiai praeina

pagal tokią schemą: vyras pasirodo savo žmonos bute ir priimamas gana šaltai. Norėdamas pabėgti nuo įtampos, jis apsisaugo vaikais. Vedasi juos į kiną, eina paplaukioti ar žaidžia futbolą, šitaip palengva tirpindamas ledus.

Jeigu jis patraukia į savo pusę vaikus, tai vėl drįsta pasirodyti namie, kur ir žmona po tam tikro laiko gali pasižiūrėti jam į akis ir pasikalbėti. Vakarieniaujant šeimos darna jau atkurta ir tveria iki vaikai eina miegoti.

Paskui, kai sutuoktiniai lieka vieni, jie iš pradžių kalba apie vaikus ir piniginius reikalus, kiek kainavo naujos mokyklinės kuprinės ir ką sakė dantų gydytojas. Norint atsipalaiduoti, įsipilama išgerti, ir tada kalba nukrypsta į svarbiausią dalyką. Vyras ramina, įkvepia vilčių ateičiai, pabrėždamas jų bendrumą, gaivina senus prisiminimus, kalba apie uošvius. Abu susijaudina. Vyras pradeda jausti, kad jo vieta čia. Ir vis dėlto po valandos kitos jis atsistoja ir atsisveikina. Ir tada mažne visuomet nuskamba tas bauginąs klausimas: „Juk buvo beveik kaip anksčiau – kodėl tu išeini?“ Atsisveikinama vėl taip pat šaltai, kaip ir buvo pasisveikinta. Ratas užsidarė, ir kitą sekmadienį kova vėl prasideda.

O kai grįžta pas draugę, toji dažniausiai plūsta ašaromis, ją reikia vėl numaldyti – tikrai alinąs gyvenimas.

Šioje stadijoje dauguma vyresnio amžiaus vedusių vyrų ir jaunų jų draugių santykių pablogėja. Paprastai juos nutraukia jaunoji varžovė. Kenčia tik tos moterys, kurios vienos nesukaupia jėgų ir neišsivaduoja. O greit išsivaduoti nepavyksta toms, kurios ieško kito vyro. Bendraamžiai pasirodo esą kvaili ir nesubrendę. Čia galėtų padėti tik meilužio žmona.

Jeigu paliktoji žmona tuo metu stotų į kovą ir pasakytų: „Nė dienos nebepakęsiu – ji arba aš“, ji, be jokios abejonės, laimėtų. Tačiau dažniausiai ji nekovoja, nes nenutuokia apie savo vyro santykius, pernelyg vertina varžovę ir pernelyg bijo visiškai netekti vyro. Ir kas toliau? Žmona lieka nuolanki, vyras laisva valia nepaleidžia iš nagų grobio, viskas užsitęsia, kol galop vieną gražią dieną – ir iki jos gali praeiti daug metų – jaunajai moteriai viskas įgrista, ir ji išeina. Tačiau iššvaistoma be galo daug jėgų, o visi dalyviai lieka kuo sunkiausiai sužaloti.

Pati didžiausia pamestos moters klaida – gailestis pačiai sau. Antra didelė klaida – įžeistas orumas ir jo įkvėptas elgesys: su tuo tipu nebenoriu turėti nieko bendra. Atsidėjimas savo nelaimei jai trukdo blaiviai mąstyti ir daryti logiškas išvadas. O kaip tik čia jos stiprybė. Ji gali sunaikinti jauną varžovę, tačiau tik suvokdama jos padėtį ir žinodama, kokie iš tikrųjų jos ir pabėgusio vyro santykiai. Neteisinga visą kaltę suversti vien jaunai nepatyrusiai moteriai. Galima iškart spjauti į nuvalkiotą įvaizdį gudrios varžovės, kuri susuko vargšui vyrui galvą ir kuriai ant sąžinės guli nekalto žmogaus suvedžiojimas. Ta, kuri trokšta pergalės, turi pripažinti tiesą: čia kaltas mano vyras, čia kalta jo draugė, o čia suklydau aš pati.

Vyrą pažįsti puikiai. Dabar reikia tik pažinti jo draugę ir sužinoti, kuris iš jų nekantresnis, kuris pasiduos pirmas. Jeigu matyti, kad draugę jau pradeda kamuoti nuovargis, reikia kibti į ją. Jeigu tai vyras, reikia pamėginti ir priversti jį ryžtis. Tačiau smulkiau apie tai bus pakalbėta vėliau.

Kad ir kaip kaltindama vyrą, žmona turi suvokti, kad kenčia ir jis, kad jis kur kas silpnesnis, negu ji manė, kad jį graužia sąžinė, kad jis iš pradžių ištisas naktis negali sumerkti akių, ištisas savaites geria raminamuosius ir nieko labiau netrokšta, kaip vėl susigrąžinti pirmykštę padėtį.

Ir apie savo įtaką naujiesiems santykiams žmona paprastai net nenumano. O ji nuolat net nė piršto nepajudindama prisideda prie to, kad jaunos varžovės gyvenimas pasidaro nepakeliamas.

Vyrai yra pernelyg linkę kankinti moteris savo praeitimi. Tai matyti labai anksti iš bendraamžių elgesio. Berniukai kur kas dažniau pasakojasi apie buvusias meiles negu mergaitės, smulkiai pasakoja apie užkariavimus, giriasi gražiomis savo buvusių mylimųjų kojomis ir orgazmais, leisdami esamai draugei pajusti, kad ji bus kaip reikiant įvertinta tik tada, kai jų pažintis nutrūks. Daugelis vyrų negali įvertinti to, ką turi. Kai kurie apskritai geidžia tik tokių moterų, kurios jiems neprieinamos. Didžiausias žmonos privalumas dabar yra tas, kad ji, taip sakant, yra pasišalinusi ir todėl, kad ir kaip keista, tapusi kur kas geidžiamesnė nei kada nors anksčiau, – ir draugei tai rėžiama tiesiai į akis. Dažniausiai žmona pranoksta jauną varžovę dviem dalykais: kantrybe ir laiku. Kiekvieni metai, kai jauna draugė taip ir neišteka, jai žlugę. O kur dar draugų ir namiškių geri patarimai, raginimai: „Tu leidi vėjais savo gyvenimą, jis niekada nesiskirs". Ir kuo primygtiniau draugė reikalauja skyrybų, tuo labiau užsispiria vyras.

„Nuolaidi“ žmona patogiau

Žmonai į naudą išeina ir jos apdairumas, kai ji „nusileidžia“ ir suteikia vyrui laisvę. Jeigu jis vieną naktį negrįžo namo ir pasakė užsisėdėjęs su bendradarbiais, o paskui netyčia užmigęs automobilyje, gudri žmona daugiau neklausinėja. Ir palyginti su ja jauna draugužė labai įkyri. Vyras tikisi tokio pat nuovokumo, tačiau draugė vargu ar gali šitai sau leisti, nes jos ryšiui trūksta materialaus, teisinio ir įprasto saugumo, nes bene dažniausiai jo pagrindas – jausmai.

Žmona lengvai suklysta laikydama savo vyro ir jaunos jo draugės santykius nuolatiniais. Ji net nenumano, kokie jie netvarūs. Ne tik draugė bijo, kad po sekmadienio su šeima vyras gali negrįžti, vyras irgi nepasitiki savo meiluže. Juk jis pametė savo žmoną – tai kodėl jam negali grėsti toks pat likimas?

Daugeliui vyrų reikia stebėtinai ilgo laiko, kol jie pasirengia visiškai atsiduoti kitam žmogui. Net ir po vienų ar dvejų metų bendro gyvenimo draugė dažnai tebebūna svetima. Mat žmoną jis pažįsta mažne penkiolika metų ilgiau. Be to, jis žino, kad žmona seniai nebegyvena savarankiškai. Jos mąstymas komandinis. Ji galvoja apie vaikus, jaučiasi esanti klano atstovė ir išmokusi į vyro pinigus žiūrėti kaip į šeimos pinigus. Taigi ji tapusi jo saugumo dalele; juodu pernelyg daug kas sieja. O draugė didžiąją savo gyvenimo dalį praleido be jo, o dar blogiau – jai prieš akis ateitis. Palyginti su žmona, ji – neištirta žemė, kur jis nedrąsiai įkėlė koją.

Tačiau jeigu ir šiuo požiūriu žmonos padėtis tikresnė, tai ką kalbėti apie dorovinę pusę. Šimtmečių šimtmečius vyrai skirstė moteris į geras ir blogas, į patikimas, nuobodžias ir kuklias, į jaudinančias, neištikimas ir taip toliau. Kad ir kaip daugelį vyrų pakeri draugės, jie niekada nepriskirs jų prie gerų moterų. Mat vyras nelabai didžiuojasi savo elgesiu. Žino, kad jo žaidimas žiaurus, ir niekina save, nors ir neketindamas liautis. Tad jis ir mąsto: jeigu moteris pasirengusi žaisti su juo – argi ji verta ne tokios pat paniekos?

Juo ilgiau trunka santykiai, juo labiau nukentėjusi žmona ima panašėti į kenčiančią madoną, o jauna varžovė – į piktą gundytoją. Juo atkakliau draugė, žinoma, viską jaučianti, bando užimti žmonos vietą, juo labiau tai krinta į akis. Mintis apie gerą ir blogą moterį tokia įkyri, kad ji net užgožia tikrovę. Kad ir kaip stengtųsi varžovė, kad ir kokį pavyzdingą elgesį rodytų, tai jai beveik nepadės. Juk ji privertė vyrą pamesti šeimą, todėl turi būti nubausta. Be to, vyrui nelabai ir rūpi suteikti jai progą. Jis jau turi vieną madoną, kitos jam nebereikia. Vargu ar draugė gali laimėti. Kad ir kiek kartų ji bando šnekėti šia tema, dažniausiai išgirsta atsakymą: „Kaip tu gali lygintis su mano žmona?“

O kur dar kaltės jausmas – vienas iš pamestos žmonos sąjungininkų. Kai kurie vyrai tarytum mėgaujasi savo kaltės jausmu. Jie maudosi jame džiūgaudami kaip iškrypėliai. Jie taip kankinasi, kad apkartina savo gyvenimą su drauge, apgaubia jį slogia nuotaika. Žinoma, kaltės jausmas – dažnai tik atsikalbinėjimas, kad ir tada, kai vyras pasigeria („Turėjau apsvaigti, antraip vi-

so šito nepakelčiau"), kai lepina savo šeimą ir pamiršta draugę („Atėmiau iš jų savo meilę, bet tegu niekas nesako, kad jie per mane skursta") ar kai nori praleisti savaitgalį su žmona.

Kadangi jaučiasi kaltas, dažnai vyras bando užkrauti kuo didesnę savo naštos dalį draugei, o kartais jam netgi pavyksta tik jam priklausančią naštą užversti ant draugės pečių. Ir kuo ji jaunesnė, kuo labiau nepatyrusi, tuo lengviau leidžiasi įtikinama, kad dėl visų negandų tik ji yra kalta, kad ji kažko nesugebėjo, kad ji vyrą, kuriam iš tiesų norėjo suteikti naują laimingesnį gyvenimą, įstūmė į nelaimę. Jeigu ji stipri, tai padaro išvadas ir pameta jį. O jeigu silpna, tai čia galėtų įsikišti žmona, žinoma, jei turėtų tikslių žinių apie santykius. Tačiau dauguma žmonų pernelyg vangios. Jos laukia, kol pasiryš vyras, – o tą sugeba gal tik vienas iš šimto. Žmonos nežino, kad vyras, besidraskąs tarp dviejų moterų, praėjus pirmam susižavėjimui jaunesne, dažniausiai pritaria bet kokiam sprendimui, aiškiai nusakančiam tolesnius ryšius.

Darnių lytinių santykių pabaiga

Dar viena sritis, apie kurią beveik nenusimano žmona ir dėl kurios kankinasi klaidingai įsivaizduodama, yra lytiniai santykiai. Tos baimės, kurias kenčia kai kurios moterys, yra paprasčiausiai absurdiškos. Reikia paaiškinti iš pat pradžių: jeigu vyras ir moteris puikiai sutaria fiziškai, tai santuoka ištvers beveik visas krizes. Gal

ir bus kokių nors meilės nuotykių iš pašalies, tačiau rimto pavojaus neiškils. Jeigu lytiniai santykiai geri, o kenkia tik kasdienybė, visuomet lieka vilties. Išsiskyrimas visuomet nušviečia žmoną palankiau, nes kasdien dabar grumiamasi jau su kita. Žmoną padaro geidžiamesnę tai, kad reikia plėšte plėšti kiekvieną pasimatymą su ja, dažnai sumokant prasta nuotaika ar draugužės ašarų protrūkiais. Vyras prisimena susižavėjimą pažinties pradžioje, vis dažniau lygina ir pagaliau jį apima nepakeliama baimė netekti žmonos. Ir tada jis sugrįžta namo. Juo greičiau, juo ryžtingiau žmona grasina galutinai nutraukti santykius.

Rimtas pavojus gresia tik tokiai santuokai, kai buvo tekama norint kuo greičiau pabėgti iš tėvų namų ar nepražiopsoti „geros partijos", ar tada, kai moteris jau laukėsi kūdikio. Vadinasi, tokiai santuokai, kai nebuvo nei dvasinio, nei fizinio sutarimo, kai du žmonės tiktai gyveno kartu, bet ne sugyveno, santuokai, kurią iš viso kažin ar verta saugoti. Dažnai vyrai nebeprisiliečia prie žmonos jau daug metų, o lytinis gyvenimas yra tik negražūs žodžiai, be to, negali būti nė kalbos apie kokią nors erotiką. Ir vis dėlto net ir tada žmonos nugali; patogumas, ramybės troškimas, saugi senatvė ir džiaugsmas materialia gerove – vyrui tai labai svarbu. Jeigu žmona nepareikalauja skyrybų, tai ir tokia santuoka neišyra.

Pasitikinčios savim moterys, trokštančios mylėtis su savo vyru ir neverčiančios jo to daryti, žino, kad gali nieko nesibaiminti. Tačiau visoms kitoms, kurioms žodžiai „lytinis gyvenimas" kelia nepaaiškinamą baimę,

reikia pasakyti štai ką: net jeigu sutuoktinis ir jo draugė be galo geidžia vienas kito, net jeigu iš pradžių jie ypač myli vienas kitą, tai dar anaiptol nereiškia, kad ta meilė tęsis visą gyvenimą.

Stebuklingi yra dviejų žmonių santykiai, kurie idealiai pasitenkina kūniškai, tačiau ir tokiems pirmas susižavėjimas kada nors išblėsta, ir vėliau tokia pora, norėdama išsaugoti santykius, turi padėti tiek pat pastangų, kiek ir kiekviena kita pora. Gyvenime kūnas atlieka labai svarbų vaidmenį. Tačiau svarbiausias vaidmuo skirtas sielai, ir jeigu ji kenčia, tai kūnui beveik nebelieka vilties.

Šiuo požiūriu moterys labai pažeidžiamos. Jeigu vyras jas pernelyg įskaudina, jos ima nebepasitikėti, ir netrukus dingsta bet koks noras su juo mylėtis. Vyrai to beveik nesupranta, nes daugeliui ginčas – tiktai malonus susidirginimas. Šaukiama, grasinama, nekenčiama – kad paskui būtų susitaikoma ir dvigubai stipriau pasimėgaujama vienam kitu. Tačiau tai tinka tik iš pradžių; tada įtampa, dėl kurios kyla ginčai, dažnai pavirsta erotiniais išgyvenimais. Tačiau, kaip ką tik minėjau, moterys nėra labai pakančios, todėl nuolatinės rietenos labai kenkia jų troškimui mylėtis.

Čia dar prisideda skirtingų lyčių žmonių nesusikalbėjimas: moterys paprastai teikia daugiau reikšmės žodžiams negu vyrai. Jeigu jos pareiškia svarią nuomonę, tai ji būna nuoširdi. Užtat vyrai mėgsta pokerį. Išmeta švietalą ir laukia, kas bus toliau. Jiems dažniausiai viskas ima rūpėti tik tada, kai moteris nė neabejoja, kad viskas baigta. Tiesa, vyrai grasina skirtis, tačiau nė iš tolo neketina vykdyti grasinimo. Jiems terūpi erzinti.

Ilgainiui toks elgesys blogai baigiasi. Vyras meluoja – draugė į visus žodžius žiūri rimtai, reikalai komplikuojasi, o vyras nesugeba to suprasti, prasideda įžeidinėjimai, o prie ginčų dar prisideda pinigų stygius, apgaudinėjimas, kaltės jausmas ir pavydas, nuslopiną jaunos varžovės erotinius geismus.

Kas nutinka tada? Vyras, kurio jausmai kitokie, nenori šito pripažinti. Jis ir toliau reikalauja meilės. Ir pyksta, kai pastebi moters nenorą. Ar jis paliko savo žmoną dėl draugės, kuri nebenori tenkinti jo įgeidžių? Ir ar jam verta apskritai stengtis? Išdava: jauna varžovė išsigąsta, dedasi geidulinga ir aistringa, ima niekinti pati save ir vyrą.

Kurį laiką tai dar pasiteisina. Tačiau vėliau bet koks vyras, jeigu tik jis turi bent kruopelę jautrumo, pastebi, kas yra. Kyla dar daugiau ginčų, dar daugiau nepasitikėjimo ir pavydo (gal ji jau turi kitą?). Tai – santykių pabaigos pradžia.

Žmonos turi kovoti

Jeigu žmonos išdrįstų kuo anksčiau pasikalbėti su vyro meiluže – ne isteriškai verkdamos ar grasindamos, o kaip žmogus su žmogum, – tai ne viena varžovė nutrauktų santykius, jeigu neiškart, tai gerokai anksčiau, negu šie nutrūks savaime. Paprastai meilužė girdi tik vienos pusės – vyro argumentus, o vyras sugeba puikiai nuslėpti nuo jos tikrovę. Ramia sąžine galima sudaryti štai tokią schemą – ji tinka visiems pagyvenusio vedusio vyro ir

jaunos jo meilužės santykiams: laimingiausias laikas, jeigu apie tokį iš viso galima kalbėti, jaunajai varžovei būna pačioje santykių pradžioje, kai žmona dar neaptikusi apgaulės. Vyras, nežadindamas įtarimo, gali naudotis tam tikra laisve. Ir tai jis patėškia jaunai draugei kaip savo žlugusios santuokos įrodymą. Iš pradžių jis lankosi keturis penkis kartus per savaitę, kelioms valandoms užsuka po darbo ar pažaidęs tenisą, nežinia kaip, bet visuomet palaiko ryšį.

Dar ir antroji santykių stadija varžovei teikia optimizmo, nes tada, jeigu žmona ir sužino apie vyro neištikimybę, ji pernelyg priblokšta, kad ko nors griebtųsi. Kol ji žaidžia įprastinį žaidimą ašniekonematauirnenoriumatyti ir, kad ir kaip priešinasi protas, tikisi, jog vyro neištikimybė išsisklaidys ore kaip pikti kerai, vyrui ir jo meilužei viskas lieka po senovei. Šešėliai išsisklaido tik tada, kai žmona stoja į kovą. Tačiau, deja, dauguma žmonų šiai kovai skiria pernelyg nedaug energijos ir tvirtybės.

Padėti prie durų sukrautą lagaminą

Pati veiksmingiausia priemonė atsikratyti varžovės yra išvaryti vyrą iš namų. Taip geriausia visiems dalyviams. Ir reikia to griebtis iš pat pradžių, tuoj pat, kai tik žmona aptiko išdavystę, – jei įmanoma tada, kai vyro ir jo draugės santykiai neįėję į vėžes.

Paveikiausios yra drastiškos priemonės: sukrauti jo daiktus į lagaminą, padėti jį prie durų ar nusiųsti į darbą ir pagaliau pakeisti spyną. Nereikia leistis į ilgas šne-

kas, galima net uždrausti bendravimą su vaikais. Toks smūgis atves vyrą į protą.

Mano draugė Greta tą priemonę išbandė labai sėkmingai – ir su didele narsa, nes mylėjo savo vyrą. Ir vis dėlto kito pasirinkimo jai nebuvo. Jis ketverius metus mylėjosi su savo sekretore, o ji nieko net nenutuokė. Tiesa, kartais jis vėliau grįždavo namo, tačiau niekada nenakvojo kitur. Kai jis staiga ėmė dingti dviem trims naktims, ji baisėdamasi sužinojo, kad vyras turi butą su kita moterim. Kai Greta pareikalavo pasiaiškinti, jis, tiesa, prisipažino, tačiau nuramino ją: „Vis dėlto aš daugiau laiko praleidžiu su tavim, tau ir vaikams priklauso dar ir savaitgaliai“.

Greta palaukė lygiai dešimt dienų. Tiek laiko jai reikėjo apmąstymams. Ji buvo ištekėjusi dvylika metų, labai graži ir su grožio karalienės figūra. Nė karto nebuvo sulaužiusi ištikimybės savo vyrui. Abu sutarė lovoje, mylėjosi iki pat šito akibrokšto. Tik per septynerius metus, kurie buvo tarp sūnaus ir dukters gimimo, ji buvo triskart persileidusi, todėl, suprantama, tada jos lytinis potraukis buvo sumažėjęs.

Sekretorė buvo aukšta ir liesa, anaiptol ne gražuolė ir devyneriais metais jaunesnė. Štai ką suprato Greta: jeigu jis meta mane po dvylikos santuokinio gyvenimo metų dėl šitokios moters, tai verčiau tegu šiandien, o ne vėliau. Po audringo barnio ji ištrenkė vyrą lauk su visais jo drabužiais. Išdava: per pusantro mėnesio vyrui paaiškėjo tai, ko jis nesuvokė per ketverius praėjusius metus: kad Greta jam – tinkamiausia moteris ir kad jis negali be jos ir vaikų gyventi.

Tai irgi galima laikyti taisykle: jeigu vyras priverstas rinktis vieną iš dviejų moterų ir santuoka dar nėra galutinai sužlugusi, jis visuomet pasirenka žmoną, nes ji jam patikimesnė. Šiuo atveju visų baimių pabaiga irgi būna geriausias sprendimas varžovei.

Kita galimybė sutriuškinti jauną varžovę yra ne tokia žiauri, bet vėliau kur kas skausmingesnė. Reikia iškart prisipažinti, kad kova pralaimėta, ir sukaupti visas jėgas laukimui. Kaip gražiai sakoma, laukti, kol vyras išsidūks, kol savo darbą padarys aprašytieji piniginiai, bendravimo, meilės bei pavydo nemalonumai ir santykiai nutrūks.

Tačiau net ir tada moteris turi ryžtis ir pabandyti, kad tas alinąs laukimo laikas sutrumpėtų. Ir tą galima padaryti pasišnekėjus su vyro drauge. Tačiau būtina viena prielaida: reikia būti ramiai ir visiškai atvirai. Jeigu baisu, tai reikia prisiminti, kad jauna draugė bijo dar labiau. Kad ji, nors ir vaizduoja stiprią ir patyrusią, greičiausiai yra nelaiminga ir silpna, nes vargu ar gali būti kitaip, kai padėtis tokia paini. Jeigu spėjama, kad vyras vis tiek kada nors sugrįš, tai tokiam pokalbiui pagrindas idealus. Nieko nėra pragaištingiau jaunai moteriai kaip tvirtas, bet malonus žmonos pareiškimas, kad juodu su vyru vis dar gerai sutaria ir kad vyras, be abejo, grįš namo. Jeigu norima sužinoti tiksliai, kokia padėtis yra iš tiesų, būtina reikalauti susitikimo trise – bet tam reikia didelės drąsos. Per tokį pokalbį vyras turi pasirinkti. Tačiau labai sunku jį įkalbėti tokiam pokalbiui, nes vyras jau įrodė, kad ketina išlaikyti abi moteris kiek įmanoma ilgiau.

Aš irgi buvau susitikusi su savo draugo amerikiečio žmona. Tik laikas buvo parinktas prastai; viskas įvyko pernelyg vėlai. Buvau pragyvenusi su juo ne vienus metus, o santykiai jau tapę įpročiu – kad ir ne itin geru. Mudu jau buvome tokie nusivylę, kad nebepajėgėme netgi pasiryžti.

Susitikau su jo žmona kavinukėje netoli mano bibliotekos. Buvau taip susijaudinusi, kad pamačiusi ją ateinant alkūne nustūmiau nuo stalo duoninę. Tačiau kai pasisveikinome, aš su palengvėjimu įsitikinau, kad ji irgi tokia pat sutrikusi. Beveik negalėjo pratarti nė žodžio. Pamėginome elgtis draugiškai ir iškart įsileidome į šnekas apie literatūrą. Nė viena nesiryžome ištarti jo vardo. Šnekėjomės kone valandą, o paskui ji palydėjo mane į biblioteką, kur aš pamokiau ją naudotis katalogu. Per visą tą laiką nė žodžiu nepaminėjome mūsų problemos. Nė viena nebepajėgėme. Buvom per daug iškentėjusios. Ir pernelyg bijojome.

Sužinojęs apie šį susitikimą mano draugas labai įširdo. Žinoma, jis bijojo, kad mudvi suvienysime jėgas. Jis jautėsi pralaimėjęs. Perpykęs dvi dienas nerodė akių. Tačiau galiausiai turėjo brangiai sumokėti už savo neryžtingumą. Per tuos mudviejų pragyventus trejus metus kalba nė karto nenukrypo į skyrybas. Jeigu apie tai užsimindavau, jis graudžiai atsidusdavo. Kas bus su jo vaikais? Juk jis atsivežęs šeimą į Europą, jis turįs parvežti ją atgal. Kai mečiau jį, žmona galėjo jį susigrąžinti, tačiau ir jai nebereikėjo: po metų ji padavė prašymą skirtis.

Štai ką reikia pasakyti baigiant: kad santuoka būtų gera, apsaugota nuo jaunesnių ir senesnių varžovių (o senesnės yra kur kas pavojingesnės už jaunas), nevalia nuleisti rankų. Nori ar ne – gyvenimas yra kova. Toks tas pasaulis, kuriame gyvename, ir mums reikia paklusti jo dėsniams. Moteris, kuri susigrumia su jauna varžove – tik guodžia mintis, kad taip nutinka ne pernelyg dažnai, – turi nugalėti savo baimę ir kovoti. Ji jau žino silpnąsias puses. Todėl jai turi pavykti jomis pasinaudoti. O antraip – kas lieka? Reikia atsikratyti nuvalkioto įvaizdžio: stiprios, savim pasitikinčios, lepinamos ir garbinamos jaunos varžovės, kuri geidžiama, mylima ir apipilama dovanomis tik dėl jaunystės. Tokių išdidžių nugalėtojų apskritai nebūna, nebent abejotinų romanų pasaulyje. Iš tikrųjų meilužė yra tokia būtybė, kuriai nėra kuo džiaugtis; jos reikia veikiau gailėtis, o ne jai pavydėti. Nieko pasaulyje nėra blogiau, kaip būti jauna meilužė, tai pati prasčiausia paskirtis.

8. Patarimai, kurie atveda į tikslą: kritiškai mąstyti, aiškiai matyti ir naujoviškai kalbėti

1978 m. vasarą Amerikos prezidentas Jimmy Carteris pasirašė įstatymą, pagal kurį nuo 1979 m. sausio 1 d. uždraudė išvaryti į pensiją darbininkus ir tarnautojus. Taip Carteris oficialiai įteisino tai, kas buvo žinoma ir šiaip: pirma, kad šešiasdešimt penkerių metų žmogus nėra kriošena, o antra – ir tai svarbu, – kad kiekvienas žmogus sensta vis kitaip.

Tačiau naujasis įstatymas įrodė kur kas daugiau – tai, kad Vakarų pasaulis pasirengęs atmesti jaunystės kultą ir naujomis akimis pasižiūrėti į senėjimą. Juo oficialiai pripažįstama, kad seni žmonės duoda daug naudos net ir dirbančiai visuomenei. Tam, kuris trokšta dirbti iki devyniasdešimties metų, nebekaišiojama pagalių į ratus, bent jau JAV.

Taigi kiekvienas žmogus sensta vis kitaip, ir tuo gali įsitikinti kiekvienas, kuriam įdomu. Kai kurie žmonės yra seni jau penkiasdešimties metų, kiti, būdami septyniasdešimties, – dar jauni, žavūs ir darbingi. Amerikiečiai net ir savo kalba jau atsižvelgė į šį faktą. Valstijose kalbama apie „jauną penkiasdešimtmetę“, „a young fifty“, jei ji tebėra energinga, tačiau ir apie „seną dvidešimt

penkerių metų moterį“, jeigu ji nei išore, nei elgesiu nebeparodo jokio jaunystės polėkio.

Apie tai turėtume pamąstyti mes, europiečiai. Vokiečių kalboje jau seniai vartojami tokie apibūdinimai kaip „smagi keturiasdešimtmetė“ arba „tvirtas šešiasdešimtmetis“. Taigi mes jau seniai turime tai, ko sunkiai siekta Amerikoje: suvokimą, kad seni žmonės dažnai būna patrauklesni už jaunus. Ir dabar pats metas prisiminti šį paprotį.

Senėjimas labai panašus į plaukimą, slidinėjimą ir laikytinus egzaminus: nevalia bijoti. Tie, kurie bijo, nukenčia ir iš pat pradžių pelno baudos taškus. O jeigu nebijai, galima ir laimėti. Taisyklė tokia: kol jautiesi jaunas, toks ir esi. Jeigu pavyduolis tvirtins priešingai, tegu tvirtina. Reikia paisyti tik vieno dalyko: savo paties, asmeninės, normos. Ir svarbi tik savo nuomonė, nes pirmiausia turi sugyventi su savim pačiu. Jeigu pats sau patinki, tai kuo ramiausiai apsikabinėk butą veidrodžiais, kad pats galėtum pasidžiaugti. O jeigu geranoris pažįstamas nusistebės: „Na, tu ir pasipūtęs ne pagal amžių“, ramiai atkirsk: „Apie kokį amžių čia kalbi? Aš žinau, kad pagaliau esu pakankamai suaugęs, kad galėčiau daryti tai, ką noriu“.

Jokiu būdu nesileisk bauginamas. Jau seniai praėjo tie laikai, kai buvo bijoma, „ką žmonės pasakys“. Reikia tikėti pačiu savim. Savo gyvenimu. Tačiau tas, kuris leisis įtikinamas, kad yra senas, tas ir elgsis kaip senis, skleis senatvę aplinkiniams, ir pagaliau visi tikrai ims laikyti jį senu.

Štai geras patarimas. Reikia išmokti vertinti pačiam sa-ve ir žiūrėti, kad tą patį darytų ir aplinkiniai. Nevalia užsimerkti ir numoti ranka į tai, kad gyvenime daug kas – savotiškas verslas. Tiesa, visi žino, kad nuo verslo sėkmės priklauso namų, paveikslų, meno kūrinių vertė, kad didinama paklausa, atkakliai deramasi ir pabrėžiami parduodamo objekto privalumai, tačiau daugelis nežino vieno dalyko: kad be paliovos turi „parsidavinėti“ patys. Niekam nereikia nevykėlio. Visiems labiausiai patinka žmonės, kupini polėkio, optimizmo ir gyvenimo džiaugsmo, – laimės kūdikiai. Taigi gana bambėti, gana skųstis, reikia galvoti teigiamai – ir pirmiausia apie patį save.

Štai pavyzdys, įrodąs, kaip nieku gyvu nevalia elgtis: pažįstama moteris, išsiskyrusi su vyru, dejavo, kad neturi pasisekimo tarp vyrų. Jai apie keturiasdešimt, ji rudaplaukė, mielo veido, su riesta nosimi ir gera figūra. Kadangi vyras jai palyginti dosnus, tai ji išgali rengtis brangiais drabužiais. Iš pirmo žvilgsnio ji atrodo nepaprastai patraukli, ir niekas nepatikėtų, kad ji jau pusę metų be paliovos ieško draugo.

Po vienintelio vakaro aš supratau, kodėl ji viena. Ji „pardavinėjo“ save taip prastai, kad nors verk. Per keturiolika santuokos metų vyras buvo taip ją sugniuždęs, kad ji nebegalėjo įsivaizduoti, kad kas nors gali jos geisti. Ir, nelaimė, ji sugebėjo šitą mintį įteigti ir kitiems.

Pakviečiau ją praleisti vakarą su manim ir dviem pažįstamais. Ji šauniai linksminosi, gerai sutarė su archi-

tektu, kurį buvau numačiusi jai, ir po vakarienės visi buvom taip pakiliai nusiteikę, jog nusprendėm pasišokti.

Važiuojant tenai ji ėmė akivaizdžiai nerimauti. Automobilyje nebepratarė nė žodžio. Kai sustojome, staiga paskelbė: „Jei norit, aš čia pasėdėsiu". Visi nustebom. „Argi nematėt, kad ten išlipo dvi moterys ir nuėjo vidun? Jos nori susipažinti". Nesusigaudydami spoksojom į ją. „Bet mes jau užimti", – tarė architektas. Tada ji pagaliau išlipo. Tačiau einant prie durų ji vėl paklausė: „Ar tikrai norit eiti su manim? Tenai juk tikrai yra jaunų merginų. Jos stebėsis, kad atsivedėt mane".

Ir taip tęsėsi visą vakarą. Nesvarbu, kad buvo susirinkę tinkamų žmonių, ne mažvaikių, kad ji buvo viena iš patrauklesnių moterų. Iš pradžių bandėme jai prieštarauti. Po valandos ji net sutiko pašokti. Tačiau visąlaik, net per įdomiausio pokalbio įkarštį, ji vis grįždavo prie tos nuobodžios temos: tariamai taip kliudančio savo amžiaus.

Išdava: jos susimenkinimas veikė labiau negu išorė. Vakaro pabaigoje visiems sugedo nuotaika. Architektas, kuriam iš pradžių ji labai patiko, dingo kaip į vandenį. Ji nemokėjo savęs „parduoti". Verslininkas, kuris klientui sako: „Akvarelė, kuri, regis, jums taip patiko, iš tikrųjų nėra labai gera ir greitai nubluks", negali tikėtis, kad paveikslą parduos brangiai.

Priklauso nuo žodžių parinkimo

Jeigu jautiesi nelabai kaip, kur kas geriau kalbėti mažai, negu pasakyti per daug. Štai itin svarbi tema: kalbos

vartojimas. Žodžiai – gyvos būtybės. Vos išsprūdę pro lūpas, jie ką nors iškrečia: sukuria, prislegia, išgąsdina ar nudžiugina, visuomet sužadina sielai vaizdus. Ir tie vaizdai laikosi kur kas ilgiau, negu norėtum.

Atitinkamas pavyzdys: išgirdusi žodį „karšinčius", aš tarsi išvystu drebantį žmogelį, kokio iš tikrųjų beveik neįmanoma pamatyti. Jei išgirstu „sena moteriškė", vaizduotė man pakiša anaiptol ne patrauklią ponią. Taigi reikia mokytis atsargiai parinkti žodžius ir vengti tokių, kurie be jokio reikalo žadina senatvės baimę. Ypač „lemtingas" yra žodelis „dar". Kiek jis trumpas, tiek ir grėsmingas. Jis gali nuvertinti gražiausią apibūdinimą, nustatyti laiką moters skaidriam žvilgsniui, lygiai odai ir numatyti vytimą. „Kaip ji atrodo?" – nekaltai paklausiama. „Dar gana gerai", – atsakoma su pavydu, pridengiančiu neištartus „betjaunebeilgai".

Kodėl negalima būti dosnesniam? Kodėl nepagirti be „dar"? Jeigu jau sakomas komplimentas, tai iš visos širdies ir be jokių slaptų minčių. Mat apskritai visas gyvenimas yra „dar". Mes dar sveiki, dar energingi; mano vaikai dar gyvi, mano vyras mane dar myli, saulė dar teka, aš dar nesergu vėžiu. Kas per pamišimas visuomet atsiremti į tą laikinumą. Aš žinau, kad pasensiu, o kol esu graži, esu graži. Be jokio „dar". Tai tinka ir visiems kitiems.

Kaip būtina prisiversti ir apibūdinant žmones nevartoti žodelyčio „dar", taip reikia išmokti laisvai elgtis su jaunesniais žmonėmis. Stebėtinai daug žmonių, vyresnių penkeriais šešeriais metais, jaučiasi nesmagiai su jaunesniais ir visuomet stveriasi amžiaus ribos, jų nuomone,

labai pabrėžtinos. „Kai būsit tokio amžiaus kaip aš", – sako jie tada, arba: „Kai girdžiu jus šitaip kalbant, suprantu, koks esu senas". Ir vienintelis jų laimėjimas tėra tik savęs apnuoginimas ir kitų vertimas atsižvelgti į tai, kas jiems kol kas nė kiek nekliudė.

Būtina vengti tokių pasakymų, nors ir tikintis jais išpešti komplimentų. Kaip jau minėta, žodžiai yra gyvos būtybės. Net jei norėta save nuvertinti tik žodžiais, kitiems lieka nemalonių nuosėdų. Yra senas paprotys niekada nenurodyti klaidų, o juo labiau įsivaizduojamų. Aplinkiniai net nesistengia įsitikinti, ar toks teiginys teisingas. „Jeigu jau ji pati sako, kad yra sena, tai tikriausiai taip ir yra", – pamanoma. Tačiau šių žodžių tikslas tikrai nebuvo toks.

Gana niekinamų pastabų!

Deja, vyresnės kartos moterys dažnai linkusios žodžiais nuvertinti ne tik save, bet ir bendraamžes. Jos itin dažnai griebiasi žodžio „boba". Ir kaip tik šito žodžio reikėtų vengti. Žodis „boba" nuo pat viduramžių patyrė be galo didžiulį savo reikšmės nuvertinimą, jo pažymiai būna tik neigiami: irzli, sena, bloga, įkyri, šlykšti. Išimtis – šauni boba. Ir jeigu gyvenime nori ką nors pakeisti, tai verčiau nevartoti žodžių, kurie įtvirtina gyvenime senas aplinkybes, o tikslingai stengtis, kad jie būtų pamiršti.

Nevalia sakyti: „Kavinėje sėdi vien senos bobos". – „Senos ponios" skamba kur kas gražiau ir teisingai api-

būdina padėtį. Net ir juokais nereikėtų vartoti žodžių „bobų plepalai“, „bobų rietenos“, „bobų rūpesčiai“. Reikia atsisakyti žodžių, kuriais akivaizdžiai sendinama, pabrėžiamas amžius ar smerkiami seni žmonės. Šių taisyklių reikia paisyti net ir būnant labai jaunam. Juk tikrai pasens visi, ir toks elgesys išeis tik į naudą.

Puikus savęs nuvertinimo pavyzdys yra žodžiai „mano laikais“. Jeigu lepteli juos per pokalbį, tai iškart atsiskiri nuo visų susirinkusiųjų: atsiduri kitoje amžiaus kategorijoje. Niekada nesupratau šio posakio. Ką reiškia „mano laikais“ arba „mano laikais buvo kitaip“? Juk mano laikas yra dabar. Mano laikas, kol aš gyvenu. Nuo gimimo iki mirties; kiekviena sekundė yra mano gyvenimo laikas. Tik tas, kuris praradęs viltį ir optimizmą, kuris nebenori žengti koja kojon ir nebeprisiverčia ką nors šiame pasaulyje pakeisti į gerąją pusę, turi teisę sakyti „mano laikais“ ir šitaip paminėti savo jaunystę.

Reikėtų išmokti kur kas tiksliau parinkti žodžius. Pavyzdžiui, daug gražiau skamba: „Kai man buvo septyniolika, moterys teuždirbdavo pusę nūdienės algos“ arba: „Kai man buvo dvidešimt, buvo madingos kelnės iki kelių“. O paklausus, kada tai buvo, nedelsiant pasakyti datą. Amžiaus nereikia gėdytis. Metas liautis laikius savo amžių nepagydoma liga. Ir jeigu išgirsti: „Kaip, jums jau septyniasdešimt?“, atsakyti su šypsena: „Taip, man septyniasdešimt. Ir matot, tai anaiptol ne senatvė“.

Kai pirmąkart lankiausi Vašingtone, patyriau įdomų nuotykį. Sėdėjau Nacionalinės galerijos gražios senosios dalies restorane ir gėriau kavą. Prie staliuko buvo laisva vieta ir atsisėdo labai graži jauna moteris. Ji vis dar iš-

kyla man prieš akis. Labai liekna, kone liesa, ilgais juodais plaukais, pietietiškos veido odos. O veidas siauras ir protingas. Ir pirmas sakinys, kurį ji man pratarė, buvo toks: „Man keturiasdešimt. O kiek metų jums?“

Kadangi esu europietė, trumpą akimirką mane išgąsdino šis atvirumas, vienas iš maloniausių amerikiečių bruožų. O paskui mudvi gyvai įsišnekome apie gyvenimą apskritai, o ypač apie amžių. Mano pašnekovė buvo skulptorė, kuri per savo trisdešimtąjį gimtadienį nusprendė dėl amžiaus piktintis paskutinįkart. Ji man papasakojo: „Turėjau dvylika metų jaunesnį draugą ir apie šį gimtadienį mąsčiau su siaubu: po dvidešimties metų tau bus penkiasdešimt, o jam tik trisdešimt aštuoneri. Tačiau tuoj pat pagalvojau: argi turiu baimintis skaičiaus? Ką reiškia, kad man bus penkiasdešimt? Juk aš vis tiek būsiu aš. Aš nebūsiu tik amžiaus faktas. Aš esu aš. Aš esu aukščiau. Juk aš nesu skaičius. Esu kūnas ir kraujas, mano veidas bus tas pats, tos pačios didelės akys, tie patys humoras ir talentas – ir plaukų aš nesikirpsiu. Ir buvau teisi. Aš jau pusiaukelėje iki penkiasdešimties metų, ir nieko nepasikeitė, tik man geriau sekasi negu prieš dešimt metų“.

Tik taip, o ne kitaip reikia žiūrėti į amžių. Reikia jį pripažinti; ne vaizduoti aplinkiniams jaunesnę, o juos įtikinti, kad esamas amžius anaiptol ne niekintinas, kad žmogus yra aukščiau jo, kad žmogui negali pakenkti abstraktus skaičius, kad žmonių būna vaikų ir suaugusių, kad apytikrį amžių įmanoma nustatyti iš veido, o visa kita yra niekai. Tačiau jeigu pernelyg bijai ar nenori vargintis ir nenurodai tikslaus skaičiaus,

vartoji tokius žodžius kaip „dar“ ar „mano laikais“, tai sudedi ginklus ir netiesiogiai paskatini jaunus žmones lipti tau ant galvos.

Visuomet ginti senatvę

Ir dar keletas viešo elgesio taisyklių. Pirma taisyklė skamba taip: kalbėjimas. Tas, kuris nori nugalėti kitų senatvės baimę, tas, vos kalba nukrypsta į senatvę, turi pareikšti savo nuomonę – tiesiai ir neišsisukinėdamas. O paskui sukaupęs drąsą, tvirtybę ir jėgas apginti tai, ką pasakė.

Ir nevalia leistis išmušamam iš vėžių. Jeigu pasigirsta tokių sakinių kaip: „Mūsų šeimininkas keistas. Gyvena su moterimi, kuri galėtų būti jam motina“, tai reikia kuo ramiausiai atkirsti: „O kas čia keista? Visų teisės vienodos. Juk pakanka moterų, kurių vyrai tokio amžiaus kaip jų tėvai“. Mintys: „Ak, kokie jūs vargšai, kokias nesąmones tauškiat, galėčiau jus pamokyti, tačiau neverta stengtis“ niekur nenuves. Kiekvieno pareiga kalbėti. Ir iš to bus naudos, kad ir po kiek laiko. Pirmiausia susidarys bendraminčių būrys. O kai jis susidarys, tai bus lengva ir pašalinių akivaizdoje ginti senatvę.

Jeigu atsiduri tarp nepažįstamų žmonių, reikia žinoti, kad tie, kurie sėdi priešais tave, anaiptol nėra vieningi. Jie – ne kokia nors draugija. Ir ne priešai. Tai tik būrys daugiau ar mažiau savim nepasitikinčių asmenų. Žinoma, reikia pasirengti priešpriešai. Ir nevalia pasprausti uodegos. Be to, žodžiai išlieka ilgesniam laikui,

nei manoma. Tie, kurie daugiausia ginčijasi, lengviausiai įtikinami ir dažnai jau skirstantis pritaria nuomonei, kad vyresnės moterys gyvenime turi daugiau galimybių už jaunas.

Ypač daug dėmesio dera skirti sąmojams. Net būnant palyginti menkai pažįstamų žmonių draugijoje ar lankantis kur nors pirmąkart negalima juoktis iš anekdotų apie senus žmones (pavyzdžiui, apie močiutes): jeigu anekdotas negražus, tą reikia drąsiai pasakyti. O jeigu jautiesi įsižeidęs, to irgi nevalia nutylėti.

Pasakotojas susigės, nors gal teisindamasis ir pasakys: „Ak, nebūkit toks jautrus, aš juk visai ne tą turėjau galvoje". Deja, jis turėjo galvoje būtent tą. Tik jam nepasisekė. O jeigu panašiai jam nutiks ir kitą kartą, jis visam laikui pamirš tą anekdotą.

Ir dar nevalia nieku gyvu daryti vieno dalyko: sakyti žmonėms, ką jie mano. Tokios pastabos kaip: „Jūs tikriausiai manot, kad aš jau labai senas" nereikalingos, kad ir sakomos juokais. Taip pat neprotinga manyti, kad žinai, ką galvoja kiti. Tačiau dar neprotingiau paisyti šitos įsivaizduojamos nuomonės.

Jeigu jaunas vyras pasiperša brandaus amžiaus moteriai, reikia ramiai, nesiblaškant išklausyti jo žodžius. Ta moteris tikriausiai jau tiek pažįsta žmones, kad nustatytų, rimtai jis kalba ar ne. Tačiau iš anksto atimti iš savęs bet kokias galimybes, pasakius: „Jis tikrai mano, kad esu jam pernelyg sena", yra tikra kvailystė. Praėjo tie laikai, kai moteriai buvo skirti tik bendraamžiai ar vyresni vyrai. Amžiaus ribų nebėra. Ir moterims metas liautis stačius barikadas. Tada jos įsitikins, kad laisvė yra beribė.

Dar vienas itin svarbus dalykas. Kaip reikia mokytis ir vengti niekinamų žodžių, taip reikia mokytis ir nebesileisti skaudinamai vien abstrakčių žodžių ir vaizdų, kuriuos tie žodžiai sužadina. Mat dažnai žodžiai skiriasi nuo minčių. Tos rudaplaukės moters vyras, kuris sunaikino jos pasitikėjimą savimi ir atsilygino brangiais drabužiais, žodžiais šlovino tiktai paaugles, šitaip skiepydamas jai senatvės baimę. Jis nuolat kalbėjo apie „septyniolikmetes blondines". Tačiau pats lakstė paskui bendraamžes, su jomis ir apgaudinėjo žmoną. Taigi jos baimės pagrindas buvo žodinis, teorinis, bet ne praktinis. Nelaimė, ji taip ir nesugebėjo atskirti grūdų nuo pelų. Tačiau kaip tik tai ir yra labai svarbu. Juk dažnai apskritai nėra dėl ko kankintis.

Ypač pamokomas yra vyrų draugijos pasiryžimas vakare užkariauti „prisirpusias panas". Verta pasižiūrėti. Tie užkariavimai, jeigu jų apskritai būna, nė iš tolo neprilygsta su piešiamais moters vaizduotės. Turėjau progą tuo įsitikinti tris vasaras iš eilės.

Dirbau Italijos radijo laidoje vokiečių kalba. Mūsų buvo nedaug, daugiau vyrų negu moterų, o studija buvo Aukštutinėje Italijoje, kur liepą ir rugpjūtį susirenka aibės turistų. Kasvakar vyko tas pats: mūsų ponai pasinerdavo į naktinį gyvenimą, bandydami prisivilioti tą galybę atostogautojų – tik jauniausių ir gražiausių, kaip tvirtindavo išdumdami.

Mes, likusios vienos, vaizduodavomės viešnamio scenas, diskotekas, pilnas įdegusių gražuolių, apspitusių

mūsų radijo žvaigždukus, šampano upes ir stereotipinius atostogų vaizdelius, reklamų sugalvotus vyrams. Ir mes sužinojome tiesą tada, kai drąsos valandėlę pasiryžome sučiupti savo didvyrius nusikaltimo vietoje. Žinojome, kur jie lankosi, užeigas, kurias visas iš eilės apeidavo, ir aptikome juos paskutinėje priebėgoje, buvusioje kalvėje, tapusioje diskoteka.

Ir ką pamatėme? Gražuolių – nė pėdsako. Trys mūsų diskžokėjai sėdėjo vieni prie staliuko, ketvirtasis šoko su apkūnoka brandesnio amžiaus ponia, iš pažiūros tikru pinigų maišu. Užeiga pustuštė, dvi dailios moterys su savo gerbėjais sėdėjo prie staliuko, visi kiti buvo nepatrauklūs paaugliai, į kuriuos tariamai pakvaišę dėl jaunystės mūsiškiai nekreipė jokio dėmesio.

„Ar čia visuomet taip būna?" – paklausėme piktdžiugiškai. „Deja", – sumurmėjo Gerdas, mūsiškis širdžių ėdikas, ir galop paleido keiksmų virtinę, šitaip palengvindamas širdį. Dvi savaites jis praleido šioje skylėje, kur nieko, anot jo, nevyksta. Jam gana, rytoj visą dėmesį skirs viešbučio, kuriame mes gyvenome, viešnioms.

Taip jis ir padarė. Per palyginti trumpą laiką jis netgi susirado tai, ko ieškojo: tamsiaplaukę buvusią balerią iš Milano, turtingą, ištekėjusią, su dviem mažne suaugusiais vaikais; ji buvo atvažiavusi be vyro. Gerdas, kuriam ką tik sukako dvidešimt devyneri ir kuris nemokėjo nė vieno žodžio itališkai, įsimylėjo kaip beprotis. Nuo tos dienos, kai jis išvydo Daniellą – toks tos buvusios šokėjos vardas, – jį tegalėjai pamatyti tik darbe. Pavalgęs jis atsistodavo, apsikabindavo savo draugužę per liemenį ir spindinčiomis akimis nusivesdavo ją į liftą.

Kartais abu drauge vakarieniaudavo, tačiau dažniausiai būdavo dingę kaip į vandenį.

Rytais į darbą jis ateidavo juodais paakiais, visuomet pačią paskutinę minutę. Jis žavėjosi Daniella – ji, beje, nemokėjo nė žodžio vokiškai – ir gražbyliavo apie savo laimę, kad pirmąkart gyvenime sutiko moterį, kuri, pasak jo, „leido jam įrodyti vyriškumą". Pagaliau moteris, kuri buvo reikli, pagaliau moteris, kuri parodė jo geidžianti.

Net ir tada, kai Daniella išvažiavo, meilė tęsėsi, nors Gerdas per palyginti trumpą laiką rado paguodą. Tačiau Daniella nuolat skambino iš Milano, ir pokalbiai, susidedą iš vokiškų, angliškų, prancūziškų žodžių nuotrupų, tęsėsi be galo.

Vėliau atvyko naujų svečių. Trys smagios jaunos sekretorės iš Štirijos garbanotais plaukais ir neišsenkančia maudymosi kostiumėlių atsarga, dvi poros sutuoktinių iš Triesto, liekna, itin elegantiška italė su taip pat elegantišku afganų veislės šunim, kasdien šukuojamu, pagyvenęs advokatas iš Romos su sidabrine „Lancia" ir brunetė mokytoja iš Udino, jau per keturiasdešimt, valkirijos figūra.

Pirmąjį vakarą Gerdas pasikvietė tris merginas, kad jos apmalšintų jo liūdesį netekus Daniellos. Jis grįžo iškart po vidurnakčio ir be žodžių atsisėdo šalia mūsų terasoje. Kitą dieną po darbo jis susimąstęs vaikščiojo po viešbučio holą, o trečią sėdėjo – na, su kuo gi? – su mokytoja sūpuoklėse. Su ja ir liko. Tačiau jis daugiau nebeabejojo: geriausia moteris jam buvo ta brandaus amžiaus italė. „Brandaus amžiaus italė žino viską, kas

dera, – mėgo kartoti jis. – Šios moterys seksualios, šios moterys orios. Į visas kitas iškart galima numoti ranka“.

Ką tai įrodo? Kad nereikia pulti į neviltį, kai vyrai postringauja apie geltonplaukes paaugles, kad reikia išsiaiškinti, ką jie galvoja iš tikrųjų; išmokti atskirti žodžius nuo veiksmų. Norint atsikratyti senatvės baimės reikia išmokti kritiškai vertinti žodžius. Ir tai – atskiras labai svarbus skyrius.

Kritiškai žvelgti į žiniasklaidą

Pirmiausia labai svarbu kritiškai vertinti kino filmus ir televiziją, tai, ką matai kasdien. Pirma taisyklė, kurios nevalia niekad pamiršti: vaidybiniai filmai – tai iliuzijos, neturinčios nieko bendra su tikrove. Žinoma, išimčių yra, tačiau kas apskritai yra įprastinis vaidybinis filmas? Dažniausiai vieno „mažo“ žmogelio bandymas kitiems primesti savo pasaulio sampratą. Juk dauguma filmų režisierių yra vyrai. O kadangi vyrai lytiniu požiūriu jaučiasi kur kas nesaugiau negu moterys – apie tai vėliau pakalbėsime smulkiau, – tai jie ir kuria įkvepiančius filmus sau ir savo lyčiai. Matai, kaip pagyvenusio vyro siekia dvi ar trys neapsakomo grožio moterys, tačiau niekas nepaaiškina kodėl. Režisieriui tai nerūpi. Juk svarbu ne tikrovė, o svajonė, iliuzija. Tipiškas pavyzdys – naivus amerikiečių televizijos serialas „Čarlio angelai“ ar prancūziškas jo variantas, kurį rodė ir Austrijos televizija: „Čarlis ir dvi jo gražuolės“. Kaip pavyzdį trumpai papasakosiu jo veiksmą.

Čarlis – mažaūgis, veikiau bjaurus, bene penkiasdešimties metų, – yra prekiautojas. Jis susipažįsta prie darbo biržos su dviem ką tik baigusiomis mokyklą mergaitėmis ir įdarbina jas savo kioske. Vos po dviejų minučių režisierius čiumpa jautį už ragų. Žinoma, abi mergaitės iškart įsimyli Čarlį. Kadangi veiksmas pernelyg neiškalbingas, tai įkalama žiūrovui dialogu. „Ar jis tau patinka?" – klausia viena. „Taip, jis šaunus", – atsako kita, o tada rėžia pagrindinį klausimą: „Tu su juo miegosi?" Tyla, kad žiūrovai pasinervintų, – tačiau nėra ko bijoti, režisierius jų neapvils. „Taip, žinoma, juk Čarlis – tikras vyras", – pasigirsta raminantis atsakymas.

Čarlis taip ir elgiasi. Kita scena vyksta diskotekoje. Čia pilna jaunimo. Čarlis nė kiek nesigėdydamas šoka su juodaplauke, kuri jam labiau patinka. Tuo tarpu geltonplaukė viena sėdi prie sienos. Ir ką daro? Veja šalin visus šokti kviečiančius vaikinus, įsmeigusi susižavėjusį žvilgsnį į savo didvyrį. Ir ji – tai aišku – nori „tikro vyro". Ir gauna. Kitą dieną turguje ji susipažįsta su nuplikusiu prekiautoju, su kuriuo palyginti Čarlis gražuolis. Jis vyresnis už merginą bene keturiasdešimčia metų ir pardavinėja mažytes katedras. Žvilgsnis į jo gyvenamąjį vagonėlį, – ir merginos pasipriešinimo kaip nebūta. Ji irgi įsimyli, palieka Čarlį ir savo draugę ir su tuo plikagalviu nusprendžia patraukti į pietus.

Kitoje scenoje ji jau su apatinuku neša šalto alaus savo geismo objektui, kuris guli sujauktoje lovoje. Deja, tas plikagalvis vėliau pasirodo esąs sukčius, todėl mergina jį palieka. Bet jeigu jis būtų buvęs doras žmogus, tai – režisieriaus valia – mergaitei būtų buvęs rimtas partneris.

Kad šis filmas pirmiausia turi jaudinti vyrus, matyti iš parinktų aktorių. Čarlis ir prekiautojas katedromis yra tipai, kuriuos vyrai iš tikrųjų gal ir pripažintų, tačiau nė vienas nepatiktų moterims tikrame gyvenime. Ir vis dėlto filme šie nuvytę šiurkštūs tipai priešinami mieloms, greit susižavinčioms mergaitėms, kurios – kad ir kaip tai neįtikima – juos karštai pamilsta.

Jeigu režisierius būtų pasistengęs plikagalviui suteikti žavesio, humoro ir lipšnumo, sąmojingos kalbėsenos, ko nors, kuo jis būtų patrauklesnis, juo greičiau patikėtum. Tačiau to jis nepadarė, tai tik filmas teiginys: merginos myli vyresnius vyrus, kuriems netgi nereikia grožio. Gana būti tikru vyru. Ir kad ir kokie prasti, kad ir kaip juokingai sukurpti šie filmai, jie atlieka savo vaidmenį: reklamuoja derinį „senis ir jauna moteris“.

Tačiau jeigu moteris sugebės tai suvokti, tokie filmai jos nebaugins. Kaip jau sakyta, jų režisieriai daugiausia vyrai, jie palaiko tik patys save. Kad jų filmai žeidžia ir skaudina moteris, tai dažnai nutinka be jokių piktų ketinimų, todėl, kad jie negalvojo apie žiūroves. Jie tiesiog rodo pasauliui savo požiūrį. Visa kita jiems neįdomu.

Moterims tokių filmų labai nedaug. Tačiau reikia viltis, kad ateityje bus kitaip. O kol kas svarbiausia – išmokti kritiškai mąstyti ir taip nugalėti senatvės baimę. Dar vienas pavyzdys iš kino filmo: kad ir kiek kartotum, žmogaus vaizduotė kur kas grėsmingesnė už tikrovę. Ir būtina žūtbūt jas atskirti vieną nuo kitos.

Franco Zeffirelli sukūrė filmą apie šventą Pranciškų „Brolis saulė, sesuo mėnulis". Jame knibždėte knibžda senių, ligonių ir vargetų, tokių subjaurotų, kad išeini iš kino teatro klaikiausiai prislėgtas. Grimuotojai, matyt, gaišo kiekvienam po pusdienį, kad šitaip subjaurotų statistų veidus, prilipintų daugiau gumbų, prilipdytų raukšlių ir sukeltų kuo daugiau siaubo.

Žinoma, tai verslas. Norima priblokšti žiūrovus. Tačiau režisierius tikrai neketino gąsdinti žiūrovų senatve. Jam veikiau rūpėjo parodyti, koks didis buvo šventojo gerumas ir pasiaukojimas, kad jis ėmėsi padėti šitoms apgailėtinoms būtybėms. Ir vis dėlto tave apima senatvės baimė, kad ir nesąmoninga, ir pasibaisėjimas, – toks šalutinis šio kino filmo poveikis.

Buvau Indijoje ir žinau Bombėjaus vargšų kvartalus. Mačiau žmonių, kuriuos vaikystėje suluošino tėvai, kad tie elgetaudami keltų daugiau užuojautos. Mačiau daugybę senių ir ligonių, uoste, skardinėse lūšnose, nutekamųjų vandenų vamzdynuose. Žinoma, labai susijaudinau ir pasibaisėjau jų likimu. Tačiau nė vienas iš tų senų žmonių nekėlė man tokio pasišlykštėjimo ir pasibaisėjimo senatve kaip Zeffirelli filmo veikėjai.

Kodėl? Nes tai – režisieriaus vaizduotės kūriniai, kurie nebeturėjo nieko žmogiška. Žmogaus vargą įmanoma pakelti. Tačiau subjaurotų, visiškai bejausmių chimerų vargą galima stebėti tik su siaubu. Tų fantastinių būtybių akys buvo tuščios – užtat Indijos senų žmonių akys sklidinos kantrybės, išminties ir kančios. Matydama jas pamiršau sulysusius veidus. Jie netgi nebeatrodė bjaurūs.

Skirtumas tarp vaizduotės ir tikrovės: tikrovę galima įveikti, nes ir mes patys esam tikri. Tačiau tariamas pasaulis nenugalimas, nebent išmoksti jo nepaisyti. Gera priemonė yra tobulinti kritišką mąstymą – kasvakar atsiskaityti pačiai sau už praleistą dieną. Kas šiandien mane įbaugino senatve? Kino filmas? Knyga? Laikraščio straipsnis? Nugirsta pastaba? Ar šiandien ką nors pamiršau? Ar mano vyras žavėjosi jaunesne moterimi? O gal išsigandau nesąmoningai? Ir viskas apmąstoma kritiškai. Jeigu įbaugino kino filmas, tai aišku: kino filmas yra vieno žmogaus, kuris troško įgyvendinti savo požiūrį, kūrinys. Tad nėra jokio pagrindo nusivilti. Tas pats ir su knygomis. Knygos nei krinta iš dangaus, nei skelbia Dievo išmintį. Niekas neverčia manęs iki galo skaityti knygos, kuri mane slegia ir gąsdina. Gyvenimui reikia ir taip daug jėgų; kam jas švaistyti bjaurasčių skaitymui! Tas pats ir dėl laikraščių straipsnių. Stokodami laiko žurnalistai dažnai vartoja stereotipus ir nuvalkiotas tiesas. Kadangi daugiausia jiems nėra kada prikaupti išsamios medžiagos, tai jie ištisas pastraipas prirašo to, kas seniai žinoma šia tema, ir tik pačiame gale priduria šiek tiek naujų duomenų. Išdava: ir toliau gyvuoja prietarai – jauni visuomet jauni ir gražūs, o kiti – seni ir ligoti; *status quo* niekas nepajudina. Tai ką daryti? Tučtuojau mesti skaičius, į viską numoti ranka, atsiversti kitą puslapį, pamiršti.

Ar mane įžeidė pikta pastaba? Na, pirma turiu pagalvoti, kodėl ji buvo pasakyta? Gal kaip atkirtis? Ar pati paskatinau partnerį ją sviesti? Jeigu ne, tai yra puiki taktika ateityje nuo šito apsisaugoti, tokia pat, kokios reikia griebtis, kai tau patinkąs vyras garsiai žavisi jaunesnėmis moterimis. Tos taktikos pavadinimas – gynyba. Dovis prieš dovį. Dažnai vyrai būna stebėtinai nejautrūs. Kodėl? Mat jie nė nenutuokia, kokie įžeidūs jų žodžiai. Tik pajutę tai savo kailiu pasidaro jautresni. Jeigu vyras, kai su juo eini, ima grožėtis jauna moterimi gatvėje, geriausia iškart pasakyti: „Taip, bet jos draugas irgi neblogas". Jeigu moteris be palydovo, galima pasirinkti kokį nors kitą vyrą, kuris yra netoli, pavyzdžiui: „O mane jaudina štai tas jaunas policininkas". Dažniausiai susilauksi begalinės nuostabos. Galima kuo ramiausiai atvirai prisipažinti, kad atsimokama tuo pačiu, ypač jei pavartoji savo palydovo žodžius. Tiesa, jis nusijuoks, tačiau, be abejo, pasijus nesmagiai. Be to, juk nežinia, gal kalbėta rimtai? Vis dėlto įgėlimą jis pajuto.

Jeigu kiek laiko nuolat atsimokama už bet kokį netaktą, atsikertama atitinkamai į visas šiurkščias pastabas, tai palyginti per trumpą laiką vyras atsikratys šitokio pobūdžio įžeidinėjimų. Tačiau kaip bus su atminties spragomis? Argi jaunystėje nepasitaikė drąsiai žengti prie spintos, o paskui, ją atidarius, nebeprisiminti, ko joje reikėjo? Man buvo tik trisdešimt septyneri, ir vis dėlto beveik keturias valandas neprisiminiau vardo kolegės, su kuria dirbau Italijoje visą vasarą.

Kai man nutinka panašių dalykų, nusijuokiu ir pasakau: „Aš tikrai kvaila!“ Tačiau mano motina tokiais atvejais labai rimtai ištardavo: „Nieko nebeįsidėmiu, tai senatvė“. Čia reikia būti atsargesnei ir ne viską suversti senatvei. Tuomet visada kalta tiktai senatvė: jeigu nesi mylima, nepaaukštinama, prastai aptarnaujama parduotuvėje, diskutuojant negauni žodžio, vakarais negali užmigti, o rytais nenori keltis. Senatvė tampa pylimu, už kurio pasislepi, kad nebereikėtų vargintis. Tačiau pamirštama, kad tas pylimas izoliuoja, kad šitaip net nenutuokdama atsiskiri nuo gyvenimo. Pernelyg pavojinga kaltinti senatvę dėl tam tikrų asmeninių nesėkmių. Verčiau šito nė nemėginti.

Senatvė nepakeičia žmogaus esmės. Gali pasikeisti tik vienas dalykas – nepastebimai sustiprėti polinkiai, kurie buvo visą gyvenimą. Menki riktai, suverčiami senatvei, užmaršumas, dėmesio stoka dažniausiai reiškiasi dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, nervingumo, persitempimo ar tiesiog dėl paprasčiausio išsiblaškymo, kuris neturi nieko bendra su senatve.

Tegu ląstelės lieka ląstelėmis

Dar vienas geras patarimas: nekišti nagų prie to mokslo apie mirštančias smegenų ląsteles. Man buvo dvidešimt penkeri, kai pirmąkart susidūriau su šia išmintimi. Vienas mano pažįstamas, medicinos studentas, parėjo po paskaitos namo ir pareiškė: „Ką gi, tavo protas jau irgi silpnėja, nes perkopei per dvidešimt penkerius metus ir dabar kasdien mirs tūkstančiai tavo smegenų ląstelių“.

Iš pradžių taip apstulbau, kad netekau žado. Paskui ėmiau taip kvatotis, kad jis supyko. Tačiau aš tegalėjau tik pasijuokti iš tokio teiginio. Buvau pačiame jėgų žydėjime ir neketinau leistis įbauginama menkai pagrįstų tyrimų rezultatų. Ir taip elgtis patartina visiems. Tegu ląstelės lieka ląstelėmis, ypač smegenų, nes kaip iš tikrųjų vyksta mąstymas, tebėra mįslė. Čia tik švaistysi savo laiką ir visiškai be reikalo baiminsies. Ląstelės mažulytės; mes gyvename kituose matmenyse. Tačiau žinoma, kad keturiasdešimtmečio žmogaus smegenys veikia geriau negu dvidešimtmečio, o šešiasdešimtmetis dažnai turi pasakyti kur kas daugiau negu trisdešimtmetis. Tai matyti universitetuose, kai studijuoti pradeda vyresnio amžiaus žmonės. Daugelyje sričių jiems lengviau negu jauniems, nes jie turi daugiau patirties ir pagavesni ryšiams – o gyvenime tai svarbiausia.

Slidinėti septyniasdešimties metų

Svarbiausia taisyklė štai kokia: niekada gyvenime nėra per vėlu atsiduoti mėgstamam užsiėmimui. Net ir keturiasdešimties metų dar įmanoma išmokti griežti smuiku – jeigu ir netapsi pasaulinio garso solistu, tai naminiam muzikavimui to mokslo tikrai pakaks. Būdamas keturiasdešimt dvejų mano brolis pradėjo groti fleita. Po trejų metų jis ėmė koncertuoti. Turėjau studijų kolegą, kuris pradėjo studijuoti šešiasdešimties. Būdamas šešiasdešimt septynerių jis gavo istorijos daktaro laipsnį.

Ir septyniasdešimties metų galima išmokti slidinėti. Austrijoje, Štirijos miestelyje Ramzau, jau ketveri metai veikia slidinėjimo mokykla pagyvenusiems žmonėms. Vyriausiam mokiniui pernai buvo septyniasdešimt devyneri. Ši mokykla pilnutėlė, dauguma dalyvių pirmąkart atsistoja ant slidžių. Mokoma grupelėse, kur ne daugiau kaip dešimt žmonių. Nė vienas neverčiamas. Daroma tik tai, kas teikia džiaugsmo, ne daugiau. Pradedama nuo posūkių, tačiau didžiuma mokinių išmoksta netgi apsisukti. Labiau pažengę ir ypač gabūs leidžiasi į ilgas išvykas slidėmis. Siegmundas Royeris, mokyklos direktorius, apgailestauja, kad anksčiau nesugalvojo mokyti senus žmones slidinėti. Tai patys stropiausi mokiniai ir ne tokie opūs kaip jauni žmonės.

Pabaigoje – paskutinis punktas: neaiški senatvės baimė. Tai – ne tikra senatvės, o gyvenimo baimė. Ji apima, kai nėra palikimo rūpesčių, kai nuvargsti fiziškai, per mažai miegi, kai pasidarai priklausomas nuo oro permainų, peršali, kai apskritai būni viskuo nepatenkintas. Čia padeda įprastos priemonės: poilsis, kelionė, atostogos. Tačiau vieną dalyką reikia žinoti: tai neturi nieko bendra su senatvės rūpesčiais.

Saugotis nusivylėlių

Gyvenime labai svarbu pavyzdžiai, žmonės, su kuriais galima tapatintis. Visi žino vadinamuosius amžinos jaunystės pavyzdžius. Nederėtų jiems pavydėti ir laidyti niekinamų pastabų tada, kai jie negirdi. Reikia sekti jais.

Iš jų galima semtis jėgų, pabandyti su jais pasirungti. Reikia išmokti nuoširdumo, džiaugtis kitų sėkme, tikėti žmogaus gerumu. Pagaliau senatvės baimę nugalėti padeda optimizmas ir sugebėjimas nenusiminti suprastėjus laikams. Dažnai viskas pasikeičia per vieną naktį.

Šiandien gausu tokių pavyzdžių. Moterų, kurios sendamos ne tik išgražėja, bet ir pasidaro malonesnės ir laimingesnės. Tam, kuris nepažįsta tokių asmeniškai, jų yra gausu viešame gyvenime. Reikia žiūrėti į tokias, o ne į nusivylusias ir sužlugusias. Iš pastarųjų tegalima pasimokyti, kaip gyventi negalima. Tos moterys, kurias sužlugdė gyvenimas ar, tiksliau sakant, neištikimi sutuoktiniai, prasti meilužiai, pavydūs bendradarbiai, tironiški viršininkai ir netikę tėvai, atrodo senos jau keturiasdešimties metų ir nebepajėgia prisikelti naujam gyvenimui. Jos man neįkvėps jėgų, o juo labiau nepatars. Visos tiktai nusivilsime. Tačiau tai anaiptol nereiškia, kad galima pasiduoti. Jeigu žinai, ko nori, jeigu sukaupi jėgas, nesileidi įbauginama ir pasakai: „Tai gal tinka tavo gyvenimui, bet ne manajam", negali nepasisekti. Reikia žinoti vieną dalyką: visi, kurie sužlugo, griebiasi žodžio „senatvė" lyg ginklo prieš jaunesnius, gražesnius, talentingesnius, laimingesnius, darbštesnius. Taktika vis ta pati. Ir jie, taip tvirtina, kitados buvę tokie geidžiami, gražūs, gabūs, laimingi, darbštūs, tačiau senatvė viską atėmė. Negražios moterys, kuriomis tikrai niekada nesižavėta, pabrėžia, kokios jos geidžiamos buvo jaunystėje dėl grožio. Lengva įveikti tą sąmyšį, kuris apima jauną klausytoją. Pirmiausia topteli mintis: „Dieve, tai ir aš taip atrodysiu sena". Žinoma, kad to neatsitiks. Graži moteris

visuomet lieka graži. Jaunystė nebūtinai graži, o senatvė – nebūtinai bjauri. Aukšti skruostikauliai ir senatvėje lieka aukšti, o žibančios akys nepriklauso nuo amžiaus, tai nėra jaunystės privalumas. Kai kurios moterys apskritai išgražėja tik vėliau ir tokios lieka visą gyvenimą. Ta, kuri bjauri sena, nebuvo labai graži ir jauna. Tas tinka ir vyrams. Toji tiesa galioja ir lytiniams santykiams: netikę meilužiai, kurie niekada gyvenime nebuvo suteikę laimės savo partnerei, savo negalią suverčia senatvei. Jauni klausytojai dažnai paniškai bijo impotencijos senatvėje. Tačiau paprastai būna taip, kad vyras, kuris trisdešimt penkerių metų buvo geras meilužis, neduos jokio pagrindo priekaištams ir senatvėje, jeigu bus gyvenęs pakankamai protingai. O moterys pagelbėtų be paliovos tą kartodamos vyrams.

Impotencijos baimę lygi agresyvumas

Dabar apie minėtą daugumos vyrų seksualinį netikrumą, kuris neišeina į naudą vyro ir moters santykiams, nes dėl jo vyrai pasidaro agresyvūs moterims ir dėl jo tarpsta senatvės baimė. Moterys lengvai pamiršta savo išskirtinę padėtį lytiniuose santykiuose. Jos nekenčia košmaro būti lytiškai pajėgios pagal įsakymą. Moterys neturi organo, nepatikliai stebimo, ar jis suveiks tada, kai reikės, ir gan įtartino, nes jis lyg ir gyvena savo gyvenimą. Moterims tereikia sutikti, ir jos jau pasirengusios meilei, pajėgios iki žilos senatvės, ir joms nereikia net piršto pajudinti.

Todėl moterims niekada nereikia nieko įrodinėti. O vyrų agresyvumas išsisklaidys tik tada, kai moterys tai suvoks ir liausis sąmojais ar aštriomis pastabomis gąsdinusios vyrus, kad jie nieko negalės, nesišaipys iš nesėkmių lovoje keršydamos ar paprasčiausiai rodydamos savo pranašumą. Vyras, kuris pajunta, kad moteris lytiškai priekabiauja, bandys atsilyginti jai pačiu skausmingiausiu būdu. O kadangi jėgos nelygios, tai paprasčiausiai pagrasina: „Pala, po kelerių metų ir šiaip niekas tavęs nebenorės!“ Šis posūkis lemiamas: moteriai įteigiama senatvės baimė kaip kerštas už nepasitikėjimą jo vyriškumu. Savo baimę vyrai įperša moterims. Šitą santykį moteriai reikia ne tik suvokti, bet ir vengti situacijų, sukeliančių baimę ir agresyvumą. Jeigu moterims pavyksta panaikinti jas supančių vyrų baimę, tai abi lytys laimi mūšį su senatvės teroru.

Žinoma, tai nereiškia visiško lytinio nusižeminimo. Patyrusi moteris iškart pajunta saiką; jaunesnei tai bus gerokai sunkiau. Nors dauguma vyrų bent jau fiziškai turi prielaidų būti gerais meilužiais, yra ir chroniškų nevykėlių. Tikra pragaištis švaistyti jiems savo brangų laiką.

Nelaimė, jeigu bijanti senatvės moteris sutinka blogą meilužį. Jis parodo jai, kad artėja pabaiga, ir dėl savo nepajėgumo kaltina moterį. Jeigu moteris jauna, tai toks vyras sako, kad jos oda negraži, o krūtinė per maža, be to, ji jam nepadeda. Jeigu moteris vyresnio amžiaus, vyras teigia, kad ji nebesugeba jo sujaudinti. Į jokias kalbas jis nesileidžia. Bet kokį patarimą atmeta žodžiais: „Prašyčiau manęs nemokyti, ką daryti lovoje“.

Bet kokia meilės auka tokiam vyrui neduoda rezultatų. Būtina pamiršti jo kaltinimus ir iškart jį pamesti. Tačiau kyla vienas klausimas: kaip atpažinti gerą meilužį? Turiu Paryžiuje draugę. Ji dailininkė, tvirtina, kad netikusį vyrą iškart galima pažinti iš to, kaip jis valgo. Jeigu valgį kemšasi godžiai, tai lovoje nėra ko iš jo tikėtis švelnumo ir dėmesio. Įtartinas ir toks vyras, kuris skuba kuo greičiau pavalgyti, ragina padavėją tuoj nunešti lėkštes ir panaikinti visus valgymo pėdsakus. Šios „nešvarių“ indų baimės priežastys psichologinės. Iš šios baimės matyti, kad vyras jautėsi kaltas valgydamas ir kad jam nebūdinga mėgautis jausmais. Tokiam vyrui gėda, kad gardžiavosi valgiu. Tačiau geras meilužis negali būti vyras, kurį trikdo jo paties pojūčiai.

Tad iš ko atpažįstamas talentas? Iš tų visų poelgių, kurie kitur, ne Prancūzijoje, laikomi neišsiauklėjimu: iš lėto valgymo, mėgaujantis patiekalais, iš pertraukų per pietus, iš kalbų apie maistą, iš valgių žinojimo ir iš to, kad jis geidulingai tarp pirštų maigo duoną; palieka ilgėliau ant stalo nešvarius indus, ilgai „graužia“ vištos kauliuką, gal kad pasimėgautų paskutiniu gardžiu kąsneliu.

Tačiau geras meilužis pirmiausia atpažįstamas iš to, kad nepasakoja riebių anekdotų. Fizinė meilė jam pernelyg graži, kad terštų ją vulgarybėmis. Jam nereikia puikuotis sugebėjimais, o jų įrodymui toks vyras dažniausiai renkasi brandesnio amžiaus moteris.

Nors senatvės baimę geriausiai sugeba sužadinti vyrai, nuo jų nelabai atsilieka ir moterys – jaunesnės. Daugelis per nepatyrimą dar nesuvokė, kad viskas, ką jos tariasi darančios kitoms, neišvengiamai sugrįš joms pačioms.

Jeigu jos šaiposi iš vyresnio amžiaus moterų, tai tik ruošia dirvą pasišaipymui iš savęs tada, kai pačios atsidurs prie gyvenimo vidurio slenksčio.

Jaunoms moterims metas liautis grįsti kelią į pragarą kitoms, ypač brandesnio amžiaus moterims. Kai kurios, ypač vyrų draugijoje, taip trokšta pasirodyti, kad juodina visas siekdamos pačios patraukti dėmesį. Jos nepakenčia jokio pagyrimo kitoms. „Kaip, ši ypata patraukli? Juk ji mažne penkiolika metų už mane senesnė“, – sako tokia moteris, bandydama užgniaužti pavydą. Tačiau joms neateina į galvą, kad jaunystė neišsinuomojama. Bijant senatvės dingsta bet koks noras varžytis su kitomis. Mes visos vienodos, visos pasensim. Todėl reikia gyventi turint tą galvoje. Juk žiūrint į gyvenimą plačiai reikia džiaugtis brandesnio amžiaus moterų sėkme. Ir bet koks pagyrimas jai šiandien gali atitekti tau pačiai rytoj.

Jauna, kvaila ir vos pakenčiama

Kodėl jaunimas toks agresyvus? Kodėl jis elgiasi taip įžūliai? Kodėl nuolat šaukia: „Mes jauni – jūs seni“? Štai paprastas atsakymas: nes tai – vienintelis jo ginklas. Nes jauni žmonės turi mažiau patirties ir žinių, nes jie dar nepadarė nieko, kuo galėtų didžiuotis, nes negali pažvelgti į savo sėkmes, nes daugiausia yra priklausomi nuo suaugusiųjų. Ir jie gali girtis tiktai savo jaunyste. Tad kodėl reikia stebėtis, kai jie bando kuo gudriau pasinaudoti vieninteliu savo švietalu?

Ir dar vienas labai svarbus dalykas. Jaunimas tik todėl gali nevaržomai girtis, kad suaugusieji jam leidžia. Gyvename pakantumo amžiuje ir nenorime engti vaikų ir paauglių. Tačiau pažvelkime į praeitį. Dar prieš dvi kartas nė viena piemenė nebūtų išdrįsusi pamokyti savo tėvų. Niekam nebūtų net minties kilę puikuotis nebrandumu kaip pranašumu. Visi žinojo, kad jaunystės prasmė subręsti ir kad pasaulis priklauso suaugusiam žmogui. Protingas požiūris; juk suaugęs esi kur kas ilgiau, negu augi. Tas, kuris šlovina jaunystę, apgaudinėja ne tik save, bet ir atima iš bręstančiųjų ilgiausią ir geriausią jų gyvenimo dalį.

Privalu žinoti, kad jaunystės leitmotyvas yra netikrumas. Juo agresyvesnis yra paauglys, juo labiau jis nepasitiki savimi. Reikia prisiminti savo vaikišką putlumą, nevisavertiškumo kompleksą, beatodairiškas bendraklasių varžytuves, nepaaiškinamas baimes, o ypač nuolatines meilės kančias.

Brandaus amžiaus žmonių draugystė

Jeigu brandaus amžiaus moteris sako: „Ak, anksčiau buvo lengva susirasti draugą, bendraamžių jaunų ir nevedusių vyrų buvo nors vežimu vežk“, tai ji prastai prisimena. Mat ir anksčiau nebuvo lengva. Tiesa, pasirinkimas buvo didesnis, tačiau irgi negalėjai gauti to, kurio norėjai. Tas, apie kurį svajojai, dažniausiai būdavo įsimylėjęs kitą, o jeigu vis dėlto jį užkariaudavai, dažnai paaiškėdavo, kad tikrasis ne jis. Juk pati nežinojai, ko nori ir kas kam tin-

ka. Antra vertus, tave persekiojo atgrasūs gerbėjai, kuriems buvai abejinga.

Panašiai yra ir su draugyste. Jau seniai atmestas mitas, kad tik jaunas gali rasti draugų. Yra pakankamai tam prieštaraujančių įrodymų. Sau tikrai tinkamus žmones paprastai susirandi vėliau. Žinoma, išimčių būna. Yra mokyklinių draugysčių, kurios tveria visą gyvenimą. Tačiau pamąstykime kritiškai: su kuo mes jauni bendravome? Retai kada su tais žmonėmis, kuriuos patys susirasdavome, o tik su tais, kurie būdavo pakišami. Gyveno kaimynystėje, lankė tą pačią mokyklą, tuos pačius šokių kursus. Buvo galima pasirinkti tik iš šito būrio, kurį subūrei ne pati. Nedidelis pasirinkimas.

Užtat suaugę žmonės turi mažiau apribojimų. Sukiojiesi po pasaulį, išmoksti geriau pažinti pats save, sąmoningai pasirenki draugus ir pažįstamus. Gal ir ne taip greitai susidraugauji. Tačiau jeigu jau susidraugauji, tai ta draugystė yra reikšminga. Privalumų teikia ir profesija. Nesuskaičiuosiu, su kiek įdomių žmonių susipažinau būdama žurnaliste, žmonių, apie kuriuos vaikystėje ir jaunystėje galėjau tik svajoti.

Pastaraisiais metais mano pažįstamų būrys keliskart išsiplėtė ir – palyginti su paauglystės laikais – tie pažįstami kur kas įdomesni. Taip nutinka ne tik žurnalistams, bet visiems, kurių darbas susijęs su žmonėmis. Galima būti pardavėja ar gydytoja, dirbti kosmetikos salone ar kirpykloje, advokate, medicinos seserimi ar architekte – jeigu esi atvira ir mėgsti bendrauti, jeigu domiesi aplinkiniais, o ne tik pati savimi, tai naujų draugų susirasi visą gyvenimą.

Kaip jau sakyta, reikia išmokti kritiškai mąstyti. Išmokti teisingai vertinti ir dabartį, ir praeitį. Branginti tai, ką turi, o ne verkti praėjusių laikų. Kodėl praeitis atrodo tokia graži ir nerūpestinga? Kodėl, kai prisimeni save, jauną, smagiai besilinksminančią mergaitę, pamanai: ar norėčiau vėl būti tokia nerūpestinga?

Yra trys priežastys, beveik visiškai paaiškinančios žodį „nerūpestinga". Jeigu mintimis nukeliauji į kokią nors padėtį praeityje, vėl viską įsivaizduoji, tai nejauti apsunkusio kūno. Ne tik savo kūno svorio, kurį paprastai visuomet jauti, bet neprisimeni nė vieno iš tų nemalonumų, kurie anuomet tave kankino: krislo akyje, spaudžiančių batų, nepasitenkinimo prastai tinkančia šukuosena, įpjovimo smiliuje, skaudamo danties, skaudamos galvos ir kitokių rūpesčių, kuriuos užgožė bendra savijauta.

Antra priežastis ta, kad ta padėtis išvaduota ne tik nuo fizinių, bet ir nuo psichinių skausmų. Prisimeni tiktai šventę, nebesibaimindama bilieto kainos, kurią gal tik vos ne vos sumokėjai, būsimo rašomojo ar fizinio lavinimo pamokos, jeigu nesi sportiška. Viską prisimenu nebesijaudindama dėl sergančio tėvo ir ar bus patenkintas mano prašymas į darbą. O paskutinė priežastis yra paprasčiausias žinojimas, kad viskas jau praėję. Mums atrodo saugu viskas, jeigu jau baigta ir pergyventa. Todėl žvelgdami į praeitį ir tikime, kad ir tada jautėmės taip pat saugiai.

Dienoraštį turėtų rašyti kiekvienas žmogus, kuris nenori prarasti perspektyvos. Ir tada jis pamatys, kokia „nerūpestinga“ iš tiesų buvo jaunystė. Nereikia prirašyti ištisų puslapių, gana vienos kitos eilutės kišeniniame kalendoriuje, ir po dešimties dvidešimties metų viskas bus kaip ant delno. Aš rašau dienoraštį nuo tada, kai man sukako devyniolika, todėl neturiu jokių klaidingų vilčių apie savo nuostabią jaunystę.

Atvirkščiai. Jeigu pasineriu į tą įsivaizduojamą pasaulį, tai beveik visuomet gėdijuosi, kad buvau tokia naivi. Didžiausias jaunystės trūkumas iš tikrųjų tas, kad tada pernelyg menkai protauji. Nėra nieko lengviau, kaip paveikti jauną žmogų. Galvoju ne tik apie hitlerjugendą ar raudonuosius Kambodžos khmerus, kurių dauguma buvo apmulkinti penkiolikmečiai paaugliai, bet ir apie visai apolitiškų jaunų žmonių kasdieninius ir amžiaus rūpesčius. Man buvo dvidešimt ketveri metai, kai lankiausi Australijoje. Buvau pažintinėje kelionėje, iš Marselio nukakau į Egiptą, paskui į Indiją, Ceiloną ir Singapūrą. Per Naująją Gvinėją pagaliau nusibeldžiau į Sidnėjų, kur man baigėsi pinigai, tad turėjau užsidirbti kelionei atgal vienoje importo įmonėje. Joje dirbo ir čekė, vardu Anna, kuri man iškart labai patiko, nes buvo daili ir linksma.

Po kelių dienų išdrįsau bendradarbės paklausinėti apie Anną, tad sužinojau ir jos amžių. Pasibaisėjau: jai buvo trisdešimt treji. Negalėjau patikėti, juk man tebuvo dvidešimt ketveri, o aš pati – paklusni amžiaus tero-

ro auka. Trisdešimt treji metai mane gąsdino. O kas toliau? Ėmiau drovėtis Annos. Kai žvelgiau jai pavymui, kaip ji, žvali ir jauna, po darbo su žalia skrybėlaite eidavo į autobusų stotelę, man sukosi tik viena mintis: „Negali būti". Nežinojau, ką manyti.

Mano protas nesugebėjo tiksliai vertinti. Aš niekaip nesuvokiau, kad turiu pati sau pasakyti: „Anna yra gyvas įrodymas, kad ir trisdešimt trejų metų žmogus yra jaunas. Žmonės, ginkitės, jūs apgaudinėjami, jums pakištos ne tos normos!" Kur tau. Nieko panašaus. Aš veikiau pradėjau Annos veide karštligiškai ieškoti raukšlių ir kitokių amžiaus pėdsakų. Tačiau neaptikau jokių. Oda buvo lygi, akys žibėjo. Tačiau ir tai manęs neįtikino. Nebesupratau pasaulio. Jeigu Anna būtų gyvenusi viduramžiais ir apkaltinta raganavimu, būčiau rėkusi kartu: „Ji ragana, ragana".

Štai koks buvo mano požiūris, kai buvau dvidešimt ketverių metų, ir būčiau jį gynusi kaip vienintelį protingą. Mat kadangi buvau nepasitikinti, jauna ir kvaila, tai buvau ir pasipūtusi. Tik jaunystės kultas teikė man saugumo.

Jaunystės kulto pabaiga

1978 m. rugsėjį į Austriją atvažiavo amerikietis aktorius Robertas Mitchumas statyti kino filmo „Šteineris II". Jam buvo daugiau kaip šešiasdešimt metų, jis pažadėjo man interviu, jeigu atvažiuosiu į filmavimo vietą, kariuomenės pratybų aikštę Aukštutinėje Austrijoje, neto-

li Velso. Visą dieną praleidau vietovėje, kur trenkė smilkalais. Juos degino, kad atrodytų kaip dūmų uždanga fronte. Per filmavimo pertraukas turėjau pakankamai laiko kalbinti Mitchumą ir išsiaiškinti jo nuomonę apie jaunystės kultą JAV. (Mitchumas – nuostabus pasakotojas, jeigu iš pradžių nepabėgsi išsigandusi stiprių posakių krušos.)

Bent jau jam jaunystės kultas buvo nė motais. Jis žinojo, ko yra vertas, ir nejautė jokios grėsmės. Be to, jis manė, kad visa tai tik dėl ekonomikos. Pirmąkart jauni žmonės turi pinigų, todėl visi jiems ir pataikauja. Mitchumas pasakė: „Mėlyni džinsai ir Johnas Travolta; kas leidžia į apyvartą milijonus? Jauni žmonės. Štai ir visa paslaptis. Nesvarbu, kas vertas labiau – jaunas ar senas. Patikėkit manim, reklamos kampanija padarytų galą jaunystės kultui per vieną naktį“.

Gyvename demokratijos laikais. Nėra ko nė kalbėti apie galo padarymą, tačiau gal ir įmanoma pašnekėti apie kai kurių vertybių atkūrimą ir istorijos švytuoklę, kuri juda pirmyn ir atgal, o ne viena kryptimi. Kad ji pernelyg nukrypo jaunystės pusėn, nėra jokių abejonių. Kaip niekas neabejoja ir pasaulio padalijimu. Kad ir kokie šūkiai girdimi, pasaulis nepriklauso jauniems.

Nors sąvokos „jaunas“, „atsipalaidavęs“ ir „veržlus“ tapo labai reikšmingos, nepaisant jokių proto argumentų, valdžia tebėra suaugusiųjų rankose, beje, dauguma jų vyresni nei penkiasdešimties. Tiesa, yra jaunų milijonierių, jaunų generalinių direktorių, bankininkų, įmonių vadovų „Young Presidents“ klubas, kurio nariams nėra net keturiasdešimties metų, tačiau dauguma žmonių,

kurie tikrai turi ką pasakyti, yra vyresni negu penkiasdešimties, kad ir kas jie būtų – politikai, verslininkai, mokslininkai ar menininkai. Tai turėtų prisiminti kiekvienas suaugęs žmogus, kuris bijo jaunystės.

„Aš jau per sena bijoti"

O dabar konkrečiai apie baimę. Gyvenimas per trumpas, kad dar apkartintum jį baime, ypač senatvės baime. Baimė yra pavojingas dalykas. Ji įkvepia nesusikalbėjimą žmonių, kurie vieni kitus myli, ginčus ir karus, prievartą namie ir darbe. Baimė gali sužlugdyti žmogų laimingiausią jo gyvenimo akimirką.

Gražiausias Biblijos sakinys yra: „Nebijokit". O kiekvieno protingo žmogaus gyvenimo tikslas turėtų būti: nieko nebebijoti. Ir to galima pasiekti sąmoningai.

Štai pamokomas susitikimas per vieną knygos pristatymą garsioje Vienos galerijoje. Ten susirinko televizininkai, radijo žurnalistai ir visos Austrijos garsenybės. Visuose keturiuose elegantiškos galerijos aukštuose grumdėsi puošniai ir brangiai apsirengę žmonės. Buvo sunku rasti ramų kampelį, tačiau aš radau – apatinėje vidurinių laiptų aikštelėje. Tenai netgi stovėjo juoda odinė sofa, kur viena vieta buvo laisva. Kai išsisklaidė atradimo džiaugsmas, susidomėjau savo kaimyne. Tai buvo elegantiška pagyvenusi ponia žilais plaukais ir linksmu veidu. Ji iškart man patiko, ypač todėl, kad nesijaudino dėl kamšaties. Ji linksmai šypsojo, gurkšnojo apelsinų sultis, ir netrukus mudvi įsišnekėjome.

Paaiškėjo, kad ji neseniai nusipirko pilį į šiaurę nuo Vienos ir už daug pinigų ją suremontavo. Kitais metais ketino atidaryti visuomeninį kultūros centrą. Pirmas mano klausimas buvo štai toks: „ Ar jūs manot, kad politinė Austrijos padėtis tokia stabili – juk mes, šiaip ar taip, prie pat geležinės uždangos, – kad drįsot investuoti krūvą pinigų? Argi nė kiek nebijot?“

Mane apstulbino jos atsakymas: „Ne, vaikeli. Aš jau per sena, kad dar ko nors bijočiau“. Po šių jos žodžių man tarytum atsivėrė akys. Dieve, pamaniau, juk ji teisi. Kiek laiko gaištama bijant dalykų, kurie nutikę anaiptol nėra tokie baisūs, kaip buvo vaizduotasi? Reikia išmokti gyventi be baimės. Ir, matyti, tai įmanoma. Juk kaip lengva nuolat ko nors bijoti. Kur kas lengviau, negu išdrįsti sukaupti visas jėgas ir ištarti: „Nuo šios dienos nieko nebebijau. Aš esu per sena bijoti“.

Tačiau jeigu jau kada nors pasiduodi senatvės baimei, tai jos atsikratysi tik vargais negalais. Taip pat būna ir su depresijomis. Jeigu jos pasiekia tam tikrą ribą, prasideda užburtas ratas. Nors ir nesąmoningai, daroma viskas, kad tik nebeišsikapstytum. Tačiau nevalia šitaip pasiduoti. Reikia ne tik išmokti vertinti tai, ką turi, mėgautis privalumais, kurių tau teikia bet koks gyvenimo tarpsnis, bet ir sąmoningai džiaugtis tam tikrais gyvenimo dalykais. Kad ir gimimo diena ar atostogomis. Nieku gyvu nevalia sakyti: „Tiek sykių džiūgavau veltui, tad verčiau palūkėsiu, kas bus dabar“. Šitaip netenki daug gražių akimirkų. Tikrai netenki – netenki to malonaus išankstinio džiaugsmo.

Būtina mėgautis šiuo išankstiniu džiaugsmu. Ir nevalia, kad mėgavimąsi užgožtų baimė. Juk nelaimės dažniausiai užgriūva kaip perkūnas iš giedro dangaus. Ir tada bus pakankamai laiko bijoti. Tada stebėsies, stebėsies pats savimi, kiek gali pakelti žmogus ir kaip greitai jis prisitaiko, jeigu to prireikia. Absurdiška švaistyti brangų gyvenimo laiką baimei. Ilgainiui išmoksti vieno dalyko: būna padėčių, kurios atrodo beviltiškos, bet viskas praeina. Tačiau be baimės padėtis pagerėja kur kas greičiau.

Aštuoniasdešimties metų per džiungles

Dar vienas pavyzdys visiems, kurie bijo senatvės silpnumo. Neseniai mačiau vieną projektą, kurį išleido pažintinių kelionių agentūra. Jame buvo rašoma apie naują kelionę į Filipinus, tikrai viliojantis pasiūlymas. Trys savaitės, per kurias bus aplankytos koralų salos, kriokliai, garsios šventyklos ir seniausios akmeninės bažnyčios, pastatytos užkariautojų ispanų, mažiausias žemės ugnikalnis ir, žinoma, garsiosios ryžių laukų terasos, „Laiptai į dangų“, amžinai žalsvos kaip gyvas žadeitas.

Paskambinau į agentūrą ir paprašiau papasakoti smulkiau. Mane ypač domino dirbtiniai ryžių laukai viršukalnėse. Maloni ponia kitame laido gale man paaiškino: „Reikia skristi vieną valandą lėktuvu iš Manilos, o paskui po palyginti trumpo žygio pėsčiomis prieinami pirmieji ryžių laukai. Tačiau norint pasižiūrėti įspūdingiausių vaizdų reikia keletą valandų žygiuoti pėsčiomis per džiungles“.

Į mano klausimą, ar keliautojai tam pasirengę, ji atsakė: „Tikrai be reikalo rūpinatės, nes į kelionę vyksta pakankamai senų ponių". Kai sumišusi tylėjau, ji paaiškino: „Jūs, be abejo, nežinot, tačiau turistinės agentūros pripažįsta tą faktą, kad seni žmonės yra kur kas energingesni ir tvirtesni negu jauni. Senos mūsų ponios žavėdamosi žingsniuoja kelias valandas per džiungles. Tada jaunimas susigėsta ir eina taip pat. Į Naująją Gvinėją su mūsų agentūra keliaus dvi aštuoniasdešimtmetės ponios. Priėmėm jas su džiaugsmu. Jos tikrai neverkšlens, kad kandžiojasi moskitai ir kad naktį turės miegoti miegmaišiuose. Žinom, kad su jomis nebus jokių rūpesčių".

Tad kuriam galui toji baimė? Džiaukimės, kad gyvenam, džiaukimės, kad senstam, džiaukimės, kad penkiasdešimties metų dar esam palyginti jauni, o šešiasdešimties – dar neseni. Sekim teigiamais pavyzdžiais, kurių yra gyvenime visur, kiekvienoje specialybėje. Net ir – kalbant apie fizinius dalykus – šokėjų.

Ilgai buvo manoma, kad šokis yra jaunų žmonių pramoga. Jei vaikas užsimanydavo šokti baletą, būdavo paklausiama: „O ką tu veiksi, kai tau sueis keturiasdešimt?" Ir šito prietaro šiandien nebėra. Margot Fonteyn, tikriausiai garsiausia mūsų amžiaus šokėja, šoko dar būdama vyresnė negu šešiasdešimties metų. Visame pasaulyje garsaus Maskvos didžiojo teatro primabalerina Maja Pliseckaja 1979 m. sulaukė penkiasdešimt penkerių – ir dar tebešoko. Jau anksčiau minėjau, kad aštuoniasdešimties metų būdama dar tebešoko ir šiuolaikinio šokio kūrėja Martha Graham.

Šokis – kaip gyvenimas. Tas, kuris negali palaukti, kuris kuo greičiau trokšta pasiekti didžiausių laimėjimų, dažniausiai palūžta. Nelaimės dažniausiai ištinka tuos šokėjus, kurie menkai išlavino savo kūnus. Jie susižeidžia pašokdami, susilaužo kaulus, susižaloja stuburą. Ir keturiasdešimties metų sulaukus pasirodo pirmieji sąnarių ir kelių nusidėvėjimo požymiai. Toks puikiai pasirengęs baleto šokėjas kaip Nurijevas, kuris niekur neskubėjo, tobulas tapo tik būdamas keturiasdešimties. Net ir senstančiam jam išlepinta publika negailėjo audringų plojimų, nes išraiškingumas, svarbiausia šokio dalis, atsiranda tik šokėjui subrendus. Tačiau brandumas juk yra gyvenimo prasmė. Net ir dailiausias veidelis negali jo atstoti. Mes gyvename labai reikliu metu. Trokštame turinio, ne formos. Norime, kad viskas būtų logiškai paaiškinta, ir niekuo aklai nebetikime. Šiame pasaulyje nebeliko vietos prietarams. Juo labiau nereikalingam kuklumui. Šiandien niekas lengvai nebeatiduos pusės savo gyvenimo. Senatvės baimė yra juokinga. Ir paauglės nebemadingos. Paklausios yra moterys, kurioms daugiau nei keturiasdešimt metų, ir nieko čia nebepakeisi.

Prasidėjo nauja epocha. Geresnė, laisvesnė, pakantesnė.

Ir ji priklauso brandaus amžiaus moteriai.

Turinys

Kubelka, Susanna

Ku-03 Pagaliau per keturiasdešimt. Pasaulis priklauso savim pasitikinčiai moteriai / Susanna Kubelka. ; iš vokiečių kalbos vertė Laima Bareišienė. – Vilnius: Alma littera, 2003. – 256 p.

ISBN 9955-08-360-3

Gerai lietuvių skaitytojams žinomos vokiečių rašytojos S. Kubelkos nauja knyga lietuvių kalba. Linksma, žavinga ir išmintinga. Apie tai, kas rūpi įvairaus amžiaus moterims: apie grožį, meilę, vyrus, vaikus, pinigus, drauges ir t. t.

UDK 830-31

Susanna Kubelka

PAGALIAU PER KETURIASDEŠIMT
PASAULIS PRIKLAUSO SAVIM PASITIKINČIAI MOTERIAI

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė *Laima Bareišienė*

Redaktorė *Rita Markulienė*
Viršelio dailininkė *Raimonda Bateikaitė*
Korektorė *Dalia Bliumienė*
Kompiuteriu maketavo *Zita Pikturnienė*

SL 412. Užsakymas 1837
Išleido leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, 2005 Vilnius
Interneto svetainė: http://www.almali.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spauda", Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius

Susanna Kubelk[redacted] gimė 1942 m. L[redacted] jaus. Baigusi mokyklą neilgai dirbo mokytoja, paskui studijavo anglų literatūrą. 1977 m. gavo filologijos daktarės laipsnį už darbą apie aštuoniolikto amžiaus Anglijos rašytojas. Ilgokai gyveno Anglijoje ir Prancūzijoje, vėliau dirbo redaktore Vienos dienraštyje *Die Presse*. Dabar rašytoja gyvena Paryžiuje ir Vienoje. Jos sukurtos knygos susilaukė pasaulinės sėkmės ir milijoninių tiražų. Lietuvių kalba išleisti ir labai populiarūs trys šios rašytojos romanai: „Šiandien madam pareis vėliau“, „Ofelija mokosi plaukti“ ir „Persprogęs korsetas“.

Knygoje „Pagaliau per keturiasdešimt. Pasaulis priklauso savim pasitikinčiai moteriai“ Susanna Kubelka iš esmės paneigia senus prietarus ir įrodo, kad nėra ko baimintis dėl amžiaus. Labai žaviai, išmintingai ir trupučiuką pasišaipydama pati iš savęs rašytoja atskleidžia įvairaus amžiaus moterų stiprybes ir pranašumus tokiose skirtingose srityse kaip darbas ir meilė, visuomenė ir auklėjimas, lytinis gyvenimas ir saviraiška.

ISBN 9955-08-360-3

